

Рудолф Щайнер

Въведение в Тайната Наука

Рудолф Щайнер

Въведение
В
Тайната Наука

Превод от немски:
Димо Даскалов
Димитър Димчев

Антропософско Издателство
"Димо Даскалов"
Стара Загора, 1993

Издаването на този превод става с разрешение на Rudolf Steiner - Nachlassverwaltung, Дорнах, Швейцария, разполагащ с авторските права на оригиналното произведение: Rudolf Steiner "Die Geheimwissenschaft im Umriss", Gesamtausgabe, Band 13.

Rudolf Steiner
Die Geheimwissenschaft im Umriss
Fischer Verlag GmbH, 1985

немска

второ издание

© Rudolf Steiner - Nachlassverwaltung, Dornach/Schweiz, 1985

Всички права върху българското издание на тази книга са запазени от Антропософско Издателство "Даскалов"

© Антропософско Издателство "Даскалов", Стара Загора, 1993

© Превод: Димо Даскалов
Димитър Димчев

Антропософското Издателство
"Димо Даскалов"

създадено на 24.12.1991 е оторизирано от Rudolf Steiner - Nachlassverwaltung, Дорнах, Швейцария да издава съчиненията на Рудолф Щайнер в техните български преводи. Негова цел е да запознае българския читател с

Антропософията
на д-р Рудолф Щайнер

* * *

Патронът на Издателството
Димо Р. Даскалов (1907-1989)

член на Антропософското Общество в Дорнах, посвети своя земен живот на това да проправи пътя на Антропософията в България.

* * *

Издателството

благодари на всички, които го подкрепиха в неговите първи стъпки. Предстои издаването на най-важните съчинения и лекционни цикли на Рудолф Щайнер от областта на христологията, възпитанието и Кармата.

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор към първото издание 1910	7
Предговор към шестнадесетото издание 1925	14
ХАРАКТЕРНА ТАЙНАТА НАУКА	21
СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА	38
СЪНЯТ И СМЪРТТА	62
РАЗВИТИЕТО НА СВЕТА И ЧОВЕКА	111
ПОЗНАНИЕТО НА ВИСПИТЕ СВЕТОВЕ (ПОС- ВЕЩЕНИЕТО)	249
НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ В РАЗВИТИЕТО НА СВЕ- ТА И НА ЧОВЕЧЕСТВОТО	332
ПОДРОБНОСТИ ОТ ОБЛАСТТА НА ДУХОВНАТА НАУКА	350
Етерното тяло на човека	350
Астралният свят	353
За живота на човека след смъртта	353
Фазите на човешкия живот	356
Висшите области на духовния свят	358
Съставните части на човека	359
Сънуването	359
За постигането на свръхсетивни познания	360
Наблюдения върху особени събития и Същества в духовния свят	361
Рудолф Щайнер - Биографични данни и творчество	363
Рудолф Щайнер - обзор върху литературното му и художествено дело	366

ПРЕДГОВОР КЪМ ПЪРВОТО ИЗДАНИЕ 1910

Всеки, който публикува книга като настоящата, е дължен спокойно да предвиди най-различните преценки и мнения относно изнесеното от него, които са възможни в днешно време. Някой би могъл напр. да започне да чете една или друга страница от тези описания, да срещне определени неща, спрямо които той вече има известно становище, породено от научните изследвания в тази област. И той би могъл да стигне до следното заключение: „Учудващо е как в наше време изобщо са възможни подобни твърдения. Тук има една игра с най-прости естествонаучни понятия по начин, показващ смайващо непознаване на елементарни научни факти. Авторът употребява понятия, като напр. „топлина“, по начин, какъвто може да си позволи само човек, който не е чул нито дума за съвременната физика. Всеки, който познава макар и най-бегло тази наука, би могъл да му покаже, че изнесеното от него не заслужава да се нарече дори дилетантство, защото може да се окачестви направо като абсолютно невежество...“ Биха могли да се приведат още много подобни оценки. Като резултат от тях обаче, може да прозвучи и следният извод: „Всеки, който е прочел няколко страници от тази книга, в зависимост от своя темперамент, ще я сложи настрана с усмивка или възмущение, и ще си каже: Странно е до какви крайности може да стигне изопаченото мислене в наши дни. Най-добре е тези измислици да бъдат поставени наред с други куриози, които можем да срещнем днес“

Какво ще отговори авторът, след като се натъкне на подобни мнения? Няма ли и той право - от своята гледна

точка - да сметне такива критици просто за читатели, които са неспособни да разсъждават, или за хора, които нямат добрата воля да стигнат до една независима и точна преценка?

На това трябва да се отговори: Не, авторът изобщо няма такива намерения. Той може да си представи, че неговият критик е твърде умен човек, или способен учен с конструктивно и добросъвестно мислене. Това е така, защото авторът е в състояние да се пренесе в душата на такава личност и да разбере основанията, които я водят към подобно съждение. За да стане ясен действителният замисъл на автора, необходимо е нещо, което за самия него общо взето изглежда неподходящо, но тъкмо при тази книга се явява като изключително належащо: а именно да спомене нещо лично. Несъмнено, в тази насока не трябва да се изнася нищо, което не е свързано с решението да напиша тази книга. Това, което ще се каже в подобна книга, не би имало никакво право на съществуване, ако носеше само личен характер. То *трябва* да съдържа неща, до които може да стигне *всеки* човек, а в начина на изложението не трябва да проличава никакъв личен елемент, доколкото това изобщо е възможно. Следователно, личният елемент трябва да се търси другаде: той улеснява само разбирането на това, как авторът възприема гореспоменатите критици и как въпреки тях можа да напише тази книга. Впрочем изнасянето на лични мотиви би могло да се окаже напълно излишно: а именно когато се установи, и то с най-големи подробности, че в действителност съдържанието на тази книга е в съгласие с целия напредък на съвременната наука. За тази цел обаче ще са необходими цели томове вместо въведение към книгата. И понеже това не може да стане веднага, авторът смята за необходимо да поясни, какви лични отношения го оправдават да счита, че такава съгласуваност е възможна, и то по един напълно задоволителен начин. Несъмнено, той никога не би се за-

ловил да публикува неща, като напр. топлинните процеси, за които става дума в тази книга, без да признае следното: Преди повече от 30 години в редовен университетски курс той можа да изучи физиката, включително и нейните основни разклонения. Тогава топлинните явления се обясняваха с т.н. „механическа теория на топлината“ и тя го интересуваше твърде много. Историческото развитие на тази теория, свързана с имената на Юлиус Роберт Майер, Хелмхолц, Жул, Клаузиус и т.н. беше част от постоянните му занимания. Това, че по време на своето обучение той си осигури достатъчно надеждни възможности да следи и до днес истинския научен прогрес в областта на физикалната топлинна теория, без да среща никакви трудности при опитите си да вниква в което и да е от постиженията на официалната наука. В противен случай той изобщо не би се осмелил да напише тази книга. За свой неизменен принцип той прие да говори и пише само за такива неща в областта на Духовната Наука, за които е сигурен в начина, по който те могат да бъдат обяснени от съвременната наука. С това авторът не претендира, че подобен подход трябва да е задължителен за всички хора. Естествено, всеки човек е в правото си да съобщи или публикува онова, което му подсказват неговият разум, неговият здрав усет за истината и неговите чувства, дори и когато не знае как ще се произнесе съвременната наука по този въпрос. Обаче авторът на тази книга би желал да се придържа твърдо към посочения горе принцип. Например, той не би написал онези няколко изречения за човешката жлезна система, за човешката нервна система, които се намират в тази книга, ако не би бил в състояние да се опита и да говори върху тях по онзи начин, по който би ги третирали всеки съвременен учен от гледна точка на официалната наука. Въпреки становището, че да се говори по този начин за „топлина“, означава пълно непознаване на съвременната физика, авторът смята, че има това право, защото той действително

се стреми да вникне в съвременните научни постижения и би се отказал да говори по този начин, ако тези постижения са му чужди. Той знае, че личният мотив, от който израства подобен принцип, лесно може да бъде взет за нескромност. С оглед на тази книга, това е необходимо да се каже, за да не бъде сметнат мотивът на автора и за нещо съвсем друго. А това би било много по-лошо дори от нескромността.

Впрочем възможна е критика и от философска гледна точка. Тя може да бъде формулирана по следния начин. Ако човек чете тази книга в качеството на философ, той си задава въпроса: „Нима авторът е проспал съвременните постижения, свързани с теорията на познанието? Нима не е чувал, че е живял един Кант, според когото, от философска гледна точка, е просто непозволено да се изнасят подобни неща?“ - Но критиката може да стигне и по-далеч: „За философа такива некритични, наивни и некомпетентни изказвания са непоносими и всяко по-нататъшно занимание с тях би било чиста загуба на време.“

Движен от същия мотив, както по-горе, и въпреки възможните недоразумения, произтичащи от него, авторът и тук би желал да изтъкне нещо лично. Той започна да изучава Кант на 16 годишна възраст; а днес наистина смята, че може да разсъждава върху изнесените в „Тайната Наука“ факти, и то напълно обективно, тъкмо от гледището на Кант. Следователно, и от тази страна, авторът би имал основание да остави книгата ненаписана, ако не знаеше кое би накарало един философ да я намери за наивна, прибъгвайки до критическия мащаб на съвременната епоха. Тук става наистина ясно, как - в смисъла на Кант - са надхвърлени границите на възможното познание; Хербарт напр. би счел това за „наивен реализъм“, който още не е стигнал до „изработването на понятия“ и т.н., а представители на модерния прагматизъм като Уилям Джеймс и Фердинанд Шилер биха сметнали, че е премината мярката на

„истинските представи“, които „ние считаме за валидни, поставяме в действие и можем да верифицираме“. Човек може да е наясно за тези неща и въпреки това, а може би тъкмо поради това, да се заеме с написването на тази книга. Авторът е анализирал различните философски системи в своите трудове „Теорията на познанието и Гьотевия светоглед“, „Истина и наука“, „Философия на свободата“, „Гьотевия светоглед“, „Възгледите за света и за живота през 19 век“, „Загадки на философията“.

Могат да бъдат приведени още много мнения и критики. Възможно е да се намери някой, който е запознат с по-ранните съчинения на автора, напр. „Възгледите за света и за живота през 19 век“, или малката брошура „Хекел и неговите противници“. Той би могъл да каже: „Съвсем непонятно е, как един и същ човек може да напише тези съчинения, а наред с тях, освен излязлата вече от него „Теософия“, да създаде сега и тази книга“. Как е възможно някой така да се застъпи за Хекел, след което да погази всичко, което логически следва като „монизъм“ от изследванията на Хекел? Обяснимо е авторът на „Тайната Наука“ да се изправи „с огън и меч“ срещу Хекел; но да го защитава и даже да му посвети „Възгледите за света и за живота през 19 век“, това е пълен абсурд. И ако Хекел знаеше, че един ден авторът ще напише изпълнената с груб дуализъм „Тайна Наука“, той щеше да отклони посвещението по достатъчно ясен начин.

Авторът на тази книга смята, че някой може да разбира Хекел много добре, дори и да не смята за безсмислие всичко онова, което не произтича от Хекеловите представи и предпоставки. Той е далеч също и от мнението, че до Хекел може да се стигне с „огън и меч“; това може само, ако се проучи приноса на Хекел в науката. А най-малко пък авторът смята, че са прави противниците на Хекел, срещу които той го защитава в брошурата си „Хекел и неговите противници“. И наистина, след като авторът на

тази книга се издига далеч над Хекеловите предпоставки и поставя духовния възглед за света наред с чисто естествения възглед на Хекел, това не означава, че той е на едно и също мнение с неговите противници. Всеки, който се постарее да вникне правилно в нещата, ще установи пълната съгласуваност между сегашните и предишни трудове на автора.

Естествено, има и критици, според които тази книга е плод на необузdana фантастика и неконтролирана игра на мислите. Отговорът на това обвинение се съдържа в самата книга. Там ясно е показано, че здравето мислене може и *трябва* да стане пробният камък за всичко, което читателят ще срещне в тази книга. Само този, който подложи следващите описания на истинска логическа проверка, както става и с обективните факти на естествената наука, ще може да прецени точните аргументи на разума.

След като казахме толкова много за хората, които от самото начало биха отхвърлили тази книга, нека да споменем една дума и за тези, които ще я приемат. За тях същественото се съдържа още в първата глава „Характер на Тайната Наука“. Нека добавим и нещо друго. Макар и книгата да се занимава с изследвания, които са недостъпни за свързания със сетивата разум, тя не посочва нищо, което да не е разбираемо за всеки човек с непредубеден ум и здрав усет към истината, стига той да се реши и приложи тези дарби в живота. Авторът е категоричен: той би желал преди всичко читатели, готови да приемат изнесените данни не на сляпо доверие, а едва след като ги изпитат с помощта на познанията и опитностите, които живота предлага на всеки от нас. (Тук става дума не само за духовно-научната проверка чрез методите на свръхсетивните изследвания, а преди всичко за проверката, основаваща се на здравето и непредубедено човешко мислене. - Добавка на Р. Щайнер към 4-то издание, 1913) Той би желал преди всичко предпазливи читатели, приемащи само това, което е логически

оправдано. Авторът знае, че книгата му не би имала наистина стойност, ако би разчитала единствено на сляпата вяра; нейната стойност изпъква само дотолкова, доколкото тя може да издържи пред критиката на непредубеденото мислене. Сляпото упование твърде лесно може да смеси истинските факти с безразсъдните и суеверни тълкувания. Всеки, който разчита единствено на вяра в „свръхсетивното“, ще установи че тази книга апелира изключително към силата на човешкото мислене. Тук става дума не за това, да се публикуват едни или други неща, а просто те да се опишат според изискванията на един съвестен и точен поглед в съответната област на живота. А това е област, където лесно могат да бъдат смесени познанието и най-възвишените неща от една страна, с безсъвестното шарлатанство и суеверието от друга.

Всеки, който е запознат със свръхсетивното изследване, ще забележи при четенето на тази книга, непрекъснатия стремеж да се поддържа рязка граница между това, което днес може и трябва да се изнесе от областта на свръхсетивните познания, и това, което трябва да се изнесе по-късно или най-малкото под друга форма.

Декември, 1909
Рудолф Щайнер

ПРЕДГОВОР КЪМ ШЕСТНАДЕСЕТТО ИЗДАНИЕ 1925

Сега, след като изминаха 15 години от първото издание на тази книга, си позволявам да споделя с читателите и някои подробности, свързани с душевната нагласа, от която възникна „Тайната Наука“.

Според първоначалния ми план, аз трябваше да прибавя основните положения на тази книга като последна глава към публикуваната много преди това „Теософия“. Замисълът не бе осъществен. Тези основни положения израснаха в душата ми под една форма, твърде различна от начина, по който беше написана „Теософия“. По това време в моите Имагинации аз имах пред себе си и можех да опиша духовната същност на отделния човек, но космическите отношения, включени по-късно в „Тайната Наука“ - тях аз още не виждах. Те съществуваха в твърде фрагментарен вид, а не като цялостен образ.

Ето защо реших „Теософия“ да бъде изградена според начина, позволяващ ми духовно проникване в същността на отделния човек, а „Тайната Наука“ оставих за по-късно и спокойно разработване.

Според тогавашната ми душевна нагласа, съдържанието на тази книга трябваше да бъде предадено под формата на мисли, които - макар и подходящи за описание на духовния свят - бяха едно по-нататъшно продължение на мисли, характерни за естествената наука. От предговора към първото издание е видно до каква степен се чувствавах отговорен пред естествената наука за всичко, което тогава написах върху духовното познание.

Обаче това, което се открива пред духовния поглед

като свят на Духа, не може да бъде описано само в такива мисли. Тези откровения не могат да бъдат превърнати в предмет на обикновено мислене. Който познава това откровение като лична опитност знае, че мислите на обикновеното съзнание са пригодени да изразяват само сетивно възприемаемите процеси, но не и това, което виждаме по духовен път.

Съдържанието на духовните опитности може да бъде предадено само в образи (Имагинации), чрез които говорят Инспирации, произлизащи от интуитивно изживяната духовна същност на всички неща. (Относно естеството на Имагинацията, Инспирацията и Интуицията, необходимите подробности се намират в самата „Тайна Наука“, както и в моята книга „Как се постигат познания за по-висшите светове?“)

Обаче лицето, което описва Имагинациите от духовния свят, днес не е в състояние да ги изобрази в нагледен вид. Те принадлежат към едно друго равнище на съзнанието, което съществува успоредно с обикновеното предметно съзнание, но няма нищо общо с него. Човекът, заемащ се с тази задача, трябва да изпълни обикновеното съзнание с такива неща, които са достъпни и познаваеми само за „другото“ съзнание, защото то може да вижда в духовния свят. И тогава съдържание на неговите описания става самият духовен свят; но това съдържание заема формата на онези мисли, в които той може да се потопи. По този начин духовният свят става напълно разбираем и за обикновеното съзнание, което борави с мисловните категории на съвременната епоха, и следователно още не вижда в духовния свят.

Неразбирането възниква единствено, ако човек сам поставя пречки пред себе си, като напр. се поддава на предразсъдъците, възникващи от погрешно разбираните днешни идеи за „границите на познанието“.

При духовното познание всичко е потопено в интим-

ната сфера на душевното изживяване. И това се отнася не само за духовното виждане, но и за самото разбиране, което неவிждащото обикновено съзнание проявява към резултатите от свръхсетивното изследване.

Онзи, който по дилетантски начин твърди, че свръхсетивните опитности са свързани с чисто внушение, а не с истинско разбиране, просто няма представа за *този* вид интимност.

Обаче нещата са поставени така, че това, което при разбирането на физическия свят идва като вярно или погрешно заключение само под формата на понятия, по отношение на духовния свят, то се превръща в изживяване, в опитност.

Ако в своята преценка човек бъде дори незначително повлиян от твърдението, че духовно възприеманите процеси не могат да бъдат разбрани от обикновеното, още неவிждащо съзнание, именно поради неговите граници, тази преценка застава като един тъмен и непрогледен облак пред него и той наистина престава да разбира.

Но ако виждащият облече своите свръхсетивни опитности в прецизни и точни мисли, духовната действителност става напълно разбираема за непредубеденото неவிждащо съзнание, както и завършената картина от художника е разбираема за всеки човек, дори и той да не е художник. Естествено, разбирането на духовния свят не е така свързано с чувствено-художническият елемент, какъвто е случая при едно произведение на изкуството; за горната цел е необходим чисто мисловния елемент, характерен за цялото природознание.

За да бъде разбирането действително възможно, всеки, който описва духовните си прозрения, трябва да ги излее в такава прецизна и точна мисловна форма, че дори и в нея те да запазят своя имажинативен характер.

Всичко това стоеше пред моето съзнание, когато работех над „Тайната Наука“.

През 1909 година аз вече почувствувах, че при тези предпоставки бих могъл да напиша една книга, която: първо, ще носи в себе си съдържанието на моите духовни наблюдения, предадени до известна и все пак задоволителна степен под формата на мисли, и второ, ще бъде разбираема за всеки мислещ човек, който *сам* не издига пречки пред своите познавателни възможности.

Казвам това днес, като в същото време признавам, че тогава, през 1909 год. публикуването на книгата ми се струваше твърде рисковано. Защото знаех, че тъкмо хората, професионално отговарящи за естествените науки, а и всички, зависещи в своите преценки от тях, не са в състояние да проявят необходимата безпристрастност.

Обаче съзнанието ми не изпускаше нито за миг факта, че именно в епохата, когато съзнанието на човечеството е отдалечено до най-голяма степен от духовния свят, посланията от същия този свят се превръщат в най-належаща и неотменна необходимост.

Разчитах и на това, че има хора, които малко или много усещат отдалечаването си от духовния свят като едно тежко жизнено препятствие, и че те всъщност копнеят за такива послания от духовния свят.

Следващите години потвърдиха това напълно. Като книги, предполагащи у читателя истинска воля за вникването в един тежък стил, „Теософията“ и „Тайната Наука“ намериха широко разпространение.

Аз нарочно се стремях да избегна едно „популярно“ изложение и търсих такова, което по необходимост изисква пределно напрежение на мисълта. Така аз придадох на моите книги такъв характер, че самото им четене вече представлява начало на духовно обучение. Защото спокойната и внимателна концентрация на мисълта, която това четене изисква, укрепва душевните сили и чрез това ги прави способни да се доближат към духовния свят.

Недоразумение събуди и обстоятелството, че озагла-

вих моята книга „Тайната Наука“. Чуха се мнения, че нещо, което претендира да бъде „наука“, не може да е „тайно“. Колко необмислено беше това възражение. Нима човек, който *публикува* известни данни, гледа на тях като „тайни“. Цялата книга показва, че в нея няма нищо „тайно“, а и че налице е стремежът към такава форма на описание, която да е разбираема и ясна както всяка друга „наука“. Нима думата „природознание“ не показва, че става дума за едно познание на „природата“? Тайната Наука е наука за това, което остава дотолкова тайно, доколкото то не може да бъде възприемано навън в природата, а само в онези сфери, към които душата се отправя след като насочи своя поглед в духовния свят.

„Тайната Наука“ е противоположност на „естествената наука“.

Две думи за моето „виждане“, за моите прозрения в духовния свят. Мнозина смятат, че те са само едно по-ново възпроизвеждане на древните човешки представи за духовния свят. Изказвах се становища, че съм прочел и приел в подсъзнанието си някои неща и после ги описвам с убеждението, че всички те произлизат от моето собствено „виждане“. Други смятаха, че съм заимствувал моите описания от ученията на гностиците, от източните съчинения върху мъдростта и т.н.

Но с подобни твърдения човек остава съвсем при повърхността на нещата.

Имам ясното съзнание, че моите познания за духовния свят са резултат от моето собствено „виждане“. Винаги, както в подробностите, така и при цялостния поглед върху нещата, се проверявах най-строго, дали при всяка следваща крачка в моето ясновидство запазвам пълната будност и острота на съзнанието. Както математикът напредва от една мисъл към друга без да се поддава на несъзнателни импулси и самовнушение, така и духовното виждане - казвах си аз - трябва да пристъпва от една обектив-

на имагинация към друга, без в душата да се промъква нещо друго, освен духовното съдържание на едно ясно и будно съзнание.

Имагинацията е не просто субективен образ, а образно възпроизвеждане на обективно духовно съдържание. Човек разбира това след съответни вътрешни опитности, които се постигат по духовно-душевен път. Правилното духовно обучение изключва грешките, също както в областта на сетивния свят здравето мислене ясно различава въображението от обективното възприятие.

Резултатите от моето ясновидство стояха пред мен. Първоначално те бяха подобни на „образи“, които живееха без никакво име.

В задачата си да ги оповестя на всички, аз трябваше да намеря думи за тяхното обозначение. *Едва тогава* аз потърсих наименования в някои по-стари описания на духовния свят, за да изразя с думи това, което по своята същност е безсловесно. Употребих тези наименования свободно, така че едва ли и *едно* от тях съвпада в моите книги с подобното име, което съм заимствувал от по-старите източници.

Обаче аз прибях към възможността да изразя нещата *едва тогава*, когато бях наясно със съдържанието на моите прозрения.

В хода на моето изследователско ясновидство, аз напълно изключвах от съзнанието си всичко, прочетено от мен преди това.

Все пак в моите *изрази* се намират и отзвучи от по-стари представи. Без да вникват в същественото, опонентите ми се хванаха за тях: след като говоря за „лотосови цветове“ в астралното тяло на човека, това означавало, че възпроизвеждам древните индийски учения, които си служат с тази дума. А когато споменавам за „астрално тяло“, това било последица от заниманията ми със средновековни автори. Употребявам ли изрази като Ангели, Архангели

и т.н. - възобновявал съм представите на християнския гнозис.

Винаги съм се натъквал на такова повърхностно мислене.

Сега при новото издание на „Тайната Наука“ искам отново да се спра на този факт. Тя е едно въведение в цялата Антропософия. Ето защо книгата е изложена най-вече на онези опасности и недоразумения, които засягат самата Антропософия.

От времето, когато Имагинациите, които книгата пресъздава, се свързаха в един цялостен образ, аз непрекъснато напредвах в изследователското си ясновидство, насочено към човека, към историческото развитие на човечеството, Космоса и т.н.; а спрямо отделните подробности, се добирах до нови и нови резултати. Това, което описах в „Тайната Наука“ преди 15 години, не съдържа за мен нищо разтърсващо. Ако всичко, което можех да кажа оттогава насам, се отнесе към подходящото място на тази книга, то ще изглежда като едно ново и допълващо пояснение на „Тайната Наука“.

Гьотеанум, 10 януари 1925
Рудолф Щайнер

ХАРАКТЕР НА ТАЙНАТА НАУКА

Съдържанието на предлаганата книга може да бъде разбрано с помощта на един древен израз: „Тайната Наука“. (Geheimwissenschaft) Този израз обаче веднага може да предизвика най-противоречиви чувства сред различните хора на нашето съвремие. За мнозина той крие в себе си нещо отблъскващо; събужда подигравки, състрадателни усмивки, а вероятно и презрение. Хората си представят, че подобен начин на мислене може да възникне единствено в резултат на лениво мечтателство и празни фантазии, и че зад такава „мнима наука“ е скрит стремежа към възвръщане на всевъзможни суеверия. А подобни неща, естествено, се отбягват с пълно право от всеки, който е запознат със „сериозната наука“; от всеки който е под въздействието на „истинските познавателни стремежи“. Други смятат, че вложения в този израз смисъл, би ги обогатил с нещо, което е непостижимо за тях по никакви други пътища; нещо, спрямо което те са привлечени в зависимост от техните предразположби, тласкани от дълбок вътрешен копнеж към познанието, или пък от изтънчено душевно любопитство. Между тези рязко разграничени мнения съществуват всевъзможни степени, включващи условното отхвърляне или приемане на всичко онова, което хората си представят, когато чуят израза „Тайна Наука“.

Не може да се оспори, че за мнозина този израз звучи почти магично, защото изглежда, че задоволява тяхната неутолима жажда за познаването на нещо „непознато“, тайнствено и дори неясно, което те не могат да постигнат по естествен път. Защото много хора предпочитат да задоволяват дълбоките копнежи на душата си далеч не чрез това,

което може да се опознае ясно и точно. Според тях освен познаваемите величини, в света би трябвало да съществуват и такива, които се изплъзват от полето на човешкото познание. С една странна упоритост, която не забелязват, те спъват познавателния копнеж на човека и отхвърлят всичко, което „е познато“, и допускат само това, за което не може да се твърди, че е постигнато по естественаучен път. Ето защо ако някой говори за „Тайната Наука“, нека помни, че неизбежно ще срещне неразбиране и съпротива, които идват тъкмо от подобни защитници на тази наука; от защитници, които практически са устремени не към знание, а към неговата противоположност.

Книгата е отправена към читатели, чиято непредубеденост няма да се повлияе от това, че при различни обстоятелства даден словесен израз може да предизвика едни или други предразсъдъци. Тук далеч няма да става дума за такова знание, което да е в буквалния смисъл „тайно“ и достъпно само за малцина поради някакво специално благоволение на съдбата. Употребата на този израз - „Тайната Наука“ - ще бъде сметната за оправдана, ако си припомним и това, което Гьоте има предвид, когато говори за „явните тайни“ в природните явления. Точно това, което остава „тайно“ и неразкрито в тези явления - когато ги обхващаме единствено чрез сетивата и чрез свързания с тях разум - ще се разглежда като съдържание на свръхсетивното познание.

В много случаи, изразът „Тайна Наука“ - така, както авторът на тази книга го употребява в предишните издания - е отхвърлен поради обстоятелството, че една наука не би могла да представлява „тайна“ за нито един човек по света. Подобна оценка би била напълно правилна. Но в случая това не е така. Както естествената наука не може да се нарече „естествена“ поради това, че е „по природа“ присъща всекиму, така и под „Тайна Наука“ авторът разбира не една „тайна“ наука, а наука, която се обръща към *неи-*

завената същност на природните явления, до която обикновеното познание така или иначе не достига - наука за „тайното“, за „явната тайна“. Така че тази наука не трябва да бъде тайна за никого; тя е достъпна за всеки, който търси нейните постижения в съответствие с присъщите ѝ принципи и пътища.

Естествено за този, който под „наука“ разбира само това, което регистрират нашите сетива и нашия опиращ се на сетивата разсъдък, разглежданата тук „Тайна Наука“ не може да означава никаква наука. Ако би искал да разбере себе си обаче, такъв човек би трябвало да признае, че той отхвърля „Тайната Наука“ не по силата на някакви основателни доводи, а по силата на едно безапелационно решение, произлизащо от неговите чисто субективни чувства. За да вникне във всичко това, достатъчно е само човек да размисли как възниква науката и какво е нейното значение в живота на хората. По своето естество, възникването на науката не е свързано с предмета, който тя обхваща, а с действителната активност на човешката душа, която се проявява в хода на познавателния стремеж. Необходимо е да насочим поглед върху това, как душата се отнася към себе си, когато тя развива една или друга наука. Ако се поддадем на навика и приемем, че тази активност е налице само тогава, когато действуват нашите сетивни възприятия, ние лесно ще стигнем до убеждението, че в случая същественото са тъкмо тези сетивни възприятия, тези сетивни откровения. И тогава ние пропускаме обстоятелството, че в известен смисъл човешката душа е била ангажирана изключително и само върху своите сетивни откровения. Все пак ние можем да преодолеем подобно самоограничение и - независимо от специалния случай на приложението - да вникнем в самия характер на научната дейност. А това е съществено, когато ни предстои да говорим за познание на несетивни явления и да окачествяваме това познание като „научно“. Човешката мисъл иска да обхване *тези* явления

по същия начин, по който в други случаи тя обхваща естественонаучните явления. Тайната Наука е в състояние да освободи естественонаучния метод - който в своята област се опира на взаимнозависимите и закономерно протичащи сетивни явления - от ограниченото му прилагане върху сетивните факти, но наред с това и да го съхрани като едно мисловно цяло. Тайната Наука се стреми да обхване несетивните явления по същия начин, както естествената наука обхваща сетивните. Но докато естествената наука се ограничава с този начин на изследване и на мислене в областта на сетивния свят, Тайната Наука разглежда душевните усилия, необходими за проникването в сетивния свят като един вид самовъзпитание на душата и се стреми да приложи придобитите чрез това самовъзпитание опитности в областта на несетивния свят. Стремещт на Тайната Наука е не да проучва сетивните явления като такива, а да обхване целия несетивен свят, и то по *същия* начин, по който естественикът обяснява сетивните явления. От естественонаучната методика тя запазва самото душевно настроение, с други думи тъкмо това, чрез което природознанието се превръща в истинска наука. Ето защо и Тайната Наука може с пълно право да се нарече наука.

Който размишлява върху значението на науката за човешкия живот, ще открие, че то далеч не се изчерпва с придобиването на познания за природата. Защото тези познания никога не могат да ни отведат до нещо друго, освен до едно изживяване на това, което няма нищо общо с човешката душа. Душевният свят на човека се проявява не в това, което той опознава от природата, а в самия процес на познанието. Душата изживява себе си тъкмо в своята ангажираност спрямо природата. Това, което в този случай душата постига за себе си като едно *оживотворяващо* въздействие, е нещо съвсем различно от самото знание за природата. То е, с други думи, саморазвитието, осъществено чрез акта на природознанието. Една от целите на Тай-

ната Наука е да включи напредъка от това саморазвитие в онези области, които се простират над обикновената природа. Последователят на Тайната Наука не само не подценява стойността на естествената наука, а се стреми към още по-пълното ѝ признаване, каквото не може да си позволи дори самият естествоизпитател. Той добре знае, че без строгия начин на мислене, характерен за естествената наука, не може да съществува никаква друга научна дисциплина. Но той знае също, че когато тази яснота и строгост са постигнати чрез истинско проникване в духа на естественауочното мислене, тогава те могат да бъдат съхранени чрез силата на душата и приложени в други области.

Впрочем тук се поражда и нещо, което може да причини известни съмнения. Докато наблюдава природния свят, душата се ръководи от наблюдавания обект в много по-голяма степен, отколкото при изследването на несетивни явления. Тук тя трябва да притежава в още по-засилен вид - и то чрез чисто вътрешни импулси - способността да запази естественауочния начин на мислене. Понеже много хора несъзнателно вярват, че тази способност може да се запази единствено, ако се опираме върху закономерностите на природните явления, те стигат до убеждението, което е всъщност един постулат: ако физическите закономерности изгубят своята валидност, душата веднага губи всяка ориентация в своите научни изследвания. Такива хора просто не съзнават характерните особености на научната методология. Те изграждат своите преценки преди всичко от заблужденията, които неизбежно възникват, когато научното светоусещане не е достатъчно укрепнало при своята работа с природните явления, и въпреки това душата изпитва стремежа да се обърне към несетивния свят. Естествено, в тези случаи възникват безкрайно много и съвсем ненаучни твърдения относно несетивните явления. И то, не защото подобни твърдения по своята същност могат

да са ненаучни, а защото в конкретния случай, научното самовъзпитание е протекло без едно истинско наблюдение върху природния свят.

Впрочем всеки, който се осмели - във връзка с току що казаното - да говори за Тайната Наука, трябва да носи в себе си едно будно чувство за всевъзможните заблуждения, които възникват, ако върху явните тайни на света се говори без подобаващото научно светоусещане. Едва ли би било уместно, ако сега, още в самото начало на нашето изложение, се спираме на всички възможни заблуждения. В душите на много предубедени хора те ще събудят презрение към всяко изследване от този род, защото подобни индивиди се опират на действително съществуващите заблуждения, от които те заключават, че всеки стремеж към невидимия духовен свят е нещо неоправдано. И понеже много често отхвърлянето на Тайната Наука от страна на учените, или от страна на научно настроените критици става под влияние на горното заключение, а позоваването на заблуждения - в повечето случаи несъзнателно - е само един претекст, считам всеки спор с такива противници, поне засега, за нещо ненужно. Нищо не им пречи да направят напълно оправданото възражение, че - а priori - изобщо не може да се установи дали този, който смята другите за заблудени, сам разполага с посочените верни критерии. Ето защо, устременият към Тайната Наука човек може да изнесе само това, което той сам смята за необходимо. Дали има право да стори това, могат да преценят само лица, които без всякакви предразсъдъци и внушения са в състояние да проникнат в характера на подобни послания, засягащи явните тайни на света. Впрочем той се задължава да покаже също и това, в какви отношения влизат неговите послания с постиженията на науката и на живота, какви противници са възможни и доколко външната сетивна действителност потвърждава неговите наблюдения. Естествено той никога не трябва да се стреми към такъв външен вид

на своето изложение, при което на преден план, вместо самото съдържание, да изпъкне неговото риторично изкуство.

Относно данните на Тайната Наука, често се чува следното възражение: Добре, но тя съвсем не доказва това, което изнася пред нас; тя само изнася едно или друго твърдение и заявява: - Тайната Наука „установява“! И ако някой смята, че описанията в тази книга са извлечени по такъв начин, той допуска съществена грешка. Задачата на тази книга е да развие душевните сили и качества, придобити в хода на природопознанието, и да обърне внимание, че при такова развитие душата рано или късно идва в допир със свръхсетивните факти. Естествено, предполага се, че и всеки читател, който успее да вникне в изложението, по необходимост се натъква на тези факти. Впрочем една разлика спрямо естественонаучния подход настъпва още в мига, когато се пристъпва в областта на Духовната Наука (Geheimwissenschaft). При естествената наука фактите се намират в полето на сетивния свят; ученият разглежда душевната дейност като нещо второстепенно и дава превес на сетивните факти и тяхната закономерност. Духовнонаучният изследовател поставя на преден план тъкмо душевната дейност, защото читателя ще се добере до тези факти, само ако съумее да развие по правилен начин своята собствена душевна дейност. Тези факти не застават пред човешкото възприятие *без* съответстващата душевна активност, както е случая при естествената наука; те проникват в човека само *чрез* такава душевна активност. Следователно, духовният изследовател предполага, че читателят сам *търси* заедно с него тези факти. Неговите описания са така замислени, че той просто *разказва* за появата на тези факти и че в начина, по който разказва, цари не произвол и лични съображения, а характерния научен усет, изграден и възпитан чрез строгата методология на естествената наука. Ето защо той е принуден да говори и за

средствата, чрез които постига наблюдения в областта на свръхсетивния свят.

След като човек навлезе в тази област той скоро ще забележи, че с помощта на Тайната Наука добива представи и идеи, каквито по-рано не е имал. Така човек стига до ново обяснение също и на това, което преди е смятал за основна същност на „доказателството“. За естественонаучния подход към явленията „доказателството“ е нещо, което се прибавя към тях от външния свят. При духовнонаучното мислене обаче, душевната дейност, която се развива в хода на естественонаучното мислене върху целите на доказателството, лежи в самото търсене на фактите. Те изобщо не могат да бъдат намерени, ако самият път към тях не е доказателствен. Който действително е преминал по този път, вече е изживял неговата доказателствена сила. В тази област чрез прибавянето на някакво външно доказателство не може да бъде постигнато нищо. И ако не се държи сметка за тази особеност на Тайната Наука, недоразуменията са неизбежни.

Цялата Тайна Наука израства от две основни мисли, които могат да се породят у всеки човек. За духовният изследовател, така както го разбираме тук, тези две мисли са крайния израз от определени събития, които човек може да изживее, ако си послужи с подходящите за това средства. За мнозина тези мисли означават твърде спорни твърдения, върху които може да се дискутира, а дори и да се „докаже“ техния пълен абсурд.

Първата от тези две мисли е, че зад видимия свят съществува един друг, невидим свят, който *засега* остава *скрит* както за сетивата, така и за свързаното с тях мислене.

Втората мисъл е, че ако човек развие дремещите в него способности, той може да проникне в този скрит свят.

Но такъв скрит свят не съществува! - ще кажат някои. Единственият съществуващ свят е този, който човек възп-

риема чрез сетивата си. Загадките на този свят могат да бъдат разрешени, само ако се тръгва от самия него. Дори и съвременният човек да е все още твърде далеч от възможността да отговори на всички въпроси, които Битието (Dasein) поставя пред него, ще дойде време, когато сетивните опитности и изградената върху тях наука ще стигнат до тези отговори.

Други заявяват: Не може да се твърди, че зад видимия свят не съществува един скрит свят; обаче познавателните сили на човека не могат да проникнат в него. Тези два свята просто имат граници, които не могат да бъдат преминати. Потребността на човека „да вярва“ може да потърси убежище в един подобен свят: истинската наука обаче, която се опира на сигурни факти, не би могла да се занимава с този свят.

Една трета категория хора смятат, че от страна на човека е истинска дързост, ако чрез своето познание той иска да проникне в една област, спрямо която трябва да се откажем от „знанието“ и да се задоволим с „вярата“. Подобни хора окачествяват стремежа на безпомощния човек да проникне в един свят, който би могъл да принадлежи единствено на религиозния живот, като голяма несправедливост.

Изтъква се още и това, че едно общо познание за фактите от сетивния свят е възможно и достъпно за всички хора, докато за свръхсетивния свят идва в съображение само личното мнение на отделния човек и следователно в този случай не може да става дума за една общовалидна истина.

Разбира се, твърдят се и ред други неща.

Впрочем ясно е, че опознаването на видимия свят поставя пред човека загадки, които никога не могат да бъдат разрешени чрез самите факти на този свят. Те не ще могат да бъдат разрешени по този начин, дори и когато научното обяснение напредне до своите крайни предели на

развитие. Защото, чрез своята вътрешна същност, видимите факти ясно загатват за един друг, скрит свят. И ако някой не вниква в това, той сам затваря ума си пред загадките, които на всяка крачка изникват от страна на сетивния свят. Той просто *не иска* да види определени загадки; затова и вярва, че с помощта на сетивните факти може да се отговори на всички въпроси. Въпросите, които той *иска* да постави, действително могат да бъдат разрешени - и то *без изключение* - с помощта на онези факти, за които той си обещава, че ще бъдат разкрити в хода на времето. Това може да се допусне. Но защо някой трябва да очаква отговори, след като той изобщо не задава въпроси? Докато за човекът, устремен към Тайната Наука, подобни въпроси са нещо напълно естествено и би трябвало да се приемат като напълно оправдан копнеж на човешката душа. Науката не може да бъде вкарана в определени рамки, само поради това, че се забраняват смелите и непредубедени въпроси.

Относно мнението, че в своето познание човек се натъква на граници, които той не би могъл да прекрачи, и че те го заставят да спре пред входа на невидимия свят, трябва да възразим: несъмнено, за обикновеното познание, невидимият свят е недостъпен. И който счита *това* познание за единствено възможно, той не може да стигне до друг възглед, освен до този, че в крайна сметка на човека не е позволено да проникне в един по-висш свят.

Ще добавим и следното: ако все пак е възможно да бъде развито и друго познание, то вече може да въведе човека в свръхсетивния свят. Ако смятаме подобен вид познание за невъзможно, ние логично стигаме до извода, че всякакви разисквания върху някакъв свръхсетивен свят са чиста безсмислица. За непредубедения човек, изправен пред този извод, съществува не по-малко логичното възражение, че въпросните опоненти чисто и просто не са стигнали до *другото* познание. Но как може човек да съди за

нещо, за което сам твърди, че не познава? Безпристрастно-то и обективно мислене веднага преценява, че даден човек може да говори само за това, което познава и че не трябва да се произнася върху това, което не познава. Подобно мислене признава само правото, че всеки може да говори за неща, които е изпитал; но не и правото на даден човек да счита за невъзможно нещо, което самият той не познава и не иска да познае. Никому не може да се оспори правото да не се интересува за свръхсетивния свят.

Абсурдно е обаче, когато даден човек се счита за капацитет не само за това, което той може да разбира, но и за всичко онова, което „човекът“ не може да разбере.

На онези, които считат, че човешкият стремеж към свръхсетивния свят е само една дързост, духовнонаучният мироглед трябва да отговори: Не, човек има право на този стремеж и той ще извърши тежко престъпление спрямо вложените в него способности, ако вместо да ги развие и си служи с тях, ги остави да замрат.

Ако обаче някой мисли, че възгледите за свръхсетивния свят са нещо субективно и лично, той отрича самия обединяващ принцип на всички човешки същества. Напълно вярно е, че всеки човек открива свръхсетивния свят чрез самия себе си, но и неоспорим факт е, че *всички* хора, които са достатъчно напреднали в тази област, стигат не до различни, а до еднакви изводи. Различия се проявяват само доколкото хората се отправят към висшите истини не по един сигурен и научно издържан път, а по пътя на своя личен произвол. Следва да потвърдим и това, че правотата на духовнонаучния път може да признае само този, който изцяло е успял да се вживее в неговата неповторима същност.

Пътят към Тайната Наука може да бъде намерен от всеки човек в подходящия за това момент, стига да е убеден в съществуването на един друг свят, скрит зад видимия свят, или поне да го предчувствува в сърцето си. Този път

може да бъде намерен и от всеки, който съзнава, че познавателните му способности могат да бъдат тласнати в едно решително развитие и усеща, че по този начин ще открие сигурен достъп до невидимия свят. За онзи човек, който развива своите душевни изживявания чрез Тайната Наука, се открива не само възможността да намери верни отговори, укрепващи неговия познавателен устрем, но и шанса да превъзмогне всичко, което пречи на живота, всичко което изтощава живота. А в един по-висш смисъл, да се отвърне или отрече от свръхсетивния свят, би означавало за човека едно безсилие на живота, една душевна смърт. Да, при известни обстоятелства, ако човек загуби надежда, че свръхсетивния свят може да му се открие, това може да го потопи в дълбоко отчаяние. Тази душевна смърт и това отчаяние, в техните всевъзможни форми, са в същото време и вътрешните, душевни врагове на всеки стремеж към Тайната Наука. И те се появяват винаги, когато човек изчерпи своята вътрешна сила. Тогава цялата жизнена сила трябва да бъде внасяна отвън, ако въобще подобен човек може да се сдобие с такава сила. В тези случаи човек възприема нещата, процесите и Съществата (die Wesenheiten), които застават пред неговите сетива като ги разграничава с помощта на своята умствена дейност. Те му доставят радост или болка, подтикваат го към определени действия. Така той може да издържи известно време. Но рано или късно стига до една точка, където той вътрешно умира. Защото всичко онова, което може да се извлече от света, е вече изчерпано. И това не е твърдение, взето от личните опитности на един човек, а нещо което се установява при непредубеденото разглеждане на *всеки* човешки живот. Само скритите сили, които дремят в дълбините на нещата, могат да ни предпазят от това изчерпване. Ако замре нашият устрем към дълбините, от където непрекъснато черпим все нови и нови жизнени сили, най-после и външната страна на нещата престава да служи на живота.

Тук не става дума за отделния човек, за неговото щастие или нещастие. Тъкмо чрез истинските духовнонаучни прозрения, човек стига до убеждението, че от една по-висша гледна точка, щастieto и нещастieto на индивида са дълбоко свързани с благо или гибелта на целия свят. Има път, по който човек може да прозре, че ако не развива по правилен начин *своите* сили, той нанася вреда на целия свят и на всички живи същества. Когато изгубва връзките със свръхсетивните сили и опустошава своя живот, човек разрушава не само своя вътрешен свят, - което го довежда до скръб и отчаяние - но чрез своята слабост създава пречки за развитието на целия свят, в който той живее.

Но човек може да се измами. Той може да се поддаде на вярата, че няма нищо скрито; че пред неговите сетива и разум застава всичко, което въобще може да съществува. Тази измама обаче е възможна само за повърхностния пласт на съзнанието, не и за неговите дълбини. Чувството и желанието изобщо не се поддават на тази измамна вяра. Те винаги се стремят по някакъв начин към дълбоката и скрита страна на нещата. И ако тя им бъде отнета, те веднага тласкат човека към съмнение, несигурност в живота и дори към отчаяние. Но едно познание, което прониква до скрития свят на нещата, набиращи сили и успява да превъзмогне всяка несигурност, безнадеждност и отчаяние, които подкопават живота и го правят неспособен да изпълни своята мисия в еволюцията на света.

Този е прекрасният плод на духовно-научното познание - че то не само задоволява жаждата за знание, а предава на живота крепкост и сила. Изворът, от който това познание черпи сила за работа и доверие в живота е неизчерпаем. Нито един човек, който поне *веднъж* е пристъпил към този извор, не ще остане неподкрепен, когато и да се обърне към него.

Има хора, които не искат да знаят нищо за такъв род познание, понеже съзират в него нещо нездравословно. От

една повърхностна гледна точка те са прави. Те не искат да разглеждат по някакъв особен начин това, което предлага т.н. действителност. Те считат за слабост, когато някой се отклонява от действителността и търси своето спасение в един скрит свят, който за тях е равнозначен на нещо фантастично и нереално. Ако в търсенето на духовно-научни истини не искаме да се изпада в болестно мечтателство и слабост, трябва да признаем подобни възражения за оправдани. Защото те се основават на едно здраво съждение, което обаче стига само до част от истината и не потъва в дълбочините на нещата. Ако стремежът към свръхсетивното познание би могъл да подкопае живота и да ни отблъсне от истинската действителност, тогава подобни възражения биха били наистина достатъчно силни, за да отнемат всякаква почва под краката на едно сходно духовно течение.

Но и по отношение на подобни възгледи, стремежът на Тайната Наука да се „защитава“ в обикновения смисъл на тази дума, е нещо неправилно. Тайната Наука разкрива своите стойности пред всеки непредубеден човек, нагледно показващ как жизнената сила нараства само у този, който действително се вживява в нея. Тя не може да отчужди човека и да го превърне в мечтател; тя храни човека от онзи жизнен извор, от който произлиза и неговата духовно-душевна същност.

Когато се насочи към Тайната Наука, пред човека се изправят и други пречки за разбирането на нещата. По принцип е вярно, че в изложението на Тайната Наука читателят намира едно описание на душевни опитности, които могат да го отведат към свръхсетивния свят. Практически обаче, това е само един вид идеал. На първо време читателят трябва да се запознае с много по-голям брой свръхсетивни опитности и то не негови, а чужди. Друг начин не съществува и тази книга също ще се придържа към него. Ще бъде описана голяма част от това, което авторът

смята, че знае върху същността на човека, върху неговото поведение от раждането до смъртта, както и върху процесите в духовния свят след смъртта, по време на които човек не е вече свързан със своето тяло; по нататък ще бъде описано развитието на Земята и на човечеството. На пръв поглед би могло да изглежда сякаш тук ще бъдат изнесени поредица от въображаеми познания с характера на догми, изискващи респект пред нечий авторитет. Но това не е така. Всичко, което може да се узнае за свръхсетивните истини, живее в този, който го описва, като жива опитност на неговата душа; и ако човек се вживее в тази душевна опитност, тя запалва в собствената му душа импулсите, които водят към съответните свръхсетивни факти. Когато четем описанията на Тайната Наука, ние имаме по-различни изживявания, отколкото при четенето на описания, свързани със сетивните факти. В последния случай ние просто четем нещо *за* тях. А когато четем описания на свръхсетивни факти, ние направо се включваме в определен поток на духовното Битие. Възприемайки последиците от духовното изследване, ние откриваме и нашия собствен вътрешен път на развитие. Вярно е, че на първо време читателят не винаги може да забележи подобно нещо. Мнозина си представят навлизането си в духовния свят като едно събитие, твърде сходно с някакво сетивно изживяване и смятат, че това което човек изпитва при четенето за този свят има определено мисловен характер. Обаче при *истинското* приемане на тези истини - дори когато те са под формата на мисли - човек е вече вътре в този свят и му остава само да разбере, че той, макар и незабелязано, вече е изживял това, което погрешно е смятал за обикновено предаване на мисли.

Истинската същност на това изживяване ще можем да си изясним едва когато практически осъществим това, което във втората част на тази книга е описано като „път“ към свръхсетивното познание. Някой твърде лесно би мо-

гъл да повярва, че трябва да е точно обратното: че най-напред трябва да е описан тъкмо този „път“. Но това не е така. За човек, който е отдаден само на „упражненията“, целящи проникване в свръхсетивния свят, без да отправя своя душевен поглед към определени свръхсетивни факти, този свят остава един неясен, объркан хаос. Но след като се е занимавал с определени духовни факти, човек постепенно се вживява в този свят, макар и до известна степен наивно, и после си дава сметка - вече извън всяка наивност - как сам и в пълно съзнание е добил опитности, за които първоначално е срещнал едно или друго външно съобщение. След като проникне в света на Тайната Наука, човек се убеждава, че сигурния път към свръхсетивното познание е само този. Той ще се увери още, че всяко опасение, според което свръхсетивните познания могат да действуват отначало като догми чрез своята сугестивна сила, е неоснователно. Защото съдържанието на тези познания се извлича от такава душевна атмосфера, която отнема каквато и да е сугестивна сила и му предоставя възможността да говори и на всеки друг човек по същия начин, по който духовните истини са проговорили на него самия. Ако първоначално другия не забелязва, че е пренесен в духовния свят, това не се дължи на сугестивно повлияване, а на финият и необикновен характер, присъщ на изживяванията, които читателят изпитва с книги от този род.

И така, след приемането на съобщенията за духовния свят, според както те са дадени в първата част на тази книга, човек става *съпознавач* (Mit-Erkennen) на свръхсетивния свят; а чрез практическото прилагане на описаните във втората част душевни упражнения, той става самостоятелен познавач на този свят.

Според духа и истинския смисъл на нещата, нито един истински учен не ще открие противоречие между своята наука, изградена върху фактите от сетивния свят и начина, по който се изследва свръхсетивния свят. Такъв учен си

служи с определени инструменти и методи. Той изобретява и построява инструментите чрез преработка на веществата, които му дава „природата“. Свръхсетивното познание също има свой инструмент. Само че този инструмент е самият човек. Но и този инструмент трябва да бъде нагласен с оглед на едно по-висше изследване. Първоначално - и без участието на човека - „природата“ е вложила в него определени способности и сили; сега те трябва да прераснат в по-висши способности и сили. Така човек сам може да превърне себе си в инструмент за изследване на свръхсетивния свят.

СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА

При разглеждането на човека от гледна точка на свръхсетивното познание, веднага влиза в сила това, което по начало е валидно за този начин на познание. Това разглеждане е свързано с признаването на „явната тайна“ в самото човешко същество. За сетивата и за обвързания с тях разум, е достъпна само една част от това, което свръхсетивното познание обхваща от човешкото същество, а именно *физическото тяло*. За да вникнем добре в понятието „физическо тяло“, трябва първо да насочим вниманието си към едно явление, което се простира като велика загадка над всеки миг от живота: *смъртта* и във връзка с нея да проучим цялата т.н. нежива природа, минералното царство, което непрекъснато носи смъртта в себе си. По този начин се обръщаме към редица факти, чиито пълно изясняване е възможно само чрез свръхсетивното познание; на тези факти е посветена и по-голяма част от предлаганата книга. Тук обаче сме длъжни да посочим определени понятия, които ще се окажат важни ориентири за читателя.

Във видимия свят *физическото тяло* на човека е онова, което го прави подобен на минералния свят. В същото време *физическо тяло* не може да бъде смятано за нещо, което различава човека от минерала. За непредубеденото мислене преди всичко е важен фактът, че след *смъртта* се проявява онази част от човешкото същество, която го приравнява с минералния свят. Трупът е онази част от човека, където се разиграват процеси, характерни за минералния свят. В тази част на човешкото същество - трупът - действуват същите сили и вещества, които действуват и в минералния свят. От друга страна обаче, трябва ясно да по-

сочим елементарния факт, че след смъртта, за физическото тяло настъпва пълен разпад. Справедливо е да добавим: без съмнение, в човешкото физическо тяло се намират същите сили и вещества, каквито имаме и в минерала; обаче през времетраенето на живота тяхното действие е подчинено на една по-висша задача. Тези действия стават присъщи на минералния свят едва след настъпването на смъртта. Едва тогава те се проявяват съобразно своята собствена природа, а именно като разрушители на човешкото физическо тяло.

Ето как в самия човек трябва ясно да разграничим „явното“ от „скритото“, „видимото“ от „невидимото“. Защото през времетраенето на живота, „невидимите сили“ трябва да водят една непрекъсната борба срещу веществата и силите в минералната област на физическото тяло. Престане ли тази борба, веднага настъпва чисто минералната активност.

С това ние посочваме и онази точка, от която трябва да започне науката за свръхсетивния свят. Тя трябва да търси онова, което ръководи споменатата борба. А точно то е нещо скрито и невидимо за нашите сетива. То става достъпно едва за свръхсетивното наблюдение. Как може човек да постигне онова равнище, което му позволява да види „невидимото“, също както обикновените очи различават физическите предмети, ще стане ясно в следващите глави на тази книга. Сега е по-важно да опишем какво се установява при свръхсетивното наблюдение.

Вече споменахме: описанието на пътя, който ни издига до по-висшето „виждане“, може да има стойност, само ако човек първо се запознае с един обикновен разказ за това, което установява свръхсетивното изследване. Защото в тази област човек може да разбере нещо дори и още да не го е наблюдавал. Добрият път към „виждането“ е този, който тръгва от разбирането.

Невидимите сили, които водят непрекъснатата борба

срещу разпадането на физическото тяло, могат да бъдат наблюдавани само от хора с „висши виждания“; действията им обаче са достъпни и за обикновения човек. А тези действия се проектират в облика или *формата*, която - по време на живота - съединява и консолидира минералните вещества и сили на физическото тяло. С настъпването на смъртта, тази форма постепенно изчезва и физическото тяло се превръща в част от останалия минерален свят. Обаче свръхсетивното виждане може да проследи всичко онова, което по време на живота пречи на физическите вещества и сили да проявят своето специфично и разрушително действие спрямо физическото тяло и да го наблюдава подробно като една самостоятелна част от човешкото същество. Нека да наречем тази самостоятелна част „етерно тяло“ или „жизнено тяло“. (Atherleib или Lebensleib)

За да не се промъкнат недоразумения още в самото начало, трябва да обсъдим още две подробности, които са свързани с тези понятия. Думата „етер“ тук няма да се употребява в онзи смисъл, който влага в нея съвременната физика. Тя например дефинира етера като носител на светлината. Но тук този термин ще бъде употребяван само в смисъла, посочен по-горе, а именно - да обозначи това, което е достъпно за висшето виждане, и което за сетивното наблюдение се проявява само в своите действия; с други думи: това, което съединява минералните вещества и сили, придавайки им специфичната форма на физическото тяло.

Думата „тяло“ също трябва да бъде разбрана правилно. За назоваване на по-висшите неща от Битието ние сме принудени да си служим с думите на обикновения език. Те са предназначени да изразяват само физически и сетивни факти. Естествено, в сетивен смисъл „етерното тяло“ не е нещо телесно, колкото и фино да си го представяме.*

С описанието на това „етерно“ или „жизнено тяло“ ние стигаме до точката, където ще срещнем и възраженията на съвременното мислене. Развитието на човешкия Дух

е стигнало до там, че да се говори днес за съществуването на подобна част от човешкото същество, се смята за нещо ненаучно. Материалистическият начин на мислене не вижда в живия организъм нищо друго освен една сплав от физически вещества и сили, каквато се намира също и в неживия свят, в минерала. Счита се само, че в живите организми тази сплав е много по-комплицирана, отколкото в неорганичния свят. До неотдавна в обикновената наука съществуваха и други възгледи. Ако човек проследи някой от сериозните учени през първата половина на 19 век, ще установи, как тогава дори „истинските естественици“ са предполагали, че в живото тяло съществува нещо различно в сравнение с неживия минерал. Говорело се за „жизнена сила“. Разбира се, тогавашните учени не са си представяли тази „жизнена сила“ както това, което по-горе нарекохме „жизнено тяло“. Обаче в тази представа все пак има предчувствие, че съществува нещо подобно. Те си представяли „жизнената сила“ приблизително така, сякаш към живото тяло се прибавят физическите вещества и сили по същия начин, както магнитната сила на магнита прониква в обикновеното желязо. След време „жизнената сила“ беше изхвърлена от науката. Появи се стремежът всичко да се обяснява с конкретните физически и химически причини. Днес при някои естественици в известно отношение наблюдаваме връщане назад. Някои от тях допускат, че понятия като „жизнена сила“ и други подобни не са напълно лишени от смисъл. Но дори и такъв учен, който допуска това, не би искал да има нищо общо с нашето описание на „жизненото тяло“. По правило, ако се впуснем в спор с официалните възгледи, няма да доведе до никъде. Напро-

* С термините „етерно тяло“ и „жизнено тяло“ авторът не възобновява просто древния и преодолян от науката възглед за „жизнената сила“. Това той пояснява и в своята книга „Теософия“. б.а.

тив, свръхсетивното познание непрекъснато трябва да признава, че материалистическото мислене е необходимо - маркар и странично - явление, което съпровожда естественонаучния прогрес на нашето време. Този прогрес идва като резултат от изключителното усъвършенствуване на средствата за сетивно наблюдение. И в природата на човека е, че в хода на своето развитие усъвършенствува отделни способности за сметка на други. Прецизното сетивно наблюдение, което се разви до такава забележителна степен чрез естествените науки, остави на заден план онези човешки способности, които могат да ни доведат до „скритите светове“. Обаче отново идва време, когато грижата за тези пренебрегнати способности трябва да стане нещо сериозно и необходимо. Невидимият свят няма да бъде признат чрез това, че се оборват съжденията, които с логическа последователност отхвърлят неговото съществуване, а като се изнесе този невидим свят в неговата истинска светлина. Тогава ще го признаят и тези, за които „времето е дошло“.

Тук трябваше да споменем това, за да не бъдем обвинени в некомпетентност относно възгледите на естествена-та наука, особено когато говорим за „етерното тяло“, което впрочем в определени кръгове се смята за чиста фантастика.

И така, етерното тяло е втората съставна част на човешкото същество. За свръхсетивното познание то е в много по-голяма степен реално отколкото физическото тяло. Подробно описание за него ще дадем в следващите части на тази книга, когато ще изтъкнем и в какъв смисъл трябва да се приемат подобни описания. Засега е достатъчно да кажем, че етерното тяло прониква от край до край в цялото физическо тяло и че то е като един вид архитект на последното. Формата и строежът на всички органи се поддържат чрез потоците и движенията на етерното тяло. В основата на физическото сърце стои едно „етерно сърце“, в основата на физическия мозък - „етерен мозък“ и т.н. Етер-

ното тяло е разчленено също както физическото, само че много по-сложно. Докато при физическото тяло имаме строго обособени части, то навсякъде в етерното тяло имаме живо и неспирно преливане.

Етерното тяло е еднакво за човека и растенията, както физическото тяло е еднакво за човека и минерала. Всеки жив организъм има свое етерно тяло

От етерното тяло свръхсетивното наблюдение се издига до следващата съставна част на човешкото същество. За да си изградим подходяща представа за нея, то насочва вниманието ни към съня, докато по отношение на етерното тяло вниманието ни беше насочено към смъртта.

Доколкото разглеждаме видимите явления, цялото човешко творчество е дейност, която се осъществява в състояние на будност. Тази дейност обаче е възможна само, ако човек непрекъснато черпи от съня възстановяване на своите изразходвани сили. По време на сън изчезват всякакъв вид мисли и действия; за съзнателния живот изчезва всяко страдание, всяко удоволствие. Докато при събуждането, от безсъзнателните дълбини на съня като от един скрит и тайнствен извор бликват силите на човешкото съзнание. Същото съзнание, което при заспиването угасва в дълбок мрак, при събуждането се появява отново. От гледна точка на свръхсетивното познание, това което непрекъснато пробужда живота от състоянието на безсъзнание, представлява третата съставна част на човешкото същество. Можем да я наречем „астрално тяло“ (Astralleib)

Както физическото тяло не може да поддържа своята форма чрез намиращите се в него минерални вещества и сили без да бъде проникнато от етерното, така и силите на етерното тяло не могат чрез самите себе си да се изпълнят със светлината на съзнанието. Едно етерно тяло, предоставено само на себе си, би трябвало да се намира в състояние на непрекъснат сън. С други думи, то би могло да поддържа във физическото тяло само един растителен живот. Етер-

ното тяло е будно само когато е озарено от астралното тяло. За сетивното наблюдение - когато човек потъва в сън - действието на астралното тяло изчезва. За свръхсетивното наблюдение обаче, то продължава да съществува, само че сега се явява отделено от етерното тяло или като един вид „излъчено“ от него. Сетивното наблюдение няма нищо общо със самото астрално тяло; достъпни за сетивата са само проявленията на астралното тяло. А по време на сън такива проявления не съществуват. В същия смисъл както физическото тяло е еднакво за човека и минералите, а етерното тяло е еднакво за човека и растенията, така и астралното тяло е еднакво за човека и животните. Растенията са в състояние на непрекъснат сън. Който не разсъждава върху тези неща, лесно може да изпадне в заблудението да приписва някакъв вид съзнание и на растенията, каквото - със съответните разлики - животните и хората имат в будно състояние. Това обаче може да се случи само тогава, когато си изграждаме една съвсем неточна представа за съзнанието. Всеки може да възрази, че когато упражним външно дразнение върху растението, то извършва определени движения, както и животното. В научния свят се говори за *чувствителност* на някои растения, които например свиват листата си, ако върху тях се упражнят определени външни въздействия. Отличителната черта на съзнанието обаче е не тази, че едно същество реагира спрямо някакво външно действие, а че дадено същество може да изживее в себе си нещо, което идва като един нов елемент, допълващ обикновената реакция. В противен случай би могло да се говори за съзнание и тогава, когато едно парче желязо се разширява под въздействието на топлината. Съзнание може да има само тогава, когато например топлината причинява болка.

Четвъртата съставна част, която свръхсетивното познание приписва на човека, няма аналог и не съществува никъде в околния свят. Тя го различава от всички останав-

ли същества и чрез нея той се превръща във венеца на сътворения свят. Свръхсетивното познание ни дава представа и за тази четвърта съставна част на човешкото същество като посочва, че в човешките изживявания, протичащи в будност, също има една съществена разлика. Тя изпъква веднага щом обърнем внимание върху следното. От една страна, докато е буден, човек е непрекъснато в центъра на определени изживявания, които по *необходимост* идват и си отиват, а от друга страна той има изживявания, при които това не е така. Разликата изпъква особено силно, когато сравним човешките изживявания с тези на животните. Животното реагира на външните въздействия по строго закономерен начин. В зависимост от топлината и студа, от болката и удоволствието, както и от други закономерно протичащи процеси в неговото тяло, животното има съзнание например за своят глад или жажда. Човешкият живот не се изчерпва само с такива изживявания. Човекът може да прояви желаниа и страсти, които надхвърлят тази елементарна закономерност. Ако нашите наблюдения върху едно животно са достатъчно продължителни, винаги бихме могли да докажем къде точно се намира поводът за определено действие или усещане - извън тялото му или вътре в него. При човекът това в никакъв случай не е така. Той може да изпитва желаниа и страсти, чиито повод не откриваме нито вън, нито вътре в неговото тяло. За всичко, което попада в тази област, трябва да търсим един особен източник. И в смисъла на свръхсетивната наука, този източник следва да се търси в човешкия „Аз“. (Ich) Ето защо Азът ще разглеждаме и като четвърта съставна част на човешкото същество.

Ако астралното тяло бъде предоставено само на себе си, в него веднага биха се надигнали вълни на удоволствие и болка, на глад и жажда; но това което не би могло да се породи в него е усещането: във всичко това има нещо устойчиво и „трайно“. Тук не става дума, че „трайното“ оз-

начеваме като „Аз“, но че „Азът“ е този, който изживява трайното. Понятията в тази област трябва да са изключително прецизни, защото в противен случай неизбежно възникват всевъзможни недоразумения. С долавянето на нещо устойчиво и трайно в непрекъснатата смяна на вътрешните изживявания настъпва и зазоряването на „чувството за Аза“. Фактът че едно животно изпитва например глад не му дава чувството за Аза. Гладът идва винаги, когато у дадено същество се появи съответната предпоставка. Ако предпоставката е налице, животното се нахвърля върху храната. Азовото чувство се проявява не само при наличието на тези предпоставки, а едва тогава, когато при едно предишно насищане с храна възникне удоволствие, съзнанието за което се запази, така че тласъкът към храната идва не само от *сегашното* усещане за глад, но и от *миналото* усещане за удоволствие.

Както физическото тяло се разпада, ако етерното тяло не го поддържа, както етерното тяло потъва в безсъзнание, ако то не се озарява от астралното тяло, така и астралното тяло би трябвало да потопява миналото в непрекъснатата *забравата*, ако „Азът“ не би запазвал миналото за настоящето. Това, което за физическото тяло е смъртта, което за етерното тяло е сънят, за астралното тяло то е *забравата*. С други думи: на етерното тяло е присъщ живота, на астралното тяло - съзнанието и на Аза - спомена.

Човек лесно изпада в заблудението да приписва на растенията определен вид съзнание, но още по-лесно може да сгреша ако започне да говори за спомен при животните. А колко близка до ума е мисълта, че кучето разпознава своя господар дори и след като не го е виждало продължително време. В действителност обаче, подобно разпознаване изобщо не е свързано със спомена, а с нещо много по-различно. Кучето изпитва определена привързаност към своя господар. Тя се определя от вътрешната същност на господаря; всъщност последната доставя и удоволствието

на животното, но в присъствието на господаря. И всеки път когато това присъствие е налице, то става и предпоставка за подновяване на удоволствието. Истински спомен обаче имаме едва тогава, когато едно същество не само усеща изживяванията си в момента, а когато то съхранява и тези от миналото. И все пак някой може да сметне, че кучето притежава спомен. Той си казва: кучето скърби след като господаря му го е напуснал, следователно у него остава някакъв спомен за господаря. Това съждение също е погрешно. При съжителството с господаря, присъствието на последния се превръща за кучето в една потребност и тогава то усеща отсъствието също както глада. Без подобни разграничения, никой не може да постигне яснота върху истинските отношения в живота.

Изхождайки от определени предразсъдъци, би могло да се възрази, че все пак не би могло да се знае със сигурност, дали при животното съществува или не някакъв аналог на човешкия спомен. Подобно възражение възниква само в хода на повърхностни и неточни наблюдения. Ако внимателно наблюдаваме как се отнася животното към своите изживявания, ние ще установим и разликата между двата вида „отношение“ - това на животното и това на човека. Тогава ще открием, че животното „се отнася“ като същество, което не притежава спомен. За свръхсетивното наблюдение това и без друго е ясно. Но всичко онова, което за свръхсетивното наблюдение е непосредствен факт, може да бъде - в неговите *действия* - наблюдавано чрез сетивните възприятия и разбрано чрез методите на обикновеното мислене. А когато някой твърди, че човек узнава за *своите* споменни чрез вътрешно-душевни наблюдения, нещо което при животните не може да се установи, той допуска една съдбоносна грешка. Своята способност да си спомня, човек не може в никакъв случай да извлече от вътрешните си душевни наблюдения; нея той може да извлече само от това, което изживява във самия себе си при отношението

си спрямо нещата и процесите в околния свят. Тези опитности, които има *със себе си*, той разпростира по същия начин и спрямо другите хора, спрямо животните. Заслепяваща илюзия е да се смята, че човекът *съди* за съществуването на спомена само според душевните си наблюдения. Силата, която лежи в основата на спомена, може да се нарече и вътрешна, обаче *съждението* за нея - включително и когато става дума за собствената личност - може да се осъществи само чрез точния поглед върху причинните зависимости между живота и околния свят. Тези зависимости можем да установим както у себе си, така и при животното. Спрямо всички тези неща нашата официална психология сериозно страда поради своите неточни и недиференцирани представи, почиващи най-вече на погрешни наблюдения.

За „Аза“ споменът и забравата означават приблизително същото, каквото за астралното тяло означават будността и сънят. Както сънят премахва грижите и тревогите на деня, така и забравата простира едно було над неприятните случки в живота и по този начин заличава една част от миналото. И както сънят е необходим, за да укрепнат изчерпаните жизнени сили, така и човек трябва да изтрие от спомена определени части от своето минало, ако иска да застане свободен и безпристрастен пред възможността за нови изживявания. И тъкмо от забравата израстват нови сили за възприемане на новото. Нека размислим върху едно толкова обикновено нещо, каквото е усвояването на писането. Детето забравя всички усилия, които е употребило, за да се научи да пише. Така това, което остава, е способността да пише. И как би писал човек, ако при всяко хващане на писалката, в душата му бликваха спомени за всичко изживяно от него през ученическата възраст?

Впрочем споменът се проявява в различни по сила степени. Най-простата форма на спомена имаме, когато

човек възприема даден предмет и после, след като се е отстранил от него, може да пробуди в себе си *представата* за този предмет. Той си изгражда тази представа докато е възприемал предмета. По същото време между неговото астрално тяло и неговия Аз протича строго определен процес. Астралното тяло превръща външното впечатление в акт на съзнанието. В противен случай - ако Азът не би приел познанието в себе си и не би го превърнал в своя достойние - познанието за предмета би продължило само докато той се намира в непосредствен досег с човека.

Точно тук свръхсетивния подход към нещата ясно разграничава телесното от душевното. За *астрално тяло* говорим дотолкова, доколкото имаме предвид възникването на знание за един конкретен предмет. А това, което придава на знанието елемента *трайност*, означаваме като *душа*. От казаното обаче става ясно, колко дълбоко свързани в човека са астралното тяло с онази част от душата, която придава на знанието елемента трайност. Ето защо тази комбинация също можем да означим като астрално тяло. Ако се стремим към по-точна дефиниция на нещата, астралното тяло на човека ще наречем още *душевно тяло* (Seelenleib), а душата, доколкото тя е свързана с него, ще наречем *Сетивна Душа* (Empfindungsseele).

Азът се издига до една по-висока степен в своето развитие, ако насочи дейността си върху това, което е усвоил като знание от външните предмети. Точно чрез тази дейност Азът все повече се освобождава от предметите на възприятието, за да работи в своята собствена област. Тази част от душата, която е ангажирана с всичко това ще наречем *Разсъдъчна* (Verstandesseele) или *Чувстваваща Душа* (Gemütseele). Както Сетивната така и Разсъдъчната Душа работят с впечатленията от сетивно възприеманите предмети и със следите, които запазват от тях в паметта. Тук душата е напълно отдадена на това, което за нея представлява нещо съвсем външно. Отвън тя е приела също и

това, което после превръща чрез паметта в свое лично притежание. Но душата има много по-големи възможности. Тя е не само Сетивна и Разсъдъчна Душа. Свръхсетивният възглед без никакви усилия успява да изгради у нас една представа за тези възможности, като ни насочва към един обикновен факт, който трябва да бъде оценен според своето огромно значение. Този факт е, че в цялата езикова сфера има едно единствено наименование, което по своята същност се различава от всички останали. Това е наименованието „Аз“. Всеки човек може да назове с каквото и да е друго наименование останалите предмети и същества. Но като обозначение на едно същество, „Азът“ има смисъл само тогава, когато това същество само назовава себе си с името „Аз“. При никакви обстоятелства името „Аз“ не може да прозвучи отвън и да стигне до ухото на даден човек. Той може да го употреби единствено по отношение на себе си. „Аз“ съм Аз само за мен, за всеки друг, аз съм „ти“, и всеки друг е за мен „ти“. Този прост факт е външен израз на едно дълбока истина. „Азът“ е независим от целия външен свят; ето защо и неговото име никога не може да прозвучи отвън. Религиозните вероизповедания, които съзнателно са съхранили връзката си със свръхсетивния възглед, определят „Аза“ като „неизразимото име на Бога“. И когато занапред ще употребяваме този израз, нека имаме предвид това. Нищо външно няма достъп до тази част на човешката душа, за която става дума тук. Тук е „скритото светилище на душата“. Тук достъп може да получи само такова същество, което е сродно с душата. „Бог, който живее в човека, говори, когато душата познава себе си като Аз“. Както Сетивната и Разсъдъчната Душа живеят във външния свят, така и една трета съставна част на душата - ако тя стигне до възприемането на своята собствена същност - се потопява в Божествения свят.

Тук лесно може да възникне недоразумението, че подобен възглед смята Аза и Бога за едно цяло. В случая не

се твърди че Азът е Бог, а само това, че той е от едно и също естество с Божественото. Когато някой казва, че една капка морска вода има същия състав като морето, нима твърди, че капката е самото море? Или с други думи: както капката се отнася към морето, така и Азът се отнася към Божественото. Човекът може да намери в себе си нещо божествено, само защото неговата първична същност е взета от Божествения свят. Ето как чрез тази трета съставна част на душата, човек постига едно вътрешно знание за себе си, също както чрез астралното тяло постига знание за външния свят. Тайната Наука нарича тази трета съставна част на душата *Съзнаваща Душа* (Bewußtseinseele). Следователно, от гледище на Тайната Наука душата е изградена от три съставни части: Сетивна Душа, Разсъдъчна Душа и Съзнаваща Душа, а тялото - от физическо, етерно и астрално тяло.

Правилното разбиране на „Аза“ се затруднява от известни грешки в психологическите наблюдения, сходни с тези, които вече посочихме по отношение на паметовите възможности. Мнозина смятат, че могат да посочат примери, които са опровержение на казаното по-горе, макар че обикновено те се оказват примери на потвърждение. Такъв е случаят със забележките върху „Аза“, които *Едуард фон Хартман* прави на страница 55 и следващите в своята книга „Основи на психологията“. Той казва: „По начало себесъзнанието е по-древно от думата Аз. В развитието на езика личните местоимения са значително по-късен продукт и те имат значение преди всичко като съкращения. Думата Аз е само един съкратен заместител относно личното име на говорещия, но такъв заместител, който всеки говорещ употребява за себе си, независимо от това, с какво собствено име го назовават другите. Себесъзнанието може да се развие до твърде висока степен при животните, както и при необразовани глухонemi хора, без при това да е свързано с някакво собствено име. Съзнанието за собственото

име може напълно да замести липсващата езикова употреба на Аза. По този начин се премахва и всякакъв магически ореол, с който мнозина обвиват думичката „аз“; тя не може да прибави абсолютно нищо към понятието „себесъзнание“, а само извлича от него цялото свое съдържание.“ Човек може да бъде напълно съгласен с подобни размишления, дори и с това, че думичката „аз“ не трябва да се обвива с никакъв магически ореол, който само смущава ясният поглед върху тези неща. Обаче постепенно утвърденото *словесно обозначение* на даден *факт* изобщо не е решаващо за неговата вътрешна същност. В случая важното е, че вложената в себесъзнанието Азова същност е „подревна от думата Аз“. Да, човекът е заставен да прибегне до тази думичка - с нейните свойства, валидни единствено за него - за да изрази отношението си към външния свят по един коренно различен от животното начин. Както не можем да стигнем до геометричната характеристика на триъгълника като проучим как е възникнала думата „триъгълник“, така не сме в състояние да се произнесем и върху същността на Аза, ако проучим *етимологичното* възникване и езиковата предистория на думата „аз“.

Истинската природа на „Аза“ се разкрива едва в Съзнаващата Душа. Докато в „сетивния“ и „разбиращ“ елемент душата е някак разпръсната, тъкмо като Съзнаваща Душа тя се доближава до своята истинска същност. С помощта на Съзнаващата Душа „Азът“ може да бъде възприеман, и то не по друг начин, а като определена вътрешна дейност. Представите за външните предмети се образуват в зависимост от появата, промените, изчезването на предметите и т.н.; тези представи обаче продължават да работят в човешкия разсъдък чрез своята собствена сила. Ако обаче Азът поиска да възприеме сам себе си, той не може да стори това просто като се отдаде на самия себе си; за да стигне до съзнанието за себе си, Азът трябва да прояви вътрешна активност в своите собствени дълбини. С възп-

риемането на „Аза“, с размисъла върху себе си, започва и една нова дейност на Аза. Чрез нея възприемането на Аза в Съзнаващата Душа добива за човек едно съвсем различно значение от онова, което нахлува към Аза чрез трите съставни части на тялото и чрез двете съставни части на душата. Силата, която изявява Аза в Съзнаващата Душа е същата, която се проявява в целия останал свят. Само че в тялото и в по-низшите съставни части на душата, тя се проявява в своите действия не непосредствено, а косвено и незабележимо. Нейната най-низша изява се осъществява чрез физическото тяло; после постепенно се издига до това, което изпълва Разсъдъчната Душа. Би могло да се каже, че с издигането над всяка по-горна степен отпада и някоя от обвивките, които скриват невидимия свят. В това, което изпълва Съзнаващата Душа, целият скрит свят грейва като в най-съкровения храм на душата. Обаче тук той е само като малка капка в морето на всепроникващите духовни сили. И човек трябва да ги обхване най-напред тъкмо тук. Той трябва да ги познае в самия себе си; после той може да ги открие и навсякъде другаде.

Това, което прониква в Съзнаващата Душа като една малка водна капка, Тайната Наука нарича *Дух*. Така Съзнаващата Душа е свързана с Духа, който пък от своя страна представлява *скритата* същност на всяко проявление. Ако човек се стреми да обхване Духа във всичките му проявления, той трябва да стори това по същия начин, по който е обхванал Аза в Съзнаващата Душа. Но той трябва да приложи дейността, която го е довела до възприемането на Аза и спрямо целия видим свят. И тогава той се издига до още по-висока степен на своето развитие. Към своите телесни и душевни съставки той прибавя вече нещо ново. Следващото, което той сам завладява, е потопено в по-низшите пластове на душата му. И всичко това става чрез определена работа на Азът върху човешката душа. Доколко човек е напреднал в тази работа, проличава, ако сравним

едно лице, което все още е напълно отдадено на низши страсти и на т.н. сетивни удоволствия, с човек, облъхнат от благороден идеализъм. В известен смисъл, можем да разглеждаме последния като произлязъл от първия, ако той би превзмогнал низшите влечения и би се обърнал към висшия живот. Така той - *чрез Азът* - е подействувал облагодяващо и одухотворяващо върху своята душа. Азът е станал господар на целия душевен живот. Това въздействие може да се усили до такава степен, че в душата да не се пробужда вече никаква страст, никакво удоволствие, без Азът да бъде силата, която допуска това. По този начин цялата душа се превръща в едно откровение на Аза, каквото по-рано е била само Съзнаващата Душа. Всъщност целият културен живот и всеки духовен стремеж на хората се състои в определена работа, чиято цел е да постигне именно това господство на Аза. *Всеки* наш съвременник е включен в тази работа, независимо дали иска или не, дали има или няма съзнание за това.

Чрез този вид работа човешкото същество се издига до по-високи степени на своето развитие; чрез нея човек развива нови съставни части на своето същество. Засега те са скрити зад видимия свят. Но чрез тази работа на Азът върху душата, човек може да стане не само господар над нея и да извади наяве скритите там сили. Той може да разшири тази работа и да я прехвърли върху астралното тяло. По този начин Азът завладява астралното тяло като се съединява с неговата скрита същност. Това завладяно и преобразено от Аза астрално тяло ще наречем Дух-Себе, или *Духовно Себе* (Geistselbst). (Източната мъдрост го нарича „Манас“)

В лицето на Духовното Себе имаме една още по-висша съставна част на човешкото същество, която е в зародишен вид, но която - работейки върху себе си - човек ще проявява все повече и повече.

Както човек овладява астралното тяло, прониквайки

в скритите зад него сили, така в хода на развитието става и с етерното тяло. Обаче работата над етерното тяло е много по-интензивна, отколкото тази над астралното тяло, защото това, което се крие в етерното тяло е обвито с две обвивки, докато скритото в астралното тяло е обвито само в една. Можем да си изградим понятие за разликата в работата над двете тела, като посочим известни промени, които настъпват у човека в хода на неговото развитие. Нека първо помислим какви душевни качества се развиват, когато Азът работи над душата; как се променят удоволствието и желанията, радостта и болката. Нужно е само човек да си спомни времето на своето детство: от какво е изпитвал радост, какво му е причинявало болка? Какво ново е научил, което може да прибави към познанията си от детството? Всичко това обаче е само израз на факта, по какъв начин Азът е добил власт над астралното тяло. Защото астралното тяло е носител на удоволствието и болката, на радостта и страданието. И нека сравним всичко това с обстоятелството, колко слабо се променят в хода на времето определени качества на човека, например неговия темперамент, характеровите му особености и т.н. Едно избухливо дете често проявява избухливост и по-късно, в своята зряла възраст. Понякога тези неща са толкова очебийни, че има мислители, които напълно отричат възможността от промени в човешкия характер. Те смятат, че характерът е нещо трайно през целия живот и само се проявява в една или друга посока. Подобна преценка се основава единствено върху непълни и недостатъчни наблюдения. Хора с развит усет за тези неща, ясно виждат, че и характерът, и темпераментът на човека се променят под влиянието на неговия Аз. Несъмнено, спрямо по-горе изброените качества, тази промяна е много по-бавна. Двата вида промени бихме могли да сравним с движението на часовниковите стрелки. Промените в астралното тяло се отнасят към тези в етерното тяло, както движението на голямата стрелка се

отнася към движението на малката стрелка. Силите които предизвикват тези промени в характера и темперамента, принадлежат на етерното тяло. Те са от същия род с онези сили, които се проявяват в областта на биологичния живот, т.е. силите на растежа, размножението и т.н. Тези неща ще бъдат истински осветлени в следващите глави на книгата.

Впрочем Азът работи над астралното тяло, не когато човек просто се отдава на удоволствие и болки, на радости и страдания, а когато настъпват промени в тези устойчиви душевни качества. Работата на Азът се простира и върху етерното тяло например тогава, когато той упражнява дейността си и предизвиква промени в характера, темперамента и т.н. За тази промяна работи всеки човек, независимо дали го съзнава или не. Най-мощните импулси в обикновения живот, които съдействуват за тази промяна, са религиозните. Когато Азът позволи на импулсите, бликащи от религиозния живот, да проникват в него, тогава те образуват там, в Аза, една сила, чиито въздействия стигат чак до етерното тяло, за да го променят и преобразят, докато астралното тяло се променя от много по-слаби въздействия. Тези по-незначителни въздействия, които самия живот предлага на човека - образование, размисли, облагодяване на чувствата и т.н. - подлежат на всевъзможни колебания и разпокъсаност; религиозните чувства обаче придават на цялата мисловна, чувствена и волева активност един отпечатък на единство и цялост. Наред с това, те озаряват и целия душевен живот с една проникваща и постоянна светлина. Днес човек мисли и чувствава едно, утре - друго; поводите за това са най-различни. Ако обаче човек е под въздействието на своето трайно религиозно светоусещане и долавя нещо, което остава неподвластно на каквото и да е колебания, той ще пренесе днешните си мисли и чувства също и в утрешния ден. Ето защо религиозното светоусещане играе решаваща роля в душевния живот и в

хода на времето въздействията му непрекъснато укрепват, защото протичат в условия на непрекъснато повторение. Поради тази причина те постигат и силата да действуват върху етерното тяло.

По сходен начин въздействува върху човека и истинското изкуство. Когато чрез външните форми, цветове и звуци човек проникне - движен от своите представи и чувства - в скритата духовна същност на едно художествено произведение, тогава импулсите, които Азът приема по този начин, достигат наистина чак до етерното тяло. И ако доведем тази мисъл до край, ще преценим какво огромно значение има изкуството за всяко човешко развитие. Тук посочихме само отделни действия на Азовите импулси върху етерното тяло. Но в човешкия живот има и много други въздействия, които не са толкова отчетливи. Впрочем дори и от няколко посочени примери е ясно, че човешкото същество има и друга съставна част, също скрита, върху която Азът непрекъснато работи... Тя е втората съставна част на Духа и можем да я наречем *Дух-Живот* (*Lebensgeist*) (Източната мъдрост прибягва до името „Буди“). Изразът „Дух-Живот“ е подходящ, защото в това, което той обозначава, действуват същите сили, както и в „жизненото тяло“, само че, когато те се проявяват като жизнено тяло, в тях не действа човешкият Аз. Но когато се проявяват като Дух-Живот, те са проникнати от дейността на Аза.

Интелектуалното развитие на човека, пречиштането и облагородяването на неговите чувства и воля, са мярката за преобразяването на неговото астрално тяло в Духовно-Себе; неговите религиозни изживявания и някои други опитности се отпечатват върху етерното тяло и го превръщат в Дух-Живот. В хода на обикновения живот това става малко или много несъзнателно. Напротив, т.нар. *Посвещение* на човека се състои в това, че с помощта на средствата, дадени му от свръхсетивното познание, той взема съзнателно в свои ръце и процесите, разиграващи се в Духовното

Себе, и тези в Духа-Живот. За тези средства ще говорим по-нататък в тази книга. Наложително беше само предва-рително да посочим, че наред с тялото и душата, в човека действа и Духът. По-нататък ще покажем, по какъв на-чин Духът е свързан с *вечната* същност на човека за раз-лика от начина, по който е свързан с неговото тленно тяло.

Обаче дейността на Азът не се изчерпва с работата му върху астралното и етерното тяло. Тази дейност се прос-тира и върху физическото тяло. Един полъх от влиянието на Азът върху физическото тяло имаме, когато при опре-делени изживявания настъпва например изчервяването и побледняването. Винаги когато чрез Азовата дейност нас-тъпват някакви промени във физическото тяло, следва да знаем, че Азът действително е свързан с невидимите сили на това тяло; с онези сили, които са в основата на негови-те физически процеси. В този случай казваме, че чрез една такава дейност Азът работи върху физическото тяло. Този израз не трябва да бъде разбиран погрешно, в смисъл че става дума за нещо грубо - материално. Грубо-материални-ят облик на физическото тяло е само неговата външна страна. Зад нея действуват скритите сили на човешкото същество и тези сили са от духовно естество. Тук не гово-рим за работа върху материалната субстанция на физичес-кото тяло - а то само на пръв поглед *изглежда* материално - а за духовна работа върху скритите сили, които непрекъс-нато го изграждат и разрушават. Улисан в ежедневието, човек трудно може да се досети за тази работа на Азът върху физическото тяло. Яснота може да получи само, ако чрез свръхсетивното познание я поеме в свои ръце. Но то-гава той ще установи и наличието на трета духовна част на човека. В противоположност на физическия човек, ще я означим като *Човекът-Дух* (Geisteshensch). (Източната мъд-рост използва името „Атма“)

Спрямо „Човекът-Дух“ също може лесно да се изпад-не в заблудение, тъй като физическото тяло се смята за

най-низша съставна част на човека, и трудно можем да си представим, че работата върху физическото тяло трябва да доведе до най-висшата част на човешкото същество. Но тъкмо поради тази причина, че физическото тяло крие действащия в него Дух с три обвивки, необходима е най-висша степен на човешка работа, за да бъде съединен Аза с това, което представлява неговия скрит Дух.

Така за Тайната Наука човек е изграден от следните съставни части. От телесно естество са: физическото, етерното и астралното тяло. От душевно естество са: Сетивната Душа, Разсъдъчната Душа и Съзнаващата Душа. Азът е този, който разпръсква своята светлина в душата. От духовно естество са: Духовното Себе, Духът-Живот и Човекът-Дух. От казаното до тук е ясно, че Сетивната Душа и астралното тяло са тясно свързани и в известен смисъл образуват едно цяло. По същият начин образуват едно цяло Съзнаващата Душа и Духовното Себе. Защото Духът просиява в Съзнаващата Душа и оттам прониква с лъчите си в останалите съставни части на човешката природа. След всичко това можем да говорим за следното разчленение на човека. Астралното тяло и Сетивната Душа могат да се приемат като една съставна част, Съзнаващата Душа и Духовното Себе също могат да се приемат като едно цяло, а Разсъдъчната Душа - поради нейното участие в природата на Аза, който обаче все още не съзнава напълно своята духовна същност - можем да наречем направо „Аз“. Така стигаме до следните 7 части на човека: 1)Физическо тяло 2)Етерно или жизнено тяло 3)Астрално тяло 4)Аз 5)Духовно Себе 6)Дух-Живот 7)Човек-Дух.

Дори и за материалистично мислещия наш съвременник тази подялба на човека според числото 7 изобщо не би изглеждала „неясно магична“, ако той точно се придържа към смисъла на горните размишления, и ако предварително сам не влага „магичен“ елемент в тези неща. За описаните „седем“ части на човешкото същество сме длъжни да

говорим само от гледна точка на духовното наблюдение. По същия начин се говори за седемте цвята на светлината или за седемте тона на музикалната гама (като октавата се смята за повторение на основния тон). Както светлината се проявява в седем цвята, а тонът в седем степени, така и *цялостната* човешка природа включва в себе си посочените седем части. Както числото седем не внася нищо „субверно“ в областта на музиката и цветовете, така стоят нещата и по отношение на седемстепенното разчленение на човека. (Когато преди време подобни описания бяха съобщени устно някой възрази, че числото седем не може да се приложи в областта на цветовете, защото отвъд „червеното“ и „виолетовото“ съществуват такива „цветове“, които чисто и просто окото не може да възприеме. Но дори и в този случай, сравнението с цветовете е уместно, защото отвъд физическото тяло от една страна, и отвъд Човека-Дух от друга страна, човешката природа също „продължава“; само че за средствата на духовното наблюдение тези продължения са „духовно невидими“, както невидими за физическото око са и цветовете отвъд червеното и виолетовото. Тази забележка трябваше да бъде направена, защото мнозина смятат, че свръхестественият метод се разминава съществено с естественонаучното мислене и спрямо него той е направо дилетантство. Ако обаче човек добре вникне в казаното дотук, ще открие че практически свръхсетивният възглед никъде не се оказва в противоречие с истинската естествена наука - нито когато подлага на анализ определени факти от естествената наука, нито когато с направените тук обобщения той влиза в непосредствени отношения със самия естественонаучен подход към света.)

СЪНЯТ И СМЪРТТА

Будното състояние при човека не може да бъде разбрано, без да наблюдаваме състоянието му по време на съня; не можем да разрешим загадката на живота без да спрем поглед върху смъртта. У човек, който няма никакъв усет за значението на свръхсетивното познание, лесно могат да възникнат съмнения относно него и начина, по който това познание разглежда съня и смъртта. Впрочем Тайната Наука дълбоко уважава мотивите, които пораждат тези съмнения. Напълно естествено е да се твърди, че човек е създаден за активен и действен живот и цялата му продуктивност е свързана с отдаването на този активен, буден живот. Докато вглъбяването в състояния, каквито са сънят и смъртта, би могло да възникне само от известна склонност към безцелно мечтателство и не води до никъде другаде, освен до една празна и ненужна фантастика. Лесно ще се намерят хора, които виждат в отхвърлянето на такава „фантастика“ израз на една здрава душевност, а в отдаването на каквото и да е „безцелно мечтателство“ - нещо болестно, присъщо само на лица, лишени от жизнерадост и витални сили, неспособни за истинско творчество. Такива преценки не трябва да се отхвърлят като напълно погрешни. Те съдържат някаква истина, но обикновено това е четвърт истина, която трябва да бъде допълнена с останалите три четвърти. Отричайки едната вярна четвърт, ние създаваме недоверие у този, който ясно вниква именно в тази четвърт, но няма никакво предчувствие за останалите три четвърти.

Разбира се, безусловно трябва да се съгласим, че обсъждането на това, което забулва съня и смъртта, е нещо

болестно, ако то води до слабост и отдръпване от живота. Напълно съгласни трябва да сме и с обстоятелството, че голяма част от това, което отдавна носи името „Тайна Наука“ и което днес се разпространява под това име, носи отпечатъка на нещо нездраво и дори враждебно спрямо живота. Обаче този нездравословен елемент не е свързан с *истинското* свръхестествено познание. Напротив, истинското състояние на нещата е следното. Както човекът не може да е непрекъснато бодър, така той не може да се справи и с реалните съотношения на живота без това, което получава от свръхсетивния свят. Животът продължава по време на съня и силите, които работят и творят по време на будността, черпят своята бодрост и мощ именно от него. Така стоят нещата с това, което човек наблюдава във видимия свят. Светът обаче далеч надхвърля рамките на *това* наблюдение. Ето защо всичко, което човекът познава във видимия свят, трябва да бъде допълнено и оплодено от познанията, водещи своето начало направо от свръхсетивния свят. Ако човек не черпи постоянно сили и възстановяване от съня, той би разрушил своя живот; по същия начин, ако един светоглед не се оплодява от познанието за невидимия свят, би се превърнал в нещо мъртво. Така е и със „смъртта“. Живите същества умират, само за да се роди живот. И тъкмо свръхсетивното може да хвърли ясна светлина върху прекрасните думи на Гьоте: „Природата е изнамерила смъртта, само за да осигури изобилие от живот.“ Както без смъртта не може да има никакъв живот, така и не може да съществува истинско познание за видимия свят без проникването в свръхсетивния свят. За да напредва, всяко познание за видимото трябва винаги, отново и отново да се потопява в невидимото. Единствено науката за свръхсетивния свят прави възможно съществуването на познание за видимия свят; и ако тя се издига до своите истински форми, не само че не подкопава живота, а непрекъснато го укрепва и оздравява. Предоставен сам

на себе си, животът отслабва и заболява.

Когато човек се потопи в съня, взаимодействието между неговите съставни части се променя. Това, което остава в леглото от спящия човек, съдържа физическото и етерното тяло, но не и астралното тяло, нито Аза. Тъкмо поради тази причина, че по време на сън етерното тяло остава свързано с физическото, жизнените процеси продължават. Защото от мига, когато физическото тяло би било предоставено на самото себе си, то би трябвало да се разпадне. По време на съня се заличават представите, страданието и удоволствието, радостта и мъката, способността за целенасочени волеви действия и т.н. Носител на всички тях обаче е астралното тяло. Разбира се, непредубеденото мислене изобщо не допуска, че по време на сън астралното тяло заедно с всякакви удоволствия и болки, представи и волеви импулси просто изчезва. То продължава да съществува, само че в друго състояние. За да могат човешкият Аз и астралното тяло не само да бъдат изпълнени с удоволствия, болки и всичко изброено по-горе, но и да имат съзнателни възприятия за него, необходимо е астралното тяло да бъде свързано с физическото и с етерното тяло. Така е по време на будност, но не и по време на сън. В последния случай астралното тяло се отделя от физическото и етерно тяло и приема една друга форма, различна от тази, която му е свойствена докато трае връзката му с физическото и етерното тяло. И задача на свръхсетивното познание е тъкмо да изучи тази друга форма на съществуване. За сетивното наблюдение астралното тяло изчезва веднага след заспиване. Свръхсетивното наблюдение обаче може да го проследи даже и в периода преди то отново да е завладяло физическото и етерното тяло по време на събуждането. Както във всички случаи, където става дума за познание на скрити процеси и явления, така и тук - за свръхсетивното познание е необходимо точното установяване на всички факти, свързани със съня; веднъж установени и формулирани оба-

че, те стават напълно разбираеми за всяко непредубедено мислене. Защото процесите на скрития свят винаги проявяват своите действия във видимия свят. Всяко вникване в резултатите от свръхсетивното наблюдение прави понятни и всички физически процеси, и такова потвърждение е винаги нещо желателно. Ако някой отказва да си служи с дадените по-нататък в книгата средства за свръхсетивно наблюдение, той може да направи следното. Първоначално той може да приеме наготово данните от свръхсетивното познание и да ги приложи в своето разбиране на видимите процеси и явления. Така той ще открие, че сега животът става вече ясен и разбираем. Колкото по-подробно и точно наблюдава обикновения живот, толкова по-бързо ще стигне до това убеждение.

Дори и по време на сън астралното тяло да не изживява никакви представи, удоволствия, болки и т.н., то не остава бездейно. Точно тогава астралното тяло на спящия човек е ангажирано с една бърза и подвижна дейност. В нея то встъпва по един ритмичен начин винаги, след като известно време е работило заедно с физическото и етерното тяло. Нека си представим часовниковото махало: след като е стигнало крайната лява точка, то се връща в средното положение, за да изразходва натрупаната сила в противоположна посока, отправяйки се към крайната дясна точка. Така астралното тяло, заедно с намиращият се в неговото лоно Аз, след като известно време са работили във физическото и етерното тяло, и в зависимост от резултатите на тази своя активност - вече напълно освободени от всякакви телесни връзки разгръщат една друга дейност в душевно-духовния свят. Според общоприетият начин на мислене, по време на това безплътно състояние, в което се намират астралното тяло и Азът, настъпва безсъзнание и то представлява една *противоположност* спрямо съжителството между физическото и етерното тяло, осъществявано в състояние на будност: както ударът на махалото вляво е

противоположен на удара вдясно. Душевно-духовната организация на човека възприема тази необходимост от навлизането в безсъзнание като *умора*. Обаче тази умора е израз на това, че докато човек спи, астралното тяло и Азът се подготвят за следващото пробуждане, за да преизградят отново всичко онова във физическото и етерното тяло, което е възникнало там чрез органическата и несъзнавана дейност, освободена от всякаква душевно-духовна намеса. Тази несъзнавана градивна дейност и това, което става в човешкото същество по време на съзнателното състояние, са противоположности и те се редуват в ритмична последователност.

Формата на човешкото физическо тяло може да бъде поддържана само от човешкото етерно тяло. Но тя може да бъде поддържана само от такова етерно тяло, което на свой ред приема подходящи сили от астралното тяло. Етерното тяло е ваятелят, архитектът на физическото тяло. Обаче то може да гради правилно, само ако получава импулсите за този вид дейност от астралното тяло. В астралното тяло се намират *първообразите* (Vorbilder), според които етерното тяло формира облика на физическото тяло. Докато човек е буден, астралното тяло не е изпълнено с тези първообрази на физическото тяло, или е изпълнено с тях само до известна степен. През това време на мястото на тези първообрази душата поставя свои собствени образи. Ако човек насочи своите сетива към околния свят, чрез възприятията той създава в своите представи такива образи, които са копия на околния свят. Тези копия обаче смущават онези образи, които подтикват етерното тяло да поддържа физическото тяло. Подобно смущение не би се получило, само ако - чрез своята собствена дейност - човек би могъл да внесе в астралното си тяло онези образи, които ще дадат по-нататък правилния подтик на етерното тяло. В човешкия живот това смущение играе голяма роля. Тя се изразява в това, че по време на будност първообразите на

етерното тяло не разгръщат докрай своята пълна сила. По време на будност астралното тяло разгръща своята дейност вътре във физическото тяло; по време на сън то работи върху физическото тяло отвън. (Върху същността на умората виж заключителната глава „Подробности от областта на Духовната Наука“)

За да приема една или друга храна, физическото тяло се обръща към външния свят, с който то е от едно естество; така стоят нещата и с астралното тяло. Нека си представим едно човешко физическо тяло, което е откъснато от обкръжаващия го свят. То би трябвало да загине. Физическото тяло не може да съществува без цялото си физическо обкръжение. Да, за да съществуват човешките физически тела, цялата Земя трябва да бъде тъкмо такава, каквато е. Всъщност човешкото физическо тяло е само една част от Земята, а в по-широк смисъл, част от цялата физическа Вселена. Така например се отнася и пръстът на ръката спрямо цялото тяло. Отделим ли го от ръката, той престава да бъде такъв. Той умира. Това би се случило и с човешкото тяло, ако бъде откъснато от онова друго тяло, от което то е само една част; от жизнените условия, които Земята му предлага. Ако го издигнем няколко километра над земната повърхност то загива, както умира и откъснатият от ръката пръст. В случая с пръста, зависимостта от цялото е очевиден - пръста не може да се разхожда из тялото. Но когато става дума за човешкото физическо тяло, малко хора проявяват необходимото разбиране.

Както физическото тяло е поставено във физическия свят, комуто то принадлежи, така и астралното тяло принадлежи на свой собствен свят. Само че по време на будност, по време на будния живот, то е откъснато от този свят. Ще разберем какво става в този случай с помощта на едно сравнение. Нека да си представим един съд с вода. В тази водна маса една капка не представлява нещо изолирано. Нека сега вземем гъба и с нея всмукнем една

капка от цялата водна маса. Нещо подобно става и с астралното тяло в мига на пробуждането. По време на съня то пребивава в един идентичен нему свят, където извършва определена дейност. В мига на пробуждането физическото и етерното тяло го всмукват и се изпълват с него. Те притежават органите, чрез които то възприема външния свят. Обаче, за да осъществи тези възприятия, астралното тяло трябва да се отдели от своя собствен свят. А само от този свой свят то може да вземе първообразите, от които се нуждае заради етерното тяло. Както физическото тяло получава храната си от своето обкръжение, така по време на съня астралното тяло получава и образите от обкръжаващия го свят. Всъщност то живее извън физическото и етерното тяло, в Космоса. В същия Космос, от който е роден целият човек. В този Космос се намира *източникът* на образите, чрез който човек поддържа формата на своето тяло. В този Космос той е включен напълно хармонично. В мига на пробуждането той се откъсва от тази всеобхватна хармония, за да стигне до външните възприятия. В мига на заспиването астралното тяло се прибира обратно в хармонията на Космоса. При събуждането си човек извлича от тази хармония толкова много сила за своите тела, че за известно време може да се лиши от пребиваването си там. По време на съня астралното тяло отново се връща в своята родина, за да внесе при събуждането нови сили в живота. Видимият израз на това, което астралното тяло донесе със себе си при събуждането, е чувството за бодрост, което дава всеки здрав сън.

От следващите описания на Тайната Наука ще видим, че тази родина на астралното тяло е много по-обширна от всичко онова, което в по-тесен смисъл принадлежи на физическото тяло. Като физическо същество, човек е една съставна част от Земята, докато неговото астрално тяло принадлежи на светове, в които освен нашата Земя, се движат и други небесни тела. По тази причина - както ще

стане ясно и по-нататък - по време на съня той навлиза в един свят, към който освен Земята принадлежат и други светове.

Би било излишно да се спираме на едно елементарно недоразумение относно тези факти. Обаче в нашата епоха на материалистично мислене това има известен смисъл. Естествено, хора с такива материалистични представи, ще възразят, че тук единственият научен подход е да се изследват физическите процеси на съня. Въпреки че учените не са единомислени за физическите причини на съня, те все пак приемат, че в основата на това явление лежат определени физически процеси. Но свръхсетивното познание не влиза в никакво противоречие с това твърдение. То приема всички доводи на отсрещната страна; допуска например, че за физическото изграждане на една къща тухлите се поставят една върху друга и, че когато постройката е готова, нейната конструкция и форма могат да се обяснят по чисто механични закони. Обаче за да се изгради къщата, най-напред се изисква мисълта на строителя, на архитекта. А когато провеждаме едно изследване единствено с физически закономерности, ние изобщо не стигаем до мисълта на архитекта. Както зад физическите закони, според които е изградена къщата, стоят идеите на нейния архитект, така и зад всичко, което физическата наука изнася по един правилен начин, стои онова, за което говори свръхсетивното познание. Разбира се, хора които искат да оправдаят съществуването на скритите духовни причини, лежащи в основата на видимия свят, често прибегват до това сравнение. То може да изглежда вече банално. Само че спрямо тези неща е важно, не дали сме запознати с известни понятия, а това да видим истинската им тежест, когато с тяхна помощ обосноваваме едни или други факти. Тук може да попречи и обстоятелството, че противоположните представи имат твърде голяма власт над разсъдъчната способност на хората и не им позволяват да усетят истинска-

та тежест на съответните понятия.

Междинното състояние - между будността и съня е сънуването. Доколкото сънищата допускат някакво сетивно наблюдение, те представляват една пъстра и подвижна галерия от образи, която все пак крие в себе си известен ред и закономерност. На пръв поглед, този свят блика от възникващи и чезнещи образи, често пъти в объркана и абсурдна последователност. В своите сънища, в своя сънищен живот, човек е напълно свободен от законите на будното съзнание, което го свързва със сетивните възприятия и със законите на неговата разсъдъчна способност. Въпреки това, сънищата крият в себе си някакви тайнствени закони, които винаги са привличали и възбуждали човешкото въображение; тук се крият и дълбоките причини да се сравнява винаги изящната игра на фантазията, лежаща в основата на художествения усет, с „мечтания сън“. Достатъчно е само да си припомним някои забележителни сънища, за да открием потвърждение на казаното. Някой сънува например, че прогонва едно връхлитащо срещу него куче. Той се пробужда и открива, че несъзнателно е отхвърлил завивката от себе си, понеже тя е стояла на необичайно място върху тялото му и затова го е смущавала. Какво постига тук сънуването от един сетивен факт? Това, което сетивата биха възприели в будно състояние, остава напълно неосъзнато докато човек спи. В сънуването обаче остава нещо съществено, а именно фактът, че спящият човек иска да отхвърли нещо от себе си. Около този факт се разиграва един процес, изтъкан от образи. Самите образи са като отзвук от будния дневен живот. В начина, по който те са извлечени от него, има нещо произволно. Всеки има усещането, че при един и същ външен повод, съновидението може да предизвика и съвсем други образи. Обаче те изразяват символично усещането, че спящият иска да *отхвърли* нещо от себе си.

Сънят създава символи; той е ненадминат символист;

дори и вътрешни процеси могат да се прехвърлят в подобни сънищни символи. Някой сънува, че до него избухва огън; в съня си той вижда пламъците. Пробужда се и разбира, че се е завил дебело и му е горещо. Усещането за прекалена топлина е прерастнало в символичния образ на огъня. Като съновидения могат да се разиграят и съвсем драматични изживявания. Друг човек например сънува, че е изправен пред една пропаст, и вижда как някакво дете тича към нея. Възниква мъчителната мисъл: ако детето не внимава, ще падне в пропастта. И ето, той го вижда да пада и чува тъпия удар, който падащото тяло издава. Събужда се и разбира, че един предмет, висящ на стената в стаята, се е откачил и при падането си е произвел някакъв тъп звук. Тази обикновена случка дава повод, в съновидението да се разиграе едно драматично събитие, изпълнено с ужасяващи образи

Тук не трябва да се замисляме, как става така, че в последния случай моментът на тъпия удар от един падащ предмет прераства в цяла верига от събития, които се разиграват в един продължителен период от време. Важното е друго: че това, което будното сетивно възприятие би регистрирало като звук, съновидението превръща в *образ*.

Нека запомним: веднага щом сетивата преустановят своята дейност, в човека бликва творчески процес. Това е същият творчески процес, който се проявява в дълбокия сън, в спането, с други думи, в онова душевно състояние, което изглежда пълна противоположност на будното душевно състояние. За да настъпи този дълбок сън, астралното тяло трябва да се отдели от двете други тела - физическото и етерното. По време на съновиденията, астралното тяло е само дотолкова отделено от физическото тяло, че то няма вече никаква връзка с неговите сетивни органи; обаче с етерното тяло то все още запазва известна връзка. Обстоятелството, че процесите на астралното тяло могат да бъдат възприемани в образи, се обяснява тъкмо с тази

негова връзка с етерното тяло. В мига, когато престане да съществува и тази връзка, образите потъват в мрака на безсъзнанието и настъпва спането, дълбокият сън без съновидения. Произволът, и често пъти пълната безсмисленост на сънищните образи идват от това, че астралното тяло - поради своето откъсване от сетивните органи на физическото тяло - не може да изгради вярно отношение към реалните предмети и процеси на външния свят. Особено показателно в случая е разглеждането на сънища, при които Азът се раздвоява. Когато например някой сънува, че като ученик не може да отговори на зададения от учителя въпрос, а отговаря самият учител. Понеже сънуващите не може да си служи с възприемателните органи на своето физическо тяло, той не е в състояние да отнесе и двата процеса към себе си като към един и същ човек. Ето защо, за да познае себе си като един траен Аз, на първо време човек трябва да е въоръжен с външните сетивни органи. Едва след като придобие способността да осъзнава своя Аз и по друг начин, той ще е в състояние да възприема своя траен Аз дори и тогава, когато се намира вън от своето физическо тяло. Такива способности дава свръхсетивното познание и по-нататък в тази книга ще говорим за средствата, чрез които те могат да бъдат постигнати.

Смъртта също настъпва не по друг начин, а като промяна в съотношенията на съставните части, образуващи човешкото същество. Всичко, което установява свръхсетивното наблюдение, може да бъде видяно - в неговите действия, също и във външния свят, така че непредубеденото обективно мислене, наблюдавайки външния живот, неизбежно стига до потвърждаване на данните, които изнася свръхсетивното познание. Обаче в тези факти, невидимите сили не се проявяват така явно и човек може да срещне големи трудности, ако иска да усети реалната стойност на онези външни процеси, които потвърждават данните на свръхсетивното познание. Тук много по-лесно отколкото в

предишните части на тази книга, човек може да вземе тези данни за плод на фантазията; просто, защото има много случаи, когато човек сам затваря ума си и не желае да види *как* свръхсетивните сили действуват във физическия свят.

Докато при заспиването, астралното тяло се освобождава само от своите връзки с етерното и физическото тяло, при смъртта настъпва и отделяне на етерното тяло от физическото. Физическото тяло е изоставено на своите собствени сили, вследствие на което то се разлага като труп. С настъпването на смъртта обаче, за етерното тяло настъпва едно състояние, в което то никога не се е намирало по времето между раждането и смъртта, като не смятаме някои изключителни състояния, за които ще стане дума по-нататък. Сега то е свързано със своето астрално тяло, но без участието на физическото тяло. Защото след смъртта, етерното тяло не се отделя веднага от астралното тяло. Известно време те остават свързани благодарение на една сила, чието присъствие е лесно разбираемо. Ако тази сила не съществуваше, етерното тяло просто не би могло да се отдели от физическото. Те са свързани и сънят го потвърждава: по време на сън астралното тяло не е в състояние за раздели една от друга тези две съставни части на човешкото същество. Тази сила проявява своето действие едва с настъпването на смъртта. Тя откъсва етерното тяло от физическото, така че сега етерното тяло остава свързано с астралното. Свръхсетивното наблюдение показва, че след смъртта тази връзка е различна за различните хора. Тя продължава няколко дни; тук тази продължителност ще бъде разгледана съвсем накратко.

По-късно астралното тяло също се отделя от своето етерно тяло и продължава по своя път без него. Докато двете тела са свързани, човек се намира в едно състояние, при което може да възприема изживяванията на своето астрално тяло. Докато е налице физическото тяло, веднага след отделянето на астралното тяло, т.е. след заспиването

то започва - отвън - своята работа, за да възстанови изразходваните сили на „употребените“ физически органи. Когато при смъртта е отделено и физическото тяло, тази работа отпада. Обаче силата, която се употребява за тази цел, когато човек спи, остава и след смъртта, така че сега тя може да бъде употребена за друго, а именно за възприемането на собствените процеси на самото астрално тяло.

Едно повърхностно наблюдение, което отчита само външната страна на нещата ще възрази: Но всички тези твърдения са ясни само за надарения със свръхсетивни способности; за обикновения човек не съществува никаква възможност да проникне до тяхната истинност. Нещата обаче не стоят така. Всичко, което свръхсетивното познание наблюдава в тази толкова далечна за обикновените възприятия област - *след като е вече веднъж открито* - може да бъде разбрано и от обикновения ум. Необходимо е само чрез нормална разсъдъчна способност правилно да се разгледат и съпоставят външните факти на живота. Мисли, чувства и воля са в такива съотношения помежду си, както и с проявите на човека във външния свят, че те остават неразбираеми, ако видимата форма на тяхната дейност не се вземе само като израз на една невидима дейност. Проявената и видимата дейност става ясна за ума едва тогава, когато в хода на човешкия физически живот тя може да се приеме като резултат от това, което свръхсетивното познание установява за нефизическия живот. Без свръхсетивното познание ние се намираме по отношение на тази дейност като в една тъмна стая без никаква светлина. Както различаваме заобикалящите ни физически предмети само при наличието на светлина, така и това, което се разиграва чрез душевния живот на човека, става ясно само чрез свръхсетивното познание.

Докато човек е свързан със своето физическо тяло, външният свят прониква в неговото съзнание под формата на отражения. След като отхвърли това тяло и го положат

в гроба, човек започва да възприема това, което изживява астралното тяло, след като вече никакви физически сетивни органи не го свързват с външния свят. Първоначално той няма никакви изживявания. Връзката с етерното тяло му пречи да изживее нещо ново. Но това, което той притежава, е *споменът* за изминалия живот. Все още съществуващото етерно тяло позволява на този спомен да израстне като една жива и всеобхватна картина. Това е първото изживяване на човека след смъртта. Той възприема живота си между раждането и смъртта като една разгърната пред него поредица от *образи*. Докато човек е жив на Земята, спомена съществува само за будното съзнание; тогава той е свързан със своето физическо тяло. И този спомен съществува само дотолкова, доколкото това тяло позволява. Обаче душата не губи нито едно от своите впечатления, които е получила по време на живота си. Ако физическото тяло би било един съвършен инструмент, то би трябвало да изправя пред душата цялото й минало във всеки миг от живота. След смъртта тази пречка отпада. Докато етерното тяло на човека е все още запазено, съществува и известна пълнота на спомена. Тази пълнота, това съвършенство на спомена обаче постепенно изчезва след като етерното тяло изгуби формата, която е имало по време на пребиваването си във физическото тяло, и която е подобна на физическото тяло. Тази е също причината, поради която след известно време астралното тяло се отделя от етерното тяло. То може да остане свързано с него само докато трае неговата собствена, етерна форма, която е идентична с тази на физическото тяло.

По време на живота между раждането и смъртта, отделяне на етерното тяло от физическото може да настъпи само в изключителни случаи и само за кратко време. Ако например човек продължително натовари един от крайниците си, тогава част от етерното тяло може да се отдели от физическото. В този случай казваме, че крайникът е „изт-

ръпнал“. Особеното усещане, което изпитваме, произлиза от отделянето на етерното тяло. (Разбира се, материалистичният начин на мислене и тук може да отрече действията на невидимия свят във видимия и да заяви: всичко това се дължи на продължителния натиск, който причинява физическото смущение.) В подобен случай свръхсетивното наблюдение може да установи как съответната част на етерното тяло се отделя от физическото. Когато човек изживява необикновена уплаха или нещо подобно, може да последва отделянето на голяма част от етерното тяло. Това може да се случи, когато поради някаква причина човек внезапно се изправя пред смъртта: когато например се дави или когато по време на високопланински преход се подхлъзва и полита в пропастта. Това, което разказват хора, преживели нещо подобно, е близо до истината и може да бъде потвърдено от свръхсетивното наблюдение. Те разказват как в такива моменти целият им живот преминава пред техните очи като една величествена панорама от образи.

От многото примери, които бихме могли да посочим тук, ще изберем само един, защото той засяга човек, чийто начин на мислене би окачествил всякакви подобни истории за празна фантастика. За всеки, който прави определени крачки в свръхсетивното наблюдение, е винаги твърде полезно да се запознае с показанията на тези, които смятат Тайната Наука за нещо фантастично. Защото такива показания не могат да бъдат обвинени в пристрастност. (Изследователите на духовния свят могат да научат твърде много от хората, които смятат техните стремежи за чисто безумие. Те не бива да се заблуждават от това, че подобни хора се отнасят нелюбезно с тях. Макар че свръхсетивното наблюдение не се нуждае от подобни неща за *потвърждение* на своите резултати. С подобни примери то иска да обясни, а не да *доказва* нещата.) Отличният антрополог-криминалист *Мориц Бенедикт*, известен изследовател в мно-

го области на естествознанието, разказва в своите спомени за случаи, изживян от самия него: веднъж, когато се къпел и без малко да се удави, той видял в една единствена картина целия си дотогавашен живот.

Когато в подобни случаи други лица описват изживяните образи по коренно различен начин, сякаш те нямат много общо със събитията на тяхното минало, това съвсем не противоречи на казаното. Защото образите, които възникват в това необикновено състояние - когато етерното тяло се отделя от физическото - невинаги са в ясна и непосредствена връзка със събитията на живота. Едно точно наблюдение обаче винаги ще намери тази връзка с живота. Никакво възражение не представлява обстоятелството, че например някой е бил на косъм от удавяне и не е стигнал до описаните изживявания. Не трябва да забравяме, че това изживяване може да настъпи *само* тогава, когато етерното тяло е действително отделено от физическото и при това е запазило своята връзка с астралното тяло. Много често при внезапна уплаха настъпва едно разхлабване на връзката между етерното и астралното тяло и тогава също не се стига до изживяване на образи, защото - какъвто е случая при спането, при дълбокия сън без съновидения - налице е пълно безсъзнание.

През първите мигове след смъртта, миналото на човека му се явява като една картинна панорама от спомени. След отделянето си от етерното тяло, астралното тяло продължава своя път само. Не е трудно да се досетим, че в астралното тяло продължава да съществува всичко, което то е завладяло чрез своята дейност по време на пребиваването си във физическото тяло. Азът е развил до известна степен Духовното Себе, Духа-Живот и Човека-Дух. Доколкото тези съставни части са развити, те поддържат своето съществуване не чрез това, което съществува като органи в отделните тела, а чрез Аза. А тъкмо Азът е онази същност, която за да възприеме себе си, не се нуждае от никак-

ви външни органи. Той не се нуждае също така и от никакви външни органи, за да остане в притежание на това, което вече е съединил със себе си. Някой би могъл да възрази: а защо по време на сън нямаме никакво възприятие за това развито Духовно Себе, за Духа-Живот и Човека-Дух? Такова възприятие липсва, защото между раждането и смъртта Азът е обвързан с физическото тяло. Дори по време на съня, когато заедно с астралното тяло Азът се намира извън физическото тяло, той все пак остава тясно свързан с последното. Защото дейността на неговото астрално тяло е насочена тъкмо към това физическо тяло. По този начин - заедно със своето възприятие - Азът е отправен към външният сетивен свят и не може да долови откровенията на духовния свят в неговите непосредствени форми. Тези откровения застават пред Аза едва след смъртта, понеже чрез нея Азът се освобождава от своята свързаност с физическото и етерното тяло. В същия миг пред душата може да просветне един друг свят, понеже тя е вече свободна от физическите условия, които по време на живота са ангажирали до голяма степен нейната дейност.

Но дори и в този момент възникват причини, които не позволяват на човека да прекъсне всички връзки с външния сетивен свят. В човека остават някои страсти, някои прекалено силни желания, които поддържат тази връзка. Това са страсти, които човек сам си създава благодарение на това, че има съзнание за своя Аз като четвърта съставна част на своето същество. Страсти и желания, които произхождат от трите низши тела, могат да действуват само в рамките на външния свят; и когато тези тела престанат да съществуват, угасват и желанията. Гладът е причинен от външното тяло; след като то не е повече свързано с Аза, глада изчезва.

Ако Азът не би имал никакви други желания освен тези, които възникват от собствената му духовна същност, с настъпването на смъртта той би могъл да черпи пълно

задоволяване от духовния свят, в който е потопен. Обаче животът му е подготвил и други желания. Той е вложил в него и стремеж към наслади, които могат да бъдат постигнати само чрез физическите органи, въпреки че подобни наслади изобщо не произхождат от същността на тези органи. Не само, че трите тела се борят за задоволяване чрез физическия свят, но и самият Аз намира в него такива наслади, за чието задоволяване не съществуват никакви обекти в духовния свят. Два вида желания има в живота на Аза. Такива, които произлизат от телата и могат да бъдат задоволени вътре в телата. С разпадането на телата те угасват. Но има и такива желания, които произлизат от духовната природа на Аза. Докато Азът присъства в телата, тези желания също се задоволяват чрез телесните органи. Защото в това, което се изявява чрез телесните органи, действа скрития духовен свят. Част от този духовен свят се влива също и в това, което човек възприема чрез сетивата. Този духовен свят съществува и след смъртта, макар и под друга форма. Всичко духовно, което Азът силно желае в сетивния свят, остава дори тогава, когато сетивата изчезват. Ако към тези два вида желания не се прибавяше и един трети вид, смъртта би означавала само един преход от желания, които могат да бъдат задоволени чрез сетивата, към такива, които могат да бъдат изпълнени в духовния свят. Третият вид желания са онези, които Азът поражда за себе си по време на своя живот в сетивния свят, намирайки в тях наслада, дори когато в нея липсва какъвто и да е духовен елемент. И най-низшите наслади могат да са откровения на Духа. Удоволствието, което поглъщането на храната доставя на гладното същество, е едно откровение на Духа. Защото с приемането на храната настъпва нещо, без което, в известен смисъл, духовният свят не би могъл да се развива. Азът обаче може да се издигне над насладата, която този факт по необходимост налага. Той може да покаже предпочитания към пикантни

ястия, съвсем независимо от ползата, която приемането на храната оказва на Духа. Същото може да се случи и с други неща в сетивния свят. Изобщо така възникват онези желания, които никога не биха се появили в сетивния свят, ако човешкият Аз не беше включен в него. Но от самата духовна същност на Аза, такива желания не могат да възникнат. Макар и да е от духовно естество, докато живее в тялото, Азът *трябва* да има сетивни наслади, защото в сетивната област се проявява Духът, а Азът не се радва на нищо друго освен на Духа, когато в сетивния свят той се отдава на това, чрез което просветва светлината на Духа. И той продължава да се радва на тази светлина, дори когато сетивата престават да са средството, чрез което проникват лъчите на Духа. Обаче в духовния свят не могат да се изпълнят *такива* желания, в които Духът е липсвал още долу, в сетивния свят преди смъртта. Настъпването на смъртта отхвърля всяка възможност за задоволяването на *тези* желания. Удоволствието от едно вкусно ядене може да се получи, само ако са налице физическите органи, необходими за приемането на храната: небце, език и т.н. След като при смъртта човек отхвърли физическото си тяло, той вече не разполага с тези органи. И ако Азът все още изпитва потребност от такова удоволствие, тази потребност ще остане незадоволена. Доколкото тази наслада отговаря на Аза, тя продължава докато съществуват физическите органи. Доколкото обаче тя е продукт на Аза, без да служи на Духа, след смъртта тази наслада остава като желание, което напразно жадува да бъде задоволено. Бихме могли да разберем какво се разиграва в човека, ако си представим как някой страда от изгаряща жажда и се намира в местност, където не се намира никаква вода. Приблизително това се случва и с Аза, доколкото след смъртта той храни неизгаснали желания за удоволствия, свързани с външния свят, без да притежава никакви органи, за да ги задоволи. Естествено, трябва да си представим изгарящата жажда,

която тук само сравнихме със състоянието на Аза след смъртта, разширена до безкрайност и простираща се върху всички все още съществуващи желания, за чието задоволяване няма *никаква възможност*.

Следващото състояние на Аза изисква той да се освободи от връзките, които с такава сила го привързват към външния сетивен свят. В това отношение Азът трябва да мине през един процес на вътрешно пречистване и освобождение. От него трябва да бъдат премахнати всякакви желания, които си е създал докато е бил още в тялото, и които нямат право на поданство в духовния свят.

Както един предмет може да бъде обхванат и унищожен от огъня, така след смъртта описаният свят на желанията ще бъде напълно разрушен. Свръхсетивното познание ни открива малка част от този нов свят и го описва като „пояждащия огън на Духа“. Този огън обхваща онези сетивни желания, при които сетивния елемент не е израз на Духа. Някой би могъл да сметне, че подобни представи, каквито свръхсетивното познание предлага за тези процеси, са страшни и безутешни. Би могло да изглежда ужасяващо, че една надежда, за чието сбъждане са необходими сетивни органи, след смъртта ще прерасне в безнадеждност; че едно желание, което може да се изпълни само във физическия свят, после се превръща в мъчителен и изгарящо лишение. На такова мнение обаче можем да сме само дотогава, докато не проумеем, че в живота всички желания и страсти, които след смъртта ще бъдат обхванати от „пояждащия огън“ - в един по-висш смисъл - представляват не благотворни, а разрушителни сили. Чрез такива сили Азът се привързва към сетивния свят много по-здравно, отколкото е необходимо, за да черпи от този свят всичко, от което се нуждае. Този сетивен свят е едно откровение на скрития зад него духовен свят. Азът никога не би могъл да усети Духа в онази форма, в която той се проявява единствено чрез телесните сетива, ако не би искал да употреби тези

сетива за изпитването на духовните качества в сетивния свят. Но ако Азът копнее за такива неща от сетивния свят, при които Духът не говори, тогава Азът се отдалечава от истинската духовна реалност на света. Ако сетивната наслада, като израз на Духа, означава повишаване и развитие на Аза, то онази, която не е израз на Духа, означава обедняване и опустяване на Аза. Дори когато подобно желание е задоволено в сетивния свят, неговото опустошаващо въздействие върху Аза продължава. Само че преди смъртта това разрушително спрямо Аза въздействие не се вижда.

Ето защо по време на живота сетивните желания непрекъснато раждат нови желания. И човек просто не забелязва, че той сам се обвива в един „пояждащ огън“. Едва след смъртта се вижда ясно какво го е обгръщало още докато е бил жив; а с виждането на този огън става ясно, че той носи в себе си нещо изцеляващо и благотворно. Който обича един човек, се чувства привлечен към него не само от това, което може да усети чрез физическите органи. Обаче след смъртта, тази физическа страна на любимия не може да бъде повече възприемана. Тогава от любимия човек остава видима онази страна, за чието възприемане физическите органи бяха само едно средство. И сега единствената пречка, за да постигнем пълна видимост, са тъкмо онези желания, които могат да се задоволят само с помощта на физическите органи. Ако обаче тези желания не бъдат заличени, тогава не би могло да възникне съзнателно възприемане на любимия човек след смъртта. Разгледана по този начин, представата за ужаса и безутешността, които събитията след смъртта биха могли да имат за човека, според както ги описва свръхсетивното познание, се превръща в нещо, което носи дълбока благодарност и утеха.

Следващите изживявания след смъртта са и в друго отношение различни от тези по време на живота. По време на пречистването човек живее, така да се каже, в обратна

посока. Той преминава още веднъж през всичко онова, което е изпитал в живота от самото си раждане. Но сега започва от събитията, разиграли се непосредствено преди смъртта и изживява повторно всичко, само че в обратен ред. Всичко, което по време на живота е възникнало не от духовната природа на Аза, се явява сега пред него в една нова, духовна светлина. Само че всичко това човек изживява в обратен ред.

Например един човек, който е починал на шестдесетгодишна възраст, и който в своята четиридесета година в пристъп на гняв е причинил някому телесна или душевна болка, ще изживее това събитие още веднъж, когато в своя обратен път от смъртта към детството, стигне до своята четиридесета година. Само че сега той ще изживее не удоволствието, което е изпитал, нападайки другия, а болката, която му е причинил. От горното може да се види също, че след смъртта мъчително се изживява само онази част от събитията, която произлиза от желанията на Аза, обвързани единствено с външния физически свят. В действителност чрез задоволяването на такива желания, Азът вреди не само на другия, но и на самия себе си; само че по време на живота това себеувреждане остава невидимо. След смъртта целият този разрушителен свят на желанията изпъква пред Аза в цялата си видимост и яснота. Тогава Азът се чувства привлечен към всяко същество и всеки предмет, които са запазили в него подобни желания, за да могат те да бъдат отново унищожени в „пояждащия огън“ така, както са се родили. И само когато в своя обратен преход човек стигне до момента на раждането си и всички подобни желания са минали през пречистващия огън, вече няма никакви пречки да се отдаде изцяло на духовния свят. Сега той навлиза в нова степен на съществуването. Както при смъртта той отхвърля физическото, а веднага след него и етерното тяло, така сега се разпада и онази част от астралното тяло, която е можела да съществува само в съзнани-

ето за външния физически свят.

Следователно, за свръхсетивното познание има три трупa: физическият, етерният и астралният. Моментa, когато човек отхвърля и последния труп, означава, че времето на пречистване е продължило приблизително една трета от живота между раждането и смъртта. Едва по-късно, когато ще разгледаме човешкия живот от гледна точка на Тайната Наука, ще станат ясни и причините за това. За свръхсетивното наблюдение, в заобикалящият ни свят непрекъснато се носят астрални трупове, отхвърлени от хора, които преминават от състояние на пречистване в едно по-висше съществуване. Това е също така, както за физическото възприятие всяко населено място има своето гробище за физическите трупове на починалите.

След пречистването, за Аза настъпва съвършено ново състояние на съзнанието. Докато преди смъртта, външните възприятия трябваше да се вливат в него, за да падне върху тях светлината на съзнанието, сега отвътре, от самия него струи един свят, който стига до съзнанието. Наистина, Азът живее в този свят и тогава, когато се намира между раждането и смъртта. Само че тогава този свят е облечен в откровенията на сетивата; а само там, където Азът отхвърля всяко сетивно възприятие и възприема единствено себе си в своята най-дълбока „светая светих“, нему се открива непосредствения облик на това, което иначе се проявява само в булото на сетивата. Както преди смъртта възприемането на Аза става вътре в душата, така след смъртта и след пречистването, духовният свят се проявява отвътре навън. Впрочем това откровение е налице и веднага след отхвърлянето на етерното тяло; обаче пред него застава като тъмен облак света на онези желания, които все още са обърнати към външния свят. Сякаш в един блажен духовен свят към чистите духовни изживявания се примесват черните и демонични сенки на желанията, възникващи в „пояждащия огън“. Само че сега тези желания

са не просто сенки, а действителни Същества.

Това става ясно веднага щом физическите органи са отстранени от Аза и той може да възприема това, което е от духовно естество. Тези Същества се явяват като гротескни образи и карикатури на всичко, което преди това човек е имал като сетивно познание. За свръхсетивното наблюдение света на пречистващия огън е населен с такива Същества, чиито изглед е ужасяващ и поражда истинска болка; тяхната радост се състои в това, да унищожават, страстта им е насочена към такова зло, пред което злото на сетивния свят е съвсем незначително. Всичко, което човек внася в света под формата на тези горещи желания, се явява като храна за тези Същества, от която тяхната мощ непрекъснато расте и укрепва. Картината на целия този недостъпен за сетивата свят ще изглежда по-малко невероятна, ако човек надникне с непредубеден поглед в една малка част от животинския свят. Какво представлява за духовния поглед един свиреп, скитащ вълк? Какво възприемат духовните сетива в случая? Нищо друго, освен една душа, която живее и действа в сред горещи страсти и желания. Можем да наречем външната форма на вълка едно възпъщение на тези горещи желания. Дори да не притежаваше органи за възприемането на това животно, човек пак би трябвало да приеме неговото съществуване; да, дори и когато тези горещи желания биха били невидими в своите действия, дори и когато една невидима за очите сила би се промъкнала наоколо, за да причини всичко, което става чрез видимия физически вълк. Съществата на пречистващия огън съществуват не само за сетивното, но и за свръхсетивното съзнание; техните действия обаче са явни: те се изразяват в разрушаването на Аза, ако последният им доставя храна. Тези действия стават пределно ясни, когато насладите прераснат в невъздържаност и необуздани пориви. Това което сетивата възприемат би възбудило и Аза, само доколкото в насладата има известен смисъл. Живот-

ното изпитва влечение само към онези страни на външния свят, с които са свързани неговите три тела. Човекът има по-висши наслади, понеже към трите тела се прибавя и Аза. Когато обаче Азът се стреми към такова задоволяване, което служи не за неговото поддържане и развитие, а за неговото разрушение, подобно желание не може да бъде дело на неговите три тела, нито на неговата собствена природа, а е дело на Същества, които - що се отнася до тяхната истинска природа - остават скрити за сетивата. Точно затова те се домогват до по-висшата природа на Аза, за да го тласнат към желаниа, които нямат връзка със сетивата, обаче могат да бъдат задоволени само чрез тях.

Следователно има Същества, за които страстите и желанията служат като храна и те са много по-зли от животните, защото не живеят в сетивния свят, а се промъкват в духовното устройство на човека и го смъкват долу в сетивното поле. Ето защо за духовният поглед, формите на такива Същества са по-грозни и по-отблъскващи от вида на най-дивите зверове, в които все пак се възплъщават само страсти, имащи своето оправдание в сетивния свят. Разрушителните сили на тези Същества безкрайно надвишават всяка разрушителна ярост, която можем да наблюдаваме у земните животни. По този начин свръхсетивното познание насочва погледа на човека към един свят от Същества, които в известен смисъл стоят по-ниско и от най-свирепия и агресивен животински вид.

Когато след смъртта човек е преминал през този свят, той застава пред един друг свят, от духовно естество, който пробужда в него само такива копнежи, които са задоволими в духовния свят. Обаче дори и сега човек различава това, което принадлежи към *неговия* Аз, от онова, което съставлява неговото обкръжение, неговия - бихме могли да кажем - външен духовен свят. Изживяванията всред това обкръжение нахлуват в него така, както пребивавайки в тялото, в него нахлуваше възприемането на неговия собс-

твен Аз. Следователно, по време на живота между раждането и смъртта, обкръжаващият свят говори на човека чрез органите на неговите тела, а след смъртта, след освобождаването от всички тела, говорът на новото обкръжение прониква направо до „най-вътрешното светилище“ на Аза. Сега цялото обкръжение на човека е изпълнено от Същества, които са родствено близки с неговия Аз, защото само един Аз може да има достъп до друг Аз. Както минералите, растенията и животните обкръжават човека в сетивния свят и изграждат този свят, така и след смъртта, той е обкръжен от духовни Същества, които формират един духовен свят.

Но в този свят човек внася и нещо по-различно, а именно това, което Азът е изживял в сетивния свят. Първоначално, веднага след смъртта, изниква сбора от онези изживявания, които изграждат - доколкото етерното тяло е все още свързано с Аза - всеобхватната панорама от спомените. Наистина, след това етерното тяло също се разпада, обаче от тази образна панорама на спомените, Азът запазва нещо непреходно и вечно. Този остатък можем да сравним например с това, което извличаме като един екстракт от всички изживявания и опитности на човека по време на живота между раждането и смъртта. Това е духовната придобивка, духовният плод на живота. Този плод съдържа всичко онова, което Духът проявява чрез сетивата. Обаче без живота в сетивния свят, този духовен плод не би могъл да узрее. След смъртта, Азът усеща духовния плод на сетивния свят като един свой, вътрешен свят, и с него той пристъпва в новия свят, населен от духовни Същества; тези Същества се изявяват така, както само Азът може да изяви себе си в своите най-скрити дълбини. Както семето на едно растение е екстракт на цялото растение и може да израстне, само ако бъде положено в друг свят, в почвата, така сега и това, което Азът донася със себе си от сетивния свят като един кълн, като един зародиш, може да се развие,

само ако бъде приет в духовното обкръжение на човека след смъртта.

Ако науката за свръхсетивния свят реши да опише какво става в тази „родина на Духовете“, тя може да прибегне само до определени образи. Но когато свръхсетивното съзнание проследява невидимите за физическите очи събития, тези образи оживяват и се проявяват като събития в една истинска действителност. Описанията на тази действителност могат да бъдат нагледно сравнени с описанията на сетивния свят. Защото, макар и от духовно естество, този нов свят в известно отношение показва сходство със сетивния. Даден цвят например възниква, когато един или друг предмет въздействува върху окото; така и в „родината на Духовете“ Азът има изживявания - подобни на тези, които предизвикват цветовете - когато върху него действува някакво Същество. Само че това изживяване протича по начин, сходен с този, по който между раждането и смъртта, Азът възприема себе си в своите най-скрити дълбини. Тук нещата не стоят така, сякаш светлината пада върху човека отвън, а като че ли едно друго Същество действува върху Аза и го кара да си представи това действие като цветен образ. Така всички Същества в духовното обкръжение на Аза намират своя израз в един лъчезарен и проникван от цветовете свят. Понеже тези цветни изживявания възникват по друг начин, те, естествено, имат характер, различен от този на сетивните цветове. Същото трябва да се каже и за други впечатления, които човек получава от сетивния свят.

Най-близки до впечатленията от сетивния свят обаче са звуците, тоновете на духовния свят. И колкото повече човек се вживява в този свят, толкова повече той се превръща за него в един вътрешно-подвижен живот, който може да бъде сравнен със звуците и техните хармонии от сетивната действителност. Само че той не чувства звуците като нещо, което се приближава към него отвън, а като

една сила, която тръгва от неговия Аз и се развива навън в света. Той чувствава тоновете, както в сетивния свят чувствава своя собствен говор, своето собствено пеене; само че в духовния свят той знае: звуците, които тръгват от Аза, са в същото време и проявления на други Същества, които се разливат из света чрез него. Едно още по-висше проявление в „родината на Духовете“ имаме, когато звукът се превърне в „духовно Слово“. Тогава чрез Аза се разлива не само *подвижния живот* на едно друго духовно Същество, но самото Същество доверява на Аза своята истинска същност. И когато Азът бъде проникнат от „духовното Слово“ - без присъщите на всяко съжителство в сетивния свят раздробеност и липса на единение - тогава тези две Същества заживяват в едно цяло. Така живее Азът с другите Същества след смъртта.

Свръхсетивното съзнание различава три области в „родината на Духовете“, които могат да бъдат сравнени с три от частите на физическия сетивен свят. Първата област е един вид „твърдата земя“ на духовния свят, втората е „областта на моретата и реките“ и третата е „атмосферата“. Това, което на Земята приема физически форми и може да бъде възприемано от физическите органи, според своето духовно естество, може да бъде възприемано в първата област от „родината на Духовете“. Там например може да се види силата, която създава формата на един кристал. Само че проявеното там, е като една противоположност на проявеното в сетивния свят. Докато пространството в сетивния свят е изпълнено с масата и обема на минерала, за духовния поглед то изглежда празно; обаче около това празно пространство се вижда силата, която създава формата на минерала. Цветът на един камък в сетивния свят се явява в духовния свят като изживяване на контрастния му цвят, т.е. един червено оцветен камък ще бъде възприет в духовния свят в зелено, един зелено оцветен камък - в червено и т.н. Другите качества също се проявяват в своята

противоположност. Както камъните, земната маса и т.н. образуват сушата - или континентите - в сетивният свят, така и описаните горе формации изграждат „твърдата земя“ на духовния свят.

Всичко, което в сетивния свят можем да определим като „живот“, в духовния свят то изгражда областта на морето. За сетивния поглед, животът проявява своите действия в растенията, животните и човека. За духовния поглед, животът е една проникваща сила, която кръстосва духовния свят като потоци, реки и морета. Още по-добро е сравнението с кръвната циркулация в човешкото тяло. Защото ако в сетивния свят реките и моретата са разпределени неравномерно, в „родината на Духовете“ потоците на живота са подчинени на определена закономерност, както е кръвообращението. Тъкмо този „бликащ живот“ се възприема същевременно и като духовен тътен, като духовно звучене.

Третата област от „родината на Духовете“ е нейната „атмосфера“. Това, което в сетивния свят се явява като усещане, в духовната област то е нещо, което прониква навсякъде и във всичко, както и въздухът прониква навсякъде в природния свят. Нека да си представим едно море от подвижни и струящи навсякъде усещания. Страдания и болки, радости и копнежи струят в тази област, както вятърът и бурята в атмосферата на сетивния свят. Да си представим още, една битка, която се води на Земята. Там едни срещу други са застанали не само човешките тела, които сетивното око може да види, но там връхлитат и страсти срещу страсти, чувства срещу чувства; болки изпълват полесражението също както го изпълват и човешките тела. Всичко, което на бойното поле се носи като страдания, болки и ликуване от победата, съществува не само в сетивните си прояви; за свръхсетивното познание то се явява като определени процеси в „атмосферата“ на духовния свят. Едно такова събитие в духовния свят е като

ураганната буря във физическия свят. А възприемането на тези събития бихме могли да сравним с чуването на думите във физическия свят. Ето защо се казва: както въздухът обгръща и прониква в земните същества, така и „духовното Слово“ прави това с процесите и Съществата на духовния свят.

В този духовен свят могат да бъдат осъществени и съвсем други възприятия. Тук е налице също и това, което може да се сравни с топлината и светлината на физическия свят. Това, което пронизва земните предмети и същества като топлина, в духовния свят то представлява самият свят на мислите. Само че тук трябва да си представим мислите като живи и самостоятелни Същества. Това, което човек схваща като мисли във видимия свят, е като една сянка от Съществата-мисли в духовния свят. Нека да си представим мисълта, както тя съществува в човека, само че изнесена вън от него, като едно активно, действено Същество със свой собствен вътрешен живот. Така ще имаме бегла представа за това, което изпълва четвъртата област на духовния свят. Това което човек възприема като мисли в своя физически свят между раждането и смъртта, е само откровение на мисловния свят, доколкото то може да възникне чрез физическите органи на тялото. Обаче всички мисли, които човек храни и които означават едно *обогатяване* на физическия свят, имат своя произход точно в тази област на духовния свят. Тук не трябва да имаме предвид само идеите на великите откриватели, на гениалните личности; всеки има своите „хрумвания“ които не идват от външния свят, но които позволяват на човека да променя и преобразява този външен свят. Онези чувства и страсти, чиито мотиви се коренят във външния свят, трябва да бъдат отнесени към третата област на духовния свят; обаче всичко онова, което живее в човешката душа и превръща човека в творец, с плодотворни и преобразяващи околния свят действия, в своята първична същност и форма, то

произлиза от четвъртото поле на духовния свят.

Това което се намира в петата област, може да се сравни с физическата *светлина*. Това е изявяващата се в своята първична форма *мъдрост*. Към тази област принадлежат Същества, които разливат мъдрост в своето обкръжение, също както Слънцето осветява физическите предмети. Това, което е осветено от тази мъдрост, се проявява в своя първичен смисъл и в своето значение за духовния свят, както един физически предмет показва своя цвят, когато бъде осветен от светлината. Има и още по-висши области в духовния свят, но те ще бъдат разгледани по-нататък в тази книга.

След смъртта, Азът е потопен в този свят заедно с духовния плод, който той носи със себе си от сетивния свят. Този плод е все още свързан с онази част от астралното тяло, която е останала след периода на пречистването. От астралното тяло отпада само онази част, която - след смъртта - насочва своите желания и страсти към физическия живот. Потопяването на Азът в духовния свят - заедно с това, което той е извлякъл от сетивния свят - може да се сравни със заравянето на едно семе в плодородната почва. Както това семе привлича различни вещества и сили от своята околна среда, за да се развие в едно ново растение, така и Азът израства и се развива в духовния свят. В това, което един сетивен орган възприема, е скрита и силата, чрез която е образуван този орган. Окоото възприема светлината. Обаче без светлина не би съществувало никакво око. Същества, които живеят в тъмнина, не изграждат никакви зрителни органи. Така целият телесен човек е създаден от скритите сили на това, което неговите телесни органи са в състояние да възприемат. Физическото тяло е изградено от силите на физическия свят, етерното тяло - от тези на етерния свят, астралното тяло - от силите на астралния свят. Когато Азът пристъпи в духовния свят, той се оказва всред онези сили, които са остана-

ли скрити и недостъпни за физическото възприятие. Това което се вижда най-напред в първата област на духовния свят, са онези духовни Същества, които непрекъснато са около човека и които изграждат неговото физическо тяло. Следователно, във физическия свят човек не възприема нищо друго, освен откровенията на онези духовни сили, които изграждат неговото физическо тяло. След смъртта той попада тъкмо всред тези формиращи сили, които сега му се откриват в своята истинска, скрита по-рано форма.

Минавайки през втората област, той попада всред силите, от които е изградено неговото етерно тяло; в третата област го заливат силите, от които е изградено неговото астрално тяло. Също и от по-висшите сфери на духовния свят, в него се вливат сили, които допълват цялостното му изграждане през живота между раждането и смъртта.

Тези Същества от духовния свят работят заедно с това, което човек е донесъл като плод от предишния си живот и което сега се превръща в един зародиш. И благодарение на това съвместно действие човек отново израства, този път като едно духовно Същество. По време на сън, физическото и етерното тяло продължават да съществуват; астралното тяло и Азът са наистина вън от тях, но продължават да се свързани с тези две тела. Това, което астралното тяло и Азът приемат сега от духовния свят, може да послужи само за възстановяване на изчерпаните по време на будното състояние сили. Обаче след като човек се освободи от физическото и етерното тяло по време на смъртта, и след като в периода на пречистването се освободи и от онези части на астралното тяло, които чрез своите желания продължават да са зависими от физическия свят, тогава вече всичко, което нахлува от духовния свят към Аза, не само го подобрява, но го и преизгражда. И след определено време, върху което ще говорим по-нататък в тази книга, около Аза се формира едно астрално тяло, което отново може да живее в такова физическо и етерно тяло, каквито

са присъщи на човека между раждането и смъртта. Човекът може отново да мине през едно раждане и да се появи в ново земно съществуване, което ще съдържа в себе си и плода на предишния земен живот. До новообразуването на астралното тяло, човек е свидетел на своето ново изграждане. Понеже силите на духовния свят му се явяват не чрез външни органи, а отвътре, както собствения Аз в акта на себесъзнанието, той може да възприема тяхното откровение дотогава, докато стремежът му не е насочен към един външно възприемаем свят.

От мига, когато астралното тяло е отново образувано, този стремеж се насочва навън. Сега астралното тяло жадно търси друго етерно и друго физическо тяло. То вече отблъсква откровенията, които бликат отвътре. Ето защо сега възниква такова междинно състояние, при което човек потъва в безсъзнание. Съзнанието може да се появи отново едва във физическия свят, когато ще са изградени органите, необходими за физическото възприятие. През времето, когато озареното от вътрешни възприятия съзнание е прекратено, към астралното тяло започва присъединяването на ново етерно тяло и така то отново може да се вмъкне в ново физическо тяло. В тези два присъединителни процеса би могъл съзнателно да участва само такъв Аз, който поражда в самия себе си скритите във физическото и етерното тяло творчески сили, насочени към изграждането на Духа-Живот и Човека-Дух. Но след като човек не е стигнал до тази степен, това присъединяване трябва да се ръководи от Същества, които са по-напреднали в своето развитие. Тези Същества насочват астралното тяло към определена родителска двойка, за да му бъдат осигурени съответстващите етерно и физическо тяло.

Преди да се осъществи присъединяването на етерното тяло, за всеки човек, който отново влиза във физическото съществуване, става нещо изключително важно. В хода на предишният си живот той е създал известни разрушителни

сили, които остават ясни през периода на пречистването след смъртта. Нека отново се обърнем към споменатия вече пример. В своята четиридесета година на предишния си живот, в изблик на гняв, даден човек е причинил някому болка. След смъртта тази чужда болка израства като една пречеща сила, която спъва развитието на неговия собствен Аз. Така е с всички подобни случаи от предишния живот. При повторното навлизане в следващия физически живот, тези пречки в развитието отново застават пред Аза. Както с настъпването на смъртта пред човешкия Аз се разкрива една панорама от спомени, така сега пред духовния поглед застават очертанията на бъдещия земен живот. Човек отново вижда една панорама от образи, която този път му показва всички пречки, които той трябва да преодолее, за да напредне в своето развитие. И това, което той сега вижда по този начин, се превръща в източник на онези сили, които човек трябва да вземе със себе си в новия живот. Образът на страданието, което е причинил на другия, се превръща в сила, която дава подтик на Аза да поправи тази грешка в следващия земен живот. По този начин предишният живот действа детерминиращо върху новия. Човешките действия през този нов живот са предизвикани по определен начин от действията през миналия живот. Тази закономерна връзка между предишния и следващия живот, можем да определим като *закон на съдбата*. Нарича се още „Карма“ - израз, който е взет от източната мъдрост.

Изграждането на ново тяло не е единствената дейност, която предстои на човека между смъртта и поредното ново раждане. Докато продължава това изграждане, човек живее във физическия свят. Но през този период, физическият свят напредва в своето развитие. В относително кратки периоди от време, Земята също променя своя облик. Как са изглеждали преди няколко хилядолетия областите, които днес са заети например от Германия? Когато човек влиза в едно ново физическо съществуване, по пра-

вило Земята никога не изглежда така, както е изглеждала по време на последния му живот. Докато човек е отсъствувал от Земята, всичко се е променило. В тази промяна на земния облик също действуват скрити сили. А те действуват от същият свят, в който човек се намира след смъртта. И той сам трябва да съдейства за преобразяването на Земята. Докато не породи в себе си Духа-Живот и Човека-Дух и не постигне ясно съзнание за връзката между духовните сили и техния видим израз във физическия свят, човек не може сам да упражнява това съдействие; той може това само под ръководството на по-висши Същества.

И все пак той участва наравно в преобразяването на земните условия. Може да се каже, че по времето между смъртта и новото раждане, хората преобразяват Земята по такъв начин, че новите ѝ условия да отговарят на това, което се е променило в самите тях. Когато разглеждаме определен ландшафт в даден момент и после отново след продължителен период от време, довел до коренни промени, установяваме, че силите които са предизвикали тези промени, се намират у мъртвите. По този начин мъртвите са свързани със Земята дори и по времето между смъртта и едно ново раждане. Във всеки физически процес, свръхсезивното съзнание се добира до едно или друго откровение на скрития духовен свят. Според обикновеното наблюдение, промените в земния ландшафт се дължат на климата, слънчевата светлина и т.н. За свръхсезивното съзнание обаче, в светлинният лъч, който идва от Слънцето и пада върху растението, бушува силата на мъртвите хора. Свръхсезивното наблюдение вижда как човешки души витаят над растенията, как те променят почвата и т.н. След смъртта човек не е ангажиран само със себе си и с подготовката за своето предстоящо земно съществуване. Не, той е призован да работи и да преизгражда - в духовен смисъл - външният свят, също както в живота - между раждането и смъртта - е призован да променя физическия свят.

Обаче нещата стоят така, че не само човешкият живот в духовния свят действа върху условията на Земята, но и обратно: действията във физическия свят имат последици за отношенията в духовния свят. Нека да си послужим с един пример. Силна любовна връзка свързва майката и детето. Това силно привличане има своите корени в сетивния свят. В хода на времето обаче любовта се променя. Сетивната връзка все повече се превръща в духовна. Тази връзка е изтъкана не само за физическия свят, но и за духовния свят. Този пример е валиден и в много други отношения. Това, което духовните Същества изплитат във физическия свят, остава да съществува и в духовния. Приятели, които са били дълбоко свързани в живота, ще си принадлежат и в духовния свят. След отхвърлянето на телата, те се оказват в една много по-дълбока връзка, отколкото по време на физическия живот. Като Духове, те представляват нещо много повече един за друг; откровенията им, изявявани вътрешно, вече описахме. Връзката изтъкана между двама души, ги среща отново и в следващия живот. Ето защо напълно вярно е да се говори, че след смъртта хората се срещат отново.

Това, което става с човека от раждането до смъртта и после отново до следващото раждане, се повтаря. Човек винаги се връща на Земята, но не и преди плода от физическия живот да е узрял в духовния свят. И все пак не съществува едно непрекъснато повторение без начало и край; от определени форми на съществуване човек преминава в такива, каквито описваме сега, докато в бъдеще той ще премине към съвсем други форми на съществуване. Представа за тези преходни степени ние ще получим най-вече ако проследим - от свръхсетивна гледна точка - развитието на Вселената и свързаната с него еволюция на човека.

Естествено, за сетивното наблюдение процесите между смъртта и новото раждане са много по-скрити, отколкото духовните причини, лежащи в основата на живота меж-

ду раждането и смъртта. Сетивното наблюдение може да се произнесе само върху тази част от скрития свят, чиито действия се проявяват във видимия физически свят. Но пред сетивното наблюдение трябва да възникне въпроса, дали след като навлиза чрез раждането в земния си живот, човек не донася със себе си и нещо от това, което свръхсетивното познание описва като процеси между смъртта и новото раждане. Ако някой намери охлювна черупка, в която няма и следа от живия охлюв, все пак ще признае, че черупката е възникнала в резултат от действията на един жив организъм, а не че тя е изградена само от физически сили. По същия начин, ако някой наблюдава човека в живота и открие нещо, което е невъзможно да води своето начало от *този* живот, би било разумно да допусне, че то води началото си от това, което описва Тайната Наука, стига нейните описания да хвърлят известна светлина върху иначе неразбираемите факти и събития от живота. В този случай сетивно-ориентираното наблюдение също би могло да вникне в невидимите причини, лежащи в основата на видимите действия. С всяко ново наблюдение, непредубеденото и обективното разглеждане на живота се убеждава във верността на свръхсетивното познание. Необходимо е само човек да намери правилната гледна точка и от нея да отправи поглед към процесите, лежащи в основата на физическия свят. Къде например са скрити процесите, описани като периоди на пречистване? Какви са и как протичат опитностите на човека след пречистването, през които той трябва да премине според данните от духовното изследване?

При всяко сериозно и дълбоко изследване в тази област, възникват загадка след загадка. Виждаме например как един човек е роден в бедност и нищета, с незначителни дарби, така че при тези условия, още от раждането си, той е сякаш предопределен да води жалък и нещастен живот. А друг още от първия миг на раждането си, е поет от гриж-

ливи ръце и любещи сърца; у него се развиват блестящи способности; предопределен е за плодотворен и щастлив живот. Спрямо подобни въпроси често възникват две противоположни становища. Едното се придържа към чисто сетивните възприятия и към опиращата се на тях елементарна логика. Според това становище, обстоятелството, че единият се ражда в щастие, а другият в нещастие, изобщо не трябва да се превръща в проблем. Ако не желае да си послужи с думата „случайност“, този начин на мислене ще потърси някаква друга закономерност, за да обясни нещата. Колкото до способностите и заложбите, причините се търсят в „унаследените“ качества от родители, деди и т.н. Отхвърля се всеки опит, търсещ причинни връзки в духовните процеси, през които човек, независимо от наследствената линия, преминава преди своето раждане, и благодарение на които той формира своите способности и заложби.

Другото становище ще намери тези обяснения за крайно незадоволителни. То ще възрази: в нито една точка на този свят не се случва нищо без да са налице съответните причини. Макар и в много случаи тези причини да не са изследвани от човека, те съществуват. Едно алпийско цвете не расте в полето. В неговата природа има нещо, което го тегли към високата планина. Така и в човека трябва да имай нещо, което го кара да се роди в определена среда. В този случай причините не могат да бъдат търсени в сред физическия свят. За един задълбочено мислещ човек, да се търсят тези причини само във физическия свят е равносилно на следното: ако някой удари друго, причината да се търси не в чувствата на първия, а в анатомичното устройство на ръката му. Също толкова незадоволителни са и всички опити, целящи да обяснят предразположбите и дарбите чрез „наследствеността“.

А как всъщност се унаследяват определени заложби в семействата? В продължение на 250 години музикалните заложби се унаследяват в представителите на фамилията

Бах. От фамилията *Бернули* излизат осем математици, част от които през детството са били подготвяни за съвсем други професии. Но „унаследените“ дарби винаги ги довеждат до семейната професия. По-нататък може да се посочи, че едно внимателно генеалогично проучване на дадена личност би могло да покаже, как по един или друг начин дарбата на тази личност е била проявена у предците и че сега имаме само едно сумиране на унаследени заложи.

Който подкрепя второто становище едва ли ще пропусне от вниманието си подобни факти; обаче за него те няма да имат тази доказателствена стойност, каквато имат за този, който в своите обяснения се придържа единствено към процесите в сетивния свят. Първият ще обърне внимание на това, че унаследените заложи не могат да се групират от само себе си в съответната личност, както и металните части на един часовник не могат сами да се сглобят и да образуват часовника. А когато му се възрази, че съвместното влияние на родителите би могло да бъде поставено на мястото на часовникаря, той ще отговори: погледнете без всякакво предубеждение тази съвършено нова цялост, която се проявява в детската личност; тя не може да дойде от родителите, просто защото у тях тя не съществува.

Едно непоследователно мислене може да внесе в тази област голяма обърканост. Най-лошото настъпва, когато представителите на първото становище обявят своите опоненти за истински врагове на това, което се опира на „сигурните факти“. Обаче последните даже и не мислят да оспорват истинността или значението на тези факти. Те например също виждат, че в едно семейство могат да се „унаследят“ определени духовни заложи или дори тенденции, и че ако определени заложи се сумират и комбинират в един потомък, той може да се прояви като забележителна личност. Те ще се съгласят с твърдението, че обикновено забележителното име се намира не в апогея на кръвно-

то родство, а в края на наследствената верига. Естествено, те не трябва да бъдат укорявани, когато от всичко това те са заставени да стигнат до свършено други изводи, различни от тези, които се опират само на сетивните факти. На тях може да се възрази така: наистина, даден човек показва признаците на своите предци, защото духовно-душевните качества, които се проявяват след раждането, намират съответното човешко тяло според законите на наследствеността. С това обаче не казваме нищо друго, освен че дадено същество носи белезите на средата, в която то израства. Тук ще прибегнем до едно странно и на пръв поглед тривиално сравнение, което обаче, според непредубеденото мислене, е напълно уместно: фактът, че даден човек идва обвинен в качествата на своите предци, не доказва произхода на тези лични качества, както и за вътрешната природа на един човек не се доказва нищо, с това, че той е мокър, защото е паднал във водата. По-нататък: след като забележителното име стои в края на кръвно-родствената верига, това показва, че носителят на името е използвал съответното кръвно родство, за да изгради тялото, от което се е нуждаел в стремежа да развие своята цялостна личност. Но това съвсем не доказва, че самите лични качества са „наследствени“. Напротив, за здравата логика това доказва точно обратното. Ако личните качества се наследяваха, би трябвало те да стоят в началото на кръвното родство и от тук да се предават на потомците. Обстоятелството, че стоят в края на потомствената верига, говори, че те *не* се наследяват.

Не трябва да се отрича, че от страна на тези, които говорят за духовни причини в живота, се внася не по-малко объркване по този въпрос. Често те говорят прекалено неясно и твърде общо. Несъмнено, когато твърдим, че металните части на часовника се сглобяват сами и се превръщат в часовник, означава също и друго: че личността на един човек е просто сбор от наследствени признаци. От

друга страна, много твърдения за духовния свят, по принцип не се различават от следното изказване: металните части на часовника не могат сами да се сглобят, така че от това да произлезе движението на стрелките, следователно някъде там трябва да има нещо духовно, което да се грижи за движението на стрелките. Спрямо подобно изказване, за предпочитане е да се вслушаме в гласа на този, който казва: О, аз не искам да се тревожа повече за такива „мистични“ същества, които движат стрелките; аз се стремя да изуча механичните връзки, чрез които това става възможно. Следователно, важно е не само да знаем, че зад един механизъм, например часовника, стои нещо духовно (часовникарят); важно е да вникнем в мислите, които са съществували в духа на часовникаря *преди* изработването на часовника. Тези мисли могат после да бъдат отново открити в механичното устройство на часовника.

Всяко мечтателство и фантазиране за свръхсетивните сили внася само объркване. То не може да задоволи противниковата страна, чиито възражения са напълно основателни: общо взето, такова позоваване на свръхсетивни Същества, не спомага с нищо за разбирането на фактите. Естествено, подобни противници могат да кажат същото и за точно определени данни на Духовната Наука. Тук обаче ще припомним как действуват скритите духовни причини във видимия свят. Нека предположим, че духовното изследване е напълно вярно, когато то установява: след смъртта човек минава през един период на пречистване, по време на който той *изживява* душевно, каква пречка представлява за неговото по-нататъшно развитие определена постъпка, извършена в предишния живот. Докато изживява това, в него се ражда подтика да изправи последиците от тази постъпка. С този подтик той влиза в своя нов живот. При съствието на този подтик изгражда и онази черта в неговия характер, която след време ще му позволи да поправи своята грешка. Една жива общност от такива подтици ще

ни даде представа и за съдбовната среда, в която се ражда даден човек.

Нека отново да приемем за вярно и друго, което Духовната Наука установява: че плодовете от предишния живот се възплъщават в духовния зародиш на човека и че духовния свят, където човека се намира между смъртта и следващия живот, е областта, в която тези плодове узряват, за да метаморфозират по-късно в определени заложби и способности, изграждайки една нова личност, носеща обаче в себе си и последиците от предишния живот.

Ако човек приеме тези предпоставки и ако с тяхна помощ насочи непредубедения си поглед към събитията в живота, ще установи: сега вече всички сетивни факти могат да бъдат разбрани в тяхното истинско значение; нещо повече, стават разбираеми и невъзможните усилия - на всички онези, които остават при сетивните факти - да проникнат в духовния свят. И преди всичко, ще изчезне всяка антилогика от рода на тази, която вече посочихме: понеже най-значителната личност се намира в края кръвното родство, това означава, че геният наследява своята дарба. Животът става логически разбираем едва чрез изнасяните от Духовната Наука свръхсетивни факти.

Съвестният търсач на истината, който макар и без лични опитности в свръхсетивния свят, се стреми да се ориентира във фактите, ще може да повдигне и едно друго съществено възражение. Той може да изтъкне, че е непозволено да приемем съществуването на определени факти, само защото чрез тях можем да обясним нещо, което иначе остава необяснено. Несъмнено, за този, който познава съответните факти от свръхсетивния свят, подобно възражение е без особено значение. В следващите части на тази книга ще бъде посочен пътят, по който чрез лични опитности човек може да опознае не само други духовни факти, описани тук, но и самия закон на духовната причинност. Горното възражение може да има стойност само за човек,

който не желае да върви по този път. А това, което може да се каже против него, има стойност също и за този, който сам е взел решение да тръгне по посочения път.

Напълно вярно е, че не трябва да се приема нещо, за чието съществуване нямаме никакво познание, само зато-ва, че чрез него си обясняваме други неща, които иначе биха останали необясними. Обаче в случая с духовните факти, работите не стоят точно така. Възприемайки тези факти, човек не само осмисля интелектуалните заключения, чрез които животът става разбираем; възприемайки тези факти в мислите си, той изживява и нещо съвсем друго.

Да си представим следния случай: Някому се случва нещо, което предизвиква у него мъчителни усещания. Той може да реагира по два начина. Може да се отдаде на мъчителните усещания и дори да потъне в дълбока скръб. Но възможно е, да каже: Всъщност по време на предишния си живот аз сам съм създал тази сила, която сега ме изп-равя пред това събитие. Аз сам съм причината за всичко това. И сега той може да пробуди в себе си всички онези чувства, които пораждат подобна мисъл. Разбира се, след като има такива последици за чувствения живот, тази мисъл трябва да бъде изживяна с пълна сериозност и с огромна сила. Който постигне това, ще разполага с една нова опитност, която ще онагледим със следния пример: Две лица - така да предположим - държат в ръцете си по една пръчка червен восък. Едното лице се отдава на интелекту-ални размисления върху „вътрешното естество“ на пръчката. Тези размисления могат да са много мъдри; но след като това „вътрешно естество“ не се подкрепя с нищо дру-го, някой спокойно може да възрази: Всичко до тук е празно мечтателство. Другото лице обаче натрива восъка с пар-че плат и установява, че пръчката започва да привлича някои дребни предмети. Има огромна разлика между мис-лите на двамата. В първия случай мислите нямат никакви фактически последиствия. В мислите на второто лице се усе-

ща как от един скрит свят бликва една непозната сила, бликва един факт.

Така е също и с мислите на човек, който си представя, че в един предишен живот той сам е посял в себе си силата, която сега го среща с това събитие. Тази елементарна представа пробужда в него една реална сила, благодарение на която той може да се изправи пред събитието по свършено друг начин, отколкото ако не беше подхранвал тази представа. Така той получава светлина, която му открива самата необходимост на събитието, което иначе би сметнал за чиста случайност. И тогава той ще има непосредствената убеденост: моята мисъл беше правилна, защото тя ми даде силата да разгада фактите. Ако човек отново и отново повтаря подобни вътрешни процеси, те се превръщат в средство, чрез което той започва да създава нови вътрешни сили; тези процеси доказват своя смисъл чрез своята плодотворност. Този смисъл се потвърждава достатъчно ясно. Такива процеси действуват оздравяващо в духовно, душевно и физическо отношение, както и във всяка друга област на живота. Човек забелязва, че едва сега застава по правилен начин в условията на живота, докато приемайки за достоверен само живота между раждането и смъртта, той затъва от едно заблуждение в друго. Той сам разбира, че от „Тайната Наука“ душевните му сили непрекъснато нарастват.

Такова чисто вътрешно доказателство за духовната причинност човек може да постигне само в своя интимен душевен живот. И доказателствената му стойност не може да се преценява от този, който не го е постигнал. Който го е постигнал, той вече не може да се съмнява в него. Изобщо не трябва да се учудваме, че е така. Защото за това, което е свързано с най-дълбоката същност на човека, е съвсем естествено, че може да бъде доказано само в областите на най-дълбоките изживявания.

Срещу това може да се възрази, че след като въпросът

е свързан с най-дълбоките и недосегаеми сфери на душата, човек би трябвало да го реши сам, а не да го превръща в предмет на каквато и да е Духовна Наука. Несъмнено, всеки сам трябва да стигне до това изживяване, както и всеки сам трябва да вникне в доказателството на една математическа теорема. Обаче пътят, по който може да се стигне до това изживяване, е валиден за всички хора, както методът за доказване на математическата теорема е валиден за всички.

Безспорно - и абстрахирайки се от свръхсетивното наблюдение - току-що посоченото доказателство, основано върху действената сила на определени мисли, е единственото, което може да устои на всяка непредубедена логика. Разбира се, имат значение и всякакви други доводи; но всички те съдържат нещо, спрямо което противника ще намери уязвими точки. Впрочем, всеки непредубеден човек лесно ще открие, че дори възпитанието на детето съдържа един вид доказателствена сила за това, че под телесните обвивки намира една духовна същност. Той ще сравни животното с човека и ще си каже: при животното характерните качества и способности се проявяват още с раждането като нещо строго детерминирано; това ясно показва, че те са предопределени от наследствеността. Нека да си представим как току-що излюпеното пиле веднага се включва в редица действия, свързани с неговия живот. При човека обаче, възпитанието внася нещо, което може да няма никаква връзка с наследствеността. Външните въздействия се поемат и преработват от човека. Възпитателят знае, че подобни въздействия пораждат в човешката душа определени сили; ако това не беше така, обучението и възпитанието нямаше да имат никаква стойност. Ето защо умният възпитател поставя ясна граница между наследствените заложи и онези вътрешни сили на човека, бликащи от минали съществувания, които само леко просветват през наследените от предците качества и способности. Разбира се, подобни факти не

подлежат на „точни“ доказателства, каквито например везните могат да представят за определени физически процеси. Ето защо, тези неща спадат към най-интимните области на живота. За човек с усет към всичко това, тези дискретни доводи имат по-голяма доказателствена сила дори от очевидния материален свят. Обстоятелството, че и животните могат да бъдат дресирани, т.е. чрез възпитание да заучават известни качества и способности, не представлява сериозно възражение за този, който е успял да вникне в същественото. Вярно е, че навсякъде по света има преходи, но все пак резултатите от една дресура в никакъв случай не могат да бъдат сравнявани с резултатите от обучението при човека. Твърди се още, че онези способности, които домашните животни придобиват при съвместния им живот с човека, се унаследяват, т.е. че веднага започват да се проявяват като нещо присъщо на вида, а не на индивида. Дарвин описва как някои кучета донесат хвърления предмет, без да са обучавани на това. Кой би могъл да твърди същото за човешкото възпитание?

Има обаче мислители, които чрез своите наблюдения се издигат над мнението, според което човека е изграден от чисто наследствени сили. Те се издигат до идеята, че една духовна същност, една индивидуалност подготвя и изгражда телесното съществуване. Но все пак повечето от тях не стигат до мисълта за прераждането; не стигат до мисълта, че в промеждутъка между отделните земни съществувания точно плодовете от предишния живот се превръщат в сили, които съизграждат следващия живот. Ще спомена само един от редицата такива мислители. В своята „Антропология“ *Имануел Херман Фихте*, син на великия Фихте, изнася своите наблюдения, които го довеждат до следните изводи (стр.528): „Родителите не са създатели в истинския смисъл на думата. Те предлагат органическите вещества, но не само тях, а в същото време и нещо средно, сегивно-душевно, което се проявява в темперамента, в особения

душевен колорит, в известна нюансировка на инстинктите и т.н., все неща, чийто общ източник се оказва *фантазията* в онзи по-широк и посочен от мен смисъл. Във всички тези елементи на личността смесването и своеобразното съчетаване на родителските душевни качества е несъмнено. Ето защо напълно основателно е те да бъдат считани като резултат на зачатието, още повече, ако решим да приемем зачатието за един действителен душевен процес. Обаче същинският и обединяващ център на личността тук липсва; защото при едно по-внимателно наблюдение се установява, че дори и тези душевни качества са само една обвивка, един *инструмент* за обхващането на истинските духовни, идеални заложи на човека, който е в състояние както да ги насърчава, така и да ги спъва в тяхното развитие, но не и да ги поражда от себе си.“ И по-нататък: „Според своя духовен първообраз, *всеки* човек съществува и преди своето раждане; от духовна гледна точка нито един индивид не прилича на друг, така както и нито един животински вид не прилича на друг.“ (стр.532).

Тези мисли обаче стигат само до там, че допускат присъствието на една духовна същност във физическото тяло на човека. Но след като не могат да обхванат закона за прераждането, те по необходимост трябва да приемат, че от божествения свят се отделя определена духовна същност при всяко раждане. Обаче тази предпоставка отхвърля всяка възможност за обяснение на сродството, което съществува между заложиите, дремещи вътре в човека, и това което нахлува в него от обкръжаваща среда. По този начин средоточието, душевният център на всяко човешко същество - който води началото си от божествения свят - би трябвало да остава съвсем чужд пред въздействията на земния живот. А това не би било така - и такова е фактическото положение на нещата - само, ако този душевен център, това душевно ядро, е било вече свързано с външния свят и ако е пребивавало там и друг път досега. Умният

възпитател може ясно да долови: в моя възпитаник аз внасям нещо от земните условия, един вид екстракт, който е съвършено чужд за неговите наследени качества; обаче той го пронизва по такъв начин, сякаш детето вече е присъществувало при извличането на този екстракт. Единствено повтарящите се земни съществувания, и то в свързка с изложените от Тайната Наука духовни факти, единствено те могат да ни дадат задоволително обяснение на всичко, което става със съвременното човечество.

Тук нарочно изтъкваме: на „съвременното“ човечество. Защото духовното изследване показва, че в началото, когато е започнал кръговратът на земните съществувания, е имало други условия за инкарниране на духовните сили, коренно различни от условията при които се инкарнира днешният човек. В следващите глави ще се върнем към тези първични състояния на човешкото същество. И когато от данните на Тайната Наука вникнем в начина, по който човешкото същество е стигнало до своя днешен облик в неразделна връзка с еволюцията на Земята, ще посочим още по-ясно, как от свръхсетивните светове ядрото на човешката личност прониква в телесните обвивки и как възниква законът за духовната причинност, законът за „човешката съдба“.

РАЗВИТИЕТО НА СВЕТА И ЧОВЕКА

От досегашното изложение стана ясно, че човешкото същество е изградено от четири съставни части: физическо тяло, жизнено тяло, астрално тяло и Аз. Азът работи в другите три съставни части и постепенно ги променя и преобразява. Чрез това преобразяване, на една по-ниска степен възникват: Сетивната Душа, Разсъдъчната Душа и Съзнаващата Душа. На една по-висша степен възникват: Духът-Себе, Духът-Живот и Човекът-Дух. Тези съставни части на човешката природа се намират в най-различни и сложни връзки с целия Космос. Развитието на тези съставни части е неразделно свързано с развитието на Космоса. Напредвайки в това развитие, ние успяваме да хвърлим поглед и в дълбоките тайни на човешкото същество.

Ясно е, че човешкият живот е в непосредствени връзки с местоживеенето и цялата обкръжаваща човека среда. Днес дори официалната наука, анализирайки събраните данни, е стигнала до възгледа, че самата Земя, обиталището на човека, е минала през едно продължително развитие. Тя посочва такива състояния от планетарната еволюция, по време на които човекът, в неговата днешна форма, още не е съществувал на нашата Земя. Тази наука показва как от елементарното културно равнище, човечеството бавно и постепенно се издига до днешните отношения. Следователно, дори официалната наука стига до убеждението, че съществува връзка между човека и неговия небесен дом, Земята.

Науката за Духа - както още бихме могли да наричаме свръхсетивното познание или „Тайната Наука“ - проследява тази връзка с помощта на познание, което черпи своите данни от един по-различен вид възприятия, допъл-

нително изострени чрез духовните органи. Тя проследява човека в хода на неговото развитие, само че в обратната посока и установява, че истинската духовна същност на човека минава през цяла поредица от съществувания на тази Земя. Духовното изследване стига до един период от далечното минало, когато духовната същност на човека за пръв път навлиза във външния физически свят. Още от първото земно въплъщение „Азът“ започва своята дейност в трите тела - астралното, жизненото и физическото. След това Азът пренася плодовете от тази си работа в следващия живот.

Когато в хода на ретроспективното наблюдение стигаме до този момент, виждаме, че при своето идване „Азът“ заварва определено състояние на Земята, при което астралното, жизненото и физическото тяло са вече развити и се намират в сложни взаимни връзки. Така „Азът“ за пръв път се свързва с едно същество, което се състои от тези три тела. От сега нататък той участва в развитието на трите тела. По-рано те съществуваха без такъв човешки Аз; сега обаче Аза се присъединява към тях.

Възникват и други въпроси: Как трите тела стигат до такава степен от развитието си, при която могат да приемат „Аза“ в себе си? Как възниква самият Аз? Как постига той способността да работи в тези тела? За да отговори на тези въпроси, Науката за Духа трябва да насочи своите изследвания още по-назад в миналото.

Впрочем, отговорът на тези въпроси е възможен само, ако проследим развитието на планетата Земя в духовнонаучен смисъл. Подобно изследване ни отвежда до самото начало на нашата планета. Наблюденията, които се опират само на физически възприеманите факти, изобщо не могат да стигнат до каквито и да е изводи, отнасящи се до началния период на Земята. Често сме свидетели на предположението, че материалната Земя е възникнала от една първична мъглявина. Не влиза в задачите на тази книга

да се занимава с подобни твърдения. Защото духовното изследване взема под внимание не просто физическите процеси на планетарната еволюция, а преди всичко скритите зад тях духовни причини. Ако имаме пред себе си човек, който повдига едната си ръка, това движение може да пробуди два вида размишления. В единия случай ще бъде проучен механизма на ръката и на целия организъм, за да бъде описан процесът от чисто физическа гледна точка. В другия случай, наред с това, движението на ръката може да бъде обхванато и с духовен поглед, който прониква в самите душевни предпоставки за посоченото действие. По същия начин обученият духовен изследовател вижда зад сетивно-физическите процеси на света съвсем други, духовни процеси. За него всички метаморфози на материята са откровения на духовни сили, скрити зад веществата. В своето ретроспективно изследване на Земята и нейния живот, този човек стига до една точка от развитието, когато материалният свят се появява за пръв път. Тук той вижда как материалният свят възниква от духовния свят. Зад тази точка от развитието, духовното изследване открива само духовни процеси, които в хода на времето един вид бавно се сгъстяват. Все едно, че имаме съд с вода, в който след постепенно изкуствено охлаждане, започват да се образуват парченца лед. Виждаме как от това, което преди беше само вода, сега се сгъсти ледът; по сходен начин - но на една по-висока степен - духовното наблюдение може да проследи как от едно предхождащо духовно състояние, като че ли се сгъстяват материалните неща, процеси и същества.

Физическата планета Земя се е развила от една милова, космическа духовна същност; и всичко, което е материално свързано със Земята, възниква като един вид сгъстяване на тази духовна същност. Обаче не трябва да си представяме, че на времето *целият духовен* свят се е превърнал в материален; а че в последния винаги могат да се открият

само метаморфозирали части от първичния духовен свят. Духовният принцип остава решаващ дори и по време на физическите периоди от развитието.

Естествено, онзи начин на мислене, който се опира само на сетивните физически процеси и на логично прои-зтичащите от тях следствия, не е в състояние да се прои-знесе по въпросите на Духа. Нека да си представим, че едно същество би имало само такива сетива, чрез които може да възприеме леда, но не и по-финото състояние на водата, от която е възникнал ледът. За подобно същество водата не би съществувала; то ще възприеме водата едва тогава, когато тя се превърне в лед. Така и за един човек, разчитащ само на физическите сетива, духовните сили зад планетарните процеси остават невидими и скрити. Когато такъв човек тръгва от физическите факти и разсъждава логически за древните състояния на Земята, той стига само до онази точка от развитието, при която духовният свят вече се е съгъстил и материята е вече налице. Споменатият начин на мислене не вижда нито предхождащия духовен свят, нито скритите в материята духовни сили.

За пътищата, които позволяват на човека да развие духовните си възприемателни способности и да отпрати поглед към предишните състояния на Земята, ще говорим едва в последните глави на тази книга. Тук само ще споменем, че за духовното изследване не са изчезнали дори и събитията от най-далечното минало. Когато едно същество стига до телесно съществуване и настъпи физическата смърт, тогава с тялото изчезва и материята, веществата. Не по същият начин „изчезват“ и духовните сили, които са изградили това тяло. Техните следи, техните точни отражения остават в духовните основи на Космоса. Ако човек постигне онази степен, която му позволява зад външния, да възприема и невидимия свят, най-после той се изправя пред една величествена духовна панорама, в която са отбелязани всички минали събития на света. Тези непреходни

следи от всички духовни процеси ще наричаме „Акашова хроника“, като в случая „Акаша“ означава трайната духовна същност на мировите събития, за разлика от преходните форми на видимите процеси и събития. Отново ще повторим, че изследвания в свръхсетивните области на съществуването могат да се правят само с помощта на духовните възприятия, в случая - само с „четенето“ в „Акашовата хроника“. Тук важи същото, което вече казахме за подобни неща в тази книга.

Свръхсетивните факти могат да бъдат *изследвани* само чрез свръхсетивното възприятие; но след като са вече изследвани и съобщени от Тайната Наука, те могат да бъдат *разбрани* от обикновеното мислене, стига то да е съхранило своята непредубеденост. В следващите страници ще опишем състоянията през които - според свръхсетивното познание - е минала Земята в хода на своето развитие. Ще проследим метаморфозите на нашата планета до онова състояние на живота, в което тя се намира днес. Когато човек разглежда видимия свят с помощта на сетивните възприятия, и после се запознава с данните на свръхсетивното познание, простиращи се до най-далечното минало, при едно наистина безпристрастно и обективно мислене, той може да заяви: Най-напред, това което свръхсетивното познание съобщава, е напълно логично; второ, ако приема свръхсетивното изследване за вярно, аз мога да разбера защо външният свят е стигнал до формите, които има днес. В този смисъл, когато говорим за „логика“ не смятаме, че едно описание на свръхсетивното изследване не би могло да съдържа логически грешки. За „логичното“ и тук трябва да говорим така, както правим това в обикновения живот на физическия свят. Както тук изискваме логика при едно описание, въпреки че отделен автор лесно може да изпадне в логическа грешка, така стоят нещата и при свръхсетивното изследване. Възможно е дори следното: един изследовател на свръхсетивните области да допусне логически греш-

ки в своето описание и после да бъде коригиран от друг човек, който изобщо няма свръхсетивни възприятия, но притежава способността за здраво мислене. Обаче по принцип, срещу правилната логика, приложена в свръхсетивното изследване, не може да има никакви възражения. Едва ли е необходимо да се подчертава, че срещу самите факти не може да се излезе с логически обяснения. Както в областта на физическия свят никога не може да се докаже логически дали съществува или не рибата „кит“, а това става чрез простия визуален акт, така и свръхсетивните факти могат да бъдат опознати само чрез духовно възприемане. Тук следва да имаме предвид още нещо: изследователят на свръхсетивните области, преди да се приближи до духовните светове, трябва да си изгради цялостен възглед за тези светове тъкмо с помощта на логиката; и не на последно място като се убеждава, че приемайки данните на Тайната Наука за достоверни, целият сетивно-възприемем свят става за него напълно разбираем. Ако се пренебрегне споменатата подготовка, всяко изживяване в свръхсетивния свят се превръща в едно несигурно или дори опасно напиване. Ето защо, в тази книга първо се описват свръхсетивните факти от развитието на Земята, а едва после се говори за пътя към свръхсетивното познание.

Трябва също да се вземе под внимание, че този, който чисто мисловно обхваща обясненията за свръхсетивния свят, в никакъв случай не е в положението на друг, който слуша описанието на дадено физическо събитие, без да може да го види. Защото само по себе си чистото мислене е вече една свръхсетивна дейност. Един сетивен факт не може чрез самия себе си да ни въведе в свръхсетивните процеси. Ако обаче мисленето бъде приложено върху описанието на свръхсетивните процеси, тогава то *чрез самото себе си* просто враща в свръхсетивния свят. Ето защо най-добрият път за постигане на свръхсетивни възприятия е този: да обгърнем с мисълта това, което свръхсетивното

познание изнася за висшия свят. Такова мисловно проникване в свръхсетивния свят е свързано с най-голяма яснота. Дори има направление в духовно-научния подход към света, според което *това* мислене е най-здравото и естествено начало на всяко духовно-научно обучение.

Разбира се, в тази книга не се посочват всички подробности, които свръхсетивното познание може да посочи за развитието на Земята. Далеч от подобно намерение бяхме още когато споменахме, че скритите сили могат да бъдат издирени навсякъде в техните видими действия. Напротив, всичко в света може да стане ясно и понятно, само ако човек го разглежда в светлината на Тайната Наука. В следващите страници ще посочим само единични примери, за да онагледим как във видимия физически свят и практически *навсякъде* в живота действуват скритите духовни сили.

* * *

Ретроспективното духовно-научно изследване на Земяното развитие ни отвежда към едно чисто духовно състояние на нашата планета. Ако обаче проследим развитието още по-назад, ще открием, че това духовно състояние вече е преминало един период на физическо въплъщение. Така ние стигаме до едно предишно физическо въплъщение на нашата планета, което по-късно преминава в духовно състояние, а след това отново добива материална форма и се превръща в сегашната Земя. Следователно нашата Земя е една преродена древна планета. Обаче Тайната Наука може да стигне още по-нататък. И тогава тя открива, че целият този процес се е повторил още два пъти. С други думи, нашата Земя е минала през три планетарни състояния, разделени от междинни периоди на чисто духовно съществуване. И колкото по-назад във времето проследяваме поредните въплъщения на Земята, толкова по-фина и

по-фина става материята.

Спрямо следващите описания лесно може да се възрази: как може един здрав разум да приеме толкова безкрайно отдалечени планетарни състояния, за които се говори тук? Следва да припомним, че за този, който съумява да вникне в днешните скрити зад сетивния свят духовни сили, живото обгръщане на дори така безкрайно отдалечените еволюционни периоди, не е нещо невъзможно. Разбира се, ако човек отхвърля присъствието на духовни сили във видимия физически свят, разискването за каквото и да е развитие, е нещо безсмислено. Ако обаче ги приема, той може да погледне от съвременната епоха към предишните планетарни състояния, също както в изгледа на петдесетгодишния човек ние откриваме нещо от едногодишното дете. Но, може да се възрази, между петдесетгодишния човек и едногодишното дете има всевъзможни междинни степени. Това е вярно, но то е вярно и за развитието на духовните сили. Ако човек стигне до правилни изводи в тази област, той вижда също, че сега разбира: за прецизното наблюдение на съвременния свят, включващ в себе си и духовните сили, наред с постигнатите вече степени на съществуването, са запазени и периоди на развитието, характерни за миналото. Така в нашия пример наред с петдесетгодишния човек съществуват и едногодишни деца. Ако човек успее да разграничи в качествен и хронологичен смисъл отделните периоди от развитието на Земята в съвременните събития, той ще може да вижда и събитията от прадалечното минало.

Човекът е развил формата, в която го виждаме днес, едва през четвъртото планетарно възплъщение на нашата Земя. Най-същественото в тази форма е, че човекът е изграден от четири съставни части: физическо тяло, жизнено тяло, астрално тяло и Аз. Тази форма не би могла да се появи, ако не би била подготвена в хода на едно продължително развитие. Подготовката бе извършена благодарение

ние на това, че в предишните планетарни въплъщения се развиха Същества, които от сегашните четири съставни части, притежаваха само три: физическо тяло, жизнено тяло и астрално тяло. Тези Същества, които в известен смисъл можем да наречем предшественици на човека, все още не притежаваха никакъв „Аз“, обаче те бяха развили другите три тела до такава степен, че тези тела узряха за възможността да приемат по-късно „Аза“ в себе си. Така в предишното планетарно въплъщение, предшественикът на човека беше достигнал определена зрелост на своите три тела. По-късно този етап премина в едно чисто духовно съществуване. После от това духовно съществуване възникна новото физическо планетарно състояние, а именно сегашната Земя. В него се съдържаша като един вид зародиши, узрелите предшественици на човека. Благодарение на обстоятелството, че цялата планета беше преминала през един духовен период и сега притежаваше съвсем нов облик, тя можеше да предложи на съдържащите се в нея зародиши с физическо, жизнено и астрално тяло не само възможността да стигнат върха на своето развитие, но и нещо друго: след като са превзели този връх, да се издигнат над себе си чрез приемането на Аза.

И така, развитието на Земята се разделя на две части. През първия период самата Земя се появява като превъплъщение на предишното планетарно състояние. Това повторение обаче - поради междуременно настъпилият чисто духовен период - се намира на по-висока степен от предишното въплъщение. Така Земята носи в себе си зародишите на човешките предшественици от предишната планета. Първоначално тези зародиши се развиват до онази висота, до която бяха стигнали по-рано. В този момент приключва и първия период от Земяното развитие. Но сега, поради своята по-напреднала степен от развитието си, Земята довежда зародишите до една още по-висока точка, а именно до приемането на „Аза“. Вторият период от земяното развитие

е разгръщането на Аза във физическото, жизненото и астралното тяло.

Както чрез Земното развитие човекът е издигнат до една по-висока степен, същото важи и за по-ранните планетарни въплъщения. Защото част от човека вече е съществувала още при първото от тези въплъщения. Ето защо истинска светлина за разбирането на човешкото същество ще имаме едва след като проследим неговото развитие чак до първото от споменатите планетарни въплъщения.

Свърхсетивното изследване нарича това първо планетарно въплъщение на нашата Земя с името „Сатурн“, второто отбелязва като „Слънце“, третото - „Луна“, а четвъртото е днешната „Земя“. Трябва най-строго да изтъкнем, че *засега* тези наименования не бива по никакъв повод да се свързват с едноименните планети от нашата слънчева система. Тук Сатурн, Слънце и Луна са имена от предишни форми на развитието, през които е минала Земята. В какви отношения са тези отдавна преминали светове с небесните тела от днешната слънчева система, ще разгледаме в следващите глави от книгата. Тогава ще научим и защо са избрани точно тези имена.

Описанието на посочените планетарни въплъщения може да бъде направено само в кратко и стегнато резюме. Защото събитията, Съществата и техните съдби на Сатурн, Слънцето и Луната са в действителност също толкова разнообразни и сложни, както и на самата Земя. При това, в описанията могат да бъдат посочени само отделни и характерни черти на тогавашните отношения, за да си представим нагледно как са възникнали поредните въплъщения на Земята. Нека помним, че колкото по-назад се връщаме в миналото, толкова по-различни стават тези състояния и все по-малко приличат на това, което имаме днес. Те могат да бъдат описани с представите, взети от съвременния свят. И все пак, когато например говорим за светлина, топлина и други, при тези далечни епохи, да не из-

пускаме предвид, че това далеч не са онези явления, които днес определяме като светлина и топлина. Въпреки това, подобно наименование е правилно, защото пред изследователя на духовния свят се изправя нещо от миналите периоди на развитие, от което са произлезли съвременната светлина, топлина и т.н. А този, който вниква в нашите описания, ще съумее да извлече от самите връзки между тези неща, онези представи, с които да си изгради характерните образи и символи за събитията, разиграли се в прадалечното минало.

Впрочем тази трудност значително нараства за описанията на онези планетарни състояния, които предхождат Лунното възплъщение. По време на Лунното възплъщение бяха в сила все пак такива отношения, които са подобни на земните. И който се опитва да опише тези отношения, в тяхното сходство със съвременните земни отношения, ще открие сигурни опорни точки, за да изрази в ясни представи своите свръхсетивни възприятия. Обаче не е така, когато описваме развитието на Сатурн и на Слънцето. Това, което сега се разиграва пред погледа на ясновидеца, е във висша степен различно от предметите и съществата, които днес заобикалят човека. И тази разлика изключително силно затруднява формулирането на далечните факти от страна на свръхсетивното съзнание. Но понеже съвременното човешко същество не може да бъде разбрано без да се върнем до Сатурновото състояние, налага се тези описания да бъдат направени. Те едва ли ще бъдат зле разбрани от този, който държи сметка за посочените трудности и за обстоятелството, че в някои случаи имаме по-скоро загатване и намек за определени факти, а не буквалното им и точно описание.

Впрочем лесно може да се посочи едно противоречие между казаното тук и на по-предните страници. Някой би могъл да помисли: никъде няма данни, че наред със Земята съществуват и предишните състояние на Сатурн, Слън-

це и Луна; няма и нито една човешка форма, както се говори тук, която да е съществувала през предишните планетарни възплъщения. Разбира се, покрай днешния човек не тичат сатурнови, слънчеви и лунни човеци така, както покрай петдесетгодишни хора може да потичва едно тригодишно дете. Обаче *вътре* в съвременния човек предишните състояния на човечеството могат да бъдат наблюдавани по свръхсетивен начин. За да ги опознае, човек трябва да е усвоил известна способност за разграничаване на нещата, която се простира в рамките на ежедневиия живот. Както наред с петдесетгодишния човек съществува и тригодишното дете, така и наред с живия, буден човек съществува мъртвият труп, спящия човек и сънуващият човек. Въпреки че тези различни проявления на човешкото същество такива, каквито са, видимо да не изглеждат като различни степени от развитието, за здравия разум те са именно такива.

* * *

От днешните съставни части на човешкото същество най-старо е физическото тяло. В своето развитие то е постигнало и най-голямо свършенство. Свръхсетивното изследване показва, че тази съставна част на човека е съществувала още по времето на Сатурновото развитие. На Сатурн това физическо тяло е имало свършено различна форма от физическото тяло на днешния човек. По своята природа, това земно човешко физическо тяло може да съществува само благодарение на връзките си с жизненото, астралното тяло и Аза, както беше описано в първата част на тази книга. Такава връзка на Сатурн не е съществувала. Там физическото тяло минаваше през своята първа степен на развитие без участието на човешкото жизнено, астрално тяло и Аза. По време на Сатурновото развитие то узряваше, за да приеме в себе си жизненото тяло. За целта Сатурн

първо трябваше да навлезе в едно чисто духовно състояние и после да се превъплъти като Слънце. В хода на Слънчевото въплъщение, като от един запазен зародиш, отново се развива това, което беше изградено на Сатурн като физическо тяло; едва сега то можеше да се проникне от етерното тяло. Чрез това включване на етерното тяло се променя самата природа на физическото тяло; то се издига към втората степен на съвършенството. Нещо подобно става и по време на Лунното развитие. Предшественикът на човека, преминавайки от Слънцето на Луната, присъедини към себе си астралното тяло. Така физическото тяло беше преобразено за трети път и се издигна на третата степен от своето съвършенство. Етерното тяло също бе преобразено; то постигна втората степен от своето съвършенство. На Земята, към предшественика на човека, състоящ се от физическо тяло, етерно тяло и астрално тяло, се присъедини Азът. Така физическото тяло достигна своята четвърта степен, етерното тяло - своята трета степен, астралното тяло - своята втора степен; Азът се намира едва в първата степен на своето съвършенство.

Ако се изправяме пред човека с непредубеден и обективен поглед, не възникват никакви трудности в това, да си представим точно неговите четири съставни части в различните им степени на съвършенство. Достатъчно е например да сравним физическото и астралното тяло. Разбира се, като душевен компонент, астралното тяло стои на по-високо равнище от физическото тяло. И когато в бъдеще ще се усъвършенствува още повече, то ще има много по-голямо значение за човека, отколкото днешното физическо тяло. В своята същност, физическото тяло е напреднало до една висока степен на съвършенство. Нека помислим само колко мъдро са устроени сърцето, мозъкът и т.н., дори отделните части на костната система, например горният край на бедрената кост. Там откриваме една закономерно изградена конструкция, съставена от фини костни фрагменти.

Като цяло, тя е така замислена, че с употребата на минимум материал да се получи оптимална функция, например триенето е така целесъобразно разпределено, че да се постигнат правилни движения в необходимите посоки. Във всички свои части физическото тяло е изградено с мъдрост. Ако човек обхване цялата хармония във взаимодействието на частите и цялото, ще намери за съвсем вярно, когато се говори за съвършенство на човешкото физическо тяло. Естествено, не трябва да изтъкваме, че тук или там във физическото тяло настъпват отклонения или тежки нарушения в строежа и в неговите функции. Нека знаем, че подобни смущения възникват само като необходимите сенки на пълната с мъдрост светлина, която се разлива над целия физически организъм.

Нека сега сравним всичко това с астралното тяло като носител на удоволствието и страданието, желанията и страстите. Каква несигурност цари в него, какви враждебни спрямо висшите човешки цели - а често и напълно безсмислени - желания и страсти бушуват там. Астралното тяло едва сега е на път да постигне хармонията и вътрешната монолитност, които физическото тяло вече е постигнало. Лесно би могло да се установи, че в своята природа етерното тяло е по-съвършено от астралното, но по-несъвършено от физическото тяло. Що се отнася до самото ядро на човешкото същество - „Азът“, днес той се намира едва в началото на своето развитие. Защото, какво е постигнал засега този Аз в своята мисия да преобрази останалите съставни части на човека така, че те да се превърнат в истинско откровение на неговата собствена същност?

Към външното наблюдение, последователят на Тайната Наука ще прибави и нещо друго. Някой би могъл да изтъкне, че физическото тяло се атакува от болести. Науката за Духа е в състояние да покаже, че голяма част от всички болести се дължи на грешките и заблужденията в астралното тяло, които се предават на етерното тяло и от

там по заобиколен път разрушават хармонията на физическото тяло. Научният подход, който се ограничава само в областта на физическите сетивни факти, не може да открие по-дълбоката връзка, за която тук само ще загатнем, нито пък истинската причина за болестните процеси. В повечето случаи свръхсетивното наблюдение установява, че една увреда в астралното тяло води след себе си болестни отклонения на физическото тяло не в този живот, когато е получена увредата, а в един следващ живот. Ето защо, законите за които тук става дума, имат значение само за този, който приема прераждането. Дори и някой да не се интересува от такива дълбоки познания, най-обикновеният поглед към ежедневието ще потвърди, че човек се отдава на прекалено много удоволствия и страсти, които подкопават хармонията на физическото тяло. А насладите, удоволствията, страстите и т.н. имат своето седалище не във физическото, а в астралното тяло. В много отношения последното е все още толкова несъвършено, че може да разруши съвършенството на физическото тяло.

С подобни изводи далеч не се стремим да докажем верността на всичко онова, което Тайната Наука съобщава за развитието на четирите съставни части на човешкото същество. Доказателствата възникват в самото духовно-научно изследване, което ясно показва, че физическото тяло има зад себе си едно четирикратно преобразяване, докато останалите съставни части на човека са по-назад в своя път към съвършенството. Тук беше необходимо само да загатнем, че данните от духовното изследване се отнасят към факта, чиито действия могат да се наблюдават също и външно в различните степени на съвършенство, което постигат физическото тяло, етерното тяло и т.н.

* * *

Ако искаме да си изградим една образна и близка до

реалността представа за отношенията по време на Сатурновото развитие, трябва да вземем под внимание, че от създанията и нещата, които днес принадлежат на Земята и които причисляваме към минералното, растителното и животинското царство, тогава не е съществувало абсолютно нищо. Съществата на тези три царства възникват едва в по-късните периоди от развитието. От съществата, които възприемаме на Земята днес с нашите физически сетива, тогава е съществувал само човекът, и то само физическото му тяло в онази форма, която ни предстои да опишем. Но и днес към Земята принадлежат не само представителите на минералното, растителното, животинското и човешкото царство, но и други Същества, които не се проявяват във физическо тяло. Точно такива Същества действуваха по време на Сатурновото развитие. И тяхната дейност върху арената на Сатурн имаше за последица по-късното развитие на човека.

Ако най-напред насочим духовните възприемателни органи не към началото или края, а към средния период на Сатурновото възплъщение, там ще открием едно състояние, което - общо взето - се състои главно от „топлина“. Там няма и следа от газообразни, течни или твърди елементи. Тези агрегатни състояния възникват през следващите планетарни възплъщения. Да предположим, че един човек, надарен с днешните сетивни органи, би се приближил като наблюдател към това Сатурново състояние. Там той не би имал никакви сетивни възприятия с изключение на усещането за топлина. Да предположим, че един човек би се приближил до Сатурн. Навлизайки в заетото от Сатурн пространство, той би усетил, че тук топлината е по-различна от тази на обкръжаващата среда. Освен това, Сатурновото пространство не би показвало равномерна топлина, а една сложна смяна на по-топли и по-студени части. В определени линии той би възприемал лъчиста топлина. Но тези линии не са само прави, а поради топлинната разлика

образуват неправилни и сложни форми. Сякаш човек би имал пред себе си едно небесно тяло, едно мирово Същество, състоящо се само от подвижна и променлива топлина.

Несъмнено за съвременният човек ще бъде трудно да си представи нещо, което е изградено само от топлина, понеже е свикнал да схваща топлината не като нещо самостоятелно, а само като температурна стойност, отнасяща се към определени газообразни, течни или твърди предмети. Човек, възпитан в съвременните представи на физиката, ще сметне подобна трактовка на „топлината“ за пълна безсмислица. Той ще заяви: Има твърди, течни и газообразни тела; топлината означава само определено състояние, в което се намира едно от тези три тела. Когато най-малките частици на един газ са в движение, това движение се възприема като топлина. Където няма газ, там няма движение, следователно не може да има и никаква топлина.

За духовният изследовател нещата не стоят така. За топлината той говори по същия начин, както и за газове, течни и твърди тела. За него тя е само една по-фина субстанция отколкото даден газ. А газообразното вещество за него е сгъстена топлина, както приблизително течността е сгъстена пара, а твърдото тяло - сгъстена течност. Духовният изследовател говори за топлинни тела, както говори за газообразни, парообразни тела и т.н.

Ако искаме да вървим след духовния изследовател, необходимо е само да допуснем, че съществуват духовни възприемателни органи. В природния свят топлината действително е състояние на твърдите, течните и газообразни вещества, обаче това състояние е само външната страна на топлината или нейното действие. Физиците говорят само за това действие на топлината, а не за нейната вътрешна природа. Нека да се абстрахираме от всяко външно топлинно усещане и да си представим онова вътрешно изживяване, което имаме при думите: „Чувствавам се топъл“,

„чувствам се студен“. Само това вътрешно изживяване може да ни даде представа за това, което е представлявал Сатурн в горепосочения период от неговото развитие. Бихме могли да преброим цялото заемано от Сатурн пространство и никъде не бихме открили никакъв газ, който би упражнил някакво налягане, никакво твърдо или течено тяло, което да остави някакво светлинно впечатление. Но във всяка точка от това пространство и без никакъв външен източник на топлина, ние бихме имали вътрешното усещане: тук е налице тази или онази топлинна степен.

В едно небесно тяло с подобни качества няма никакви условия за представителите на днешното животинско, растително и минерално царство. Едва ли е необходимо да отбелязваме, че току-що казаното практически никога не би могло да се осъществи. Съвременният човек никога не би могъл да застане като наблюдател на Стария Сатурн. Посоченият пример е само за по-добра нагледност. Съществата, които свръхсетивното познание различава на Стария Сатурн са на съвършено друга еволюционна степен от днешните сетивно възприемаеми земни същества. Това познание се изправя най-напред пред такива Същества, които не разполагат с физическо тяло, каквото има съвременният човек. Впрочем, когато тук говорим за „физическо тяло“ не трябва да си представяме днешния физически облик на човека. Напротив, необходима е много внимателна разлика между физическото тяло и минералното тяло. Физическото тяло е това, което се управлява от физическите закони, валидни днес и за минералното царство. Днешното физическо тяло на човека не само се управлява от тези физически закони; освен тях то е пропито от минерални вещества. На Сатурн обаче не може да става дума за подобно физическо-минерално тяло. Там има само физическа субстанция, която се ръководи от физически закони; обаче тези физически закони се проявяват единствено чрез топлинни действия. Следователно физическото тяло е едно по-

нежно, по-fino топлинно тяло. От такива топлинни тела се състои целият Сатурн. Тези топлинни тела са началният зародиш на днешното физическо-минерално човешко тяло. Той е възникнал от тях благодарение на това, че по-късно към топлинните тела се прибавят новообразуваните газообразни, течни и твърди субстанции. Между Съществата, които се откриват пред свръхсетивното съзнание в мига, когато то извиква Сатурн пред себе си, има например и такива, които изобщо не се нуждаят от физическо тяло. Най-низшата съставна част на тези Същества е етерното тяло. В замяна на това те имат една съставна част над тези, които притежава човекът. За човекът най-висшата възможност е „Човекът-Дух“. Но тези Същества имат една степен над Човекът-Дух. И в диапазона между етерното тяло и Човекът-Дух те имат всички останали съставни части, характерни за човека: астрално тяло, Аз, Дух-Себе и Дух-Живот. Както нашата Земя е обкръжена от атмосфера, така е било и при Сатурн; само че неговата „атмосфера“ е била от духовно естество.

„Атмосферата“ на Сатурн се е състояла не само от споменатите, но и от други Същества. Между топлинните тела на Сатурн и описаните Същества протичали непрекъснати взаимодействия. Духовните Същества импрегнират своите части във физическите топлинни тела на Сатурн. И докато в самите топлинни тела не съществуваше никакъв живот, в тях се отразяваше живота на обкръжаващите ги духовни Същества. Бихме могли да сравним тези тела с огледала; само че те отразяваха не образите на споменатите Същества, а състоянията на техния живот.

И така, на самия Сатурн не бихме могли да открием никаква следа от живот, и все пак той е вдъхвал живот в околното небесно пространство, облъхвайки го - като един вид ехо - с живота, който е приел. Тези висши Същества, чиито живот беше отразяван от Сатурн, можем да наречем

„Духове на Мъдростта“ (Езотеричното християнство ги нарича „Кириотетес“, т.е. „Господства“). Тяхната дейност на Сатурн не започва в описаната средна епоха от неговото развитие. В известен смисъл тя дори е вече приключена. Преди да стигнат до осмисляне на своя собствен живот, отразен от топлинните тела на Сатурн, те трябваше да подготвят тези топлинни тела и да ги направят годни за отразяването. Ето защо тяхната дейност започва веднага след началото на Сатурновото развитие. Преди това събитие, тялото на Сатурн е представлявало една неорганизирана материя, която не би могла да отразява нищо.

Наблюдавайки духовно тази неорганизирана материя, ние се пренасяме в самото начало на Сатурновото развитие. Това, което може да се наблюдава сега, няма по-късния топлинен характер. Ако искаме да охарактеризираме това състояние, бихме могли да го сравним само с едно човешко качество, а именно с човешката воля. Тук няма нищо друго освен воля. Следователно, при Сатурн ние имаме работа с едно чисто душевно състояние. Ако проследим откъде идва тази „воля“, ще установим, че тя възниква като един вид еманация от страна на определени духовни Същества; в хода на едно развитие, чиито степени можем само да предполагаме, те са напреднали до там, че в началото на Сатурновото развитие можеха да излъчват „волята“ от самите себе си. След като това излъчване продължи известно време, „Духовете на Мъдростта“ бяха в състояние да се свържат с волята. Благодарение на това, първоначално лишената от всякакви качества воля, постепенно доби свойството да отразява живот в небесното пространство.

Съществата, които в началото на Сатурновото развитие изпитваха един вид върховно щастие от това да излъчват воля, ще наречем „Духове на Волята“ (Езотеричното християнство ги нарича „Престоли“).

След като Сатурн постига определена степен от своето развитие чрез взаимодействието между „Волята“ и „Жи-

вота“, се намесват и други Същества, които също пребивават в обкръжението на Сатурн. Ще ги наречем „Духовете на Движението“ (Според езотеричното християнство: „Динамис“, т.е. „Сили“). Те нямат нито физическо, нито етерно тяло. Тяхната най-низша съставка е астралното тяло. След като Сатурновите тела усвоиха способността да отразяват живота, този върнат и препратен в небесното пространство живот, започна да се прониква с онези свойства, които имаха своето представителство в астралните тела на „Духовете на Движението“. Последицата от това е, че сякаш всякакъв род усещания, чувства и други душевни сили бяха изтеглени от Сатурн и отпратени в небесното пространство. Целият Сатурн е като едно одушевено Същество, бликащо от симпатии и антипатии. Само че те не са негови собствени прояви, а отразените душевни вълнения, произтичащи от „Духовете на Движението“.

След приключването на тази епоха, започва дейността на други Същества, които ще наречем „Духове на Формата“ (В езотеричното християнство: „Ексузиан“, т.е. „Власти“). И при тях най-низшата съставка е астралното тяло, но то се намира в друга степен на развитие, различна от тази, в която се намират „Духовете на Движението“. Докато последните предават на отразения живот само най-обща и недиференцирана сетивност, „Духовете на Формата“ и по-точно тяхното астрално тяло, действуват така, че тази недиференцирана сетивност, тези най-общии проявления са отпратени в мировото пространство като от съвсем отделни Същества. Бихме могли да кажем, че „Духовете на Движението“ позволяват на Сатурн да изглежда като едно одушевено Същество. „Духовете на Формата“ разпределят този живот на отделните Същества, така че сега Сатурн изглежда като една формация от такива душевни Същества.

За да имаме нагледен образ, нека си представим как плодът на една къпина или малина е съставен от отделни зрънца. В описваният период от развитието си, за свръхсе-

тивното познание Сатурн е съставен от отделни Сатурнови Същества, които впрочем нямат нито собствен живот, нито собствена душевност, а отразяват живота и душевността на обитаващите в тях Същества.

В това Сатурново състояние се включват и такива Същества, чиято най-низша съставна част също е астралното тяло, които обаче са на такава степен от развитието си, че астралното тяло може да действа като един съвременен човешки „Аз“. Чрез тези Същества „Азът“ свежда поглед от мировите пространства към самия Сатурн. „Азът“ предоставя своята природа на отделните Сатурнови Същества. Така от Сатурн се отделя нещо, което поема към обкръжението и всичко това изглежда като отправленията на човешката индивидуалност в съвременния свят. Съществата, които причиняват това, означаваме като „Духове на Индивидуалността“ или „Духове на Личността“. (Според езотеричното християнство: „Архай“, т.е. „Начала“.) Те предават на Сатурновите тела в известен смисъл индивидуален, личностен характер. Не че личността се намира на Сатурн, а по-скоро нейното отражение, обвивката на личността. „Духовете на Личността“ имат своята действителна „личност“ в обкръжението на Сатурн. Поради това, че „Духовете на Личността“ правят възможно Сатурновите тела да отразяват тяхната еманация, тези тела приемат онази фина субстанция, която беше описана като „топлина“.

В целия Сатурн няма никаква душевна дълбина; обаче „Духовете на Личността“ познават образа на своята собствена душевна дълбина в еманацията на Сатурн, която ги облъхва като топлина.

В този момент от развитието, „Духовете на Личността“ се намират на степенята, на която се намира човекът днес. Сега те осъществяват своя „човешки“ стадий. Ако искаме да вникнем в този факт без никакво предубеждение, трябва да си представим, че едно Същество може да

бъде „човек“ не само в онази форма, която е присъща на днешния човек. На Сатурн „Духовете на Личността“ са „човеци“. Най-низшата им съставна част е не физическото тяло, а астралното тяло с Аза. Ето защо те не могат да проявят астралните изживявания в такова физическо и етерно тяло, каквото има днешния човек; те не само притежават своя „Аз“, но и *знаят* за него, защото Сатурновата топлина, отразявайки този Аз, го превръща във факт на тяхното съзнание. Те са „човеци“, но при коренно различни условия отколкото тези на Земята.

В по-нататъшното Сатурново развитие се намесват събития от съвсем друг вид. До тук всичко беше едно отражение на външния живот и на външните усещания; сега започва един вид „вътрешен живот“. Тук и там в света на Сатурн започва едно краткотрайно проблясване на светлина. Тук и там просветват плахи светлилки и трепкащи светкавици. Сатурновите топлинни тела започват да светят, блестят, сияят. Благодарение на това, че е постигната и тази степен, определени Същества на свой ред също се включват в развитието. Ще ги наречем „Духове на Огъня“. (В езотеричното християнство: „Архангелой“, „Архангели“.) Наистина тези Същества имат астрално тяло, но в посочената степен от тяхното съществуване те не могат да дадат никакъв подтик на собственото си астрално тяло; ако не можеха да действуват върху топлинните тела, които описахме в тяхната Сатурнова степен, те не биха могли да предизвикат никакво чувство, никакво усещане. Този факт им дава възможността да познаят своето собствено съществуване чрез действията, които те упражняват. Те не могат да си кажат: „Аз съм тук“, а приблизително: „Моето обкръжение ми позволява да съм тук“. Те „възприемат“ и техните възприятия се състоят именно в описаните светлинни действия на Сатурн. В известен смисъл тези светлинни действия са техният „Аз“. Това им предава един особен вид съзнание. Можем да го определим като образно

съзнание. То може да се сравни още със „сънищното“ съзнание, т.е. с онова съзнание, което човек има по време на сънуването; само че в случая образите са много по-живи и подвижни, отколкото са в човешките сънища. При този вид образно съзнание нямаме работа с нереалните и призрачни, възникващи и изчезващи образи на човешките сънища, а с образи, които са в една действителна връзка с описаните светлинни явления на Сатурн. И точно в това взаимодействие между Духовете на Огъня и Сатурновите топлинни тела възникват зародишите на човешките сетивни органи. Органите, чрез които човек възприема днес физическия свят, проблясват в своите първи етерни заложиби. Сега вече свръхсетивният поглед започва да възприема на Сатурн човеци-фантоми, които не притежават още нищо друго, освен светлинните първообрази на сетивните органи.

Следователно тези сетивни органи са резултат от дейността на „Духовете на Огъня“; обаче в тяхното възникване участвуват не само те. Заедно с тях на Сатурн се появяват и други Същества. Те са толкова напреднали в своето развитие, че могат да си служат със споменатите зародиши на сетивата и да наблюдават процесите, които стават в живота на Сатурн. Те носят името „Духове на Любовта“ (В езотеричното християнство „Серафими“.) Без тях Духовете на Огъня не биха имали горепосоченото съзнание. Те наблюдават процесите на Сатурн с такова съзнание, което им позволява да ги пренасят като образи в Духовете на Огъня. Самите те се отказват от всякакви предимства, които биха могли да имат чрез наблюдаването на Сатурновите процеси, отказват се от всяка наслада, от всяка радост; те отдават всичко в името на Огнените Духове.

След тези събития следва един нов период от развитието на Сатурн. Към светлинните явления се прибавя и нещо друго. Когато говорим за това, на което се натъква свръхсетивното изследване, мнозина ще го сметнат за на-

лудничавата приумица. Но то е вярно. Цялата вътрешност на Сатурн е наситена с преливащи се вкусови усещания. Сладко, горчиво, кисело и т.н. са навсякъде във вътрешността на Сатурн; а навън, в небесното пространство, всичко това се възприема като звуци, като един вид музика.

Всред тези процеси отново определени Същества стигат до възможността да разгърнат своята дейност на Сатурн. Това са „Синовете на здрача“ или „Синовете на Живота“ (В езотеричното християнство: „Ангелои“, „Ангели“.) Те влизат във взаимодействие с наличните в Сатурн подвижни и всепроникващи вкусови сили. Благодарение на това, тяхното етерно или жизнено тяло започва една дейност, която можем да определим като един вид „обмяна на веществата“. В дълбините на Сатурн те внасят живот. Така в Сатурн започват процесите на хранене и отделяне. Не че те *пряко* предизвикват тези процеси, но благодарение на това, което те вършат, тези процеси възникват по *косвен* път. Този вътрешен живот позволява и на други Същества да се присъединят към развитието на Сатурн. Това са „Духовете на Хармонията“ (В езотеричното християнство: „Херувими“.) Те подпомагат „Синовете на Живота“, така че последните стигат до един вид смъртно, притъпено съзнание. То е още по-смъртно и по-неопределено, отколкото сънищното съзнание на днешния човек и се приближава до неговото съзнание по време на дълбокия сън, лишен от сънища. То е от толкова низша степен, че така да се каже, човек няма „никакво съзнание“ за него. Въпреки това то съществува. От дневното съзнание то се различава и в количествено, и в качествено отношение. Днес такава „лишено от сънища“ съзнание, характерно за спящия човек, притежават също и растенията. Въпреки че не предлага на човека никакви външни възприятия, то регулира жизнените процеси и ги поставя в хармония с външния свят. На въпросната степен от Сатурновото развитие „Синовете на Живота“ не могат да възприемат това регулиране на жиз-

нените процеси, но „Духовете на Хармонията“ го възприемат; те впрочем са истинските „регулатори“.

Целият този живот се отразява в споменатите по-горе „човеци-фантоми“. Ето защо пред духовният поглед те застават като живи, обаче техният живот е само привиден. Това е животът на „Синовете на живота“, които, един вид, си служат с „човеците-фантоми“, за да изживеят себе си.

Нека насочим вниманието си към човеците-фантоми. По време на описания Сатурнов период те са с твърде променлива форма. Изглеждат ту по един, ту по друг начин. В хода на по-нататъшното развитие формите стават по-определени и донякъде трайни. Това се дължи на обстоятелството, че сега те са проникнати от действията на Духовете, за които ставаше дума още когато разглеждахме началото на Сатурновото развитие, а именно „Духовете на Волята“ („Престолите“). В резултат на това самите човеци-фантоми постигнаха най-простата и смътна форма на съзнание. Трябва да си представим тази форма на съзнание още по-смътна от тази при спането без сънища. При днешните условия такова съзнание имат минералите. То довежда вътрешната им природа в съзвучие с външния физически свят. На Сатурн регулатори на това съзвучие са „Духовете на Волята“. По този начин човекът се явява като един отпечатък от самия Сатурнов живот. Ако от едната страна имаме величието на Сатурновия живот, от другата страна имаме само загатването за човека. С това е даден първия зародиш на „Човекът-Дух“ (Атма), една степен, която човек ще развие едва в далечното бъдеще. В дълбините на Сатурн свръхсетивното изследване открива тази смътна човешка воля в определени действия, които могат да бъдат сравнени с „миризмите“. А навън в небесното пространство същото явление наподобява една „личност“, която не се ръководи от вътрешния Аз, а се регулира отвън като машина. Регулаторите са „Духовете на Волята“.

Ако обобщим казаното дотук, става ясно, че започвай-

ки от средната епоха на Сатурновото развитие, степените на това развитие можаха да бъдат онагледени чрез сравняването на техните действия със сетивните усещания, характерни за съвременния свят. Вече казахме: Сатурновото развитие се проявява като топлина, после се прибавят светлинни явления, и след тях - вкусовите и звуковите явления. Накрая настъпва нещо, което в дълбините на Сатурн се проявява като мирисни усещания, а навън - като механично действащ човешки Аз. Но как се отнасят тези прояви на Сатурн към епохата преди топлинното състояние? Тези отношения не могат да се сравнят с нещо, което е достъпно за външните възприятия. Топлинното състояние се предхожда от такова, което днес човек може да изживее само вътре в себе си. Когато човек се отдава на представи, изградени в самата му душа и без намесата на външни впечатления, той се добира до нещо, което е недосегаемо за физическите сетива, а е достъпно само за висшето виждане. Топлинното състояние на Сатурн се предхожда от епохи и състояния, чиито откровения са достъпни само да свръхсетивните възприятия. Ще отбележим три такива състояния: чисто душевна Топлина, която не може да бъде доловена външно, чисто духовна Светлина, която външно е тъмнина, и чисто духовна Същност, която е свършена в себе си и не се нуждае от никакви външни условия, за да има съзнание за себе си. Чиста вътрешна Топлина съпровожда появата на „Духовете на Движението“, чиста духовна Светлина - появата на „Духовете на Мъдростта“, и чиста вътрешна Същност е свързана с първата еманация на „Духовете на Волята“.

Следователно, с появата на Сатурновата топлина, нашето развитие преминава от вътрешния живот, от чисто духовните отношения, в едно външно проявяващо се съществуване. За съвременното съзнание ще бъде особено трудно да приеме и твърдението, че заедно със Сатурновата топлина се явява за пръв път и това, което наричаме

„време“. Предходните състояние не са имали нищо общо с времето. Те принадлежат към онази област, която Тайната Наука нарича „Вечност“. Ето защо всичко, което тази книга загатва за състоянията от „областта на Вечността“, трябва да се разбира така, че да е ясно: изразите, отнасящи се до времеви отношения са употребени само за сравнение и по-добро вникване в описанията на Тайната Наука. Човешкият език може да опише това, което предхожда „времето“ само с изрази, които съдържат представа за времето. Въпреки че първото, второто и третото Сатурново състояние не протичат „едно след друго“ в съвременния смисъл на думата, ние не можем да ги опишем по друг начин, освен „едно след друго“. Въпреки тяхната „Вечност“ и „едновременност“, те дотолкова зависят едно от друго, че тази зависимост може да бъде сравнена с едно редуване във времето, с една хронология.

С тези указания за първите периоди от Сатурновото развитие, ние донякъде отговаряме и на всякакви въпроси от рода на: „откъде“ идват тези състояния? Естествено, от чисто логична гледна точка е напълно възможно за всяка причина - след вникването в една причинна връзка - винаги отново да питаме за „причината на тази причина“. Обаче спрямо фактите този подход е неприложим.

Нека си послужим с пример. Ако по един коларски път открием някакви следи, ще попитаме: Откъде идват те? Един възможен отговор е: от една каруца. Но после може да прозвучи друг въпрос: Откъде е идвала каруцата, къде е отивала? Един отговор на тези въпроси, основаващ се на фактите, винаги може да се намери. Но въпросите могат да продължат: Кой е стоял в каруцата? Какви намерения е имал човекът в нея? Какво е правил в този момент? Накрая обаче стигаме до една точка, където самите факти слагат естествен край на всякакви въпроси. Който задава по-нататъшни въпроси, той се отклонява от първоначалния въпрос. От горния пример лесно се вижда, че в

определен момент самите факти слагат край на въпросите. Но това не е толкова лесно при големите въпроси, свързани с битието на света. Обаче при един действително точен поглед в нещата, човек ще забележи, че всяко по-нататъшно задаване на въпроса „Откъде?“ трябва окончателно да спре при описаните по-горе Сатурнови състояния. Защото тук стигаме до една област, където Съществата и процесите нямат повече своето оправдание чрез това, от което са произлезли, а чрез това, което са те самите.

В резултат на Сатурновото развитие се оформя зародиша на човека. Той стига до едно низшо, смътно съзнание, за което вече говорихме. Не трябва да си представяме, че неговото развитие започва едва в последния Сатурнов стадий. „Духовете на Волята“ действуват през всички описани състояния. Обаче за свръхсетивното възприемане резултатът от техните действия е най-очевиден през последния период. Изобщо рязка граница между дейностите на отделните групи Същества не може да се прокара. Когато казваме: най-напред действуват „Духовете на Волята“, после „Духовете на Мъдростта“ и т.н., с това нямаме предвид, че тези Същества упражняват своите действия само в определен период от време. Те действуват през цялото Сатурново развитие, но в посочените периоди техните действия могат да се наблюдават най-добре. Тогава отделните групи Същества са, така да се каже, водачите.

Така цялото Сатурново развитие се явява като едно „обработване“ на това, което се излъчва от „Духовете на Волята“; то става чрез „Духовете на Мъдростта“, „Духовете на Движението“, „Духовете на Формата“ и т.н. При това самите духовни Същества също минават през едно развитие; те също се развиват. Например след като „Духовете на Мъдростта“ получат своя отразен от Сатурн живот, те са на друга степен от своето развитие, отколкото преди това. Колкото повече напредва тяхната дейност, толкова по-големи стават техните способности. Последицата от това е, че

след осъществяването на дейността, за тях настъпва нещо, което е подобно на човешкия сън. Техните активни периоди на Сатурн се заменят с периоди, през които те живеят, така да се каже, в други светове. Тяхната дейност престава да е свързана със Сатурн. Ето защо в описаното Сатурново развитие, ясновиждащият поглед открива подем и след това спад. Подемът трае до установяването на топлинното състояние. С появата на светлинните явления настъпва едно „оттичане“, едно „отделяне“. След като човеците-фантоми получат своята форма чрез „Духовете на Волята“, духовните Същества постепенно се оттеглят: Сатурновото развитие замира; то чисто и просто изчезва. Настъпва един вид почивен период, пауза. Зародишът на човека преминава като в състояние на разтвореност; той не изчезва, а става подобен на растително семе, което е заровено в почвата и очаква своето израстване. Така и зародишът на човека лежи в лоното на света и очаква своето пробуждане. Когато настъпва мига на пробуждането, описаните духовни Същества вече са постигнали - при други условия - способността да „обработват“ по-нататък зародишите на човека. В своето етерно тяло „Духовете на Мъдростта“ са добили способността не само да приемат отражението на живота, както на Сатурн; сега те могат да излъчват живот от себе си и да го даряват на други същества. „Духовете на Движението“ сега са на степенята, на която на Сатурн се намираща „Духовете на Мъдростта“. Там тяхната най-низша съставна част беше астралното тяло. Сега те притежават етерно, или жизнено тяло. Съответно и другите духовни Същества напредват в своето развитие. Ето защо те могат да действуват върху развитието на човешкия зародиш по съвършено друг начин, отколкото на Сатурн.

И така, в края на Сатурн човешкият зародиш се намира в един вид разтворено състояние. Напредналите в развитието си духовни Същества могат да продължат своята работа - от там, където са прекъснали - само при едно

условие: човешкият зародиш трябва накратко да повтори степените, изминати от него на Сатурн. Свръхсетивното наблюдение се натъква точно на този факт. Човешкият зародиш напуска своето укритие и в рамките на собствените си възможности, и чрез вложените в него сили през епохите на Сатурн, слага началото на своето развитие. Той изскача от мрака като едно същество изтъкано от воля, издига се до „привидният“ живот и стига до степента на онази „машиноподобна личност“, която бе характерна за него в края на Сатурновото развитие.

* * *

Вторият колосален период от развитието е този на т.нар. „Слънце“. През „Слънчевият период“ човешкото същество се издига до едно по-висше състояние на съзнанието, отколкото притежаваше по времето на Сатурн. Сравнени с днешното човешко съзнание, нещата на „Слънцето“ носят по-скоро белезите на „безсъзнанието“. А то е налице, когато човек спи и е напълно лишен от сънища. Човешкото съзнание през Слънчевия период можем да сравним още и с онази низша степен на съзнание, в която днес е потопен и дреме днешния растителен свят. От свръхсетивна гледна точка „безсъзнание“ не съществува; има само различни степени на съзнание. Всичко в света е съзнателно.

В хода на Слънчевото развитие човешкото същество постига по-висша степен на съзнание благодарение на това, че там то получава етерното или жизнено тяло. Преди да стане това, трябваше да се повторят по описания начин отделните Сатурнови състояния. Това повторение има точно определен смисъл. След приключването на почивния период, за който вече стана дума, от „мировия сън“ изниква като ново небесно тяло, като „Слънце“ онова, което по-рано беше Сатурн. Сега обаче условията се променят. Ду-

ховните Същества, чиято дейност на Сатурн вече описахме, са напреднали в своето развитие. Човешкият зародиш се появява на новообразуваното Слънце в онзи вид, до който беше достигнал на Сатурн. Ето защо най-напред той трябва така да преобрази изминатите Сатурнови степени, че те да съответствуват на Слънцето и на неговите условия. Ето защо Слънчевата епоха започва с едно повторение на Сатурновите събития, но в съответствие с условията на Слънчевия живот. Когато човешкото същество е напреднало до там, че привежда Сатурновите си качества в съответствие със Слънчевите отношения, тогава споменатите вече „Духове на Мъдростта“ започват да вливат етерното или жизненото тяло в неговото физическо тяло. И така, на Слънцето човек постига една по-висша степен. След като вече е носител на етерното тяло, първоначалната заложба на физическото тяло, каквато я знаем от Сатурн, сега се издига до своята втора степен на съвършенство. По време на Слънчевото развитие етерното тяло постига за себе си своята първа степен на съвършенство. За постигането на тази втора степен на съвършенство за физическото тяло и на първата степен за етерното тяло, в хода на Слънчевото развитие е необходимо да се намесят и други духовни Същества по сходен с описания при Сатурн начин.

След като „Духовете на Мъдростта“ започват да вливат етерното тяло, дотогава тъмното Слънце започва да свети. Същевременно в човешкия зародиш настъпват и първите признаци на една вътрешна подвижност. Животът започва. Това, което на Сатурн трябваше да означим като „привиден живот“, сега се превръща в действителен живот. Вливането на етерното тяло продължава известно време. След като то приключи, за човешкият зародиш настъпва важна промяна. Той се разделя на две части. Докато преди физическото и етерно тяло бяха вътрешно свързани, образуваха едно цяло, сега физическото тяло започва да се отделя като една обособена част. Това отделено физическо

тяло остава проникнато от етерното тяло. Сега пред нас имаме едно двучленно човешко същество. Едната част е етерно „обработено“ физическо тяло, а другата част - самото етерно тяло. Това обособяване протича по времето на един почивен период за Слънчевия живот. През този период светенето отново угасва. Разделянето се извършва, така да се каже, по време на една „мирова нощ“. Само че този почивен период е много по-кратък от този между Сатурновото и Слънчево развитие, за който вече стана дума. След привършването на почивния период, „Духовете на Мъдростта“ известно време продължават да работят върху двучленното човешко същество така, както по-рано работеха и върху едночленното. Тогава влизат в действие „Духовете на Движението“. Те пронизват етерното тяло на човешкото същество с потоците на своето собствено астрално тяло. По този начин етерното тяло добива способността да осъществява определи вътрешни движения във физическото тяло. Тези движения можем да сравним с движенията на соковете в едно днешно растение.

Тялото на Сатурн се състоеше от чиста топлинна субстанция. По време на Слънчевото развитие тази топлинна субстанция се съгъстява до състояние, което може да се сравни с днешното газообразно и паробразно състояние. Това е състояние, което можем да определим като „въздух“. Първите наченки на подобно състояние се проявяват след като „Духовете на Движението“ са започнали своите действия. Пред свръхсетивното съзнание се очертава следната гледка: Всред топлинната субстанция възникват фини формации, които чрез силите на етерното или жизнено тяло започват да извършват известни „правилни“ и закономерни движения. Тези формации представляват физическото тяло на човешкото същество в съответстващата му за момента степен на развитие. Те са изцяло проникнати от топлина и са обвити като в една топлинна капсула. От физическа гледна точка, сега човешкото същество се представлява

от тези топлинни формации и присъединени към тях въздушни форми, като последните се намират в непрекъснато движение. Ето защо, ако отново прибегнем към сравнението с днешното растение, трябва да сме наясно, че в случая нямаме работа с някаква компактна растителна форма, а с една въздухообразна или газообразна форма, чиито движения наподобяват движението на соковете при днешните растения.

За свръхсетивното съзнание газът се „явява“ чрез действието на светлината, което той излъчва от себе си. Би могло да се говори също и за „светлинни форми“, които са достъпни за духовния поглед.

Описаното по този начин развитие продължава. След определено време отново настъпва почивен период; после отново се включват „Духовете на Движението“, докато към тяхната дейност се прибави и тази на „Духовете на Формата“. А тяхното действие се състои в това, че постоянно променливите досега газообразни формации приемат трайни форми. Всичко това става благодарение на обстоятелството, че Духовете на Формата вливат - и отново връщат - своите сили в етерното тяло на човешкото същество. Когато върху газообразните формации действуваха само Духовете на Движението, те се намираха в непрекъснато движение и само за миг можеха да запазват своите очертания.

След известно време отново настъпва определен почивен период; а после Духовете на Формата пак продължават своята дейност. Но тогава в Слънчевото развитие настъпват съвършено нови условия.

Сега стигаме до онази точка, където Слънчевият период се намира в средата на своето развитие. Това е моментът, когато „Духовете на Личността“, които на Сатурн бяха постигнали своята човешка степен, се издигат до една по-висока степен на съвършенство. Те надхвърлят своята човешка степен и постигат съзнание, каквото нормално развития съвременен човек на Земята все още не притежа-

ва. Той ще достигне това съзнание, когато Земята - т.е. четвъртото поред планетарно изпълнение - ще е постигнала своята цел и ще е навлязла в следващия планетарен период. Тогава човекът ще възприема около себе си не само това, което му предлагат днешните физически сетива, а ще бъде в състояние да наблюдава в образи вътрешните душевни процеси на обкръжаващите го Същества. Той ще притежава едно образно съзнание при пълно запазване на себесъзнанието. В неговото образно виждане няма да има никакви следи от неяснота и фантастичност. Човек ще възприема душевните процеси в образи така, сякаш те са израз на реални факти, каквито днес са физическите цветове и звуци. Съвременният човек може да постигне такова „виждане“ единствено по пътя на духовно-научното или антропософско обучение. За него ще говорим по-нататък в тази книга.

В средата на Слънчевия период „Духовете на Личността“ имат подобно „виждане“ като нещо естествено и нормално. И точно поради това, сега, по време на Слънчевия период те са в състояние да действуват върху новообразуваното етерно тяло на човешкото същество по приблизително същия начин, както по времето на Сатурн те действуваха върху физическото тяло. Както там тяхната собствена „личност“ беше отразявана от топлината, така сега газообразните формации отразяват към тях образите на тяхното ясновиждащо съзнание, а контурите на тези образи се очертават сред блясъка на светлината. Сега те виждат по свръхсетивен начин какво става на Слънцето. Това в никакъв случай не е едно обикновено наблюдение, а е така, сякаш в образите, които струят от Слънцето, се проявява нещо от онази сила, която земният човек нарича любов. И ако - в душевен смисъл - се вгледаме още поотблизо, ние ще открием и причината за това явление. В излъчваната от Слънцето светлина се намесват с дейността си и друг вид духовни Същества. Това са „Духовете на

Любовта“ (В езотеричното християнство: „Серафими“). Отсега нататък те действуват в човешкото етерно тяло заедно с Духовете на Личността. Благодарение на тази съвместна дейност етерното тяло се издига до една по-висока степен от своето развитие. Сега то може не само да преформира съдържащите се в него газообразни формации, но и така да ги преработва, че вече можем да говорим за първите наченки, за първите заложи на размножението при живите човешки същества. От наличните газообразни формации започват да се отделят други (както потта избива на капки), които са подобни на формациите-майки.

За да опишем по-нататъшното Слънчево развитие, трябва да обърнем внимание на един изключително важен факт от мировата история. Той се състои в това, че в хода на една епоха далеч не всички Същества постигат целта на своето развитие. Има и такива, които остават зад тази цел. Така през епохата на Сатурн не всички „Духове на Личността“ достигат предназначаната им за там човешка степен. Далеч не всички човешки физически тела постигат на Сатурн онази зрялост, която на Слънцето би им позволила да станат носители на самостоятелно етерно тяло. Последницата от това е, че на Слънцето идват Същества и формации, които не отговарят на тамошните условия. По време на Слънчевия период те трябва да наваксат това, което са пропуснали на Сатурн. Ето защо по време на Слънчевия период може да се наблюдава по свръхсетивен начин следното: Когато Духовете на Мъдростта започват вливането на етерното тяло, Слънчевия организъм някак помътнява. Той е пронизван от формации, които всъщност би трябвало да принадлежат на Сатурн. Това са топлинни формации, които не са в състояние да се съгъят по съответния начин до това, което е характерно за Слънцето като „въздух“. Това са изостаналите на Сатурновата степен човешки същества; те не могат да станат носители на едно нормално изградено етерно тяло.

Всичко което остава от Сатурн като топлинна субстанция, на Слънцето се разделя на две части. Едната част ще бъде един вид всмукната от човешките тела; отсега нататък вътре в човешкото същество тя ще изгражда една по-низша негова природа. Така на Слънцето човешкото същество приема в своето тяло нещо, което всъщност отговаря на Сатурновата степен; както сатурновото човешко тяло даде възможност на „Духовете на Личността“ да се издигнат до човешката степен, така сега и на Слънцето тази сатурнова част от човека прави същото за „Духовете на Огъня“. Те се издигат до човешката степен като вливат - и връщат - своите сили в тази сатурнова част на човешкото същество, както това правеха на Сатурн „Духовете на Личността“. Това става в средата на Слънчевия период. Тогава сатурновата част на човешкото същество е достатъчно узряла, за да могат с нейна помощ „Духовете на Огъня“ (Архангелите) да преминат своята човешка степен.

Друга част от топлинната субстанция на Сатурн се отделя и постига самостоятелно съществуване наред с човешките същества на Слънцето. Тази част образува едно второ царство, наред с човешкото царство. На Слънцето то изгражда едно напълно самостоятелно, чисто физическо тяло, едно топлинно тяло. В резултат на това, напредналите „Духове на Личността“ не могат да насочват своята дейност върху нито едно самостоятелно етерно тяло. Обаче някои от „Духовете на Личността“ също изостават на Сатурновата степен. Те не се издигат до човешката степен. Между тях и добилото самостоятелност второ Слънчево царство възниква силно привличане. Сега на Слънцето те трябва да се отнасят към това изостанало царство така, както техните напреднали побратими се отнасяха към човешките същества на Сатурн. Там те за пръв път поставиха заложбите на физическото тяло. Обаче на самото Слънце не съществуват никакви условия за такава работа, отнасяща се до изостаналите „Духове на Личността“. Ето защо

те се отделят от Слънцето и образуват извън него едно самостоятелно небесно тяло. От него изостаналите „Духове на Личността“ действуват върху описаните Същества от второто Слънчево царство. Така от предишния Сатурн се образуват две нови небесни тела. Сега в своето обкръжение Слънцето има едно второ небесно тяло, което представлява един вид прероден Сатурн, един нов Сатурн. Този нов Сатурн предава на второто Слънчево царство, така да се каже, един личностов характер. Свръхсетивното наблюдение установява как в хода на редовното Слънчево развитие, между човешките същества там, се проявяват топлинни сили, в които може да се види цялата активност, отнасяща се до посочените Духове на новия Сатурн.

Към средата на Слънчевата епоха могат да се наблюдават следните промени в човешкото същество. То е разчленено на едно физическо и едно етерно тяло. В него действуват напредналите „Духове на Личността“ заедно с „Духовете на Любовта“. Към физическото тяло обаче се включва част от изостаналата Сатурнова природа. В нея се разгръща дейността на „Огнените Духове“. Във всичко, което „Огнените Духове“ предизвикват в изостаналата Сатурнова природа, трябва да виждаме предшествениците на днешните сетивни органи у земния човек. Вече посочихме, че още в топлинната субстанция на Сатурн „Духовете на Огъня“ бяха ангажирани в изработването на зародишите на сетивата. А в това, което се осъществява чрез съвместната дейност на „Духовете на Личността“ и „Духовете на Любовта“ (Серафимите), се съдържат първите наченки на жлезите в съвременния човешки организъм.

С това обаче не се изчерпва работата на обитаващите новия Сатурн „Духове на Личността“. Те разпростират своята дейност не само върху споменатото второ Слънчево царство, но изграждат и един вид връзка между това царство и човешките сетива. Топлинните субстанции непрекъснато пронизват зародишите на човешките сетива. Бла-

годарение на това, човешкото същество добива на Слънцето за пръв път един вид възприятие за заобикалящото го по-низшо царство. Разбира се, това възприятие е съвсем смътно; то напълно съответствува на смътното Сатурново съзнание, за което вече стана дума. То се състои предимно от различни топлинни действия.

Всичко описано тук за средата на Слънчевото развитие трае определено време. После отново настъпва почивен период. След него развитието продължава по същия начин до настъпването на един момент, когато зрелостта на човешкото етерно тяло вече позволява една съвместна работа от страна на „Синовете на Живота“ (Ангели) и „Духовете на Хармонията“ (Херувими). Сега свръхсетивното съзнание констатира как в човешкото същество настъпват такива промени, които могат да бъдат сравнени с вкусови възприятия, макар че навън те се проявяват като звуци. Нещо подобно трябваше да посочим и за Сатурновото развитие. Само че тук на Слънцето всичко става дълбоко навътре в човешкото същество, чиито живот сега е много по-самостоятелен.

По този начин „Синовете на Живота“ постигат онова смътно образно съзнание, което „Духовете на Огъня“ бяха добили вече на Сатурн. В случая техни помощници са „Духовете на Хармонията“ (Херувими). Всъщност те виждат по духовен път това, което сега се разиграва вътре в самото Слънчево развитие. Само че те се отказват от всяко предимство, от всяка полза, която би им донесъл този духовен поглед, отказват се от всяко изживяване на преизпълнените с мъдрост образи и ги оставят да нахлуват като могъщи и вълшебни сили в неясното, сънищно съзнание на „Синовете на Живота“. Те от своя страна подготвят в етерното тяло на човека такива образи, извлечени от своето „виждане“, които подтикват етерното тяло към все по-високи степени на развитие.

Отново настъпва почивен период и отново всичко се

издига в един „миров сън“, и след известно време човешкото същество е вече достатъчно напреднало, за да постави в движение свои собствени сили. Това са силите, които през последната част на Сатурновия период „Престолите“ бяха внесли в човешкото същество. Сега това човешко същество започва да развива един интензивен вътрешен живот, чиито прояви могат да бъдат сравнени с едно вътрешно обонятелно възприятие. Обаче спрямо външното небесно пространство, това човешко същество се изявява като една индивидуалност, която не се ръководи от никакъв вътрешен „Аз“. Напротив, то изглежда като растение с индивидуални прояви. Вече споменахме, че в края на Сатурновото развитие индивидуалността се проявява механично, проявява се като една машина. И както там се разви първоначалния зародиш на това, което и при днешния човек е само едва загатнато, а именно „Човекът-Дух“ (Атма), така и тук се образува първоначалния зародиш на „Духът-Живот“ (Будхи).

След като всичко това се разиграва в продължение на определено време, отново настъпва един почивен период. Както и в предишните подобни случаи, дейностите на човешкото същество продължава. После нещата се променят така, че „Духовете на Мъдростта“ отново влизат в действие. Благодарение на тях човешкото същество започва да усеща първите следи на симпатия и антипатия спрямо заобикалящата го среда. В случая нямаме едно действително усещане, а само предшественик на това усещане. Защото вътрешната жизнена дейност, която бихме могли да сравним с обонятелно възприятие, навън се проявява като един примитивен говор. Стигне ли се до вътрешното възприемане на една приятна миризма - или вкус и т. н. - в същото време навън човешкото същество се проявява като един звук. Същото става и при вътрешните неприятни усещания. Така чрез всички гореописани процеси се постига и същинския смисъл на Слънчевото развитие за човешкото

същество. То се добира до една по-висока степен на съзнание спрямо Сатурновото съзнание.

След известно време настъпва такъв момент от развитието, когато свързаните със Слънчевата степен висши Същества трябва да преминат в други сфери, за да преработят това, което са добили чрез действията си върху самото човешко същество. Настъпва един огромен почивен период, подобен на този между Сатурновото и Слънчево развитие. Всичко онова, което бе образувано на Слънцето, преминава в едно състояние, което може да се сравни с това на растението, когато неговите растежни сили почиват в семето. И както тези растежни сили един ден се проявяват в новото растение, така след почивния период, всичко което представляваше „живот“ на Слънцето, отново излиза от „лоното на света“ и така започва едно ново планетарно съществуване. Ако отпразвим духовен поглед към определен вид духовни Същества, напр. към „Духовете на Мъдростта“, ние лесно ще вникнем в смисъла на подобен почивен период. На Сатурн те още не бяха в състояние да излъчат от себе си едно или друго етерно тяло. Едва след изживяванията, които имаха на Сатурн, те можеха да направят това. През почивния период те преформират всичко, което по-късно ще се превърне в действителни способности. Така на Слънцето те са напреднали дотам, че вече могат да излъчат от себе си „живот“, т. е. да надарят човешкото същество с негово собствено етерно тяло.

* * *

След почивния период от „мировия сън“ отново се появява това, което по-рано беше „Слънце“. С други думи: духовният поглед може да го възприема, както можеше да го възприема и по-рано. Наблюдението бе прекъснато само по времето на почивния период. Новото планетарно Същество ще означим с името „Луна“. (То не трябва да се

смесва с днешната земна Луна.) И така, на Луната се наблюдават две важни особености. На първо място, отделеният през Слънчевата епоха „нов Сатурн“ отново се намира в това младо планетарно Същество. По време на почивният период този Сатурн отново се съединява със Слънцето. Всичко което съществуваше на първия Сатурн, сега изниква като мирова формация. На второ място, през почивният период, образуванията на Слънцето етерни тела бяха абсорбирани от това, което изграждаше един вид духовната атмосфера на планетата. Следователно, в този момент етерните тела не са свързани със съответните физически човешки тела. Първоначално физическите тела съществуват сами за себе си и не са проникнати от етерните тела. Разбира се, те носят всичко, което беше изработено в тях на Сатурн и на Слънцето, но са лишени от етерното или жизнено тяло. Те не могат веднага да приемат това етерно тяло в себе си, защото през почивния период самото то е претърпяло известно развитие, към което те все още не са приспособени.

И така, това което настъпва сега в началото на Лунното развитие, за да се постигне съответното приспособяване, е първоначално само едно повторение на Сатурновите процеси. Физическото човешко същество повтаря Сатурновите степени, но при съвършено други условия. На Сатурн в него действаха само силите на топлинното тяло; сега в него са и силите на изработеното газообразно тяло. Последните обаче не се включват веднага в хода на Лунното развитие. Сега всичко изглежда така, сякаш човешкото същество е изградено само от топлинна субстанция, а всред нея дремят газовите сили. После идва време, когато те започват да се проявяват все по-ясно. И накрая, в последната част на Сатурновото повторение, човешкото същество вече изглежда по същия начин, както и в своето „живо състояние“ на Слънцето. И все пак целият този живот се оказва само привиден. Първо настъпва един почивен пери-

од, подобен на кратките почивни периоди от Слънчевото развитие. После отново започва вливането на етерното тяло, за което сега физическото тяло е вече узряло. Както и Сатурновото повторение, това вливане на етерното тяло се извършва в три различни една от друга епохи. През втората от тях човешкото същество е вече достатъчно приспособено към новите условия на Луната, така че „Духовете на Движението“ могат да превърнат придобитата от тях способност в определено дело. То се състои в това, че те - черпейки от своята собствена същност - започват да вливат астралното тяло в човешкото същество. За този вид работа те бяха подготвени по време на Слънчевото развитие, а в почивния период между Слънцето и Луната само затвърдиха тази своя способност. Вливането на астралното тяло трае известно време, след което настъпва един от кратките почивни периоди. После вливането на астралното тяло се подновява и то продължава, докато в развитието се включат „Духовете на Формата“. Благодарение на това, че „Духовете на Движението“ вливат астралното тяло в човешкото същество, то получава първите душевни качества. По време на Слънчевото развитие, процесите които се разиграваха в човешкото същество имаха - поради дейността на етерното тяло - растителен характер. Сега обаче човешкото същество започва да отговаря на тези процеси с усещания; чрез самите процеси то започва да изпитва удоволствие и неудоволствие. Преди да се намесят „Духовете на Формата“, този чувствен живот се ограничава в едно постоянно променящо се появяване и изчезване на удоволствието и неудоволствието. Но след тяхната намеса тези променливи чувства се преобразяват. В човешкото същество се появява следа от „желанието“. Живото същество се стреми към едно повторение на това, което му причинява удоволствие и да отбягва това, което причинява антипатия. Но тъй като „Духовете на Формата“ не са предоставили своята собствена същност на човешкото същество, а само сво-

ите двупосочно действащи сили, тези желания са лишени от дълбочина и от самостоятелност. Те се направляват от „Духовете на Формата“ и имат чисто инстинктивен характер.

На Сатурн физическото тяло на човешкото същество беше едно топлинно тяло; на Слънцето то се сгъстява до газовото състояние, до „въздух“. Чрез вливането на астралното тяло по време на Лунното развитие, в определен момент физическата субстанция се сгъстява още повече и стига до едно състояние, което може да се сравни със съвременната течност. Ще обозначим това състояние като „вода“. С това нямаме предвид агрегатното състояние на днешната вода, а всяка течна форма на съществуване. Постепенно физическото човешко тяло приема една форма, която е съставена от три различни субстанции. Най-гъсто е „водното тяло“; то е пронизвано от въздушни потоци, а всичко това е изпълнено с топлина.

И по време на Слънчевия период не всички създания достигат възможната зрелост. Ето защо на Луната се намират създания, които стоят едва на Сатурновата степен, и такива, които са напреднали само до Слънчевата степен. Така че наред с нормално развитото човешко царство, възникват и две други царства. Едно от тях се състои от Същества, застинали в Сатурновата степен. Те притежават само физическо тяло, което на Луната все още не може да бъде носител на самостоятелно етерно тяло. Това е най-низшето Лунно царство. Второто царство се състои от Същества, застинали в Слънчевата степен; ето защо на Луната те не са узрели за да включат в себе си самостоятелно астрално тяло. Те образуват едно междинно царство, разположено между споменатото от една страна, и нормално развитото човешко царство от друга.

Но има още нещо: Чисто топлинните и чисто въздушните сили също пронизват човешките същества. Стига се дотам, че на Луната последните носят в себе си и Сатур-

нова, и Слънчева природа. По този начин в човешката природа настъпва едно раздвоение. В резултат на това раздвоение, след като „Духовете на Формата“ вече са подновили дейността си в Лунното развитие, идва нещо изключително важно. В небесното тяло на Луната започва да се подготвя един катаклизъм, едно разцепване. Една част от Лунните субстанции и Същества се отделя от другите. Единното небесно тяло се разделя на две. Едното става обиталище на определени висши Същества, които и по-рано бяха плътно свързани в единното небесно тяло. Другото се заема от човешкото същество, от споменатите две по-низши царства и от някои висши Същества, които не преминават на първото небесно тяло. Едното от тези небесни тела, обитавано от висшите Същества, се явява като едно преродено, но по-префинено Слънце. Другото е същинската нова формация, „Старата Луна“, която представлява - след Сатурн и Слънце - третото планетарно възплъщение на нашата Земя. От възникналите на Луната субстанции, при своето отделяне новороденото Слънце взема само „топлината“ и „въздуха“. На същинската Луна, като остатък, освен тези две субстанции, откриваме и „водата“. Благодарение на това разделяне, изтеглените на новороденото Слънце висши Същества могат да се развиват свободно и без да са смущавани от по-плътните и груби Лунни Същества. Така те напредват нормално в хода на своята еволюция. Но по този начин те постигат и една още по-голяма сила и вече могат да действуват върху Лунните Същества отвън, от своето Слънце. Ето защо на свой ред и Лунните Същества получават нови възможности за развитие. Преди всичко, с тях остават „Духовете на Формата“. Те утвърждават още повече желанието и неговата природа, а като последствие това води към едно още по-голямо сгъстяване на физическото тяло. От чисто „водно“, то добива елементи на вискозност; съответно, сгъстяват се както въздухообразните, така и топлинните му формации. Подобни процеси стават

и в двете по-низши царства.

Отделянето на Лунното тяло от Слънчевото променя техните съотношения. Сега Луната се отнася към Слънцето, както някога Сатурн към цялата заобикаляща го мирова еволюция. Тялото на Сатурн беше образувано от „Духовете на Волята“ (Престоли) или, така да се каже, от тяхното тяло. Сатурновата субстанция отразяваше обратно в мировото пространство всичко, което духовните Същества изживяваха в света около Сатурн. И точно този отразен свят, в хода на определени процеси, накрая се пробуди за един самостоятелен живот. Цялото развитие се основава на това, че най-напред от недиференцираният живот на „обкръжението“ се отделя една самостоятелна същност; после в нея, като един вид огледален образ, се отпечатва цялото „обкръжение“; а нататък продължава напълно самостоятелното ѝ развитие. Така и тялото на Луната се отделя от тялото на Слънцето и първоначално започва да отразява живота на Слънчевото тяло. Ако нещата бяха спрели дотук, бихме имали следното: чисто и просто в едно Слънчево тяло биха съществували приспособените към него духовни Същества с техните изживявания, съответно в топлинния и въздушен елемент. Срещу това Слънчево тяло би стояло Лунното тяло, в което други Същества биха разгръщали своята екзистенция в топлинния, въздушен и воден елемент. Напредъкът от Слънчевото към Лунното въплъщение би се състоял в това, че Слънчевите Същества биха имали пред себе си своя собствен живот - като един вид огледален образ - отразен от процесите на Луната, и така биха изпитвали нещо, което за тях по време на Слънчевото въплъщение би било все още невъзможно.

Обаче картината е друга. Настава нещо, което е от огромно значение за цялата мирова еволюция. Определени Същества, приспособени към Лунното тяло, завладяват намиращия се на тяхно разположение волев елемент (наследство от Престолите), и по този начин успяват да разгърнат

свой собствен живот, напълно независим от живота на Слънцето. Наред с онези Лунни изживявания, които са изцяло под въздействие на Слънцето, възникват и самостоятелни Лунни изживявания; един вид размирни, бунтовни състояния против Слънчевите Същества. В тези състояния са въвлечени и различни царства, възникнали на Слънцето и Луната, и преди всичко предшествениците на човека. Така Лунното тяло включва в себе си - духовно и материално - два вида живот: един който е тясно свързан с живота на Слънцето, и друг, който е „изхвърлен“ от там и който тръгва по свой независим път. Това разделяне на двата вида живот оказва влияние върху всички следващи процеси в хода на Лунното възплъщение.

За свръхсетивното съзнание този период от развитието изглежда така: Цялата основна маса на Луната е изградена от една полужива субстанция, която се намира ту в забавено, ту в ускорено движение. Това все още не е минерална маса в смисъла на скали и почва, по които ходи съвременния човек. Би могло да се говори по-скоро за едно царство на минерали-растения. Нека да си представим, че цялата маса на Луната се състои от тези растения-минерали, както Земята днес е съставена от скали, почва и т. н. Както днес имаме натрупване на скални маси, така и в Лунното тяло се наслагват по-твърди части, които могат да бъдат сравнени с различни образувания от дървесина или рогови форми. Както днес растенията израстват от минералната почва, така и Лунната „почва“ е покрита и проникната от едно второ царство, състоящо се от един вид животни-растения. Тяхната субстанция е по-мека от основната маса и по-подвижна. Това царство е разляно над основната маса като едно лепкаво и гъсто море. А самият човек можем да определим като човек-животно. Той беше изграден от съставните части на другите две царства. Обаче наред с това, той беше изцяло проникнат от едно етерно и астрално тяло, върху които действаха силите на висши-

те Същества от отделеното Слънце. Така бе постигнато облагородяване на неговата форма. Докато „Духовете на Формата“ моделираха неговия облик така, че да е приспособен към Лунния живот, Духовете на Слънцето го превърщаха в едно същество, което се издига над този живот. С помощта на способностите, които тези Същества изградиха в него, той натрупа сили за да облагороди своята собствена природа и дори да издигне до по-висша степен своите сродни с по-низшите царства съставни части.

От духовна гледна точка, тези процеси могат да бъдат описани по следния начин. Предшественикът на човека беше облагороден от Същества, които бяха отпаднали от Слънчевото царство. Това облагородяване засегна преди всичко изживяванията, свързани с водния елемент. А върху този елемент Слънчевите Същества, които бяха господари в топлинния и въздушен елемент, имаха твърде слабо влияние. Това се отрази върху организацията на човешкият предшественик, където на преден план излязоха два вида Същества. Едната част от тази организация беше изцяло проникната от действията на Слънчевите Същества. В другата част действаха отпадналите Лунни Същества. Поради тази причина втората част стана по-самостоятелна от първата. В първата част можеха да възникват само такива състояния на съзнанието, в които живееха Слънчевите Същества. Във втората част откриваме един вид мирово съзнание, каквото бе присъщо на Сатурн, само че на една нова и по-висока степен. Ето защо, предшественикът на човека изглеждаше в случая като „образ на света“, докато неговата Слънчева природа се усещаше само като „образ на Слънцето“.

Тези два вида Същества започват един вид борба в човешката природа. Под влияние на Слънчевите Същества, в тази борба възниква едно равновесие, изразяващо се в следното: материалната организация, позволяваща самостоятелното мирово съзнание, се превърща в нещо крехко, в

нещо преходно. Периодически тази част трябва да бъде изхвърляна. По време на това изхвърляне и известно време след него, предшественикът на човека беше едно същество изцяло зависимо от влиянията на Слънцето. С подобно несамостоятелно съзнание, човешкият предшественик живееше напълно отдаден на Слънчевия живот. После самостоятелната Лунна част се възстановяваше отново. След известно време този процес се повтаря, така че на Луната предшественикът на човека живееше в две основни и сменящи се състояния на по-ясно и на по-смътно съзнание. Тази смяна беше съпроводжана и от едно изменение на човешкият предшественик в чисто материален смисъл. От време на време той се освобождаваше от своето Лунно тяло и по-късно отново го възстановяваше.

От физическа гледна точка, в споменатите Лунни царства наблюдаваме огромно разнообразие. Минералите-растения, растенията-животни и човеците-животни са от различни групи. Ще разберем това ако се замислим, че на всяка от изминалите еволюционни степени изостават определени Същества и форми, които водят до възплъщаването на най-различни качества. Има формации, които показват началните качества на Сатурн, такива от средната му епоха и такива от неговия краен период. Същото важи и за всички еволюционни степени на Слънцето.

И така, планетарните възплъщания са пред нас: Сатурн, Слънце, Луна. В хода на този величествен процес изостават както определени форми, така и определени Същества. С появата на Луната възникват нови разновидности на тези Същества. Виждаме например „Духовете на Личността“, които на Слънцето не са постигнали своята човешка степен; има и такива, които тук наваксват своето изоставане. Част от „Духовете на Огъня“, които на Слънцето би трябвало да станат човеци, също изостават. Както по време на Слънчевото развитие част от изостаналите „Духове на Личността“ се отделиха от Слънчевото тяло и

създадох един нов Сатурн, така и в хода на Лунното развитие описаните Същества се отделят върху особени небесни тела. Досега говорехме само за възникването на Слънцето и Луната. Поради посочените причини, от Лунното тяло - което се появява след продължителния почивен период - се отделят и други небесни тела. След известно време имаме вече работа с цяла система от небесни тела, от които най-напреднало, както лесно може да се разбере, е това което трябва да наречем „новото Слънце“. Както през Слънчевият период съществуваше силно привличане между изостаналите Сатурнови царства и Духовете на Личността от новия Сатурн, така и сега възниква подобно привличане между тези небесни тела и съответните Лунни Същества. Би трябвало да отидем твърде далеч, ако искаме да опишем всяко от възникналите по този начин небесни тела. Достатъчно е само да посочим причината, поради която от първоначално цялостната небесна формация, каквото е Сатурн в зората на човешката еволюция, постепенно се отделят едно след друго цяла поредица от небесни тела.

След като Духовете на Формата се намесиха в развитието на Луната, то продължи още известно време според описания горе начин. После отново настъпи един почивен период. По време на този почивен период по-грубите съставни части на трите Лунни царства остават в състояние на покой; по-фините части, а именно астралните тела на човешките същества, се освобождават от тези по-груби форми. Те преминават в едно ново състояние, при което висшите сили на напредналите Слънчеви Същества могат да работят върху тях особено силно. - След почивният период те отново проникват в онези части на човешкото същество, които са изградени от по-груби субстанции. Благодарение на това, че през почивният период - в свободно състояние - те са приели Слънчевите сили, сега тези по-груби субстанции стават достъпни за влиянията, които след известно

време ще се упражнят върху тях от нормално прогресиращите „Духове на Личността“ и „Духове на Огъня“.

Междувременно „Духовете на Личността“ се издигат до една степен, при която те добиват „инспиративно съзнание“. Сега те могат не само да възприемат в образи вътрешните състояния на други същества - както това беше при предишното образно съзнание -, а и самата им вътрешна същност с помощта на един вид духовен звуков говор. „Духовете на Огъня“ обаче се бяха издигнали до онази степен на съзнание, която „Духовете на Личността“ имаха на Слънцето. Така че и двете категории Духове можеха да действуват в напредващия живот на човешкото същество. „Духовете на Личността“ действуват върху астралното тяло, а „Духовете на Огъня“ върху етерното тяло на човешкото същество. По този начин астралното тяло добива характера на индивидуален, личностов характер. Сега вече то може да изпитва не само удоволствие и болка, но и да отнася тези чувства към себе си. То все още не стига до едно пълно Азово съзнание, до „Аз съм“, но се усеща като понесено, като подслонено от Съществата, намиращи се в неговото обкръжение. Поглеждайки към тях, то си казва: Това обкръжение поддържа моето съществуване.

Сега вече „Духовете на Огъня“ действуват върху етерното тяло. Под тяхното влияние движението на етерните сили се превръща все повече и повече в една вътрешна жизнена дейност. Това което възниква там, намира физически израз в движението на соковете и в растежните явления. Въздухообразните субстанции се сгъстяват до водни. Вече може да се говори за един вид хранене в смисъл, че това което се приема отвън, подлежи на вътрешна преработка. За да вникнем по-добре в тези процеси, нека да си представим нещо средно между хранене и дишане в съвременния смисъл на тези думи. Човешкото същество поема хранителните вещества от царството на животните-растения. Нека да си представим тези животни-растения като

висящо-плуващи, или като прораствали в един обкръжаващ елемент, както днешните животински видове обитават във водата или въздуха. В случая този елемент не е нито вода нито въздух в днешния смисъл на думата, а нещо средно, един вид гъста пара, в която са разтворени най-разнообразни вещества, носени от най-разнообразни течения. Растенията-животни изглеждат като съгъстени правилни форми на този елемент и физически почти не се различават от своето обкръжение. Процесът на дишането съществува наред с този на храненето. Той няма нищо общо с това, което наблюдаваме днес на Земята, а по-скоро представлява едно всмукване и излъчване на топлина. За свръхсетивното съзнание тези процеси изглеждат така, като че ли органите се отварят и после отново се затварят, а през тях навлиза и излиза един топлинен поток, понесъл със себе си въздухообразните и течни субстанции. И понеже на тази степен от развитието човешкото същество притежава вече астрално тяло, покрай дишането и храненето възникват определени чувства. Когато отвън се приемат вещества, които са полезни за изграждането на човешкото същество, се поражда един вид удоволствие. А когато се приемат вредни вещества, както и ако те са в непосредствена близост, поражда се неудоволствие.

По време на Лунното развитие родствено близки са не само дихателния и хранителния процес, но и други два вида процеси - образуването на представите и размножението. Нещата и Съществата от обкръжението на Лунния човек не упражняват преки въздействия върху едни или други сетива. Напротив, представите се пораждат в смътното и сумрачно съзнание чрез присъствието на тези неща и Същества. Тези образи се намират в много по-интимна връзка с действителната природа на обкръжаващия ги свят, отколкото съвременните сетивни възприятия, защото последните ни показват - чрез цветове, звуци, миризми и т. н. - само външната страна на нещата. За да се изковем едно

по-ясно понятие за съзнанието на Лунните хора, нека си представим, че те са като потопени в гореписаното паробразно обкръжение. Там се разиграват най-разнообразни процеси. Едни вещества се свързват, други се разделят. Едни части се сгъстяват, други се разреждат. Всичко това се извършва така, че човешките същества не го чуват и виждат непосредствено; обаче в човешкото съзнание то пробужда образи. Тези образи можем да сравним с образите на сънищното съзнание, т. е. с образите, които съвременният човек има по време на своите сънища. Когато например един предмет пада на земята, спящият човек не възприема действителното събитие, а даден образ: примерно, че някой стреля. Само че образите на лунното съзнание не са произволни като тези на съвременните човешки сънища; те са един вид символи и съответстват на външните процеси. Определен външен процес се съпровожда от точно определен образ. По този начин Лунния човек е в състояние да насочва своето поведение според възникващите в неговото съзнание образи, както съвременния човек прави това според своите възприятия. Нека само добавим, че в последния случай поведението подлежи на известен волев контрол, докато поведението, детерминирано от посочените образи следва един неясен подтик.

Но това образно съзнание регистрира не само външни физически процеси; с помощта на образите то създава определени представи както за скритите зад физическите факти духовни Същества, така и за техните действия. Например в елементите на растително-животинското царство стават видими самите „Духове на Личността“; зад и във минерално-растителните процеси просветват „Духовете на Огъня“; а „Синовете на Живота“ се явяват на човека без никаква връзка с физическия свят, като един вид етерно-душевни образи.

Въпреки че представите на лунното съзнание са само символи на външният свят, те имаха много по-голямо въз-

действие върху вътрешният свят на човешкото същество, отколкото съвременните представи на човека, които се изграждат въз основа на сетивните възприятия. Представите на лунното съзнание можеха да приведат в движение и действие целият вътрешен свят на човешкото същество. Вътрешните процеси също се формираха според тях. Те бяха истински формиращи, строителни сили. Човешкото същество приемаше своя облик според начина, по който го изграждаха тези формиращи сили. То се превръщаше в един вид отражение на процесите, разиграващи се в неговото собствено съзнание.

Колкото по-напред отиваше така описаното развитие, толкова по-дълбоки промени настъпваха в човешкото същество. Силата произтичаща от образите на съзнанието, постепенно губи възможността да се простира върху цялото тяло на човека. То се разделя на две съставни части, на две природи. Образуват се такива части, които са подчинени на формиращото действие на образното съзнание и те са до голяма степен отражение на представите в току що описания смисъл. Други органи обаче не се поддават на такова влияние. В една част от своето същество, човекът е някак твърде състен, ръководи се от други закони, а не от образите на съзнанието. Те се освобождават от влиянието на човешкото същество, но попадат под друго влияние - това на висшите Слънчеви Същества. Но тази степен от развитието се предхожда от един почивен период, по време на който Слънчевите Същества набират сила за да действуват върху Лунните Същества, но вече при съвсем нови обстоятелства.

След този почивен период, човешкото същество ясно се разделя на две природи. Едната от тях се изтръгва от самостоятелното действие на образното съзнание; тя приема по-определена форма и се поставя под влиянието на сили, които макар и да произхождат от Лунното тяло, възникват там едва чрез влиянието на Слънчевите Същества.

Тази част от човешкото същество се отдава предимно на живота, стимулиран от Слънцето. Другата част се издига като един вид глава от първата. Тя е подвижна в себе си, пластична и се оформя като израз и носител на онзи смътен живот, който е характерен за съответната степен на човешкото съзнание. Но двете части са тясно свързани; те си обменят своите сокове; има органи, които се простират от едната част в другата.

Обстоятелството, че в хода на времето, през което се разиграват тези процеси, възникват подобни съотношения между Слънцето и Луната, води до установяването на една забележителна хармония. Вече посочихме как, чрез съответните степени от своето развитие, напредващите Същества си осигуряват свои небесни тела извън общата небесна маса. Те излъчват, така да се каже, силите, които подреждат веществата. Слънцето и Луната се отделят едно от друго, защото това беше необходимо за изграждане на подходящи обиталища за съответните Същества. Тази подчиненост на материята и нейните сили пред Духа отива още по-далеч. Самите Същества пораждат определени движения на небесните тела, определени ротации. Ето защо тези тела влизат в най-различни констелации. С промяната на положението на едно небесно тяло спрямо друго, се променят и действията на съответните Същества. Така става и с Луната и Слънцето. Чрез възникналото движение на Луната около Слънцето, човешките същества ту попадат в сферата на Слънчевите действия, ту се освобождават от тях и се оказват предоставени на самите себе си. Самото движение е последица от описаното по-горе „отпадане“ на определени Лунни Същества и от постигнатото равновесие в борбата, предизвикана от всичко това. То е само физически израз на създадените поради отпадането духовно-силнови съотношения. Въртенето на едно тяло около друго има като последица това, че в Съществата, обитаващи небесните тела, настъпват такива променливи състояния на

съзнанието, каквото описахме по-горе. Можем да кажем, че Луната ту обръща своя живот към Слънцето, ту го скрива. Налице е едно Слънчево време и едно планетарно време. През планетарното време, Лунните Същества се развиват върху едната страна на Луната, която е отвърната от Слънцето. Впрочем към движението на Луната около небесните тела се прибавя и нещо друго. Ретроспективно насоченото свръхсетивно съзнание вижда именно, как през закономерно редуващи се периоди от време, самите Лунни Същества кръжат около своето небесно тяло. В определени времена те търсят места, където могат да се отдадат на Слънчевото влияние; в други епохи те се насочват към места, където не подлежат на толкова влияние и могат, един вид, да се потопят в самите себе си.

За да допълним картината, описваща тези процеси, нека вземем под внимание, че през този период от време „Синовете на Живота“ достигат своята човешка степен. На Луната човек все още не може да си служи със своите сетива за възприемането на външни предмети. Вече знаем, че първите заложи на тези сетива бяха създадени на Сатурн. Сега на Лунната степен, тези сетива се превръщат в инструменти на „Синовете на Живота“. Те си служат с тях за да възприемат нещата и процесите на Луната. По този начин, сетивата, които принадлежат на физическото човешко тяло, влизат във взаимоотношение със „Синовете на Живота“. А последните не само си служат с тях, но и ги усъвършенствуват.

Както вече споменахме, променящите се отношения спрямо Слънцето, водят до промени в жизнените процеси на самото човешко същество. Нещата се подреждат така, че всеки път когато човешкото същество е под Слънчевите влияния, то е отдадено повече на Слънчевия живот и на неговите явления, отколкото на самото себе си. В такива моменти то усеща величието и блясъка на Космоса така, както те се изразяват в Слънчевото битие. То сякаш ги

всмуква в себе си. Сега върху Луната действуват възвишените Същества, които имат своето обиталище на Слънцето. А Луната на свой ред също действува върху човешкото същество. Само че това действие не се простира върху целия човек, а предимно върху онези негови части, които се изтръгват от влиянието на неговото собствено образно съзнание. По този начин физическото и етерно тяло стигат до определени размери и форма. За сметка на това съзнанието отстъпва на заден план. Когато в своя живот човешкото същество се отвръща от Слънцето, тогава то се заема със своята собствена природа. Точно в този момент започва и едно вътрешно раздвижване в астралното тяло. Напротив, външната форма изостава в своето развитие.

И така, по време на Лунното развитие са налице две характерни, ясно разграничени състояния на съзнанието, които непрекъснато се редуват: едно по-смътно по време на Слънчевото действие, и друго по-ясно, свързано с епохите, през които животът е насочен предимно към самия себе си. Първото състояние е по-смътно, но в замяна на това по-безкористно: човекът е отдаден на външния свят, на отразения в Слънцето Космос. Налице е също една смяна в състоянията на съзнанието, която може да се сравни със смяната между съня и будността при съвременния човек, както и със смяната между неговия живот от раждането до смъртта и този от смъртта до едно ново раждане. Пробуждането на човекът върху Луната, след като Слънчевият период постепенно престава, би могло да се охарактеризира като нещо средно между пробуждането на съвременния човек всяка сутрин и състоянието му в мига на раждането. Постепенното затъмняване на съзнанието при приближаването на Слънчевия период прилича на нещо средно между заспиването и умирането. Защото на Луната не съществуваше такова съзнание за раждането и смъртта, каквото е присъщо на съвременния човек. С настъпването на Слънчевият период, човек се отдаваше на бликащата от този

вид живот наслада. За този период от време той беше откъснат от своя собствен живот. Той живееше предимно в духовен смисъл. Неговите изживявания могат да бъдат описани само приблизително и с помощта на сравнения. Той чувствуваше как реалните космически сили се вливат в него; чувствуваше се като опиянен от съпреживяните хармонии на Универсума. В такива моменти неговото астрално тяло беше като освободено от физическото тяло. Една част от етерното тяло също беше извлечена навън от физическото тяло. И тази формация, съставена от астралното и етерно тяло, беше като един прекрасен и фин музикален инструмент, от чиито струни звучаха тайните на Космоса. И според хармониите на Космоса се изграждаха органите на онази част от човешкото същество, върху която съзнанието имаше само ограничено влияние. Защото в тези хармонии действаха Съществата на Слънцето. Така тази човешка част беше формирана чрез духовните космически звуци. При това смяната между по-ясното съзнание през Лунният и по-смътното през Слънчевият период не беше така рязка, както е смяната между будност и лишения от сънища сън при съвременния човек. Все пак образното съзнание не притежаваше яснотата на днешното будно съзнание; затова пък другото съзнание не беше толкова неясно и смътно, както е днес по време на съня без сънища.

И така, човешкото същество имаше една, макар и смътна представа за играта на космическите хармонии в неговото физическо тяло и в онази част от етерното тяло, която оставаше свързана с физическото. По времето, когато Слънцето, така да се каже, не се показваше пред човешкото същество, на мястото на хармониите, в съзнанието се явяваха образните представи. Тогава във физическото и етерно тяло с особена сила оживяваха онези органи, които бяха под непосредствената власт на съзнанието. Напротив, другите части на човешкото същество, върху които формиращите сили на Слънцето сега не действаха, изпитваха

един вид втвърдяване и изсъхване. Когато после Слънчевия цикъл отново настъпваше, старите тела отпаднаха; те се отделяха от човешкото същество и така, като от гроба на старото тяло, възникваше новосъздаденият човек, макар и твърде неясен в своите форми. По този начин настъпваше едно обновление на жизнения процес. Слънчевите Същества и техните хармонии формираха новороденото тяло, то постигаше известно съвършенство и после целия този процес се повтаряше. Човекът усещаше това обновление като обличането в нова дреха. Основното ядро на неговата същност не минаваше нито през едно истинско раждане, нито през истинска смърт; то само преминаваше от едно духовно звуково съзнание - при което оставаше отдадено на външния свят - към едно друго съзнание, при което беше обърнато предимно към своя вътрешен свят. Човек сякаш сменяше своята кожа. Старото тяло ставаше неизползваемо; то беше изхвърляно, а после - обновявано.

Ето че стигаме до едно по-точно описание на това, което вече охарактеризирахме като един вид размножение и посочихме голямата му близост с образуването на представите. Така човешкото същество възпроизвежда свои подобия по отношение на определени части от физическото и етерно тяло. Съвсем не трябва да смятаме, че от родителското тяло произлизат нови дъщерни форми; просто ядрото на човешкото същество преминава от едното състояние в другото. Родителското тяло не произвежда ново същество; то възпроизвежда самото себе си в нова форма. Така лунният човек изпитва една смяна на съзнанието. Когато наближи Слънчевият цикъл, неговите образни представи стават все по-бледи и по-бледи; изпълва се с една блажена всеотдайност, а в притихналия му вътрешен свят прозвучават хармониите на Космоса. Към края на този цикъл образите в астралното тяло оживяват; то започва все повече и повече да усеща себе си. Човекът изживява един вид пробуждане от тихото блаженство и покоя, в които беше

потопен през Слънчевият цикъл. Но сега идва ред на друго важно изживяване. С новото проясняване на образното съзнание човешкото същество се вижда като обгърнато с един облак, като сякаш се е спуснал от Космоса като едно живо Същество. И предшественикът на човека чувства това Същество като нещо свое, като едно допълнение към своята собствена природа. Той го чувства като сила, която му дарява неговото собствено битие, като неговия собствен „Аз“. Това Същество е един от „Синовете на Живота“. Спрямо него човек усеща приблизително следното: „В това Същество аз живях, дори и когато през Слънчевия цикъл бях отдаден на божествения Космос; само че тогава то беше невидимо за мен, а сега аз го виждам“. Тъкмо от този „Син на Живота“ тръгва онази сила, която човек упражнява върху собственото си тяло през неслънчевия период. И после, когато Слънчевият цикъл отново приближава, човекът усеща като че ли става едно цяло със „Сина на Живота“. Дори и без да го вижда, той се чувства дълбоко свързан с него.

Не всяко отделно човешко същество имаше свой „Син на Живота“, а цяла група човеци усещаше, че такава Същество им принадлежи. Така че на Луната човеците живеяха обособени в отделни групи и всяка група усещаше в някои от „Синовете на Живота“ общия „групов Аз“. Разликата в групите се проявяваше в това, че при всяко от тях етерните тела имаха своя особена форма. Но понеже физическите тела се изграждат според етерните, различията на последните се отпечатаха в първите и така отделните групи човеци се появиха като отделни човешки видове. Когато „Синовете на Живота“ поглеждаха към принадлежащите им човешки групи, в отделното човешко същество те се виждаха като умножени в много екземпляри. В това те чувстваха своята собствена Азовост. Те като че ли се отразяваха в човеците. В това се състоеше и задачата на човешките сетива през тогавашната епоха. Вече показахме,

че тези сетива не служеха за възприемането на външни обекти. Те отразяваха същността на „Синовете на Живота“. Това което „Синовете на Живота“ възприемаха чрез тези отражения, им даваше тяхното „Азово съзнание“. А това, което отражението пораждаше в човешкото астрално тяло, то беше не друго, а лунното съзнание с неговите неясни и смътни образи. Взаимодействието между тези процеси на лунното съзнание и „Синовете на Живота“ се проявяваше във физическото тяло като подготвяше там първите наченки на нервната система. Нервите представляват един вид продължение на сетивата към вътрешните области на човешкото тяло.

От казаното става ясно как трите вида духовни Същества - „Духовете на Личността“, „Духовете на Огъня“ и „Синовете на Живота“ действуват върху Лунният човек. Ако се спрем на главният период от Лунното развитие, а именно неговата средна епоха, ще установим как „Духовете на Личността“ култивират в човешкото астрално тяло известна самостоятелност, известен личностов характер. На този факт се дължи и обстоятелството, че през неслънчевия цикъл човек може да се обърне към себе си, да формира съм себе си. „Духовете на Огъня“ проявяват своята активност в етерното тяло, доколкото то приема самостоятелната форма на човешкото същество. Ето защо винаги след възобновяване на тялото, човешкото същество се усеща идентично с това, което е представлявало по-рано. Следователно „Духовете на Огъня“ предават на етерното тяло един вид памет. „Синовете на Живота“ действуват върху физическото тяло така, че то вече може да бъде израз на придобилото самостоятелност астрално тяло. Физическото тяло се превръща в един физиологичен образ на своето астрално тяло. Напротив, върху физическото и етерното тяло - доколкото през Слънчевите периоди те се оформят независимо от самостоятелното астрално тяло - работят по-висши духовни Същества, а именно „Духовете на Форма-

та“ и „Духовете на Движението“. Те действуват по гореописания начин от Слънцето.

Под влияние на тези факти човешкото същество узрява дотам, че постепенно може да изгради в себе си зародиша на „Духът - Себе“ по същия начин, както през втората половина от Сатурновото развитие беше изградило зародиша на „Човекът-Дух“, а на Слънцето - този на „Духът-Живот“. Така всички отношения на Луната се променят. В резултат на последователните преобразувания, човешките същества стават все по-фини и по-благородни. Нараства и тяхната сила. Образното съзнание се запазва предимно за Слънчевите периоди. Така то добива също и влияние при изграждането на физическото и етерното тяло, нещо което по-рано ставаше изцяло под действието на Слънчевите Същества. Това което ставаше на Луната благодарение на човешките същества и свързаните с тях Духове, наподобяваше все повече процесите, разиграващи се на Слънцето под влиянието на неговите по-висши Същества. Последствието от това беше, че сега Слънчевите Същества можеха все повече да прилагат своите сили с оглед на собственото си развитие. В резултат на всичко това Луната узря до там, че след известно време можеше отново да се съедини със Слънцето.

От духовна гледна точка тези процеси изглеждат по следния начин: „Падналите Лунни Същества“ постепенно са завладяни от Слънчевите Същества и сега трябва да се присъединят към тях така, че техните действия да се включат в действията на Слънчевите Същества и да им се подчинят. - Впрочем това стана след като бяха изтекли продължителни периоди от време, през които Лунните цикли ставаха все по-кратки, а Слънчевите - все по-дълги. Настъпва епоха, когато Слънцето и Луната отново стават *една* небесна формация. Там човешкото физическо тяло е напълно етеризирано.

Обаче когато казваме, че физическото тяло се превръ-

ща в етерно, не трябва да се представяме, че при подобни състояние не можем да говорим за физическо тяло. Това което през епохите на Сатурн, Слънце и Луна беше изградено като физическо тяло, то се запазва. Важното е да познаваме физическото състояние не само там, където то се проявява под външна физическа форма. Физическото може да съществува и под етерна, дори под астрална форма. Трябва да правим разлика между външното явление и вътрешната закономерност. Едно физическо явление може да се етеризира, да се астрализира и въпреки това да запази своите физически закономерности. Точно такъв е случаят, когато на Луната физическото тяло на човека достигна определена степен от своето съвършенство. То добива етерна форма. Но свръхсетивното съзнание, което може да наблюдава такива неща, установява как едно такова етеризирано тяло е проникнато не от законите на етерния, а от тези на физическия свят. Сега физическите процеси са потопени в етерните и почиват там като в сигурна майчина утроба. По-късно те отново се явяват във физическа форма, но на една по-висша степен. Ако на Луната човешките същества биха запазили своето физическо тяло в неговата груба физическа форма, Луната никога не би могла да се съедини със Слънцето. Чрез приемането на етерната форма, физическото тяло става много по-сродно с етерното тяло и по този начин то може да се проникне по-дълбоко с онези части на етерното и астралното тяло, които по времето на слънчевите цикли от Лунното развитие трябваше да се отделят от него. Човекът, който по времето докато Слънцето и Луната бяха разделени, изглеждаше като едно двойствено същество, сега отново става едно цяло. Физическото става в известен смисъл по-душевно; затова пък и душевното е вече по-тясно свързано с физическото.

И сега Слънчевите Духове, в чиято непосредствена област навлиза човешкото същество, могат да действуват върху него - тъкмо защото е вече единно и цялостно - по

съвсем различен начин отколкото преди, когато те действуха върху Луната отвън. Сега човекът се намира в едно подчертано душевно-духовно обкръжение. Благодарение на това „Духовете на Мъдростта“ могат да упражнят едно изключително важно действие. Те влагат в него мъдростта, одушевяват го с мъдрост. Така той става в известен смисъл една самостоятелна душа. Към влиянията на тези Същества се прибавят и тези на „Духовете на Движението“. Те действуват предимно върху астралното тяло и то така, че то започва да пробужда в себе си - с помощта на споменатите Същества - една душевна подвижност и едно преизпълнено с мъдрост етерно тяло. Преизпълненото с мъдрост етерно тяло е първата заложба на това, което в предишните страници описахме като „Разсъдъчна Душа“ при съвременния човек, докато пробуденото от „Духовете на Движението“ астрално тяло е първия зародиш на „Сетивната Душа“. И понеже всичко се извършва в условията на растяща самостоятелност на човешкото същество, тези начални заложби на Разсъдъчната и Сетивната Душа се явяват като израз на „Духът-Себе“. Нека не се заблуждаваме с мисълта че в този период от развитието „Духът-Себе“ е нещо отделно, наред с Разсъдъчната и Сетивната Душа. Последните две са само израз на „Духът-Себе“, а той представлява тяхното единство и хармония.

Обстоятелството че „Духовете на Мъдростта“ се включват точно сега и по гореописаният начин е изключително важно. Те вършат това не само по отношение на човешките същества, но и за другите царства, които възникнаха на Луната. При повторното съединяване на Слънцето и Луната, тези низши царства са включени в сферата на Слънцето. Всичко което в тях беше физическо, се етеризира. Следователно, наред с минералите-растения и растенията-животни, на Слънцето се намира и човешкото същество. Все пак другите същества запазват своите особености. Ето защо те се усещат като чужди в своето обкръжение. Тяхната

природа не съвпада с тази на околната среда. Но понеже са етеризирани, „Духовете на Мъдростта“ могат да разпростират своето действие и върху тях. Всичко, което е преминало от Луната в Слънцето, е проникнато от силите на „Духовете на Мъдростта“. Ето защо това, което се получава от съединението Слънце-Луна може да се нарече в този период от развитието „Космос на Мъдростта“.

И когато после, след поредният почивен период, нашата Земя изниква като един потомък на този „Космос на Мъдростта“, всички живи същества, които се раждат отново от своите лунни зародиши, са преизпълнени с мъдрост. Ето причината, поради която земният човек, съзерцаващ нещата около себе си, открива толкова много мъдрост в тях. Какво учудване може да пробуди у нас мъдростта на всеки лист от растителния свят, мъдростта във всяка животинска и човешка кост, в чудното устройство на мозъка и сърцето. Когато човек се нуждае от мъдрост, за да проумее нещата, оказва се, че тя е вложена в самите тях. Защото колкото и да би се старал човек да проумее нещата със своите мъдри представи, той не би могъл да извлече от тях никаква мъдрост, ако тя не беше предварително вложена в нещата. Който иска да обхване нещата с мъдрост, а си въобразява че тя не е вече в тях, с все едно да си мисли, че би могъл да черпи вода от един съд без тя да е предварително налята в него. Както ще видим по-нататък в тази книга, Земята не е нищо друго, явен преродената „Стара Луна“. И тя се явява като една преизпълнена с мъдрост планета, защото през описаната епоха беше проникната от „Духовете на Мъдростта“ и от техните сили.

Естествено, в това описание на Лунните условия можахме да се спрем само на някои преходни форми от развитието. В хода на това развитие се наложи да опишем само отделни процеси. Разбира се, подобен начин на описание дава само бегли образи и явен недостатък е, че цялото развитие не бе дефинирано с ясни и категорични по-

нятия. Срещу подобен упрек бихме могли да изтъкнем, че описанието съвсем умишлено беше представено с помощта на по-общи и пластични понятия. Защото тук важното е не да изградим спекулативни понятия и идейни конструкции, а да дадем една представа за свръхсетивните опитности, до които стига духовния поглед при срещата си с подобни факти. А нещата от Лунното развитие не могат да бъдат описани в онези строги контури, които са характерни за земните възприятия. Там имаме работа с непостоянни и променливи впечатления, с колебливи, подвижни образи и с техните преходи. Нека имаме предвид и това, че тук става дума за едно продължително развитие, от което са уловени само моментни образи.

Кулминационната точка от Лунното развитие е постигната в онзи момент, когато вложеното в човека астрално тяло е напреднало дотам, че неговото физическо тяло дава възможност на „Синовете на Живота“ да осъществят своята човешка степен. В този момент човешкото същество разполага с всичко, което тази епоха може да му предостави за неговото собствено развитие. Следващата, т. е. втората половина от Лунната епоха би могла да се определи като един отлив. Обаче виждаме как през тази епоха за обкръжението на човека, а и за самия него, става нещо много важно. В Слънчево-Лунното тяло се влага мъдростта. Вече посочихме, че по време на този отлив възникват зародишите на Разсъдъчната и на Сетивната Душа. Но тяхното истинско разгръщане, както и това на Съзнаващата Душа и свързаното с нея раждане на „Азът“, на свободното себесъзнание, ще последва едва през Земната епоха. На Лунната Разсъдъчната и Сетивната Душа все още не позволяват на човешкото същество да се изяви чрез тях; те са по-скоро като инструмент на принадлежащите към човека „Синове на Живота“. Ако искаме да охарактеризираме усещането, което човек има на Лунната, бихме могли да изразим чувствата му така: „В мен и чрез мен живее „Си-

нът на Живота“; през мен той се вглежда в обкръжението на Луната, в мен той размишлява за нещата и Съществата на това обкръжение“. Лунният човек се усеща като засенчен от „Сина на Живота“, усеща се като инструмент на това по-висше Същество. И по времето, когато Слънцето и Луната бяха разделени, при отвърщането си от Слънцето, той усещаше една по-голяма самостоятелност, но усещаше и нещо друго: като че ли принадлежащият му „Аз“ - който през Слънчевите периоди изчезваше за образното съзнание - сега вече ставаше видим. Това, което описахме като смени на съзнанието, Лунният човек изживяваше приблизително така: „През Слънчевия период моят Аз излита заедно с мен във висшите сфери при възвишените Същества, а когато Слънцето се скрива, Азът слиза с мен в по-дълбоките светове“.

Същинското Лунно развитие се предхожда от една подготовка. Най-напред приближаваме един вид повторение на Сатурновото и Слънчевото развитие. След повторното сливане на Слънцето и Луната, в периода на отлива, също можем да различим две епохи. В хода на тези две епохи физическото съгъстяване напредва до определена степен. Следователно, духовно-душевните състояния на формацията Слънце - Луна се сменят с физически състояния. През тези физически епохи човешките същества, както и съществата от най-низшите царства, се явяват като че ли в едни втвърдени, несамостоятелни форми и вече подсказват това, в което ще се превърнат самите те по-късно през Земния период по един много по-самостоятелен начин. Така че трябва да говорим за две подготвителни епохи на Лунното развитие и за две други по време на отлива. Подобни епохи могат да бъдат наречени „цикли“. Периодът, следващ подготвителните епохи и предхождащ тези на отлива, т. е. периода през които Луната е отделена от Слънцето, също може да се раздели на три епохи. Средната от тях е времето, през което „Синовете на Живота“ достигат своята чо-

вешка степен. Тя се предхожда от една епоха, през която всички отношения са насочени към това главно събитие, а след нея идва друга, която се характеризира с един вид „вживяване“ в новите създания. С това средната епоха от Лунното развитие се дели на други три епохи, които заедно с двете подготвителни и двете „отливни“ епохи правят общо седем Лунни цикли. Така че цялото Лунно развитие протича в седем цикли. Между тях се простират почивни периоди. Истинска представа за нещата ще добием само ако помним, че между активните и почивни периоди не съществуват резки граници. Например Слънчевите Същества постепенно се оттеглят от своята дейност на Луната. Външно погледнато, за тях настъпва един почивен период, докато самата Луна е обхваната от бурната си собствена дейност. Активните периоди на една група Същества многократно се преплитат с почивните периоди на други Същества. С оглед на това обстоятелство можем да говорим за един ритмичен подем и спад на силите по време на отделните цикли. Такива подразделения съществуват и в посочените седем главни цикли на Луната. Можем да определим цялото Лунно развитие като един огромен цикъл, като един планетарен цикъл; той е разделен на седем „малки“ цикли, а всеки от тях - на седем „по-малки“ цикли. Това разделяне на седем пъти по седем е валидно и за Слънчевото развитие, както и за Сатурновата епоха. Но следва да имаме предвид, че границите между тези цикли при Слънцето, а още повече при Сатурн, са заличени. А колкото повече развитието напредва към Земната епоха, толкова тези граници стават все по-ясни.

* * *

След като описаното Лунно развитие приключва, всички Същества и сили, за които стана дума, преминават в една по-духовна форма на съществуване. Тя заема съвър-

шено различна степен от тази на Лунната епоха, както и от тази на бъдещата Земя. Едно същество, което би притежавало достатъчно развити познавателни способности, за да наблюдава всички подробности от Лунното и Земно развитие, все пак не би било в състояние да вижда и това, което става *между* тези развития. За подобно същество, в края на Лунната епоха Съществата и силите просто биха изчезнали като в едно нищо, за да се появят отново след известно време от мрака на мировото лоно. Само едно същество с още по-висши способности би могло да проследи духовните факти, които се проявяват в междинния период.

В края на междинния период Съществата, които участваха в еволюционните процеси на Сатурн, Слънцето и Луната, се явяват с нови способности. Стоящите над човека Същества - благодарение на своите предишни дейности - бяха постигнали способността да го тласнат още по-напред в неговото развитие. А цел на това развитие е: през Земната епоха, която идва след Лунната епоха, да се развие нов вид съзнание, издигащо се с една степен над характерното за Луната образно съзнание. Само че преди това човекът трябваше да се подготви за всичко, което щеше да получи. По време на Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие той беше включил в себе си физическото, етерното и астралното тяло. Обаче тези съставни части съдържаха само онези способности и сили, които позволяваха функционирането на образното съзнание; на тях им липсваха предпоставките и органите, чрез които те биха могли да възприемат един свят от външно-сетивни предмети, който е характерен за Земната степен. Както новото растение развива само това, което е вложено в семето от старото растение, така и в началото на новата еволюционна степен трите съставни части на човешката природа се явяват в такива органи и форми, с каквито те могат да проявят единствено образното съзнание. За навлизане в една по-

висока степен на съзнание, те трябва да бъдат предварително подготвени.

Тази подготовка минава през три степени. В хода на първата степен, физическото тяло се издига до такава висота, че вече може да приеме необходимото преобразяване, лежащо в основата на едно обективно, „предметно“ съзнание. Тази предварителна степен от развитието на Земята е като едно повторение на Сатурновия период, само че на по-високо равнище. Защото сега, както и през Сатурновия период, висшите Същества работят само върху физическото тяло. След като то е достатъчно напреднало в своето развитие, всички Същества трябва отново да преминат в една по-висша форма на битие, преди етерното тяло да осъществи напредък в своята еволюция. Физическото тяло трябва да бъде един вид претопено, за да може през следващата епоха да приеме в себе си напредналото етерно тяло. След този междинен период, посветен на една по-висша форма на съществуване, настъпва известно повторение на Слънчевото развитие, само че на по-високо равнище. То цели усъвършенстване на етерното тяло. След нов промеждутък от време, същото става и с астралното тяло в едно повторение на Лунния период.

Сега да насочим поглед върху събитията след приключването на третото от описаните повторения. Всички Същества и сили отново се намират в едно чисто духовно състояние. Те се издигат в по-висшите светове. А най-низшият от световите, в който може да се възприеме нещо от тях по време на това чисто духовно състояние, е този, в който съвременният човек пребивава между смъртта и едно ново раждане. Това са области от царството на Духа. После Съществата отново слизат в по-низшите светове. Преди да започне физическото Земно развитие, те са слезли вече толкова ниско, че техните най-низши проявления могат да бъдат виждани в астралния или душевен свят.

Всичко, което съществува от човека през този период,

се намира още в астрална форма. За да вникнем в тогавашното състояние на човечеството, трябва да обърнем внимание на факта, че макар и човек да притежава физическо, етерно и астрално тяло, физическото и етерното тяло не са съответно във физическа и етерна, а в астрална форма. Това, което придава физическа характеристика на физическото тяло е не физическата форма, а фактът, че наред с астралните си качества, то съдържа в себе си и физическите закони. В случая става дума за физически закономерности в душевна форма. Същото се отнася и за етерното тяло.

Пред духовния поглед тази степен от развитието на Земята се представя най-вече като едно небесно тяло от душа и Дух; едно тяло, в което физическите и етерни сили се проявяват в чисто душевни измерения. Тази мирова или небесна формация съдържа заложите на всичко онова, което по-късно ще метаморфозира в създанията на физическата Земя. Тя свети, обаче нейната светлина е такава, че физическите очи - дори и да съществуваха там - не биха могли да я възприемат. Тя свети само в една душевна светлина, която може да различи единствено ясновидецът.

Сега в тази небесна формация става нещо, което може да се нарече съгъстяване. Резултатът от него е, че след известно време всред душевната формация се появява една огнена форма, наподобяваща Сатурн в неговото най-гъсто състояние. Тази огнена форма е пронизана от действията на различни Същества, които участвуват в развитието. Взаимодействието между тези Същества и небесното тяло може да бъде сравнено с потапяне на Съществата в Земната огнена сфера. Ето защо Земната огнена сфера не представлява никаква еднородна субстанция, а един душевен и одухотворен организъм. Онези Същества, чието предназначение е да станат земни човеци в съвременния смисъл на думата, почти не вземат участие в потапяването на силите и Съществата в огненото тяло. Те все още са в лоното на по-висшите духовни светове. На тази степен от своето раз-

витие те докосват огнената Земя само с една точка от душевната си форма и това води дотам, че топлината сгъства една част от тяхната астрална форма. По този начин в тях се възпламенява Земният живот. Следователно, с по-голямата си част те принадлежат към душевно-духовните светове; а само чрез съприкосновението си със Земния огън, те се обгръщат с истинска жизнена топлина. Ако желаем да си съставим сетивно-свръхсетивен образ за тези човечи в началото на физическата Земна епоха, би трябвало да си представим една душевна яйцевидна форма, която виси в обкръжението на Земята и в своята долна част е обвита, като чашка, подобно на желяд. Само че чашката е съставена изключително от топлина или огън. Топлинната обвивка запалва живота в човешкото същество, като същевременно предизвиква и промени в астралното тяло. В него възниква първата заложба на това, което по-късно ще се развие в т. н. Сетивна Душа. Бихме могли да кажем, че на тази степен човекът се състои от Сетивна Душа, астрално тяло, етерно тяло и от изтъканото от огън физическо тяло. В астралното тяло работят духовните Същества, като са ангажирани в самото съществуване на човека; чрез Сетивната Душа той се чувства свързан с тялото на Земята. Следователно през този период човекът има едно предимно образно съзнание, в което се изявяват онези духовни Същества, в чието лоно той е приютен; и само в една точка всред това съзнание се поражда усещането за собственото тяло. От духовният свят той поглежда надолу като към земна собственост и усеща: „Сега това ти принадлежи“.

Сгъстяването на Земята напредва и с това описаната структура на човешкото тяло става все по-отчетлива. След определен момент от планетарната еволюция, Земята е толкова сгъстена, че огнена е само една част от нея. Друга част приема субстанциалната форма на това, което можем да наречем „газ“ или „въздух“. Променя се и човекът. Сега

вече той е не само в съприкосновение със Земята топлина, но към неговото огнено тяло се включва и въздушната субстанция. И както топлината беше запалила в него живота, така и обкръжаващия го въздух пробужда в него действие, което може да се нарече духовен звук. Неговото етерно тяло започва да звучи. Същевременно от астралното тяло се отделя една част, която е първата заложба на Разсъдъчната Душа.

За да си представим какво става сега в човешката душа, нека обърнем внимание на това, че във въздушно-огненото тяло на Земята работят стоящите над човека Същества. В огнената Земя се открояват „Духовете на Личността“, които са от огромно значение за човека. Докато Земята топлина запалва живота в човешкото същество, неговата Сетивна Душа си казва: ето, това са „Духовете на Личността“. От друга страна, във въздухообразната част на Земята се изявяват онези Същества, които вече определихме като „Архангели“ (в смисъла на християнския езотеризъм). След като е обгърнат от въздуха, човек долавя техните действия под формата на звук. А Разсъдъчната Душа си казва: „Ето, това са Архангелите“. Но всичко, което на тази степен човек възприема от Земята, все още не е някакъв сбор от физически предмети; той просто живее всред топлинни усещания, които се издигат към него, и в звуци. И в тези топлинни потоци, в тези звукови вълни, той усеща „Духовете на Личността“ и „Архангелите“. Но той не ги възприеме пряко, а като през булото на топлината и звука. И докато тези възприятия нахлуват от Земята и проникнат в душата му, в нея все още възникват и чезнат образите на по-висшите Същества, в чието лоно спи човекът.

Развитието на Земята продължава напред. Този напредък се проявява в ново съгъстяване. Към тялото на Земята се прибавя водната субстанция, така че сега Земята се състои от три части: огнена, въздухообразна и водна. Но още преди това, се разиграва едно важно събитие. От ог-

нено-въздушната Земя се откъсва едно самостоятелно небесно тяло, което в по-нататъшното си развитие прераства в съвременното Слънце. Преди този момент Земя и Слънце представляват едно тяло. След откъсването на Слънцето, Земята съдържа в себе си всичко, което се намира на съвременната Луна. А отделянето на Слънцето става, защото по-висшите Същества - с оглед на своето собствено развитие и с оглед на мисията си спрямо Земята - не могат повече да понесат сгъстените до „вода“ планетарни субстанции. От общата Земна маса те отделят употребимите за тях вещества, изтеглят ги навън, за да си изградят на Слънцето ново обиталище. Сега те действуват върху Земята отвън, от Слънцето. Обаче за своето по-нататъшно развитие, човекът се нуждае от арена, където субстанциите са още по-сгъстени.

След включването на водната субстанция в тялото на Земята, настъпва и промяна в самия човек. Сега той е пронизван не само от огъня, обгръщан е не само от въздуха; към новото физическо тяло се прибавя и водната субстанция. Наред с това се променя и неговата етерна част; човек започва да я възприема като едно фино светлинно тяло. По-рано той усещаше как от Земята се издигат топлинни потоци и го заливат; усещаше как въздухът прониква в него чрез звуците; сега неговото огнено-въздушно тяло се прониква и от водния елемент, и той вижда движенията на този елемент като проблясване и угасване на светлина. Настъпват промени и в душата му. Към заложбите на Сетивната и Разсъдъчната Душа се прибавят и тези на Съзнаващата Душа. Във водния елемент действуват „Ангелите“; те са истинските причинители на светлината.

Определени по-висши Същества, които по-рано се намираха в самото тяло на Земята, сега вече действуват върху него отвън, от Слънцето. По този начин се променят всички условия на Земята. Прикованият към Земята човек не би могъл вече да усеща в себе си действието на Слън-

чевите Същества. От този момент настъпва промяна в състоянията на човешкото съзнание. Слънчевите Същества откъсват човешката душа от физическото тяло, така че сега човек попада или в лоното на Слънчевите Същества, в една чисто душевна форма, или под влиянията на Земята, доколкото е свързан с физическото си тяло. Когато е във физическото тяло, в него се вливат топлинните потоци, озвучават го въздушните маси, водите го заливат и после отново се оттеглят от него. А докато е във от своето тяло, душата му е преизпълнена с образите на по-висшите Същества, в чието лоно се намира той тогава.

На тази степен от своето развитие Земята минава през два етапа. През първия тя трябва да обгърне човешките души със своите субстанции и да ги облече в тела. През втория етап душите се отдръпват от нея и там остават само телата. Заедно с човешките същества тя потъва в сън. През тези епохи от прадалечното минало на Земята, възникват денят и нощта. (Физически-пространствено това се изразява във факта, че поради взаимодействието между Слънчевите и Земни Същества, Земята започва да се движи по отношение на Слънцето; стига се до споменатата по-горе смяна на деня с нощта. Денят се проявява, когато Земната повърхност, върху която се развива човекът, е обърната към Слънцето; а нощта, т.е. времето през което човекът е потънал в чисто душевно съществуване тогава, когато този повърхност е отвърната от Слънцето. Разбира се, не трябва да си мислим, че през онова далечно минало движението на Земята около Слънцето е наподобявало днешното състояние на нещата. Отношенията бяха съвсем различни. Обаче има смисъл още сега да загатнем, че движенията на небесните тела възникват като последица от отношенията, в които влизат обитаващите ги духовни Същества. По силата на духовно-душевни причини, небесните тела са поставени в такива положения и движения, че духовните състояния да бъдат изживяни на физическо равни-

ще.)

Обърнем ли поглед към Земята и нейната нощ, бихме оприличили тялото ѝ като нещо подобно на труп. Защото по това време, в голямата си част тя се състои от разлагачи се човешки тела, чиито души се намират в други форми на съществуване. Водните и въздухообразни формации, от които бяха изградени човешките тела се разпадат и се разтварят в останалата Земна маса. А като един външен и едва забележим зародиш, остава само онази част от човешкото тяло, която беше образувана в началото на Земното развитие от взаимодействието между огъня и човешката душа, и която впоследствие стана още по-гъста. С други думи, това, което говорим тук за деня и нощта, не трябва да се свърза с аналогичните отношения, засягащи съвременната Земя. Когато в началото на „деня“, прякото Слънчево действие отново се насочваше към Земята, тогава човешките души проникват в областта на физическия живот. Те влизат в допир с онези зародиши, за които споменахме, и бурно тласват тяхното развитие, така че те приемат една външна форма, която се явява като отражение на самата човешка душа. Това, което се разиграва между човешката душа и телесния зародиш е като един вид нежно оплождане. Сега тези въплъщаващи се души отново започват да привличат към себе си въздушни и водни маси и да ги включват в своите тела. В така структурираното тяло, въздухът се приема навътре и после се изхвърля: първата заложба на по-късния дихателен процес. Водата също се приема и изхвърля: първата заложба на хранителния процес. Обаче тези процеси все още не могат да се възприемат външно. Един вид външно възприемане съществува само при описания начин на оплождане. В този момент душата смътно усеща своето пробуждане за физическо съществуване, докосвайки зародиша, запазен за нея от Земята. Тогава тя изпитва нещо, което може да се изрази с думите: „Това е моята форма“. Докато трае нейната връзка с физическо

тяло, в душата просветва също и това, което бихме нарекли „изгриващото усещане за Аза“. Обаче процесът, свързан с приемането на въздуха се възприема от душата само под душевно-духовна форма, само образно. Този процес се разиграва под формата на възникващи и замиращи звукови образи, които извайват облика на изграждащия се зародиш. Душата се чувства отвсякъде обгърната от образи и усеща как чрез тези звукови сили тя си изгражда съответното тяло. Така на тогавашната степен се образуват човешки форми, които съвременното съзнание не би могло да наблюдава в никакъв външен свят. Те изглеждат като неясни форми на растения и цветя, изтъкани от най-нежни субстанции; те са вътрешно подвижни и приличат на пърхаци цветя. При изграждането на своето тяло в подобни форми по време на Земния период, човек изпитва чувство на върховно щастие. Приемането на водните части се усеща като приток на сили, като вътрешно укрепване. Външно погледнато, то изглежда като израстване на физическата човешка форма. Но с прекратяването на прякото Слънчево действие, човешката душа изгубва силата да владее тези процеси. Те отпадат. Остават само онези части, които допринасят за узряването на горепосочения зародиш. Човекът напуска своето тяло и се връща към духовната форма на съществуване. (Понеже не всички части на Земята ще се употребят за изграждането на човешки тела, не трябва да си представяме, че по време на нощта, Земята се състои единствено от разлагащите се човешки трупове и от зародишите, очакващи своето пробуждане. Всичко това е вложено в други формации, които се изграждат от субстанциите на Земята. За тях ще говорим по-късно.)

Земята продължава да се съгъства. Към водният елемент се прибавя твърдия, който ще наречем „земен“. Наред с това човекът също започва да привлича земния елемент и да го включва в строежа на своето тяло. След започването на този нов процес, силите, които душата сваля със

себе си от безтелесния период, нямат същата мощ, както по-рано. Преди душата изграждаше своето тяло от огнения, въздушния и водния елемент според звуците, които я обгръщаха и според светлинните образи, в които беше потопена. Но спрямо втвърдената форма душата няма сили за това. Сега в оформянето на човешкото тяло се включват други сили. Това, което остава от човека след като душата напусне тялото, представлява не само зародиш, който се пробужда за живот от завръщащата се душа, а една формация, която съдържа в себе си самия оживотворяващ импулс. При своето отделяне, душата остава на Земята не само едно копие, един отзвук от себе си, но тя внася в него и част от своята оживотворяваща сила. При своето завръщане на Земята не е вече достатъчно тя да внесе живот в това копие; оживотворяващият импулс трябва да заработи в самото копие. Но сега духовните Същества, които действуват от Слънцето върху Земята, поддържат оживотворяващата сила в човешкото тяло, дори и когато човека е вън от Земята. Така при своето възплъщение душата усеща сега не само заливащите я звуци и светлинни образи - в които тя долавя влиянието на по-висшите Същества - но чрез приемането на земния елемент, тя изживява влиянието на онези още по-висши Същества, които бяха избрали за своя арена Слънцето. Преди човекът усещаше, че принадлежи към духовно-душевните Същества, с които беше слят. По това време той беше свободен и независим от тялото. Неговият „Аз“ се намираше в лоното на тези Същества. Сега „Азът“ застава пред него дори и по време на физическото възплъщение, също както всичко останало от обкръжаващата го среда. Сега на Земята се намират самостоятелни копия, самостоятелни отражения от душевно-духовната същност на човека. Сравнени със сегашните човешки тела, тези формации бяха съставени от много по-фина материя. Защото земните елементи бяха примесени към тях в най-фино състояние, подобно на ръзпръснатите във въздуха

микроскопични частици от даден предмет, които днешния човек може да долови само с обонянието. Човешките тела бяха подобни на сенки. Но понеже бяха разпространени навсякъде, те попадаха под въздействията на Земята, които в различните ѝ части имаха коренно различен характер. Докато по-рано телесните копия съответстваха на оживотворяващите ги човешки души и затова бяха общо взето почти еднакви по цялата Земя, сега между човешките форми настъпиха различия. С това се подготвя настъпилото по-късно различие между расите. - След като телесният човек става самостоятелен, предишната силна връзка между Земния човек и духовно-душевния свят в известен смисъл се разхлабва. Сега, когато душата напуска тялото, то развиваше в себе си един вид продължение на живота.

Ако развитието би продължило по същия начин, Земята би се втвърдила под влиянието на своя земен елемент. Когато свръхсетивното познание разглежда тези отношения, то установява как напуснатите от душите човешки тела все повече се втвърдяват. И след известно време, завръщащите се на Земята човешки души не биха намирали никакъв употребим материал, за да се съединят с него. Всички употребими от човека вещества биха били използвани за да изпълнят Земята с втвърдените остатъци от възплъщението.

Тогава настъпва едно събитие, което причинява пълен обрат в цялото развитие. Всичко онова, което можеше да доведе до трайно втвърдяване на Земната материя, беше изхвърлено. Точно тогава нашата съвременна Луна напусна Земята. Това което по-рано пряко допринасяше за устойчивото формообразуване в условията на Земята, сега вече действа по косвен и смекчен начин от Луната. Висшите Същества, от които зависи формообразуването, решиха да упражняват своите действия не от вътрешността на Земята, а отвън. Тъкмо поради тази причина, в човешките тела настъпва една разлика, която трябва да приемем

като начало на половата диференциация; като обособяването на мъжкия и женски пол. В онези човешки форми, изградени от фини субстанции, които населяваха по-рано Земята, си взаимодействуват два вида сили: силата на зародиша и оживотворяващата сила. Сега от тези форми произлизат нови човешки форми, техните потомци. Тези потомци също започват да се променят. В едната потомствена група действа предимно зародишната сила на духовно-душевния свят, в другата група предимно оживотворяващата зародишна сила. Това се получи поради факта, че с излизането на Луната от Земята, силата на земния елемент рязко отслабна. Сега взаимодействието между двете сили стана много по-нежно, отколкото когато ставаше само в едно тяло. В резултат на това, по-нежен и фин ставаше и потомъка. Той идваше на Земята в едно fino състояние и постепенно привличаше към себе си по-твърдите части. С това завръщащата се на Земята човешка душа отново намираще възможност да се съедини с тялото. Сега вече тя не го оживотворяваше отвън, защото оживотворяването ставаше на самата Земя. Но все пак душата се съединяваше с тялото и предизвикваше неговия растеж. Впрочем пред този растеж бяха поставени известни граници. С отделянето на Луната, човешкото тяло за определено време става по-гъвкаво; но колкото повече то израстваше на Земята, толкова повече втвърдяващите сили вземаха надмощие. Накрая душата все по-малко и по-малко можеше да участва в изграждането на тялото. Когато душата се издигаше в духовно-душевните форми на съществуване, тялото се разпадаше.

Силите които човек извлича по време на Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие продължават да работят за неговия напредък и в хода на Земната епоха. Най-напред от Земният огън се възпламенява астралното тяло, а то съдържа в себе си като разтворени както етерното, така и физическото тяло. После това астрално тяло се раз-

деля на една по-фина астрална част, Сетивната Душа, и на една по-груба, етерна, която влиза в досег с земния елемент. Сега вече се проявява предварително изграденото етерно или жизнено тяло. И докато в астралното тяло се изграждаха Разсъдъчната и Съзнаващата Душа, в етерното тяло се групираха по-грубите части, които са чувствителни спрямо звука и светлината. В момента, когато етерното тяло се сгъстява още повече, така че от светлинно тяло то се превръща в огнено или топлинно тяло, настъпва и онази степен от развитието, през която, както вече беше описано, частите на твърдия земен елемент се присъединяват към човека. Понеже етерното тяло се сгъстява до огнено състояние, то може сега - чрез предварително вложените в него сили на физическото тяло - да се свърже с разредените до огнено състояние субстанции на физическата Земя. То обаче не би могло да внесе въздушните субстанции в междувременно втвърденото тяло. Тогава идват, както посочихме по-горе, висшите Същества, чиято арена е Слънцето, и вдъхват в него въздуха. Благодарение на своето минало, човек притежаваше силата да се прониква със Земяния огън, докато въздуха в неговото тяло трябва да се направлява от по-висши Същества. Преди втвърдяването, етерното тяло на човека - като звукоприемател - направляваше въздушния поток. То изпълваше своето физическо тяло с живот. Сега неговото физическо тяло получава един външен живот. Последствието от това е, че този живот става независим от душевната част на човека. Сега, при напускането на Земята той остава не само зародиша на своята форма, но и едно живо копие на самия себе си. И тъкмо „Духовете на Формата“ остават свързани с това копие; когато човешката душа напуска тялото, те пренасят дареният от тях живот в потомците. Образува се това което можем да наречем *наследственост*. И когато човешката душа отново се появява на Земята, тя се усеща в едно тяло, чиито живот е пренесен там от неговите предшественици. Душата се

чувствува силно привлечена към едно такова тяло. Така се образува един вид *спомен* за предшествениците, с които душата се чувствува едно цяло. Този спомен минава през веригата от поколения като единно общо съзнание. „Азът“ тече надолу през поколенията.

На тази степен от Земното развитие човек се усещаше като едно самостоятелно същество. Той чувствува как вътрешния огън на неговото етерно тяло е свързан с външния огън на Земята. Той усеща пронизващата го топлина като свой „Аз“. В тези топлинни потоци, които са изпълнени с живот, е заложено началото на кръвообръщението. Обаче това, което нахлува в него като въздух, човек усещаше като не съвсем свой елемент. Защото във въздуха действаха силите на описаните вече висши Същества. Но в негова власт остава онази част от действащите в проникващия въздух сили, която му принадлежи поради образуванията от по-рано етерни сили. Той е господар на една част от тези топлинни потоци. По този начин в неговото изграждане са ангажирани не само висшите Същества, но и самия той. Човек моделира в себе си въздушните формации според образите на своето астрално тяло. Когато въздухът нахлува в неговото тяло, и полагаше основите на дихателния процес, част от приетия въздух се обособяваше в един организъм, с който пък се полагаха основите на бъдещата нервна система. Следователно, в онези далечни времена човек поддържаше своята връзка с външния свят чрез топлината и въздуха.

Напротив, когато в него навлизаше твърдият елемент на Земята, той не усещаше нищо; този елемент подпомагаше неговото възплъщение на Земята, но човек не можеше непосредствено да възприема навлизането на твърдите субстанции. Това той постигаше единствено в рамките на едно смътно съзнание, т. е. в образите на висшите Същества, които действаха в този елемент. И по-рано човек възприемаше в подобна образна форма вливането на течните Зем-

ни елементи като израз на издигнатите над него Същества. Поради сгъстяването на земната форма на човека, тези образи в неговото съзнание претърпяха известна промяна. Към течният елемент се прибавя и твърдия. Но дори и внасянето на този нов елемент трябва да се усеща като определена активност от страна на действащите отвън висши Същества. Човек вече не разполага в своята душа с онази сила, която би му позволила сам да ръководи въвеждането на елементите, защото сега то трябва да обслужва неговото моделирано от външни въздействия тяло. Ако би поискал сам да ръководи въвеждането на елементите, той би покварил формата на своето тяло.

Така че всичко, което той внася в себе си от външната среда, изглежда за него като направлявано от властни заповеди, идващи от Съществата, ангажирани в изграждането на неговото тяло. Човекът се усеща като един „Аз“; в себе си той носи Разсъдъчната Душа като част от своето астрално тяло, а чрез нея изживява в образи това, което става навън; с нея той пронизва своята фина нервна система. Той се чувства потомък на предците благодарение на течащия през поколенията живот. Той диша и усеща това като действие на описаните висши Същества, които са „Духовете на Формата“. Той им се подчинява, включително и на техните външни импулси, които му осигуряват храната. Най-загадъчен остава за него произхода на неговата собствена индивидуалност. Той само усеща, че „Духовете на Формата“ проникват в Земните сили и по този начин упражняват върху него определено въздействие. В своите отношения към външния свят, човекът беше насочван и направляван. Това намира израз във факта, че човек имаше съзнание за духовно-душевните процеси, разиграващи се зад физическия свят. Естествено, той не възприема духовните Същества в тяхната истинска форма, но изживява в душата си звуци, цветове и т. н. Той знае, че този свят от представи е населен с духовни Същества. И това което

те му съобщават, се носи като звукова вълна срещу него; техните откровения му се явяват под формата на светлинни образи. Земният човек потъва в своите дълбини най-вече с помощта на представите, които той получава чрез елемента на огъня или топлината. Той вече различава своята вътрешна топлина от топлинните течения на обкръжаващата го земна среда. В последните се изявяват „Духовете на Личността“. Но човек има все още едно смъртно съзнание за това, което става зад външните топлинни течения. Тъкмо в тези течения той усеща влиянието, идващо от „Духовете на Формата“. Когато около човекът възникват мощни топлинни процеси, душата усеща: сега духовните Същества разпалват обкръжението на Земята; една искра литва от там и сгрива моя вътрешен свят.

В светлинните процеси човек все още не различава по същия начин тяхната външна и вътрешна характеристика. Когато около него възникват светлинни образи, те не винаги пораждат в душата на Земния човек същото чувство. Имаше времена, когато той усещаше тези светлинни образи като нещо външно. Това ставаше, когато от чисто духовното си, безплътното състояние той се спускаше към въплъщение. Това беше и периодът на неговото израстване в условията на Земята. А когато приближава времето, през което от зародиша започваше изграждането на новия Земен човек, тогава образите избледняваха. От тях човек запазваше само нещо като свои вътрешни паметови представи. Тези светлинни образи носеха в себе си делата на „Огнените Духове“ (Архангели). Те се явяваха на човека като служители на топлинните Същества, които бяха внесли огнената искра в неговия вътрешен свят. Когато техните външни проявления угасваха, вътре в себе си човека ги изживяваше като представи (спомени). Той се чувствуваше свързан с техните сили. А така беше и в действителност. Защото чрез това, което получаваше от тях, той можеше да въздейства върху обкръжаващата го атмосфера. Под негово-

то въздействие тя започна да свети.

През тази далечна епоха природните и човешките сили не бяха така разграничени, както по-късно. Това което ставаше на Земята, до голяма степен зависеше от силите на човеците. Ако някой би наблюдавал природните процеси от гледна точка, разположена извън Земята, той би видял в тях не само независещи от човека събития, но и истински човешки действия. Много по-различно изглеждаха за Земният човек и звуковите възприятия. В началото на Земния живот те бяха възприемани като външни звуци. Докато въздушните образи отвън бяха възприемани до към средата на човешкия Земен живот, външните звуци можеха да бъдат чувани и след този период. Едва в края на живота, Земният човек ставаше нечувствителен спрямо тях. От звуците, в него оставаха паметовите представи. А в тях бяха откровенията на „Синовете на Живота“ (Ангелите). Когато към края на своя живот човекът се усещаше вътрешно свързан с тези сили, тогава, подражайки им, той можеше да предизвиква могъщи пориви във водния елемент на Земята. Под неговото въздействие водите бушуваха във и над Земята.

Вкусови представи човек имаше само през първата четвърт от своя земен живот. Но дори и тогава те се явяваха на душата като спомени от изживяванията по време на безплътното състояние. Докато човек разполагаше с тези спомени, продължаваше и втвърдяването на неговото тяло чрез приемането на външните субстанции. През втората четвърт от земния живот растежът все още продължаваше, макар че самата форма беше завършена. През тази епоха човек можеше да възприема и други живи Същества покрай себе си благодарение на техните топлинни, светлинни и звукови действия. Защото той все още не беше способен да си представя твърдия елемент. През първата четвърт от своя живот той получаваше описаните вкусови усещания само чрез водния елемент.

Външната телесна форма представляваше едно отражение на вътрешното душевно състояние на човека. Онези части, които съдържаха заложибите на по-късната форма на главата, бяха най-напреднали в развитието си. Другите органи изглеждаха само като придатъци. Те бяха недиференцирани и подобни на сенки. И все пак Земните човеци се различаваха по своята форма. Имаше например такива, които според земните условия всред които живееха, притежаваха повече или по-малко развити придатъци. Тези части бяха различни в зависимост от местата, които човеците обитаваха. Там където човеците бяха прекомерно вплетени в земния свят, придатъците изпъкваха на преден план. Онези човеци, които в началото на физическото Земно развитие бяха най-напреднали и узрели благодарение на своето предишно развитие, имаха известни особености. По-рано, когато Земята не беше съгъстена до въздухообразното състояние, те изживяваха съприкосновението с огнения елемент. Сега те можеха да изградят началните заложиби на главата в най-съвършен вид. Те бяха най-хармоничните в себе си човеци. Други бяха готови за среща с огнения елемент едва когато Земята беше образувала въздуха. Последните зависеха в по-голяма степен от външните условия отколкото първите. Благодарение на топлината първите човеци ясно усещаха „Духовете на Формата“. През своя земен живот те чувстваха как са запазили спомена, че са били едно цяло с тези Духове и че са били свързани с тях в своето безплътно състояние. Вторият вид човеци нямаше толкова ясен спомен за своето чисто духовно, безплътно състояние; те усещаха връзката си с духовния свят предимно чрез светлинните действия на „Огнените Духове“ (Архангели). Трети вид човеци беше още по-дълбоко вплетен в Земните условия. Те бяха онези, които можеха да се срещнат с огнения елемент едва след като Земята се бе отделила от Слънцето и бе приела в себе си водния елемент. Усещането им за взаимна връзка с духовния свят, особено в началото

на Земния живот, беше твърде ограничено. Те се добраха до тази връзка, едва когато действията на Архангелите, и по-специално на Ангелите, проникнаха във вътрешния живот на техните представи. Затова пък в началото на Земния период те бяха преизпълнени с мощни импулси за такъв род действия, които са осъществими именно в земни условия. При тях придатъчните органи бяха особено силно развити.

Когато преди отделянето на Луната от Земята, Лунните сили в Земята водеха до все по-силно втвърдяване, настъпи една важна промяна. Под действието на тези сили, от оставените човешки зародиши се развиваха такива потомци, в които завръщащите се от духовния свят човешки души не можеха да се възплътат. Формата на тези потомци беше прекалено втвърдена и вследствие Лунните сили беше станала негодна да приеме облика на човешкото същество. Ето защо при тези условия отделни човешки души не намираха вече възможност да се върнат на Земята. Само най-зрелите, най-силните от тях се усещаха достатъчно израстнали, за да преобразуват земното тяло, така, че то да се устреми към човешката форма. Само част от телесните потомци на човека станаха носители на земни човещи. Друга част, поради втвърдената форма, можеше да приеме само такива души, които стояха по-ниско от тези на човеците. Обаче една част от човешките души беше принудена да не участва в тогавашното развитие на Земята и прие друга форма на живот. Имаше души, които още при отделянето на Слънцето от Земята, не успяха да си намерят място на Земята. С оглед на тяхното по-нататъшно развитие, те бяха изтеглени на една друга планета, която беше отделена от общото небесно тяло, с което - при възникването на физическата Земя - тя бе едно цяло; от него пък на свой ред се отдели Слънцето. Всичко това се извърши под ръководството на космически Същества. Физическият корелат на тази планета е познат на официалната

наука под името „Юпитер“ (Тук говорим за небесни тела, планети и техните имена според смисъла на една по-древна наука. Обяснението на нещата произтича от техните взаимни връзки. Както физическата Земя е само физически израз на един духовно-душевен организъм, такъв е случая и при всяко друго небесно тяло. Произнасяйки имената „Земя“ и „Слънце“, наблюдателят на свръхсетивния свят няма предвид съответно физическата планета и физическата звезда. По същия начин, когато говори за „Марс“, „Юпитер“ и т. н., той обхваща чисто духовни отношения. Естествено, в хода на времето небесните тела са променили своя външен облик, и в известно отношение своето място в небесното пространство. Връзката между съвременните планети и техните предшественици може да бъде доловена само с помощта на свръхсетивното познание).

На „Юпитер“ описаните души продължиха своето развитие. Но по-късно, когато Земята се втвърди още повече, трябваше да се създаде друго обиталище за онези души, които макар и да имаха възможност да живеят известно време във втвърдени тела, се оказаха нежизнеспособни в условията на растящото втвърдяване. Като подходящо място за тяхното по-нататъшно развитие възникна „Марс“. Още когато Земята беше свързана със Слънцето и изграждаше своя въздушен елемент, се установи, че някои души са неспособни да участват в Земното развитие. Те бяха прекалено засегнати от земната форма на тялото. Ето защо още тогава те трябваше да бъдат предпазени от непосредственото влияние на Слънчевите сили. Те трябваше да действуват върху тях отвън. За по-нататъшното развитие на тези души възниква „Сатурн“. Така в хода на Земното развитие броят на човешките форми все повече намаляваше; появиха се форми, в които човешките души не можеха да се въплъщават. Те можеха да приемат в себе си само астрални тела, какъвто беше случая на Старата Луна с физическите и етерни тела на човека. И докато Земята опустя-

ваше откъм своите човешки обитатели, започнаха да я населяват тъкмо тези Същества. Ако не беше станало отделянето на Луната, всички човешки души би трябвало да напуснат Земята. Това отделяне даде възможност на човешките форми, които тогава все още можеха да бъдат изпълвани с човешки души, да избегнат прякото влияние на идващите от Земята Лунни сили и да не го допуснат до човешкия зародиш, докато той сам ще е в състояние на приеме тези сили. Докато зародишът се изграждаше вътре в човека, той беше под действието на такива Същества, които ръководени от своя най-издигнат предводител, отделиха Луната от Земята, за да преведат последната отвъд една критична точка в нейното развитие.

Когато Земята изгради в себе си въздушния елемент, в смисъла на горепосоченото, имаше и такива астрални Същества, които бяха един вид остатък от Старата Луна и в своето развитие бяха по-назад от най-низшите човешки души. Те се превърнаха в души на онези форми, които трябваше да бъдат напуснати от човек още преди отделянето на Слънцето. Тези Същества бяха предшествениците на животинското царство. В хода на времето те развиха предимно онези органи, които у човека съществуваха само като придатъци. Тяхното астрално тяло трябваше да действа върху физическото и етерното тяло по такъв начин, както това ставаше при човека на Старата Луна. Така възникналите животни имаха души, които не можеха да живеят в едно отделно животно. Душата простираше своята същност и върху потомъка на родителската форма. Така че животните, произлизащи от една форма, имаха една обща душа. Само когато поради особени влияния от страна на предците, потомъкът се отличаваше твърде много от родителската двойка, се възплъщаваше една нова животинска душа. В този смисъл Науката за Духа твърди, че животните притежават видова (родова) или груповата душа.

Нещо подобно стана и при отделянето на Слънцето

от Земята. От водния елемент произлязоха форми, които в своето развитие не бяха по-далеч, отколкото се намираше човек на Старата Луна. Те можеха да приемат само такива влияния от астралния свят, които действаха отвън. Това можа да стане едва след отделяните на Слънцето от Земята. Винаги когато на Земята настъпваше слънчевият период, астралната част на Слънцето стимулираше тези форми по такъв начин, че от етерния свят на Земята те започваха да си изграждат свое етерно тяло. А когато Слънцето се отвръщаше от Земята, това етерно тяло отново се разтваряше в общата маса на Земята. И в резултат на взаимодействието между астралния свят на Слънцето и етерния свят на Земята, от водния елемент се появиха онези физически форми, които са предшествениците на съвременните растения.

На Земята човек се превръща в едно индивидуализирано душевно същество. Неговото астрално тяло, което „Духовете на Движението“ бяха вляли в него на Луната, се организира на Земята в Сетивна, Разсъдъчна и Съзнаваща Душа. И едва след като Съзнаващата Душа е напреднала дотам, че по време на земния живот е в състояние да си изгради подходящо за тази цел тяло, едва тогава „Духовете на Формата“ изпращат на човека искрата от своя огън. „Азът“ пламва в човека. И така, винаги когато човекът напускаше своето физическо тяло, той навлизаше в духовния свят, където срещаше Съществата, които през Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие му бяха дали физическото, етерното и астралното тяло и които го издигнаха до степента на Земята. Но откакто в Земния живот пламна искрата на „Аза“, настъпи промяна и в чисто духовния, безплътния живот. Преди този момент от своето развитие, човекът нямаше никаква самостоятелност спрямо духовния свят. Всред него той се усещаше не като отделно същество, а като подчинена частица от един величествен организъм, изграден от стоящи над него духовни Съ-

щества. Извоюваното на Земята „Азовото изживяване“ се отрази също и в духовния свят.

Сега вече човек се чувства в известен смисъл като отделна единица в този свят. Но наред с това усеща, че е непрекъснато свързан с него. В своето безплатно състояние той отново намира „Духовете на Формата“, но в една по-висша форма отколкото преди, на Земята, когато възприемаше техните откровения чрез искрата на своя „Аз“.

С отделянето на Луната от Земята, за обитаващата извън тялото човешка душа, т. е. в нейния духовен свят, настъпиха друг вид изживявания. Те бяха свързани с това отделяне. На Земята стана възможно изграждането на човешки форми, които са в състояние да приемат индивидуалността на душата и това бе постигнато, само защото една част от формиращите сили бяха пренесени от Земята на Луната. По този начин човешката индивидуалност попадна в областта на Лунните Същества. Дори и в чисто духовно, безплатно състояние, отзвукът върху земната индивидуалност можеше да съществува само поради това, че душата оставаше в сферата на могъщите Духове, които осъществиха отделянето на Луната. При този процес установяваме, че непосредствено след напускане на земното тяло, душата можеше да вижда висшите Слънчеви Същества само като в един отразен от Лунните Същества отблясък. Едва когато чрез съзерцаването на този отблясък душата беше достатъчно подготвена, тя можеше да отправи взор към самите Слънчеви Същества.

Минералното царство на Земята също възникна чрез отделяне в хода на човешкото развитие. Минералните форми са онези, които останаха втвърдени, след като Луната се отдели от Земята. Към тези форми се усещаше привличана само на онази част от душевния свят, която беше изостанала на Сатурновата степен, следователно тази, на която беше присъщо да образува физически форми. Всички събития, за които става дума тук и на следващите страни-

ци, се разиграват в течение на огромни периоди от време. Тук не можем да обсъждаме подробности, свързани с определянето на тези периоди.

Описаните процеси дават представа за външната страна от Земното развитие; от духовна гледна точка нещата стоят по следния начин. Духовните Същества, които отделиха Луната от Земята и свързаха собствения си живот с Луната - т. е. Земно-Лунните Същества - разполагаха с определени сили, изпращани от тях в посока от Луната към Земята. Чрез тези сили те продължиха да формират основните линии на човешкото устройство. Техните действия бяха отправени към придобития от човека „Аз“ и се проявяваха в неговите взаимоотношения с астралното, етерното и физическото тяло. Така в човека се породиха възможността съзнателно да отразява в себе си преизпълненото с мъдрост устройство на света. Нека си припомним как по времето на Старата Луна, и по-точно чрез тогавашното отделяне на Слънцето, той постигна известна самостоятелност в своята организация, едно по-свободно съзнание в сравнение с това, което притежаваше по-рано, когато съзнанието зависеше пряко от Слънчевите Същества. Това свободно и самостоятелно съзнание се появи отново в посочения период от Земното развитие, като наследство от Старата Луна. Но тъкмо това съзнание можеше отново да бъде поставено в съзвучие с целия Космос и да бъде превърнато в негово отражение чрез влиянието на посочените Земно-Лунни Същества. И това би се получило, ако не бяха се намесили други сили. Без тях човекът би се превърнал в същество, чието съзнание би отразявало света в образите на своя познавателен живот, като една природна необходимост, а не чрез своята свободна инициатива. Това не се получи. През периода на Лунното отделяне, в развитието на човекът се намесиха определени духовни Същества, които бяха запазили в себе си толкова много от *своята* Лунна природа, че не можеха да вземат участие при излизането

на Слънцето от Земята. Те бяха изключени също и от въздействията на онези Същества, които насочваха своите сили към Земята от небесната формация Земя-Луна. Тези Същества, притежаващи старата Лунна природа, бяха приковани към Земята. В известен смисъл те имаха неправилно развитие. Тяхната Лунна природа съдържаше тъкмо тези сили, които по време на старото Лунно развитие се бяха разбунтували срещу Слънчевите Духове. Тогава това дойде като благословия за човека, доколкото по този начин той беше тласнат към самостоятелно и свободно съзнание. Последствията от своеобразното развитие на тези Същества по време на Земната епоха станаха причина те да се превърнат в противници на онези Същества, които действуват от Луната и целяха да направят от човешкото съзнание едно познавателно огледало, което работи по силата на необходимостта. Това, което на Старата Луна издигна човека на по-висока степен, сега се оказва спирачка за новите тенденции, които станаха възможни чрез Земното развитие. От Лунната си природа, противодействащите Същества донесоха със себе си и силата да действуват върху човешкото астрално тяло, в смисъла на гореказаното, да го превърнат в нещо самостоятелно. Те упражняваха тази своя способност и действително постигнаха известна самостоятелност на астралното тяло - и през Земния период - спрямо несвободното (действащото по необходимост) съзнание, което беше предизвикано от Съществата на земната Луна. На обикновен език е трудно да се опише какви бяха действията на посочените духовни Същества върху човека през този толкова отдалечен период от време. Ние не трябва да си ги представяме нито като съвременните природни влияния, нито пък като въздействията, които един човек упражнява с думи върху друг, пробуждайки в него вътрешни сили на съзнанието, така че той успява да вникне в нещо, или да развие дадена добродетел, даден порок. Действията за които говорим не бяха природни действия. Те

бяха от духовно естество и пренесени от по-висши духовни Същества върху човека в съответствие с тогавашната степен на неговото съзнание. Ако си представяме нещата по аналогия с едни или други природни процеси, ние просто няма да вникнем в тяхната истинска същност. Напротив, когато говорим, че Съществата притежаващи старата Лунна природа се домогваха до човека, за да го спечелят чрез „съблазън“ за своите цели, ние употребяваме един символичен израз, който е уместен, но само доколкото сме наясно, че зад символа е скрит един духовен факт.

Действието, което изхождаше от изостаналите на Лунната степен духовни Същества, имаше за човека двойно последствие. Неговото съзнание престана да прилича на просто огледало, в което се оглежда целия Космос, защото в човешкото астрално тяло беше пробудена възможността, то лично да регулира и контролира образите на съзнанието. Човекът стана господар на своето познание. Но понеже изходната точка на това господство беше именно астралното тяло, стоящият над него „Аз“ изпадна в постоянна зависимост от това астрално тяло. Така че занапред човекът щеше да бъде непрекъснато изложен под влиянието на един по-низш елемент от своята природа. В своя живот той можеше да потъне под висотата, на която беше поставен в хода на мировото развитие от Земно-Лунните Същества. Влиянието на споменатите правилно развити Лунни Същества продължи да играе решителна роля в неговото развитие и през следващите епохи. За разлика от другите Същества, които действаха от земната Луна и, лишени от свободна воля, превръщаха съзнанието в огледало на света, можем да наречем тези Лунни Същества „Луциферически Духове“. Те донесоха на човека възможността да разгръща собствена активност в своето съзнание, но наред с това и възможността да греши, възможността да върши зло.

В резултат на тези събития човек встъпи в нови отношения спрямо Слънчевите Същества, различни от тези,

които му бяха предопределили Земно-Лунните Духове. Последните искаха да изградят огледалото на неговото съзнание така, че Слънчевите Духове да доминират в целия душевен живот на човека. Тези процеси се кръстосаха и в човешкото същество възникна противоположността между влиянието на Слънчевия Дух и влиянието на Духовете с неправилно лунно развитие. Чрез тази противоположност човекът изпадна в невъзможност да разпознава физическите действия на Слънцето като такива; за него те останаха скрити зад земните впечатления на външния свят. Наситената с тези впечатления астрална част на човека беше привлечена към областта на „Аза“. Този „Аз“, който иначе би долавял само дарената му от „Духовете на Формата“ огнена искра във всичко, което се отнасяше до външния огън, и би се подчинил пред повелите на тези Духове, сега вече действуваше върху външните топлинни явления чрез вложения в самия него елемент. Така се създаде силно привличане между него и земния огън. Поради тази причина човекът беше вплетен в земната материя повече, отколкото бе предвидено. Докато по-рано той имаше физическо тяло, което в основните си части се състоеше от огън, въздух и вода, а земната субстанция бе прибавена към него само като бегла сянка, сега земното тяло стана по-гъсто. И докато по-рано, като фино организирано същество, човек се носеше над твърдата земна почва като плуващ облак, сега той трябваше да слезе от „обкръжението на Земята“ и да проникне в онези нейни части, които междувременно бяха повече или по-малко втвърдени.

Фактът, че можаха да настъпят такива физически действия в резултат на описаните духовни влияния, се обяснява с особеното естество на тези духовни влияния, за което вече стана дума. Те не могат да се сравняват нито с природните явления, нито с душевните взаимодействия, разиграващи се между един и друг човек. В последния случай въздействията не проникват толкова дълбоко в тялото, как-

то правят това разглежданите тук духовни сили.

Понеже човекът се намираще под влиянието на външния свят според собствени и често пъти погрешни представи, понеже живееше в страсти и необуздани желания, които той не допускаше да бъдат регулирани от по-висши духовни влияния, у него се появи възможността да боледува. Друга важна подробност на луциферическото влияние беше тази, че отсега нататък той не можеше да чувства своя отделен земен живот като продължение на чисто духовното, безплатно съществуване. Сега той започна да приема от Земята такива впечатления, които можеха да бъдат изживяни чрез вложения в него астрален елемент и които се свързваха с разрушителни за физическото тяло сили. Всичко това човек усещаше като угасване на своя земен живот. Така се появи и „смъртта“, като процес, предизвикан от самата човешка природа. С това загатваме и една важна тайна на човешката природа, а именно връзката между човешкото астрално тяло от една страна, и болестите и смъртта от друга.

Сега човешкото етерно тяло влиза в нови отношения. До този момент то беше така поставено между физическото и астралното тяло, че в известен смисъл бе предпазено от последиците, произлизащи от луциферическото влияние. Една част от етерното тяло остана извън физическото тяло, така че над нея властта се упражняваше не от човешкия Аз, а само от висшите Същества. Те бяха онези, които при отделянето на Слънцето напуснаха Земята, за да търсят под ръководството на своя Предводител друго обиталище. Ако посочената част от етерното тяло би останала свързана с астралното тяло, човекът би използвал за свои цели онези свръхсетивни сили, над които по-рано той имаше известна власт. Той би разпрострял луциферическото влияние и върху тези сили. По този начин постепенно би се откъснал напълно от Слънчевите Същества. Неговият Аз би се превърнал в един чисто земен Аз. Би се получило

така, че след смъртта на физическото тяло /респективно още при неговото разпадане/, този земен Аз би се нанесъл в друго физическо тяло, в тялото на един потомък, без да осъществи връзка с висшите духовни Същества, понеже не би минал през безплътното състояние. Така човек би достигнал единствено до съзнанието за своя „земен аз“. Всичко това беше отклонено поради онзи процес в етерното тяло, който бе предизвикан от Земно-Лунните Същества. По същата причина, същинският индивидуален Аз беше освободен от земния Аз и по време на земния живот се чувствуваше индивидуален Аз само отчасти, сякаш неговия земен Аз беше едно продължение на земния Аз на неговите предшественици в хода на поколенията. В земния живот душата чувствуваше един вид „групов Аз“, простиращ се до далечните прадеди, а самият човек се чувствуваше като член от групата. Само в безплътното състояние индивидуалният Аз можеше да се чувствува като самостоятелно същество. Обаче това уединяване беше нарушавано от обстоятелството, че Азът запазваше спомените от земното съзнание (земния Аз). Това помрачаваше погледът за духовния свят, който през периода между смъртта и раждането започна да се скрива под плътна завеса.

Физическият израз на всички промени, които ставаха в духовния свят, докато развитието на човека напредваше по описания начин, беше съсредоточен в постепенното регулиране на взаимните отношения между Слънцето, Луната и Земята (а в по-широк смисъл и на другите небесни тела). Като *едно* от последствията на тези нови отношения ще посочим ритмичната смяна между деня и нощта. Движенията на небесните тела се регулират от обитаващите ги Същества. Движението на Земята, чрез което възникват денят и нощта, беше предизвикано от взаимодействията на различни Духове, стоящи над човека. Движението на Луната - става дума за времето след отделянето на Луната от Земята - също бе замислено с целта, че при нейното

въртене около Земята „Духовете на Формата“ ще могат да действуват правилно и ритмично върху физическото тяло на човека. През деня Азът и астралното тяло на човека действаха във физическото и етерното тяло. През нощта това действие спираше. Тогава Азът и астралното тяло излизаха вън от физическото и етерното тяло. През това време те изцяло попадаха в областта, обитавана от „Синовете на Живота“ (Ангели), „Огнените Духове“ (Архангели), „Духовете на Личността“ и „Духовете на Формата“. По същото време физическото и етерното тяло попадаха всред силовото поле на „Духовете на Формата“, „Духовете на Движението“, „Духовете на Мъдростта“ и „Престолите“ („Духовете на Волята“). По този начин вредните въздействия, които се натрупваха в човека през деня поради грешките на астралното тяло, бяха отстранявани.

След като човеците умножаваха своя брой по Земята, в потомците липсваха вече причини за да не се възплъщават в тях човешки души. Така, както сега действаха силите на земната Луна, те упражняваха такова влияние, под което човешките тела се изграждаха напълно годни за възплъщаването на човешките души. Сега душите, които преди бяха изнесени на Марс, Юпитер и т. н. се насочиха отново към Земята. По този начин за всеки човешки потомък, който се раждаше в редицата на поколенията, имаше една душа. Това продължи дълго и притокът на души към Земята съответстваше на увеличения брой човещи. Сега душите, които след земната смърт напускаха тялото, запазваха в безплътното състояние отзвук от земната индивидуалност като един вид спомен. Този спомен действуваше по такъв начин, че когато на Земята отново се раждаше подходящо за тях тяло, те отново се възплъщаваха в него. Впоследствие всред човешките потомци се появиха и такива индивиди, които поемаха в себе си души, слизащи за пръв път на Земята, както и други души, минали вече през многократни прераждания на Земята. В хода на Земното развитие,

броят на младите души, слизащи за пръв път на Земята, ставаше все по-малък, а броя на превъплътените души непрекъснато растеше. За дълги периоди от време човешкият род се състоеше от тези два човешки вида. А на Земята човек продължаваше да се усеща свързан със своите предци чрез общия групов Аз. Докато индивидуалният Аз беше изживяван предимно в безплътното състояние между смъртта и едно ново раждане. Онези души, които слизаха от небесното пространство и се вмъкваха в човешките тела, не бяха в същото положение, както тези, които имаха зад себе си един или повече земни живота. Като души, първите сваляха в земния живот само онези условия, на които те бяха подчинени в духовния свят, както и своите опитности, натрупани в сферите извън Земята. Другите прибавяха към споменатите условия и тези от своите предишни съществувания на Земята. Съдбата на първите души се определяше само от факти, лежащи извън новите земни отношения. Съдбата на превъплътените души, на душите минали през различен брой прераждания, се определяше също и от онава, което те бяха извършили в предишните си земни съществувания. Заедно с прераждането идва и индивидуалната човешка Карма.

Поради обстоятелството, че човешкото етерно тяло беше предпазено от влиянията на астралното тяло, размножителните процеси не попаднаха в обсега на човешкото съзнание, а останаха под властта на духовния свят. Когато една душа трябваше да се спусне на Земята, тогава в земния човек се пробуждаха размножителните импулси. До известна степен целият процес беше скрит от земното съзнание и забулен в тайнствен мрак.

Последствията от частичното отделяне на етерното тяло от физическото се проявиха и по време на земния живот. Поради духовните влияния способностите на етерното тяло особено нараснаха. В душевния живот това пролича най-вече в усилването на паметта. За този период от

време самостоятелното логично мислене правеше своите първи крачки. За сметка на това паметовите възможности бяха почти безгранични. Оказа се, че човекът имаше едно непосредствено и чувствено съзнание за реалните сили на всяко живо същество. Той можеше да си служи със силите на живота и тези на размножението, вложени в животинската и особено в растителната природа. Човек можеше да извлича от растенията силата на техния растеж и да я използва, както днес извлича сили от неживата природа, например енергията на въглищата, и я прилага в света на машините. (Подробности по този въпрос съдържа моята брошура „Нашите атлантски предшественици“).

Поради луциферическите влияния се промени и вътрешния душевен живот на човека. В резултат на тези влияния възникнаха много нови чувства и усещания. Ще споменем само някои от тях. До този момент в своите действия човешката душа се ръководеше от намеренията на висшите духовни Същества. Планът за всичко, което трябваше да се направи, беше предварително определен. И доколкото развитието на човешкото съзнание позволяваше, то можеше да предвиди как трябва да протекат събитията според предназначения план. Това съзнание, способно да се пренася в бъдещето, угасна след като булото на земните възприятия се издигна пред откровенията на висшите духовни Същества; в тези възприятия се изгубиха и истинските сили на Слънчевите Същества. Отсега нататък бъдещето стана несигурно. За пръв път в душата се породило чувството на страх. Страхът е пряка последица от заблудението. - От друга страна обаче става ясно, че луциферическите влияния правят човека независим от определени сили, спрямо които по-рано той беше напълно пасивен. Сега вече той можеше да взема свои собствени решения.

Свободата е резултат от това влияние. А страхът и други подобни чувства са само странични явления по пътя на човека към свободата.

От духовна гледна точка, появата на страха показва, че всред земните сили, под чието влияние човекът попадна чрез луциферическите Същества, действуваха и други Същества, които се отклониха от своето развитие много по-рано от луциферическите. Наред със земните сили човек приемаше в себе си и влиянието на тези Същества. Те предизвикваха чувства, които без тях, без Съществата, биха въздействували по съвсем друг начин; такова чувство е именно страхът. Тези Същества можем да наречем ариманически или - в смисъла на Гьоте - мекистофелски.

Въпреки че отначало луциферическото влияние се прояви само у най-напредналите човеци, скоро то обхвана и другите. Потомците на по-напредналите се смесиха с тези на по-малко напредналите. Чрез това луциферическата сила нахлу и в тези последните. Обаче етерното тяло на завръщащите се от планетите души не можеше да бъде защитено в същата степен, както това, което имаха пребиваващите на Земята потомци. Тези потомци бяха под покровителството на едно висше Същество, което пое водачеството в Космоса, когато Слънцето се отдели от Земята. В областта, която разглеждаме тук, това Същество се издигна като господар в царството на Слънцето. Заедно с него поеха към Слънцето и онези възвишени Същества, които чрез своето космическо развитие бяха узряли за това. Обаче имаше и такива Същества, които при отделянето на Слънцето не се намираха на тази висота. Те трябваше да си търсят други обиталища. Тъкмо чрез тях от първичната мирова субстанция, в която първоначално се намираше физическия организъм на Земята, се отделиха Юпитер и останалите планети. Юпитер стана обиталище на такива Същества, които не бяха стигнали до висотата на слънчевата степен. Най-напредналото от тези Същества стана водач на Юпитер. Както водачът на Слънчевата епоха стана „по-висшият Аз“, който действуваше в етерното тяло на останалите на Земята човешки потомци, така и този Юпитеров водач стана

онзи „по-висш Аз“, който пронизваше като едно общо съзнание човеците, произхождащи от смесването между останалите на Земята човешки потомци и човеците, които се появиха по гореописания начин на Земята едва в периода на въздушния елемент, за да преминат после на Юпитер. Науката за Духа нарича тези човеци „юпитерови“. Дори и през онези епохи, те можеха да приемат в себе си човешки души, но такива, които в началото на Земяното развитие не бяха достатъчно узрели за да понесат съприкосновението с огъня. Тези души се намираха по средата между царството на човешките, и това на животинските души. Но имаше и Същества, които под ръководството на най-издигнатия между тях се отделиха от всеобщата мирова субстанция и си избраха за обиталище планетата Марс. Под тяхно влияние се обособи трета категория „марсови“ човеци; те също възникнаха чрез един вид смесване. (Тези познания хвърлят известна светлина върху истинските причини за възникването на планетите в нашата Слънчева система. Защото всички те са възникнали в резултат на еволюционни процеси, засягащи обитаващите ги Същества. Разбира се, тук не можем да засегнем всички подробности на космогонията.) Онези човеци, които в своето етерно тяло възприемаха присъствието на самото Слънчево Същество, ще наречем „слънчеви човеци“. Съществото, което живееше в тях като „висш Аз“ - естествено само в поколенията, а не в индивида - беше назавано по-късно от човеците, когато те стигнаха до съзнателно отношение към него, с най-различни имена; за съвременния човек то може да се сравни с отношението на Христос към Космоса. По-нататък можем да различим и „сатурновите човеци“. При тях като „висш Аз“ се проявява едно Същество, което заедно със своите спътници трябваше да напусне общата мирова субстанция още преди отделянето на Слънцето. При тази категория човеци, от луциферическото влияние беше предпазена не само част от етерното, но и част от физическото

тяло.

При по-ниско стоящите човешки видове етерното тяло беше твърде слабо защитено, за да се противопоставя в достатъчна степен на луциферическите въздействия. Тази категория човеци допускаше такъв произвол в действията на стаената в тях „Азова“ искра, че предизвикваше в околната среда мощни и вредни огнени колизии. Последствието от всичко това беше една неопикуема земна катастрофа. Огнените бури унищожиха голяма част от Земята, а заедно с нея и изпадналите в заблуждение човеци. Само малка част от тях, остана незасегната от грешки и заблуждения, можа да се спаси върху една област на Земята, която беше пощадена от покварата на човешките влияния. Особено подходящо обиталище за новото човечество се оказа онази територия от Земята, която днес е покрита от Атлантическия океан. Към нея се отправиха най-запазените от поквара човеци. Другите области се населяваха само от разпръснатите индивиди на човечеството. Духовната Наука нарича тази област, която е съществувала между днешна Европа, Африка и Америка, с името „Атлантида“. (В съответната литература можем да намерим описание на епохите преди атлантското развитие на човечеството. Епохата непосредствено преди Атлантида е позната под името „Лемурия“. А епохата преди още Лунните сили да бяха проявили своите основни качества, наричаме „хиперборейска“. Тя се предхожда от друга, която съвпада със самото начало от физическото развитие на Земята. В библейското предание времето преди проявленията на Луциферическите Същества е означено като „Рай“, а слизането върху Земята и вливането на човека в сетивния свят - като „изгонване от Рая“.)

Развитието върху Атлантида фактически беше времето, когато човеците се разделиха на сатурнови, слънчеви, юпитерови и марсови. Преди бяха налице само предпоставките за това разделяне. Разграничаването на будното и

сънно състояние у човека имаше особени последствия за атлантското човечество. Нощно време астралното тяло и Азът на човека се намираха в сферата на по-високо издигнатите Същества, стигайки нагоре до „Духовете на Личността“. Благодарение на онази част от своето етерно тяло, която не беше свързана с физическото тяло, човекът можеше да възприема „Синовете на Живота“ (Ангели) и „Духовете на Огъня“ (Архангели). Защото по време на съня той можеше да остане свързан тъкмо с тази част на етерното тяло. Впрочем „Духовете на Личността“ не бяха ясно доловими точно поради луциферическото влияние. В това състояние обаче, заедно с Ангелите и Архангелите, за човека станаха видими и онези Същества, които поради своята изостаналост на Слънцето и Луната, не можеха да участват в развитието на Земята. Ето защо те трябваше да останат в душевно-духовния свят. Но чрез луциферическата същност, човекът ги привлече в областта на своята отделена от физическото тяло душа. По този начин той влезе в допир с такива сили, които действаха върху него във висша степен изкушаващо. Те увеличиха неговата склонност към грешки и заблуждения, и най-вече към злоупотребата с растежните и размножителни сили, които поради отделянето на етерното от физическото тяло, минаха в негова власт.

През Атлантската епоха само отделни човеци можаха да се предпазят от прекалено силното навлизане в сетивния свят. Благодарение на тях луциферическото влияние беше превърнато от пречка, в средство за по-нататъшен напредък. С помощта на това влияние те бяха в състояние да развият познанието за земните неща по-рано, отколкото това би било възможно иначе. При това тези човеци се стремяха да премахнат грешките от своите представи и да вникнат в първоначалните цели на духовните Същества. Те бяха свободни от насочените към сетивния свят инстинкти и страсти на астралното тяло. Така те все повече се

освобождаваха от своите заблуждения. Всичко това ги доведе до такива състояния, при които можеха да възприемат предимно с онази част от етерното тяло, която - според описания начин - беше отделена от физическото тяло. При тези състояния, възприемателната способност на физическото тяло беше като угаснала, а самото то като мъртво. За това пък чрез етерното тяло те бяха дълбоко свързани с „Духовите на Формата“ и от тях можеха да научават как са направлявани от онова висше Същество, което пое водачеството при отделянето на Слънцето и чрез което по-късно хората стигнаха до разбирането за „Христос“. Тези хора бяха Посветени. Но понеже човешката индивидуалност беше дело на Лунните Същества, по правило тези Посветени нямаха пряк достъп до Слънчевото Същество; те стигаха само до неговото отражение с помощта на Лунните Същества. И тогава те виждаха не самото Слънчево Същество, а само неговия отблясък.

Посветените станаха предводители на останалото човечество, на което можеха да предават съзercаваните от тях тайни. Те възпитаха свои ученици и им показаха пътищата за постигане на посвещението. До познанието на това, което по-рано можеше да се открие чрез „Христос“ стигаха само онези индивиди, които принадлежаха към слънчевите човеци. Те пазеха своето тайнствено знание и упражненията, които водеха до него, на специални места, които тук ще наречем Христови или Слънчеви светилища (или „оракули“, в смисъл на място, където могат да бъдат приемани откровенията на духовите Същества.) Ако се замислим, че според свръхсетивното познание, явяването на Христос като земно събитие, което хората запознати със смисъла на Земната еволюция са предвиждали много преди самия исторически факт, казаното тук за Христос не трябва да бъде зле разбирано. Бихме допуснали груба грешка, ако предположим, че Посветените са имали към Христос онова отношение, което стана възможно едва след фи-

зическото появяване на Христос. Тъкмо това те можеха пророчески да разберат и да обяснят на своите ученици: „Който е докоснат от силата на Слънчевото Същество, той вижда как Христос идва на Земята“.

Съвсем други оракули бяха създадени от представителите на сатурновото, марсовото и юпитеровото човечество. Техните посветени се издигаха само до онези Същества, които можеха да им се открият като съответни „висши Азове“ в техните етерни тела. Така възникнаха последователи на Сатурновата, Юпитеровата, Марсовата мъдрост. Напред с тези методи на посвещение имаше и такива за хора, които бяха приели твърде много от луциферическите влияния, за да постигнат отделянето на толкова голяма част от етерното тяло, както направиха слънчевите хора спрямо физическото тяло. При тях астралното тяло задържаеше голяма част от етерното тяло в рамките на физическото тяло, така че съответните пропорции бяха различни от тези на слънчевите хора. Ето защо те не можеха да стигнат чрез споменатите състояния до каквито и да е Христови откровения. Поради луциферически повлияното си астрално тяло, те трябваше да минат през една по-тежка подготовка и чак тогава, намирайки се в едно по-несвободно състояние на тялото, можеха да им се открият не откровенията на Христос, а тези на други висши Същества. Имаше такива Същества, които при отделянето на Слънцето бяха напуснали Земята, но не бяха достатъчно напреднали, за да участвуват в развитието на Слънцето. След отделянето на Слънцето и Земята, те си обособиха от Слънцето едно обиталище, а именно планетата Венера. Техен водач стана Съществото, което се превърна във „висш Аз“ за описаните Посветени и техните последователи. Нещо сходно стана и с ръководещия Дух на Меркурий, и съответно за една друга категория хора. Така възникнаха оракулите на Венера и Меркурий. Определена категория хора, които бяха засегнати най-силно от луциферическото влияние,

мога да се издигне само до едно Същество, което заедно със своите сподвижници беше най-рано отхвърлено от Слънчевото развитие. За него няма определена планета в пространството; то живее в обкръжението на Земята, с която отново се съедини след завръщането си от Слънцето. Хората, на които това Същество се изяви като „висш Аз“, могат да бъдат наречени последователи на Вулкановия оракул. Техният поглед беше обърнат към земните явления повече от този на останалите Посветени. Те положиха първите основи на това, което по-късно хората развиха като наука и изкуства. Меркуриевите Посветени основаха науката за свръхсетивния свят; а в още по-голяма степен това направиха Посветените на Венера. Посветените на Вулкан, Меркурий и Венера се различаваха от тези на Сатурн, Юпитер и Марс по това, че последните стигаха до своите тайни по-скоро чрез едно откровение „от горе“, и то в завършен вид, докато първите стигаха до познание чрез собствените си мисли и идеи. По средата се намираха Христовите Посветени. Наред с откровението, те притежаваха и способността да обличат своите тайни в човешки понятия. Сатурновите, Юпитерови и Марсови Посветени трябваше да се изразяват предимно в символи; Посветените на Христос, Венера, Меркурий и Вулкан можеха да се изразяват в представи.

Постиженията на атлантското човечество идваха по околни пътища и главно чрез Посветените. Но чрез луциферическия принцип останалото човечество също получи особени качества, главно чрез висшите космически Същества, които превърнаха в добро това, което иначе би донесло само разруха. Една такава способност е говорът. Той стана достойние на човека отчасти поради слизането му в гъстата физическа материя и поради отделянето на част от етерното тяло от физическото тяло.

Първоначално след отделянето на Луната, човекът се усещаше свързан с физическите си предшественици чрез

груповия Аз. Но в хода на поколенията това общо съзнание, което свързваше потомци с прадеди, постепенно изчезна. По-късните поколения можеха да си спомнят само за близките прадеди, но не и за далечните. Споменът за този или онзи предшественик се появяваше само в съноподобни състояния, когато хората влизаха в допир с духовния свят. И тогава те се смятаха за едно цяло с този предшественик, за когото вярваха че се е преродил в тях. Това беше една погрешна идея за прераждането, която се разпростирани през последните времена на Атлантида. Истинското учение за прераждането можеше да се намери само в школите на Посветените. Посветените виждаха как след безплътното състояние, душата минава от едно въплъщение в друго. Само те можеха да предадат на своите ученици истината по този въпрос.

През тези далечни епохи, за които става дума тук, физическият облик на човека беше твърде различен от днешния. До голяма степен този облик беше израз на душевните качества. Тогавашният човек беше изграден от една пофина и нежна материя. Ако днешните му органи са плътни и втвърдени, тогава те бяха все още меки, гъвкави и пластични. Човек с по-душевна и с по-духовна същност, притежаваше по-нежно, по подвижно и по-изразително тяло. По-слабо развитите в духовно отношение имаха груби и неподвижни телесни форми. Душевното усъвършенстване свиваше телесните органи; обема на тялото оставаше малък. Душевната изостаналост и впитането в сетивния свят водеха до великански размери. Когато човекът се намираще в период на растеж, тялото се оформяше според душевното му съдържание по начин, който би изглеждал приказан и фантастичен за съвременните представи. Покварата в човешките страсти и инстинкти водеше до разрастване на тялото, което стигаше до колосални размери. Съвременната конфигурация на човешкото физическо тяло е получена чрез свиването, сгъстяването и втвърдяването на атлантс-

кия човек. И докато преди Атлантската епоха човек представляваше един верен образ на своята душевна същност, тъкмо процесите на атлантското развитие носеха в себе си причините, довели до следатлантския човек, който в твърдата си физическа конфигурация беше относително слабо зависим от своите душевни качества. (Формите при животинското царство се втвърдиха много по-рано отколкото при човека.) - Изобщо законите, които днес обясняват формобразуването в природните царства, са неприложими спрямо по-далечното минало.

Към средата на Атлантската епоха сред човечеството постепенно се очерта едно голямо нещастие. Тайните на Посветените би трябвало грижливо да се пазят от хора, които не са пречистили чрез съответна подготовка своето астрално тяло от изкушения и грешки. Запознавайки се обаче със скритото познание и със законите, чрез които висшите Същества направляват природните сили, подобни хора ги поставиха в служба на своите изопачени желания и страсти. Опасността нарастна, защото, както вече посочихме, хората попаднаха в областта на низши духовни Същества, които не можеха да следват нормалното развитие на Земята и му противодействаха. Те постоянно влияеха на човека и му внушаваха интереси, противни на доброто на човечеството. Хората притежаваха още и способността да си служат с растежните и размножителни сили както на животинската, така и на човешката природа.

В изкушенията на низшите духовни Същества попадаха не само обикновени хора, но и част от Посветените. Те употребяваха споменатите свръхсетивни сили по неправилен начин и смуцаваха развитието на човечеството. За тази цел те търсеха сподвижници сред непосветените, от които също изискваха едно недопустимо прилагане на свръхсетивните тайни в природния свят. Човечеството изпадна в невиджана поквара. Злото настъпваше по всички посоки. И понеже растителните и размножителни сили -

ако се откъснат от тяхната естествена среда и се приложат самоцелно - влизат в тайнствена връзка с други сили, които действуват във въздуха и водата, се стигна дотам, че делата на хората отприщиха могъщи и разрушителни природни сили. Така чрез въздушни и водни катастрофи постепенно настъпи гибелта на Атлантида. Атлантското човечество, доколкото успя да се спаси от тези катастрофи, трябваше да се изсели на други места. След тези разрушения Земята получи нов облик. От едната страна се обособиха Европа, Азия и Африка, които постепенно придобиха днешните си очертания. От другата страна се оформи Америка. Към тези земи се отправиха огромни маси хора. За нас са особено важни онези преселения, които се отправиха на изток от Атлантида. Потомците на атлантското човечество населиха Европа, Азия и Африка. Там се установиха различни народи. Те се намираха на различни степени от развитието, както и на различни степени в покварата. Заедно с тях вървяха и Посветените, пазителите на оракулските тайни. На различни места те основаха светилища, където служенето на Юпитер, Венера и т. н. се практикуваше както в добър, така и в лош смисъл. Особено неблагоприятно въздействие имаше издаването на Вулкановите тайни, защото погледът на неговите последователи беше насочен предимно към земните отношения. Поради това предателство човечеството изпадна в зависимост от духовни Същества, които вследствие на своето предходно развитие се опълчваха срещу всичко, което идваше от духовният свят, произлязъл чрез отделянето на Земята от Слънцето. В съответствие с така развитите у тях качества, те действуваха в онзи човешки елемент, изграден в душите на следатлантските хора чрез способността им да имат такива сетивни възприятия, зад които е скрит духовният свят. Тези Същества постигнаха голямо влияние над много от земните жители. То се прояви на първо място във факта, че хората все повече изгубваха чувството за духовния свят.

Понеже през тези времена размерите, конфигурацията и пластичността на човешкото физическо тяло все още зависеха до голяма степен от душевните качества, последствията от споменатото издаване на Вулкановите тайни се проявиха в някои изменения на човешкото тяло. Там, където покварата на хората се изразяваше най-вече в заробване на свръхсетивните сили от страна на низшите инстинкти, желания и страсти, възникваха безформени и гротескни човешки тела. Впрочем те не издържаха в условията на Атлантида и загинаха. Следатлантското човечество - погледнато физически - се разви от онези атлантски предшественици, при които настъпи такова втвърдяване на телесната конфигурация, че тя не се поддаваше вече на деформираните душевни сили.

През Атлантската епоха имаше определен отрязък от време, когато действащите в и около Земята закони създадоха необходимите условия за втвърдяване на човешкото тяло. Онези човешки раси, чийто форми бяха втвърдени преди този отрязък от време, продължиха да се размножават, но възплътените в тях души постепенно започнаха да се чувствуват толкова стеснени, че тези раси също трябваше да загинат. Впрочем някои от тези расови форми се запазиха и в следатлантските времена, а достатъчно подвижните, макар и доста променени, продължиха да съществуват още дълго време. Онези човешки форми, които останаха пластични и след споменатата епоха, станаха тела тъкмо на онези души, които изпитаха върху себе си вредното влияние на описаното предателство. Те също бяха обречени на скорошно загиване.

През втората половина на Атлантската епоха в развитието на човечеството се намесиха Същества, които принуждаваха човека да възприема сетивно-физическия свят по един бездуховен начин. Това стигна дотам, че вместо истинското лице на нещата от този свят, той започна да вижда лъжливи образи, призраци и илюзии от всякакъв

вид. Сега човекът беше изложен не само на луциферическото влияние, но и на това, идващо от други Същества, за които загатнахме по-горе и чиито водач можем да наречем, според наименованието запазено по-късно в персийската култура, *Ариман*. (Мефистофел е друго име на същото Същество.) След смъртта си, намирайки се под това влияние, човек става зависим от такива сили, които го превръщат в същество, чиито поглед с отправен единствено към сетивния земен свят. Тези сили постепенно отнемат свободния му взор в процесите на духовния свят. Човек се усещаше като попаднал във властта на Ариман и в определена степен изключен от общуването с духовния свят.

От особено значение беше едно светилище, което всред всеобщия упадък успя да запази в най-чист вид старите свещенодействия. То принадлежеше на Христовите оракули и можа да съхрани не само тайната на Христос, но и тайните на другите оракули. Защото в откровенията на най-висшия Слънчев Дух се разбулваха също и силите на Сатурн, Юпитер и т. н. В това светилище познаваха тайната да изграждат у един или друг човек такива етерни тела, каквито притежаваха най-добрите Посветени на Юпитер, Меркурий и т. н. С определени средства, за които тук не можем да говорим с подробности, те умееха да запазват отпечатъците от най-добрите етерни тела на старите Посветени и да ги пренасят по-късно в подходящи хора. А чрез Посветените на Венера, Меркурий и Вулкан, тези процеси можеха да обхванат и астралните тела.

В определен момент водачът на Христовите Посветени се оказа заедно с твърде малко от своите последователи, на които можеше да предава мировите тайни само в ограничена степен. В тези последователи естествената тенденция за отделяне на етерното от физическото тяло беше най-слабо застъпена. А през тази епоха тъкмо такива хора бяха най-подходящи за по-нататъшния напредък на човечеството. Техните изживявания по време на съня непрекъснато

намаляваха. Духовният свят все повече се затваряше за тях. Ето защо им липсваше и разбиране за духовните процеси, разиграващи се през миналите епохи, когато човек се намираще не в своето физическо, а само в своето етерно тяло. Хората в непосредствена близост до водача на Христовия оракул бяха най-напреднали относно съединението между физическото тяло и отделената от него част на етерното тяло. Това съединение настъпи вследствие на промените в Атлантида и цялата Земя. То засегна всички хора. Физическото и етерното тяло на човека се покриха едно с друго. По този начин предишните неограничени паметови възможности престанаха да съществуват; започна човешкия мисловен живот. Онази част от етерното тяло, която беше съединена с физическото тяло, преобрази физическия мозък и го превърна в инструмент на мисленето. Практически едва сега човек усети своя „Аз“ във физическото тяло. Едва сега се пробуди себесъзнанието. На първо време това се случи само с ограничен брой хора и предимно с последователи на водача на Христовия оракул. Останалите човешки маси, разпръснати из Европа, Азия и Африка запазиха в различна степен остатъци от старите състояния на съзнанието. Ето защо те имаха и непосредствени опитности от свръхсетивния свят.

Последователите на Христовия Посветен бяха хора с високо развит ум, но за разлика от всички други хора по това време, бяха с най-ограничени опитности от свръхсетивния свят. С тях споменатият Посветен се отправи от запад на изток, към една област във вътрешността на Азия. Той искаше да ги предпази, доколкото това е възможно, от срещи с хора, чието съзнание бе останало на по-ниско равнище. За това възпита своите ученици в смисъла на тайните, които му бяха открити; съответно той действуваше и върху техните потомци. Така той изгради около себе си група хора, които приеха в сърцата си импулсите, съответстващи на Христовото Посвещение. От тях избра най-доб-

рите седем, чиито етерни и астрални тела съответстваха на отпечатъците от онези етерни тела, които притежаваха седемте най-добри атлантски Посветени. Той възпита по един приемник на Христовия, Сатурновия, Юпитеровия Посветен и т. н. Тези седем Посветени станаха Учители и водачи на онези хора, които през следатлантската епоха населиха Южна Азия и по-точно древна Индия. Понеже тези велики Учители бяха надарени с отпечатъците от етерните тела на своите духовни предшественици, изграденото от самите тях познание - в чиято основа е залегнало астралното тяло - не стигаше до това, което им се откриваше в техните етерни тела. Ако тези откровения искаха да проговорят в тях, тяхното собствено познание трябваше да замлъкне. Тогава от и чрез тях говореха висшите Същества; истините които те откриваха, се отнасяха и за техните духовни предшественици. Когато тези Същества не говореха чрез тях, те бяха обикновени хора, с разум и чувства, каквито те сами бяха развили в себе си.

По това време в Индия живееха и хора, които бяха запазили извънредно жив спомен за древните душевни състояния на атлантецът, позволяващи му непосредствена връзка с духовния свят. При много от тези хора сърцето и душата се стремяха към подобни свръхсетивни опитности. Всъщност мъдрото ръководство на съдбата доведе тук, в Южна Азия, поколенията от най-добрата част на атлантското население. Друга част от жителите бяха дошли тук през други периоди от време. За тази човешка общност споменатият Христов Посветен определи като Учители своите седем избрани ученици. Те предадоха на този народ своята мъдрост и своите заповеди. Мнозина от древните индийци се нуждаеха от съвсем кратка подготовка, за да съживят току що угасналите си способности за наблюдение в свръхсетивния свят. Защото копнежът по този свят беше основно настроение на индийската душа. В този свят, така усещаха те, е прародината на човешкия род. От този свят

те са пренесени долу, където са валидни сетивните възприятия и свързания с тях разум. За *истински*, те приемаха свръхсетивния свят, а сетивният свят за тях беше измама за човешките възприятия, една илюзия (Майя). И древните индийци се стремяха с всички средства да проникнат отново в истинския свят. Те не изпитваха никакъв интерес към илюзорния сетивен свят или само дотолкова, доколкото той се явяваше като едно було пред свръхсетивния свят. Влиянието, която седемте велики Учители можеха да упражняват върху тези хора, беше огромно. Всичко, което те им откриваха, попадеше дълбоко в индийските души. Те можеха да действуват дори магически върху своите ученици, защото чрез притежаваните от тях етерни и астрални тела, те поемаха в себе си висши сили. Всъщност те не поучаваха, а действуваха като с вълшебни сили от една личност на друга. Така възникна една култура, изцяло проникната от свръхсетивна мъдрост. Древните индийски книги на мъдростта (Ведите) далеч не дават представа за първичната сила на висшата мъдрост, с която разполагаха древните Учители; днес те съдържат само слаб и далечен отзвук. Само ретроспективно обрънатият свръхсетивен поглед може да различи неписаната мъдрост, която се крие зад писаната. Една характерна черта за тази прамъдрост е хармоничното съзвучие между различните оракули на Атлантската епоха. Защото всеки един от великите Учители можеше да разкрие част от оракулските тайни. От различните лица на мъдростта се получаваше свършена хармония, защото зад всички тях стоеше най-дълбоката мъдрост на Христовото Посвещение. Наистина, онзи Учител, който беше духовен последовател на Христовия Посветен, не изнасяше пред другите това, което можеше да разкрие самият Христов Посветен. Последният оставаше зад кулисите на развитието. На първо време той не можеше да предаде своята отговорност на нито един следатлантец. Христовият Посветен се различаваше от него по това, че можеше да

преработи в човешки представи всичко, което виждаше от Христовата тайна, докато индийският Христов Посветен можеше да представи тази тайна само като отражение в символи и знаци. Защото неговият начин на мислене, основан на представите, не можеше да се добере до тази тайна.

Така от единението на седемте Учители се получава-ше величествения образ на едно познание, което беше насочено към свръхсетивния свят. За това познание, в древния атлантски оракул можеха да говорят само отделни Посветени. Те съзираха ръководните принципи на космическия свят и дискретно загатваха за великия Слънчев Дух, засега скрит, властващ над онези, които се откриваха на седемте Учители. Това, което разбираме под думите „древни индийци“ не съпада с общоприетото мнение. Официални документи за тази епоха не съществуват. Народът, назоваван обикновено с името „индийски“, отговаря на една много по-късна степен от историческото му развитие. Тук трябва да посочим първата следатлантска епоха на Земята, когато споменаваната сега „индийска“ култура беше господстваща; после се разви втората следатлантска епоха, която в тази книга ще означаваме като „древно-персийска“, а още по-късно се разви „египетско-халдейската“ култура, за която също ще стане дума. По времето на тази втора и трета следатлантски култури, „древна“ Индия също минава през една втора и трета епоха. Тъкмо за тази трета епоха се отнася и всичко, което обикновено свързваме с древна Индия. Следователно, не трябва да смесваме стандартните описания на „древна“ Индия с това, за което става дума тук.

Друга особеност на древно-индийската култура е разделянето на хората в касти. Жителите на Индия бяха потомци на атлантците, а те принадлежаха към сатурновите, юпитеровите хора и т. н. С помощта на свръхсетивните учения хората разбираха, че една душа неслучайно попада

в една или друга каста, а че самата тя участвува в това решение. Подобно разбиране на свръхсетивните учения се улесняваше и от това, че у много хора можеше да се пробуди вътрешният спомен за прадедите, което впрочем лесно водеше до напълно погрешна идея за прераждането. Както през Атлантската епоха в правилната идея за прераждането можеха да вникнат само Посветените, така и в древна Индия за тази цел беше необходим допирът с великите Учители. Споменатата по-горе погрешна идея за прераждането намери възможно най-голямото разпространение сред народите, които след загиването на Атлантида се бяха разпръснали из Европа, Азия и Африка. И понеже част от атлантските Посветени се отклониха от верните пътища и издадоха тайните на неподготвени ученици, хората все повече смесваха истинската идея с погрешната. В голяма част от хората, като наследство от Атлантската епоха, остана един вид сумрачно ясновидство. Както по време на сън атлантците навлизаха в духовния свят, така и техните потомци изживяваха този духовен свят в абнормни междинни състояния между будността и съня. Тогава в тях възникваха образи от миналите епохи, в които бяха живяли техните прародители. Ето защо те смятаха, че техните далечни прадеди са отново преродени в тях самите. По цялата Земя се разпространяваха учения за прераждането, които бяха в противоречие с истинските идеи на Посветените.

В резултат на продължителните преселения от запад на изток, започнали от началото на атлантската катастрофа, в областите на предна Азия се установи един народ, чиито потомци историята познава под името персийци и сродните с тях племена. Обаче свръхсетивното познание трябва да се върне назад към много по-далечни епохи. Тук става дума за много по-ранни предшественици на по-късните персийци. Те изградиха втората културна епоха на следатлантското развитие. Народите от тази втора културна епоха имаха различни задачи от тези на индийците.

Техните влечения и копнежи не бяха обърнати само към свръхсетивния свят; те бяха предразположени и към физическия сетивен свят. Обикнаха Земята и ценяха това, което човек може да извоюва на тази Земя, както и това, което може да се постигне чрез нейните сили. Тяхната войнственост и начините, които изобретяваха, за да се ползват от богатствата на Земята, са свързани тъкмо с тази тяхна особеност. Те не бяха застрашени от опасността да отблъснат „илюзията“ на физическия сетивен свят; напротив, поради копнежа си към този свят, те можеха напълно да изгубят връзката си със свръхсетивния свят. Дори и светилищата, пренесени тук от старата Атлантида, носеха по свой начин нещо от характера на този народ. Те развиваха у хората такива качества, които в миналото можеха да се получат чрез свръхсетивните опитности; на едно по-ниско равнище те можеха да се държат под известен контрол. Чрез тях природните явления се насочваха така, че да служат на личните интереси на човека. Този древен народ все още притежаваше огромна власт над такива природни сили, над които по-късно човешката воля нямаше вече никакво влияние. Пазителите на светилищата разполагаха с вътрешни сили, които бяха във връзка с огъня и с другите елементи. Можем да ги наречем магове. Това, което те бяха запазили като свръхсетивно познание и свръхсетивни сили от старите епохи, беше твърде незначително в сравнение със свръхсетивните възможности на човека от прадалечното минало. Обаче то приемаше всевъзможни форми, като се започне от благородните изкуства, имащи за цел само доброто на хората и се стигне до най-осъдителни практики. Луциферическият принцип беше застъпен в тези хора по твърде особен начин. Те бяха свързани с всичко, което отклонява човек от намеренията на висшите Същества, които сами биха ръководили човечеството, ако не беше се намесил Луцифер. Също и онези представители на този народ, които все още притежаваха остатъци от старото сум-

рачно ясновидство, проявяващо се в гореописаното междинно състояние между будността и съня, се чувствуваха силно привлечени към низшите Същества от духовния свят. Този народ имаше нужда от духовен тласък, който да го отклони от споменатите тенденции. И той получи своя предводител от същия източник, от който беше възникнал и духовният живот на индийците, а именно от пазителя на тайните на Слънчевия оракул.

Водачът на древно-персийската духовна култура, който бе даден на този народ от пазителя на Слънчевия оракул, е познат в историята като Заратустра или Зороастър. Трябва само да изтъкнем, че личността, за която става дума, принадлежи към много по-древни епохи, отколкото тези, които историята сочи за носителя на това име. Тук става дума не за официална историческа версия, а за истинско духовно-научно изследване. Ако човек иска да вникне в тези неща, той трябва да намери достъп до Духовната Наука и да разбере: носителят на името Заратустра е само последовател на първия велик Заратустра; последователят приема неговото име и действа в смисъла на неговото учение.

Подтикът, който Заратустра трябваше да даде на своя народ, се състоеше в следното: той трябваше да посочи, че физическият сетивен свят не е бездуховен, че не е нещо, което се изпречва пред обзетия от луциферически влияния човек. На Луцифер човек дължи своята лична самостоятелност и своето чувство за свобода. Обаче в човека той трябва да действа в съзвучие с противоположните духовни Същества. При древноперсийският народ беше належащо да се поддържа живо усещане точно за тези духовни Същества. Поради неговата склонност към физическия сетивен свят, той беше застрашен от пълно сливане с луциферическите Същества, с луциферическата същност. Чрез пазителя на Слънчевия оракул, Заратустра мина през такова посвещение, че можеше да приема откровенията на висше-

то Слънчево Същество. Неговото обучение го доведе до особени състояния на съзнанието; в тях той виждаше председателя на Слънчевите Същества, който беше взел под своя закрила човешкото етерно тяло. Той знаеше, че това Същество ръководи развитието на човечеството, и че то може да слезе от небесното пространство и да стъпи на Земята само в определен момент. За тази цел беше необходимо то да може да живее и в астралното тяло на един човек, също както действуваше и в етерното тяло след намесата на Луцифер.

Накратко: трябваше да се появи такъв човек, който отново да преобрази своето астрално тяло до онази предишна степен (средата на Атлантската епоха), до която то би достигнало без намесата на Луцифер. Ако не беше дошъл Луцифер, човекът щеше да постигне тази степен по-рано, но без да има лична самостоятелност и без възможност да развие свободата. А сега, въпреки тези качества, той отново трябваше да постигне това равнище. В своите ясновидски състояния Заратустра предвиждаше, че напред сред човечеството е възможно да се появи една личност, която ще притежава подробно астрално тяло. Но той знаеше и това, че преди този момент, духовните сили на Слънцето не можеха да бъдат намерени на Земята; ясновидещото съзнание можеше да ги открие само в духовната част на Слънцето. Той можеше да вижда тези сили, ако насочеше своя духовен поглед към Слънцето. И той възвествяваше на своя народ същността на тези сили, които през онова време можеха да бъдат намерени само в духовния свят, и които по-късно трябваше да слязат на Земята. Това беше учението за великия Дух на Слънцето, или Духа на Светлината (Слънчевата Аура, Аура-Маздао, Ормузд). Този Дух на Светлината се открива на Заратустра и неговите последователи като Духът, който от духовния свят обръща своя лик към човека и подготвя бъдещето на цялото човечество. Духът на Светлината, възвестяван от Заратустра, е

въсщност *Христос* преди неговата поява на Земята. Напротив, за него Ариман (Анграмайно) олицетворяваше онази сила, която изпълва с поквара човешката душа, ако последната се устреми единствено към нея. Това е същата сила, която вече описахме и която след издаването на Вулкановите тайни постигна особена власт на Земята. Наред с посланията от Духа на Светлината, Заратустра известява и ученията на онези духовни Същества, които за пречистения поглед на ясновидецът се явяват като сподвижници на Духа на Светлината, докато пред хората с непречистените остатъци от старото сумрачно ясновидство, заставаха образите на „изкусителите“. На древноперсийският народ трябваше да се обясни как в човешката душа - доколкото стремежите ѝ бяха отправени към сетивния физически свят - се разиграва една борба между Бога на Светлината и неговия противник, и как човек да се противопостави пред тласкащия го към бездната Ариман; как да се превърне влиянието му от зло в добро.

Третата културна епоха на следатлантския период възникна сред народите, които се установиха в Предна Азия и Северна Африка. Там откриваме халдеи, вавилонци и асирийци от една страна, и египтяни - от друга. У тези народи усетът към физическия сетивен свят беше изграден по-различно, отколкото при древните перси. Те приеха в себе си много повече от онази духовна заложба, която през последните времена на Атлантида позволи появата на мисловната и разсъдъчна способност при човека. Задачата на следатлантското човечество се състоеше в това, да бъдат разгърнати онези душевни способности, които идват не в резултат на преки въздействия от духовния свят, а с пробуждането на собствени мисловни и чувствени сили, с проникването на човека в сетивния свят. Завладяването на сетивния физически свят чрез тези човешки способности трябва да се разглежда като мисия на следатлантското човечество. Това завладяване напредва крачка по крачка. Раз-

бира се, още в древна Индия човекът беше влязъл в определени отношения с външния свят. Обаче той го смяташе за илюзия и духът му беше обърнат към свръхсетивния свят. В противоположност на това, у древноперсийският народ се породи стремежът към завладяване на физическия сетивен свят; обаче за тази цел до голяма степен се използваша онези душевни сили, останали като наследство от времето, когато човек общуваше непосредствено със свръхсетивния свят. Обаче свръхсетивните способности при народите от третата културна епоха бяха вече до голяма степен изгубени. Те трябваше да изследват откровенията на духовния свят в непосредственото сетивно обкръжение и благодарение на извличаните от сетивния свят културни импулси, да се развият по-нататък. Поради обстоятелството, че бяха проучвани законите на духовния свят, стоящи зад физическите природни явления, възникнаха човешките науки; поради обстоятелството, че природните сили бяха опознавани и видоизменяни, възникнаха техниката, художествените занаяти с техните инструменти и средства. За човекът на халдео-вавилонските народи, сетивният свят не беше вече илюзия; във всички свои области, в планини и морета, във въздуха и водата, този свят се превърна в едно откровение на стоящите зад тях духовни Същества. Човекът поиска да вникне не другаде, а в самите закони, на които се подчиняваха действията на тези духовни Същества. За египтянинът Земята се превърна в поле за работа; чрез своята собствена способност за съждение той трябваше да я преобрази и превърне в израз на човешката енергия. От Атлантида в Египет бяха пренесени светилища, които произлизаха предимно от оракула на Меркурий, но имаше и други, например оракули на Венера. Благодарение на тези светилища, в египетския народ можаха да се положат семената на една нова култура. Тези семена бяха донесени от един велик предводител, който премина своето обучение в персийските Мистерии на Заратустра. (Той бе-

ше един от преродените ученици на великия Заратустра.) Позовавайки се на едно историческо име, ще го наречем „Хермес“.

С приемането на Заратустровите тайни, той можа да намери правилния път, по който да води египетския народ. В хода на земния живот, между раждането и смъртта, този народ имаше така изграден усет за физическия сетивен свят, че непосредственият му поглед в скритите зад видимия свят свръхсетивни отношения беше значително ограничен. Затова пък във физическия свят той виждаше законите на духовния. За този народ духовният свят беше нещо, което той би могъл да усвои в рамките на земния живот. Обаче Посветените можеха да му покажат, как след смъртта, освободен от тялото, човек живее в света на Духовете, които тук на Земята му се явяват чрез своите метаморфози в областта на физическия свят. Хермес учеше: Когато на Земята човек употребява своите сили, за да действува съобразно целите на духовните Същества, след смъртта той се оказва способен да се съедини с тях. Особено тези, които между раждането и смъртта са работили най-усърдно в тази насока, след смъртта ще се съединят с висшето Слънчево Същество, с Озирис. За разлика от египтяните, душевната нагласа на халдео-вавилонците беше обърната предимно към физическия сетивен свят. Те изследваха законите на този свят и от сетивните феномени погледът се отравяше към духовните първообрази. И все пак в много отношения народът остана прикован към физическия свят. Вместо звездните Духове, на преден план изпъкваха самите звезди, вместо духовните Същества - техните земни аналози. Само Посветените стигаха до истински и дълбоки познания относно законите на свръхестествения свят и тяхното взаимодействие със физическите закони. Тук противоположността между знанието на Посветените и погрешната вяра на народа, се проявяваше по-силно от където и да е другаде.

Съвсем други бяха отношенията в Южна Европа и Западна Азия, където процъфтя четвъртата следатлантска културна епоха, гръко-римската. В тези области се установиха потомци на хора от най-различни краища на стария свят. Тук бяха изградени светилища, произхождащи от най-различни атлантски мистерийни центрове. Имаше хора, които притежаваха в естествен вид остатъци от старото ясновидство, и такива, които сравнително лесно можеха да го постигнат чрез съответното обучение. На определени места се пазеха не само преданията на древните Посветени, но се възпитаваха и техни достойни приемници, чийто духовен взор можеше да се издигне до още по-високи степени. Наред с всичко това у тези народи говореше мощен инстинкт: сред сетивният свят те трябваше да създадат едно ново пространство и там физическите форми да изразяват духовните сили по ясен и съвършен начин. Гръцкото изкуство е само част от последиците на този инстинкт. Достатъчно е само да проникнем с духовен поглед в гръцкия храм, за да разберем, че в това чудесно творение на изкуството, сетивната материя е така преработена от човека, че всяка негова част застава пред нас като израз на духовния свят. Гръцкият храм е „дом на Духа“. От неговите форми се носи нещо, което иначе може да възприеме само ясновидецът. Един храм на Зевс или Юпитер е така устроен, че за сетивния поглед представлява едно достойно одеяние на това, което Посветеният в тайните на Зевс вижда с духовните си очи. И така е с всяко от гръцките изкуства. По тайнствени пътища мъдростта на Посветените се вливаше в поети, художници, мислители. В светогледите на древните гръцки философи също откриваме тайните на Посветените, но под формата на понятия и идеи. Влиянията от духовния живот, както и тайните на азиатските и африканските светилища се вливаха в тези народи и техните водачи. Великите индийски Учители, учениците на Заратустра, последователите на Хермес, всички те бяха възпитали

свои ученици. Едни или други от тях основаха светилища, където древните учения отново оживяха в една нова форма. Това са Мистерииите на древността. Там се подготвиха ученици, които можеха да бъдат приведжани в онези състояния на съзнанието, позволяващи съзерцателния достъп в духовния свят. (По-големи подробности за тези Мистерии на древността могат да се намерят в моята книга „Християнството като мистичен факт“.) От тези центрове на посещението, мъдростта поемаше към хората, които се грижеха за духовните тайни в Мала Азия, Гърция и Италия. (В Гърция възникнаха орфическите и елевзински Мистерии. В окултната школа на Питагор действаха великите учения на мъдростта и нейните методи от древността. По време на големите си пътешествия Питагор беше посветен в тайните на най-различни Мистерии.)

* * *

През следатлантската епоха човешкият живот между раждането и смъртта имаше своето отражение и върху безплътното състояние след смъртта. Колкото повече човек насочваше своите интереси към физическия сетивен свят, толкова по-голяма възможност имаше Ариман да проникне в душата му по време на земния живот и да запази своята власт и след смъртта. При народите от древна Индия тази опасност беше нищожна. Защото по време на земния живот те усещаха физическия свят като една илюзия. Ето защо след смъртта те се изтръгнаха от властта на Ариман. Но толкова по-голяма ставаше опасността за древноперсийските народи. През периода между раждането и смъртта те насочваха своите интереси към физическия сетивен свят. И биха попаднали до голяма степен в мрежите на Ариман, ако Заратустра не им беше посочил по толкова впечатляващ начин с учението за Бога на Светлината, как зад физическия свят стои самият той - светът на Светлин-

ния Бог. Колкото повече хората от тази епоха приемаха в душите си представите на това учение, толкова по-сигурно се изпълзваха те от пипалата на Ариман - както през земния живот, така и за живота след смъртта, през който те трябваше да се подготвят за нов земен живот. По време на земния живот Ариман заставя човека да счита сетивно-физическото битие за единствено възможното, като по този начин човек сам си затваря всяка пролука към духовния свят. В духовния свят властта на Ариман води човека към пълна изолация, към това, да ограничава всичките си интереси единствено в себе си. Хора, които при смъртта са били под властта на Ариман, се прераждат като егоисти.

Днес с помощта на Духовната Наука можем да опишем живота между смъртта и едно ново раждане, но без да забравяме, че влиянието на Ариман до известна степен е вече преодоляно. Така го описва авторът на тази книга и в други свои съчинения, както и в първите глави на това издание. Така и трябва да бъде описан той, ако искаме да онагледим какво може да изживее човек в тази форма на съществуването, когато той сам е постигнал пречистен духовен поглед спрямо действителните отношения в света. А доколкото той изживява това, зависи от победата му над Ариман. Човек все повече се приближава до това, което той може да представлява в духовния свят. Разбира се, налице са и многобройни влияния, които ще го спъват в този устрем; всяко сериозно обсъждане на човешкото развитие следва да ги има предвид.

При египетският народ Хермес имаше грижата за това, по време на земния си живот, хората да се подготвят за общуването с Бога на Светлината. Но понеже през тази епоха интересите на хората между раждането и смъртта, бяха така устроени, че булото на сетивния свят ги откъсваше от висшите светове, то и духовният поглед оставаше помрачен дори след смъртта. Възприятията за светлинния свят оставаха смътни.

Затъмнението на духовният свят след смъртта стигна своята върхова точка при онези души, които преминаваха в духовния свят именно от тела, принадлежащи към гръко-римската култура. В земния живот те довеждаха грижата за сетивно-физическото си битие до пълен разцвет. С това те се осъждаха на едно привидно, мнимо битие след смъртта. Ето защо и гърците действително усещаха живота след смъртта като нещо подобно на сянка. И когато отдаденият на сетивата герой от тази епоха казва: „По-добре просяк на Земята, отколкото цар в царството на сенките“, това не е случайна реплика, а дълбоко усещане на истината. Тази особеност беше още по-силно подчертана при онези азиатски народи, които в своето обожание насочваха погледа си единствено към сетивните феномени, а не към техните духовни първообрази. По време на гръко-римската епоха голяма част от човечеството се намираще тъкмо в това състояние. Виждаме как мисията на следатлантския човек, състояща се в завладяване на физическия сетивен свят, по необходимост трябваше да го доведе до отчуждаване от духовния свят. Така величието от една страна, е по необходимост свързано с упадъка от друга.

Връзката между човека и духовния свят се култивираше в Мистериите. Намирайки се в особени душевни съотношения, Посветените можеха да приемат откровения от този свят. Малко или много, те бяха приемници на Атлантските оракули. Пред тях беше открито всичко, което Луцифер и Ариман скриха за обикновените хора. Луцифер скри за човека онази част от духовния свят, която се бе вливала в човешкото астрално тяло до средата на Атлантската епоха без намесата на това астрално тяло. Ако етерното тяло не би било частично отделено от физическото, човекът би могъл да изживява в себе си тази област на духовния свят като едно вътрешно душевно откровение. Поради намесата на Луцифер, той можеше да постига това само в особени състояния на душата. И тогава пред него се откриваше

един духовен свят в дрехата на астралното. Съответните духовни Същества говореха чрез образи, които носеха в себе си съставните части на по-висшата човешка природа, а те - астрално-видимите символи на своите особени духовни сили.

След намесата на Ариман, към този вид посвещение се прибави и друг. Ариман беше забулил онази част от духовния свят, която би се проявила зад сетивно-физическите възприятия, ако от средата на Атлантската епоха той не беше упражнявал своето влияние. Фактът, че всичко това беше достъпно за Посветените, се обяснява с обстоятелството, че те не се задоволяваха с онези душевни способности, чрез които човекът обхващаше сетивно-физическия свят, а упражняваха тези способности свръх обичайната мярка. Благодарение на това им се явяваха онези духовни сили, които са скрити зад природните явления. Те можеха да говорят за духовните Същества, скрити зад природата. На тях им се откриваха самите творчески и съзидателни сили, които действаха в разположения под човека природен свят. Това, което продължаваше да действа от Сатурн, Слънцето и Луната и изграждаше физическото, етерното и астралното тяло на човека, както и минералното, растителното и животинското царство, представляваше съдържанието на един вид мистерийни тайни. Но върху тях беше разпростряна властта на Ариман. Това, което беше довело до Сетивната, Разсъдъчната и Съзнаващата Душа, се съдържаше във втори вид мистерийни тайни. Обаче това, което Мистериите можеха само да загатват, беше, че в хода на времето ще се появи един човек с такова астрално тяло, в което - въпреки Луцифер - светлинния свят на Слънчевия Дух ще може да бъде осъзнат чрез етерното тяло, без да се налага изпадането в особени душевни състояния. А физическото тяло на този човек трябваше да бъде такова, че пред погледа му да се открива онази част от духовния свят, която Ариман скриваше, включително и процесите на

смъртта. Физическата смърт не би могла да промени нищо в живота на това човешко същество, тя няма никаква власт над живота. В такова човешко същество „Азът“ се проявява по такъв начин, че истинският духовен живот се разгръща в рамките на физическия. Подобно същество носи в себе си Духа на Светлината, към който - чрез особените си душевни състояния - Посветеният се издига по два пътя: този на свръхчовека, или този на природните сили. Доколкото Посветените предсказваха, че в хода на времето ще се появи такова човешко същество, те бяха пророци на Христос.

Като особен пророк в този смисъл се издигна една личност сред народ, обединяващ в себе си наследствените качества на предноазиатските народи и ученията на египтяните, а именно израелския. Това беше Мойсей. В неговата душа се бяха натрупали толкова много влияния от посвещението, че намирайки се в особени състояния, пред нея се откриваше Съществуото, което някога в нормалното Земено развитие бе поело върху себе си ролята да формира човешкото съзнание в съответствие с процесите на Луната. В светкавиците и грохота на Синай, Мойсей се срещна не само с физическите явления, но и с откровенията на посочения Дух. Наред с това обаче, върху душата му действуваше и другият вид мистерийни тайни, така че в астралните видения той долавяше как чрез „Аза“ свръхчовешкият елемент се преобразява в чисто човешки. Така пред Мойсей се откри - и то от две различни страни - онзи, който трябваше да дойде като най-висш израз на „Аза“.

В „Христос“ доби човешки облик това, което висшият Слънчев Дух беше подготвил като величествен образец на Земяния човек. С неговото появяване цялата мистерийна мъдрост трябваше в известен смисъл да приеме нова форма. По-рано тази мъдрост имаше преди всичко задачата, да пренесе човека в такова душевно състояние, че да съзерецава царството на Слънчевия Дух извън Земята. Отсега

нататък мистеријната мъдрост пое друга мисия: да възпита човека така, че той да познае Христос в неговия човешки облик, и от този център на всяка мъдрост, да вникне както в природния, така и в духовния свят.

От онзи момент на своя живот, когато астралното тяло на Христос Исус имаше в себе си всичко, което намерсатата на Луцифер можеше да прикрие, Христос стана Учител на човечеството. От този момент в човешкото земно развитие беше вложена възможността човек да се открие за онази мъдрост, чрез която той постепенно ще постигне физическата цел на Земята. В мига, когато стана събитието на Голгота, в човечеството беше вложена и другата възможност, чрез която влиянието на Ариман ще може да бъде преобразявано за постигане на доброто. Сега вече, напускайки живота и минавайки през Портата на смъртта, човек може да взема със себе си това, което го избавя от изолацията в духовния свят. Събитието от Палестина стои не само в центъра на човешкото физическо развитие, но и в центъра на останалите светове, към които принадлежи човекът. И когато се извърши „Мистеријата на Голгота“ и бе понесена „смъртта на кръста“, Христос озари най-напред онзи свят, в който пребивават душите след смъртта, за да сломи именно там силата на Ариман. От този миг областта, наричана от гърците „Царство на сенките“, бе пронизана от мълнијата на Духа, която увери неговите обитатели, че светлината отново ще се върне там. Това, което беше постигнато чрез „Мистеријата на Голгота“ за физическия свят, хвърли своята светлина и в духовния свят.

До това събитие, следатлантското развитие на човечеството представляваше един възход за физическия активен свят. В същото време то се оказа упадък за духовния свят. Всичко, което се вливаше в сетивния свят, от прадревни времена извираше от духовния свят. След Христовото Събитие хората, издигнали се до Христовата тайна, мо-

гат да пренесат това, което са постигнали, от сетивния свят в духовния. И тогава то отново се връща в земния сетивен свят, когато при своето прераждане хората донасят със себе си онова, което Христовият Импулс е станал за тях в духовния свят между смъртта и едно ново раждане.

Появяването на Христос донесе на човечеството нещо, което започна да действа като заровено в земята име. Семето може да израсне само постепенно. И само твърде малка част от новата мъдрост е влята днес в потока на физическото съществуване. То се намира едва в началото на християнското развитие. И в епохите след появяването на Христос, това християнско развитие можа да разкрие от вътрешната си същност само толкова, колкото хората и народите бяха способни да приемат в своите представи.

Първата форма, в която това познание може да се излее бихме определили като един всеобхватен идеал на живота. Като такъв, той се противопостави срещу онези форми на живот, които се обособиха в развитието на следатлантското човечество. По-горе описахме условията, при които човешките души слизаха на Земята в епохата на Лемурия. В душевен смисъл, хората могат да бъдат отнесени към различни Същества, които идвайки от други светове, се въплъщаваха в телесните потомци на древните лемурийци. Едно от последствията на това са и различните човешки раси. Поради тяхната различна карма, в превъплътените души възникнаха най-различни жизнени интереси. Доколкото беше в сила този ред на нещата, не можеше да се породи и никакъв „общочовешки идеал“. Човечеството бликна от един общ извор, но дотогавашното Земно развитие водеше само до разделение. Едва в представата за Христос имаме идеалът, който премахва всяко разделение, защото в човека, носещ името Христос, живеят също и силите на висшия Слънчев Дух, в който всеки човешки Аз намира своята прародина. Още израелският народ се чув-

стуваше като народ, а израелтянинът - като член от този народ. Едва когато хората ясно разбраха, че в Христос Исус живее идеалният човек, недосегаем за силите на разделението, християнството се превърна в идеал на всеобхватно братство. Над всички отделни интереси и отделни родства изгря чувството, че истинският човешки Аз има общ произход за всички хора. (Наред с останалите земни предшественици се появи и общия Отец на всички хора. „Аз и Отец сме едно“).

През четвъртото, петото и шестото столетие след Христос, в Европа беше подготвена една културна епоха, която започна от 15-то столетие. Тя продължава и днес. Това е петата следатлантска културна епоха. Народите, които след различни преселения и превратности на съдбата станаха носители на тази епоха, бяха потомци на онези атлантци, които останаха най-незасегнати от събитията, разиграли се през четирите предхождащи културни епохи. Те не бяха проникнали до областите, където се кореняха посочените култури. Напротив, те продължаваха да култивират атлантските култури по свой собствен начин. Между тях имаше много хора, които до висока степен бяха съхранили наследството от древното сумрачно ясновидство, изразяващо се в междинно състояние между будността и съня. Такива хора имаха собствени опитности от духовния свят и можеха да описват духовните процеси на своите себеподобни. Така възникна един цял свят от предания за духовни събития и духовни Същества. Първоначалният източник на съкровището от народни приказки и сказания, се корени точно в такива духовни изживявания. Защото сумрачното ясновидство у много хора продължи до времена, които не са твърде далеч от нашето съвремие. Имаше и други хора, които наистина изгубиха ясновидството, но изградиха такива способности за овладяване на сетивно-физическия свят, съответстващи на присъщите за ясновидството чувства и усещания. Атлантските оракули имаха и тук свои последова-

тели. Навсякъде имаше Мистерии. Само че в тях се извършваше такъв вид посвещение, отвеждащо към разтварянето на онзи духовен свят, който Ариман скриваше. Духовните сили, скрити зад природните явления, ставаха достъпни за човека. В митологиите на европейските народи са запазени остатъци от това, което Посветените в тези Мистерии можеха да предадат на другите хора. Тези митологии съдържат също и другата тайна, само че в по-несвършен вид, отколкото в южните и източни Мистерии. Свръхчовешките Същества бяха познати и в Европа. Там ние ги виждаме в непрекъсната борба с войнството на Луцифер. Вярно е - там се говореше и за Бога на Светлината, обаче по такъв начин, че не ставаше ясно дали той ще победи Луцифер. Но и тези Мистерии бяха озарени от бъдещия образ на Христос. За него се предвещаваха, че царството му ще замени царството на другия Бог на Светлината. (Всички предания за „залеза на Боговете“ и други подобни произлизат от тези европейски Мистерии).

Под тези влияния в хората от петата културна епоха възникна едно душевно раздвоение, което продължава и днес. То се проявява в живота по най-различен начин. Душата не беше запазила в достатъчно силна степен влечението си към духовното, каквото бе присъщо на древните времена, и не можеше да поддържа връзката между духовния и сетивния свят. Тя запази това влечение само като усещане и чувство, а не като непосредствено виждане в свръхсетивния свят. Затова пък погледът на човека беше все повече насочван към сетивния свят и неговото завладяване. Пробудените през последните периоди на Атлантида способности за съждение, както и всички онези сили в човека, чиито инструмент е физическият мозък, бяха изградени с оглед на физическия свят и неговото завладяване. В човека се развиха, така да се каже, два свята. Единият е обърнат към физическо-сетивното съществуване; другият е възприемчив към откровенията на духовния свят, обгръ-

ща го с усет и чувство, без обаче да го вижда. Зародишите на това душевно разцепление бяха вече налице, когато Христовото учение се вля в земите на Европа. Хората приеха в сърцата си това послание от Духа; то проникна в техните усещания и чувства. Обаче те не можаха да открият връзката му с опирация се на сетивата разум и неговите постижения в областта на физически-сетивния свят. Това, което виждаме днес като противоположност между официална наука и духовно познание, е само следствие от този факт. Християнската мистика (на Екхард, Таулер и т. н.) е резултат от проникването на християнството в човешките усещания и чувства. А науката, опираща се на сетивния свят, и нейните постижения, са резултат от другата страна на душевния живот. Постиженията в областта на външната материална култура дължим точно на тази душевна диференциация. Само благодарение на това, че тези човешки способности, имащи за инструмент мозъка, бяха едностранно приложени в областта на физическия свят, те можаха да се развият до такава степен, която направи възможна днешната наука, техника и т. н. Материалната култура можеше да се роди само сред европейските народи. Защото те са далечните наследници на онези атлантски прародители, които превърнаха влечението към сетивния свят в продуктивна способност, едва когато то бе стигнало до определена зрелост. Докато по-рано това влечение само дремеше в тях, а те живееха от наследените остатъци на атлантското ясновидство и от съобщенията на Посветените. И докато духовната култура беше обърната единствено към тези влияния, сред човечеството бавно се пробуждаше усетът за материалното завладяване на света.

Обаче в нашето столетие вече намира зората на шестата следатлантска културна епоха. Защото това, което трябва да възникне в определено време от развитието на човечеството, то съзрява бавно още в предходните епохи. Това, което можем да развием в неговите наченки още днес, е

всъщност да открием свързващата нишка между двете страни на човешката душа: материалната култура и животът в духовния свят. За тази цел е необходимо от една страна да бъдат обхванати с понятия образите, които човек открива при духовното виждане, а от друга - в наблюденията и изживяванията, свързани със сетивния свят, да се доберем до откровенията на Духа. Шестата културна епоха ще доведе хармонията между двете сфери до пълно съвършенство.

Ето че нашето изложение в тази книга стигна до онази точка, от която то може да насочи своя поглед от миналото към бъдещето. Но по-добре е, ако преди това разгледаме познанието на висшите светове и Посвещението. После ще преминем към кратко описание на бъдещето, доколкото е възможно в рамките на този труд.

ПОЗНАНИЕТО НА ВИСШИТЕ СВЕТОВЕ (ПОСВЕЩЕНИЕТО)

В днешната степен от своето развитие, обикновеният живот на човека включва три душевни състояния: будност, сън и сънуване. Върху последното състояние ще говорим накратко в следващите страници. Сега ще разгледаме двете основни и редуващи се състояния: будността и съня. До познания за висшите светове човек успява да се издигне, ако придобие, освен будността и съня, едно трето душевно състояние. Докато човек е буден, душата е отдадена на сетивните впечатления и на пораженията от тях представи. По време на съня, сетивните впечатления замлъкват, но наред с това душата загубва и съзнанието.

Нека да си представим, че по време на съня душата би могла да развие определено съзнание, въпреки че сетивните усещания са заличени, както това става в дълбок сън. В този случай би липсвал *също и споменът* за дневните изживявания. Ще се намира ли тогава душата в едно нищо? Не би ли могла да има тя някакви изживявания?

Отговор на тези въпроси е възможен само ако действително бъде постигнато състояние, което е идентично или близко до гореописаното. А именно, когато душата може да изживее нещо, дори и ако в нея липсват спомени и сетивни усещания. Тогава спрямо външния свят душата би се намирала като в сън; и все пак тя няма да спи, а би пребивавала като будна в един действителен свят. - Такова състояние на съзнанието може да се постигне, ако човек се потопи в онези душевни изживявания, които му предлага Духовната Наука. И всичко, което тя съобщава за областите, разположени над сетивния свят, е изследвано и прове-

рено с помощта на такова състояние на съзнанието.

В предходните глави бяха направени някои съобщения върху висшите светове. В следващите страници - доколкото това е възможно в тази книга - трябва да говорим и за средствата, чрез които може да се постигне необходимото за този вид изследване състояние на съзнанието.

Само в едно отношение това състояние на съзнание-то прилича на сънят, а именно че то прекъсва всякакви външни сетивни усещания; отстранени са и всички мисли, които се пораждат от сетивните впечатления. Докато обаче в съня душата не разполага с никаква сила за съзнателни изживявания, чрез това ново състояние на съзнанието, тя се добира до тази сила. Следователно чрез него в душата се пробужда такава способност за изживяване, каквато в обикновеното съществуване се поражда само от сетивните усещания. Пробуждането на душата за подобно по-висше състояние на съзнанието може да се нарече Посвещение (Инициация).

Средствата за Посвещение извеждат човекът от обикновеното дневно съзнание и го насочват към такава душевна дейност, при която той започва да си служи с духовни органи за наблюдение. Всяка душа носи в себе си тези органи като зародиши от по-рано. Тези зародиши трябва да бъдат развити. - Но може да възникне и такъв случай, когато в определен момент от своя живот, без особена подготовка, даден човек открива, че в него се пробуждат тези по-висши органи. Настъпва един вид неволно себепробуждане. Подобен човек открива, че е преобразен в цялата си същност. Душевните му изживявания стават безкрайно богати. И той открива, че при никакво сетивно познание не може да усети такова щастие, такова умиротворение и вътрешна топлина, както при онова познание, което е недостъпно за физическите очи. От духовният свят в неговата воля се вливат сили, доверие и сигурност в живота.

Такива случаи на самопосвещение наистина същест-

вуват. Те обаче не трябва да ни карат да мислим, че единствено правилното е да изчакаме такъв вид Посвещение и да не правим нищо, за да го постигнем чрез усърдно обучение. Тук няма да говорим за самопосвещението, понеже то може да настъпи независимо от някои правила. Ще се спрем върху начините, чрез които съответното обучение може да пробуди дремещите в душата духовни възприемателни органи. Хора, които не изпитват в себе си никакъв подтик да направят нещо за своето развитие, лесно ще кажат: Човешкият живот се направлява от духовни сили, в чието ръководство не трябва да се намесваме; трябва спойно да изчакаме момента, когато тези сили ще намерят за подходящо да открият пред душата един друг свят. Подобни хора преценяват намесата в мъдростта на духовното ръководство като един вид дързост, или като едно неоправдано желание. Хора с такъв начин на мислене, ще променят мнението си едва когато дадена идея ги порази със своята сила. Ако напр.те си кажат: Мъдрото ръководство на духовния свят ми е дало определени способности; но то не ми ги е поверило, за да стоят неизползвани, а за да си послужи с тях. Мъдростта на ръководството се състои в това, че то е вложило в мен зародишните възможности за едно по-висше съзнание. И аз разбирам това ръководство само тогава, когато усещам пробуждането на тази зародишна възможност като свой личен дълг; възможността, която обещава да открие пред човека всичко, което може да му бъде открито чрез неговите собствени духовни сили. Когато подобна мисъл упражни достатъчно силно въздействие върху душата, опасенията срещу обучение, насочено към постигането на по-висше съзнание, отпадат.

Срещу подобно обучение съществуват и други доводи. Някой може да каже: „Развитието на вътрешните душевни способности обхваща най-скритата светиня на човека. То включва в себе си преобразяване на цялото човешко същество. Обикновено човек не може сам да си измисли сред-

твата за подобно преобразяване. Как се навлиза в един по-висш свят, знае само този, който познава пътя от своя лична опитност. И когато се обръщаме към такава личност, ние ѝ позволяваме да се намесва в най-скритата светиня на душата.“

За човек с подобно мислене, изложените в една книга средства за постигане на по-висше съзнание не представляват утеха. Защото не става дума за това, дали някому се съобщава нещо устно, или пък че определена личност, разполагаща с тези средства, ги описва в дадена книга, за да ги научи от там друго лице. Има личности, които действително познават правилата за развитието на духовните възприемателни органи и застъпват мнението, че тези правила изобщо не трябва да се публикуват. Подобни лица в повечето случаи смятат за недопустимо разгласяването на определени истини за духовния свят. Що се отнася до съвременната епоха от развитието на човечеството, подобен възглед трябва да се разглежда като остарял. Вярно е, че разгласяването на подобни правила може да става само до определена граница. Но след като ги приложи в своя духовен живот, те действуват по такъв начин, че човек успява сам да намери пътя за но-нататъшното си развитие. Този път се оказва правилен, само ако човек вникне с безпогрешен поглед в изминатите досега степени. Подобни факти могат да предизвикат опасения срещу духовния път на познание. Но тези опасения изчезват, когато вникнем в самата същност на човешкото развитие, което предопределя и съответния вид обучение. Наред с това развитие ще засегнем накратко и други методи на обучение.

Обучението, което разглеждаме тук, дава на всеки, който има волята да се устреми към по-висока степен на развитие, подходящите средства, за да бъде предприето цялостното преобразяване на душата. Съмнителната намеса в живота на ученика би била само тази, при която учителят предприема това преобразяване с помощта на средства,

които не подлежат на съзнателен контрол от страна на ученика. С такива средства обаче не си служи нито едно *истинско* ръководство на духовното развитие в нашата съвременност. Истинското ръководство не прави от ученика сляпо оръдие. То му дава правилата за поведение, а ученикът ги изпълнява. При това, когато е уместно, не се премълчава, защо се препоръчва едно или друго правило. Приемането на правилата и тяхното приложение от една личност, която търси духовното развитие, не трябва да става по механизмите на сляпата вяра. В тази област сляпата вяра трябва да бъде напълно изключена. Ако човек разглежда природата на човешката душа - доколкото това е възможно без духовно обучение, а само чрез обикновеното самонаблюдение - той може, след приемането на препоръчаните от духовното ръководство правила, да запита: по какъв начин действуват тези правила в душевния живот? При непредубедено и здраво човешко мислене, още преди каквото и да е обучение, на този въпрос може да се отговори *достатъчно* ясно. Можем да си изградим вярна представа за действието на тези правила, преди да сме ги включили в живота си. Но да изживеем това действие, можем само по време на обучението. Ако човек насочва със здравия си разум всяка своя крачка, тогава изживяването винаги се съпровожда с разбиране на това изживяване. Днес истинската Духовна Наука предлага само такива правила, спрямо които здравият разум може да упражни своите права. Ако човек има волята да се отдаде единствено на *такова* обучение и не се остави да бъде подведен от предразсъдъци в посоката на една *сляпа* вяра, за него ще изчезнат всякакви опасения и съмнения. Възраженията срещу системно обучение за постигането на по-висше съзнание няма да го смущават.

Дори за личност, която вече има вътрешната зрялост, необходима за самопробуждането на духовните възприемателни органи, едно обучение не само че не е излишно, а

напротив - то е особено подходящо. Защото само в отделни случаи подобна личност - преди своето самопоосвещение - успява да избегне погрешните и опасни странични пътища. Обучението ѝ спестява тези отклонения и я води напред. Когато за тази душа настъпи такова самопоосвещение, това се дължи на обстоятелството, че в предишните си съществувания тя е постигнала съответната зрялост. Лесно може да се случи тъкмо такава душа да запази смътно чувство за своята зрялост и намирайки опора в това чувство, да отхвърли обучението. Подобно чувство може да породи известно високомерие, което руши доверието към истинското духовно обучение. Понякога определена степен от духовното развитие може да остане скрита, и да се появи в една или друга възраст. Тъкмо обучението е истинското средство, което довежда до нейната поява. Ако в този случай даден човек се затвори за обучението, неговите способности могат да останат непроявени и да напомнят за себе си в един следващ живот.

Във връзка с обучението за свръхсетивно познание, за което става дума тук, важно е да се избегнат евентуални недоразумения. Едно от тях може да възникне, ако някой сметне, че обучението има за цел да направи от човека някакво друго същество, и то във всеки миг от неговия живот. Обаче тук нещата не опират до това, да се дадат общи предписания за живота, а да се опишат определени душевни процеси, които - ако човек култивира в себе си - му дават възможност да наблюдава свръхсетивния свят. Духовното обучение няма никакво *непосредствено* влияние върху онази част от социалната дейност на човека, която остава извън въпросното наблюдение на свръхсетивния свят. Но постепенно човек добива свръхсетивен поглед *също* и върху обикновената си житейска и социална дейност. При това свръхсетивното наблюдение е така отделено от обикновената житейска дейност, както състоянието на будност е отделено от съня. Едното ни най-малко не смущава

другото. Ако напр. някой би искал да вмъкне свръхсетивните впечатления в делничния ред на живота, той би приличал на един болен човек, чийто сън постепенно е прекъсван от мъчително и вредно пробуждане. Напредналият може да се пренася в съзнанието на свръхсетивно наблюдение по своя собствена воля. Духовното обучение е само *косвено* свързано с определени предписания за живот дотолкова, доколкото без етично поведение в живота, погледът в свръхсетивния свят е невъзможен или вреден. Ето защо определени неща, които отварят свръхсетивния поглед на човека, в същото време са и средства за облагородяване на поведението в живота. От друга страна, чрез проглеждането в свръхсетивния свят, човек се изправя пред по-висши морални импулси, които са валидни и за сетивния физически свят. Определени морални императиви, определени морални необходимости, могат да бъдат познати едва в условията на свръхсетивния свят.

Второ недоразумение би възникнало, ако някой повярва, че душевните усилия, свързани с постигането на свръхсетивното познание, имат нещо общо с изменения във физическия организъм. Напротив, подобни душевни усилия ни най-малко не са свързани с онези факти, които се разглеждат от физиологията или която и да е друга дисциплина от естествените науки. Тези духовно-душевни процеси, също както и здравото мислене, не протичат в рамките на физическия свят. Според самото *естество* на тези душевни усилия, те предизвикват в душата същите процеси, през които тя преминава, когато си служи по един здрав начин с представи и съждения. Доколкото здравото мислене е свързано малко или много с тялото, дотолкова са свързани с него и процесите на истинското духовно обучение. Всичко, което в тази област се отнася по друг начин към човека, е не духовно обучение, а негова пародия. Следващото изложение трябва да се разбира в смисъла на казаното тук. Само защото свръхсетивното познание извира

от цялата душа на човека, то изглежда така, сякаш обучението изисква неща, които се стремят да направят от човека друго същество. В действителност става дума за наставления относно такива процеси, които позволяват на душата, в хода на нейния живот, да се добира до мигове, гарантиращи ѝ наблюдения в свръхсетивния свят.

* * *

Скокът към свръхсетивното съзнание може да се осъществи само от равнището на обикновеното будно съзнание. Преди своето издигане до новото съзнание, душата живее именно в него. В хода на обучението, ѝ се дават средствата, за да извърши този преход. Едни от първите средства, които обучението дава, са валидни и за обикновеното дневно съзнание. Характерна особеност на най-важните средства е, че те се състоят в една спокойна работа на душата. Става дума за това, душата да се отдаде на точно определени представи. Тези представи са от такова естество, че действуват като пробуждаща сила върху някои скрити способности на човешката душа. Те се различават от представите на будното дневно съзнание, които имат задачата да изобразят един сетивно възприеман предмет. Колкото по-точно вършат това, толкова по-истинни са те. Тяхната задача е да бъдат истинни тъкмо в този смисъл. Представите, на които трябва да се отдаде душата с оглед на духовното обучение, нямат такава задача. Те са изградени не за да изобразят един външен обект, а за да действуват пробуждащо върху душата чрез особените свойства, които притежават. В този смисъл, най-добри са *символните* представи. Разбира се, могат да се използват и други представи. Защото съвсем не е важно съдържанието на представите; важно е душата да насочи всичките си сили върху това, да не допусне в съзнанието нищо друго, освен съответната представа. Докато в обикновения живот, духовните сили са

разпръснати върху много неща и представите бързо се сменят, при духовното обучение съществена е концентрацията на целия душевен живот върху една представа. И тази представа трябва да бъде поставена в центъра на съзнанието според свободната воля на ученика. Ето защо символните представи са по-добри от тези, които отразяват външни предмети или процеси, защото последните имат своята опорна точка във външния свят, така че душата се уповава на себе си в по-малка степен, отколкото при символните, които са образувани от собствената душевна енергия. Важното е не *какво* си представяме, не съдържанието на представата, а това че поради самото естество на представния процес, душевните сили се освобождават от всякаква връзка с физическия свят.

До истинско разбиране на това вглъбяване в една представа, можем да стигнем само ако пробудим в душата си *понятието за спомена*. Ако например насочим поглед към едно дърво и после го отклоним в друга посока, така че повече не го виждаме, ние отново можем да пробудим в душата представата за дървото благодарение на спомена. Тази представа за дървото, която имаме без то да е пред очите ни, е един *спомен* за дървото. Нека да си представим, че задържаме този спомен в душата; че оставаме душата да почива върху представата-спомен и се стремим да изключим от съзнанието всички други представи. Тогава душата е *потопена* в представата-спомен за дървото. В този случай имаме едно потъване на душата в една представа; и все пак тази представа е отражение на един сетивно възприемаем предмет. Когато обаче предприемем същият душевен процес с представа, която е поставена в центъра на съзнанието чрез свободната воля, тогава ние постепенно ще получим въздействието, за което става дума.

Ще посочим пример, за да онагледим вътрешното вглъбяване в една символна представа. Най-напред подобна представа трябва да бъде изградена в самата душа. Това

може да стане по следния начин: Да си представим едно растение, как то пуска своите корени в почвата, как покарва лист след лист, как израства и дава цвят. А сега наред с това растение, да си представим и един човек. Да помислим, как неговите качества и способности са много по-съвършени от тези на растението. Да помислим, как той може да се придвижва тук или там, в зависимост от своите чувства и воля, докато растенето е приковано към почвата. Но да си припомним и друго: че несъмнено, човек е по-съвършен от растението, обаче в замяна на това аз виждам у него свойства, които не откривам при растението, и поради тяхното отсъствие, растението в известен смисъл може да се яви пред мен като по-съвършено от човека. Човекът е изпълнен от страсти и горещи желания; в своето поведение той се ръководи от тях. При него мога да говоря за заблуждения поради неговите страсти и инстинкти. При растението аз виждам как то следва лист по лист чистите закони на растежа, как спокойно и безстрастно отваря своите цветове пред девствените слънчеви лъчи. Тогава мога да си кажа: да, човекът има една по-голяма степен на съвършенство спрямо растението, обаче то е за сметка на това, че към явяващите ми се в такава чистота растителни сили, той е прибавил към своята същност инстинкти, желания и страсти. Сега мога да си представя, как през растението тече неговия зелен сок и как той е израз на чистите и безстрастни закони на растежа. После си представям как червената кръв тече през артериите на човека, като израз на инстинктите, страстите и желанията. Всичко това аз оставам да изникне в душата ми като една жива мисъл. И тогава си представям по-нататък, как човекът е способен да се развива; как той може да пречиства своите инстинкти и страсти чрез своите по-висши духовни способности. Замислям се как по този начин се унищожава някаква низша сила в тези инстинкти и страсти, така че те се издигат на една по-висша степен. И тогава нека да си

представим кръвта като израз на пречистените инстинкти и страсти. Сега например аз отправям духовен поглед към розата и си казвам: в червения розов лист аз виждам зеления растителен сок, само че преобразен в червено; и червената роза, също като зеления лист, следва чистите и безстрастни закони на растежа. Сега червеният цвят на розата би могъл да се превърне за мен в символ на такава кръв, която е израз на пречистените инстинкти и страсти; те са отхвърлили от себе си низшите качества, и в своята чистота приличат на силите, които действуват в червената роза. Аз се опитвам не само да преработват тези мисли в моя ум, но и да им вдъхна живот в моите усещания. Сега, когато си представям чистотата и спокойното безстрастие на поникващото растение, аз мога да изпитам едно блажено усещане; аз мога да породя в себе си чувството, как повисшите качества трябва да бъдат изкупени чрез добиването на инстинкти и страсти. Това може да преобрази блаженството в едно сериозно чувство. И когато се отдавам на мисълта за червената кръв, която може да стане носител на вътрешно чисти изживявания, както червения сок на розата, в мен се пробужда чувството на озаряващо щастие. В случаят важното е да не заставаме безчувствени пред мислите, които служат за изграждането на една символна представа. След като сме живяли в подобни мисли и чувства, можем да ги превърнем в следната символна представа.

Да си представим един черен кръст. Той идва като *СИМВОЛ* на унищожените низши сили в човешките инстинкти и страсти, а там където гредите на кръста се пресичат, да си представим седем червени, грейнали рози, подредени в кръг. Тези рози да бъдат символ на една кръв, която е израз на пречистените инстинкти и страсти.

Тук не е важно, дали и доколко дадена естествено-научна представа намира горните мисли за оправдани. Защото става дума за развитието на такива мисли от-

носно растението и човека, които, без никаква теория, могат да бъдат постигнати чрез едно просто и непосредствено съзерцание. Такива мисли - наред с теоретичните представи за нещата от външния свят - също имат своето значение, и то не по-малко важно. В случаят мислите са тук не за научното потвърждение на даден факт, а за да послужат в изграждането на един *СИМВОЛ*, който променя и засилва душевната активност, независимо от възраженията, които биха хрумнали на една или друга личност при изграждането на този символ.

Подобно на посочения пример с представата-спомен, сега пред душата си трябва да поставим една такава символна представа. Подобна представа - когато вътрешно се вгълбим в нея - има сили, които пробуждат душата. По време на вгълбяването се стремим да изключим всяка друга представа. Само посоченият символ трябва да витае духом пред душата, и то колкото е възможно по-живо.

Не е без значение, че горния символ беше споменат тук не просто като една пробуждаща представа, а беше изграден върху определени представи, свързани с растението и човека. Защото въздействието на такъв символ зависи от това, че сме го изградили по описания начин, преди още да сме си послужим с него за целите на вътрешното вгълбяване. Ако прибегнем към подобен символ, без предварителното изграждане в собствената си душа, той остава студен и с твърде ограничено въздействие, отколкото ако е получил озаряваща сила чрез съответната душевна подготовка. Обаче по време на вгълбяването не трябва да викаме в душата си всички подготвителни мисли, а да оставим да витае духом само образа, като наред с него призовем и *ОНЕЗИ УСЕЩАНИЯ*, които възникват чрез подготвителните мисли. Ето как символът, освен в чувствено изживяване, се превръща в знак. А силата на въздействието се крие тъкмо в пребиваването на душата в това изживяване. Колкото по-дълго успее да се задържи човек в тази област, без да

допусне намесата на друга, смущаваща представа, толкова по-действен е целият процес. И все пак добре е, ако извън времето, което посвещаваме на вглъбяването, често повтаряме изграждането на образа чрез съответни мисли и чувства по гореописания начин, за да не избледнее общото усещане. Колкото по-голямо търпение проявяваме за редовното обновяване на процеса, толкова по-значителен става образа за душата. (В моята книга „Как се добиват познания за висшите светове?“ са дадени и други средства за вътрешно вглъбяване. Особено действени са описаните там медитации върху поникването и умирането на едно растение, върху дремещите в едно растително семе растежни сили, върху формите на кристалите и т. н. Тук в тази книга трябваше да покажем само с един пример същността на медитацията.)

Такъв символ, какъвто описахме тук, не изобразява никакъв външен предмет или процес, който може да се наблюдава в природата. Но тъкмо поради това той притежава пробуждаща сила за определени чисто душевни способности. Впрочем някой би възразил: Несъмнено, „цялото“, като символ, не съществува в природата, обаче всички негови подробности са взети от природата - черния цвят, розата и т. н. Всичко това възприемаме именно със сетивата. Ако човек бъде смутен от подобно възражение, нека да се замисли, че пробуждането на по-висшите душевни способности идва не от възпроизвеждането на сетивните възприятия, а изключително от *начина на свързване*, който прилагаме относно отделните подробности. Този синтез не възпроизвежда нещо, което съществува в сетивния свят.

Процесът на душевното вглъбяване трябваше да бъде онагледен, като пример, с един символ. В духовното обучение могат да бъдат прилагани най-разнообразни образи от този род, а самите образи могат да бъдат изградени по всевъзможни начини. могат да бъдат посочени също определени изречения, формули и отделни думи, в които учени-

кът да се вгълбява. Във всеки случай тези средства за медитиране имат за цел да откъснат душата от сетивните възприятия и да я подтикнат към такава дейност, при която впечатленията от физическите сетива остават без значение. Истинската задача е да бъде даден тласък в развитието на дремещите душевни способности. Медитациите могат да се съсредоточат и само върху определени чувства, усещания и т. н. Подобни медитации се оказват особено резултатни.

Да вземем чувството на радост. В нормалния живот душата изпитва радост, ако е налице съответната външна предпоставка. Ако една душа вижда, как даден човек извършва определено действие, влагайки в него цялата доброта на своето сърце, тогава тази душа ще се изпълни с радост. Но тя може да продължи да размишлява върху подобно действие и да си каже: Едно действие, което блика от добротата на сърцето, е нещо, при което извършителят не преследва своя собствен интерес, а интереса на друг човек. Такова действие може да се нарече добро от морална гледна точка. Сега размишляващата душа може напълно да се освободи от конкретния случай, създал предпоставките за радост, и сама да си изгради всеобхватната идея за добротата на сърцето. Тя може например да се замисли, как сърдечната доброта възниква благодарение на това, че една душа като че ли всмуква интереса на другите и го превръща в свой собствен интерес. И сега душата може да изпита радост от тази морална идея за добротата на сърцето. Това е радост, свързана не с един или друг процес от сетивния свят, а радост от една *идея* като такава. Когато се опитаме да оживим и задържим по-дълго подобна радост в душата си, ние стигаме до медитацията върху определено чувство, върху определено усещане. В този случай действащата сила за пробуждането на вътрешните душевни способности е не идеята, а проявеното в душата чувство, което е поддържано в значителен период

от време, при това без да е предизвикано от някакво външно впечатление.

Понеже свръхсетивното познание прониква по-дълбоко в същността на нещата отколкото обикновеното мислене, от неговите опитности могат да се извлекат такива усещания, които - ако бъдат приложени за вътрешно вглъбяване - ускоряват в много по-висока степен разгръщането на душевните способности. Колкото и да е необходимо това за по-висшите степени на обучение, трябва да се има предвид, че едно енергично вглъбяване в такова чувство, каквото е например съзерцанието на сърдечната доброта, може да ни отведе твърде далеч.

Понеже хората са различно устроени, за отделният човек резултатни могат да бъдат най-различни от средствата за обучение. Що се отнася до продължителността на медитацията, нека напомним, че въздействието е толкова по-силно, колкото по-спокойна и обмислена е самата медитация. Всяко прекаляване в тази посока трябва да се избягва. В хода на упражненията се постига един вътрешен усет, който подсказва на ученика как да постъпва в това отношение.

По правило тези медитативни упражнения трябва да се правят продължително време, преди да се доловят техните последици. Това, което безусловно се изисква за духовното обучение е: търпение и постоянство. Ако човек не пробуди в себе си тези две качества и не продължи своите упражнения в пълно спокойствие, така че търпението и постоянството непрекъснато да определят основното му душевно настроение, той не може да постигне много.

От предходното изложение е ясно, че вътрешното вглъбяване (медитацията) е средство за постигане на познание за висшите светове, както и че не всяка произволна представа води към този път, а само такава, която е изградена според описания начин.

Пътят, който описваме тук, води най-напред до това,

което се нарича *имагинативно* познание. То е първата по-висша степен на познанието. Познанието, което се гради върху сетивните възприятия и тяхната преработка чрез свързвания със сетивата разум, може да бъде наречено - в смисъла на Духовната Наука - „предметно познание“. Над него се разполагат по-висшите степени на познание, първата от които е именно имагинативното познание.

Ако под „имагинация“ се разбира само една „въобразена“ представа, която няма нищо общо с действителността, изразът „имагинативен“ би могъл да предизвика у някого сериозни съмнения. В Духовната Наука обаче, „имагинативното“ познание трябва да се разбира като такова познание, което се проявява при точно определено свръхсетивно състояние на съзнанието. Всичко, което човек възприема в това състояние на съзнанието, са духовни факти и Същества, до които сетивата нямат никакъв достъп. Понеже то се пробужда в душата при медитиране върху определени символи или „имагинации“, можем да наречем и съответстващия му свят „имагинативен“, а познанието, което се отнася до него - „имагинативно“. Следователно, „имагинативно“ означава нещо, което в един по-друг смисъл е „действително“, както действителни са фактите и съществата от физическия свят. Тук не става дума за *съдържанието* на представите, което изпълва имагинативното изживяване; всичко се свежда до душевната способност, която се изгражда в хода на това изживяване.

Едно близко до ума възражение срещу използването на посочените символни представи е, че тяхното образуване произлиза от едно мечтателно мислене и от произволно въображение, чиито резултати биха могли да бъдат твърде съмнителни. Обаче спрямо онези символи, които стоят в основата на истинското духовно обучение, подобно съмнение е неоправдано. Защото символите са така подбрани, че можем напълно да се абстрахираме от тяхното отношение към външната сетивна действителност и да търсим тяхна-

та стойност само в онази сила, с която те действуват върху душата, и то тогава, когато тя отклонява цялото си внимание от външния свят, когато подтиска всички сетивни впечатления и изключва всички мисли, зависещи от външни подбуди. Процесът на медитацията става най-нагледен, когато го сравним със съня. От една страна този процес е близък до съня, но от друга е напълно различен. Медитацията е като един сън, който спрямо дневното съзнание представлява по-висша будност. Работата е там, че концентрирайки се върху съответната представа или образ, душата е принудена да извлича много по-могъщи сили от собствените си дълбини, отколкото ѝ са нужни в обикновения живот и при обикновеното познание. Така нейната вътрешна подвижност нараства неимоверно. Тя се освобождава от тялото, както се освобождава от него по време на сън; само че тя не потъва в характерното за съня безсъзнание, а се издига в един свят, който по-рано не е изживявала. Макар че от една страна, що се отнася до освобождаването ѝ от тялото, нейното състояние може да се сравни със съня, то все пак е такова, че в сравнение с обикновеното дневно съзнание може да се означава като *повишена будност*. По този начин душата изживява себе си в своята вътрешна и независима същност, докато в обикновената дневна будност - когато поради по-слабото разгръщане на своите сили тя осъзнава себе си само с помощта на тялото - тя не изживява себе си, а само долавя образа, като един вид огледално отражение на това, което тялото (всъщност неговите процеси) загатва пред нея.

Символите, изградени според описания начин, естествено, още не се отнасят към никакви реалности в духовния свят. Те само улесняват душата, в стремежа ѝ да се откъсне от сетивните възприятия и от мозъка като инструмент, с който засега е свързан разумът. Това откъсване не настъпва преди човек да усети: ето, сега аз си представям нещо, благодарение на такива сили, които не се нуж-

даят от инструментите на моите сетива и моя мозък. Първото, което човек, тръгвайки по този път, изживява, е освобождаване от физическите органи. Тогава той може да потвърди: когато пренебрегна сетивните възприятия и обикновеното мислене, моето съзнание не угасва; аз мога да се изтръгна от това мислене и да се усетя като едно същество *редом* с предишната си личност. Това е първото чисто духовно изживяване: наблюдаването на едно душевно-духовно Азово Същество. То се отделя като ново „Себе“ от онова „Себе“, което е свързано единствено с физическите сетива и физическия разум. Ако бихме могли да се освободим от сетивния свят, от света на разума - но без медитирането - бихме потънали в „нищото“ на безсъзнанието. Естествено, душевно-духовната ни същност е била налице и *преди* медитациите. Обаче тя още не е притежавала никакви инструменти за наблюдение на духовния свят. Тя е представлявала нещо като физическо тяло, лишено от очи за виждане и от уши за чуване. По-рано душевно-духовната същност е била неорганизирана. Едва сега, след медитациите и благодарение на силата, вложена в тях, тя изгражда от тази неорганизирана същност споменатите душевно-духовни органи. Най-напред възприемане това, което сами сме създали по този начин. В известен смисъл първото изживяване се свежда до едно себевъзприятие. За духовното обучение е характерно, че поради проведеното самовъзпитание, в този момент от своето развитие душата има ясното съзнание: преди всичко аз възприемам *самата себе си* в света на образите (имагинации), които се появяват в резултат на описаните упражнения. Наистина, тези образи изникват като живи в един нов свят; но душата трябва да разбере, че все пак първоначално те не са нищо друго, освен отражението на нейната собствена същност, подсилена от упражненията. И тя трябва не само ясно да осмисли този факт, но и да развие волята си до такава степен, че да е в състояние по всяко време да отстрани образите от

съзнанието и да ги заличи. Намирайки се всред тези образи, душата трябва да остане съвършено свободна. Тази подробност е част от истинското духовно обучение. Ако душата не успее да постигне това, в областта на духовните опитности тя би попаднала в същото положение, при което една душа в рамките на физическия свят, отправя поглед към даден предмет и е така прикована към него, че не може да погледне встрани. При постигането на определена степен от духовното обучение, възникват вътрешни образни изживявания, които *не* подлежат на заличаване, и в този смисъл те представляват изключение. Те съответстват на най-дълбоката ни душевна същност; и в тези образи духовният ученик разпознава в себе си онова, което преминава като негова основна и неунищожима същност от едно прераждане в друго. От този момент предчувствието за повтарящите се земни съществувания се превръща в действително изживяване. Спрямо всичко останало трябва да властва споменатата свобода на изживяванията. Едва след като ученикът постигне способността да заличава съответните образи, той навлиза в реалния духовен свят. На мястото на заличените образи идва нещо ново и в него той разпознава истинската духовна действителност. Той чувства как от цялата неопределеност израства нещо конкретно. От това себевъзприятие следва по-нататъшната крачка, изразяваща се в наблюдение на външния душевно-духовен свят. То настъпва, когато ученикът е организирал своите вътрешни изживявания по начина, който ще бъде описан в следващите страници.

Отначало душата на окултния ученик е твърде слаба спрямо всичко онова, което той може да възприема в душевно-духовния свят. Отсега нататък му е необходима огромна вътрешна енергия, за да укроти и задържи в рамките на медитациите онези символи или представи, които е изградил с помощта на сетивния свят. Но ако освен това иска да стигне до истинско наблюдение в един по-висш

свят, той трябва да се придържа *не само* към тези представи. След като е постигнал това, той трябва да напредне до ново състояние, при което върху душата му не могат да действуват никакви дразнители от външния сетивен свят. В това състояние трябва да бъдат заличени от съзнанието също и описаните имагинативни представи. Едва тогава в съзнанието може да се появи това, което душата е постигнала чрез имагинациите. Сега същественото е, душата да разполага с достатъчно вътрешни сили, за да вижда по действително духовен начин изграденото от самата нея и да не позволява то да се изплъзва от вниманието. Това често се случва при ниско равнище на вътрешната енергия. Това, което първоначално се образува като душевно-духовен организъм и което трябва да бъде обхванато в акта на себевъзприятието, е съвсем нежно и бегло. А смущенията от страна на външния сетивен свят, както и техните последиствия - проявяващи се като спомени - са големи, независимо от усилията, които човек полага за да ги отстрани. Тук следва да се имат предвид не само смущенията, които човек забелязва, но *преди всичко* смущенията, които в обикновения живот остават незабелязани. - Впрочем поради самата природа на човека е възможно постигането на едно преходно състояние. Това, което поради смущенията от страна на физическия свят душата не може да ръководи в своето будно състояние, тя извършва в състоянието на сън.

Ако човек се отдаде на медитиране, при подходящо внимание, той ще забележи нещо в своя сън. Той ще почувствува, че по време на съня „не спи напълно“ и че за душата му настъпват моменти, когато макар и спяща, в известен смисъл тя вече действа. При такива състояния естествените процеси задържат влиянията на външния свят, докато в будност душата сама не може да справи с тях. Обаче след като медитативните упражнения са оказали своето въздействие, душата отхвърля безсъзнанието по време на съня и влиза в съприкосновение с душевно-духовния

свят. Това може да настъпи по два начина. Сега по време на съня за човекът е ясно: ето, аз се намирам в друг свят; или пък след пробуждането си той може да си спомни: аз бях в един друг свят. В първия случай е необходима много по-голяма енергия, отколкото във втория. Ето защо при начинаещите в духовното обучение, вторият случай е по-често срещан. Постепенно това може да стигне до там, че след пробуждането ученикът да е вече сигурен: през цялото времетраене на съня аз бях в един друг свят и сега, с пробуждането, го напускам. Спомените му за Съществата и фактите от този друг свят ще стават все по-ясни и определени. И тогава, под една или друга форма, за ученикът настъпва нещо, което можем да наречем *непрекъснатост на съзнанието* (т. е. съзнанието продължава и през времетраенето на съня). Това обаче не означава, че например човек *винаги* запазва своето съзнание по време на съня. Първите степени от тази непрекъснатост на съзнанието са вече постигнати, когато човек, който иначе е потънал в сън, както и другите, се добира до определени интервали от съня, през който е в състояние да се вижда - съзнателно! - в духовно-душевния свят, или когато в будност той може отново да погледне в тези краткотрайни състояния на съзнанието. Не бива да подминаваме обстоятелството, че описаните епизоди трябва да се схващат само като части от едно преходно състояние. За целите на обучението, добре е човек да мине през това преходно състояние; обаче съвсем не трябва да вярваме, че от него може да се извлече цялостна и завършена идея за духовно-душевния свят. В описаното състояние душата е твърде несигурна и не може лесно да се отдели от това, което възприема. Но с помощта на такива изживявания, тя събира все повече сили, за да може после, докато е будна, да отстранява от себе си смущаващите влияния на физическия външен и вътрешен свят, постигайки такова духовно-душевно наблюдение, при което липсват всякакви сетивни впечатления; свързаният с фи-

зическия мозък разум е замлъкнал; от съзнанието са заличени дори необходимите за медитирането представи, понеже те имаха задачата, само да подготвят духовното виждане.

Това, което се публикува под една или друга форма с убеждението, че произлиза от Духовната Наука, никога не трябва да се опира на друг вид духовно наблюдение, освен такова, протичащо при ясно и будно съзнание.

В хода на духовното обучение настъпват две особено важни душевни изживявания. При едното от тях човек си казва: ако сега игнорирам всичко, което е свързано с външния физически свят и отправя поглед към моята вътрешна същност, аз не откривам едно същество, което е преустановило всякакъв род дейност, а същество, което има съзнание за себе си в един свят, за който - доколкото се ръководя от сетивни впечатления и общоприети мисли - аз не зная нищо. В този миг душата има усещането, че е родила в себе си едно ново същество, сродно с онази основна и неунищожима същност, която вече описахме. То притежава коренно различни качества от тези, които по-рано бяха присъщи на душата.

Другото изживяване се състои в това, че отсега нататък човек има до себе си едно второ същество. Онова, в което той досега беше затворен, се превръща в нещо, спрямо което човек се усеща в известен смисъл противопоставен. В определени периоди от време той се чувства извън това, което иначе смяташе за своя собствена същност, за *своя* „Аз“. Сега нещата изглеждат така, сякаш човек живее в два „Аза“ без ни най-малко да губи своето самообладание. Единият е този, когото той е познавал досега. Другият стои над първия като едно новородено същество. И човек чувства как първият постига известна самостоятелност спрямо втория; както например човешкото тяло има известна самостоятелност спрямо първия Аз. - Това изживяване е от огромно значение. Защото благодарение на него човек

знае какво означава да живее в онзи свят, към който той се стреми чрез обучението.

Вторият, новородения Аз, сега може да осъществи възприятия в духовния свят. В него може да се развива това, което има такова значение за този духовен свят, каквото имат сетивните органи за сетивно-физическия свят. Ако това развитие напредне до необходимата степен, човек започва да усеща не само себе си като новороден Аз, но и духовните факти и Същества около себе си, също както чрез физическите сетива възприема физическия свят. И това е *третото* значително изживяване. За да може напълно да се справи с тази степен на духовното обучение, човек трябва да помни това, че с укрепването на душевните сили настъпва такъв подем на себелюбието и егоизма, какъвто обикновеният душевен живот изобщо не познава. Ако някой смята, че в този момент може да се говори само за обикновеното себелюбие, би означавало да допусне сериозна грешка. На тази степен от развитието, себелюбието израства до такива размери, че приема облика на природна сила в собствената душа и само една здраво обучена воля може да победи този егоизъм. Въпросният егоизъм не се поражда от духовното обучение; той винаги е съществувал, но чрез духовните опитности той бива осъзнат. Ето защо обучението на волята трябва да бъде включено в цялостното духовно обучение. За човекът съществува силен стремеж към блаженство в света, който той сам си е създал. Човек трябва, така да се каже, да може да заличава по гореспоменатия начин това, за което първоначално се е старал с всички сили. В постигнатият имагинативен свят човек трябва да заличи *себе си*. Срещу това обаче се борят най-яроствните инстинкти на егоизма.

Лесно може да възникне убеждението, че упражненията за духовното обучение са нещо странично, което не държи сметка за *моралното развитие* на душата. Срещу подобно убеждение трябва да изтъкнем, че моралната сила,

необходима за победата над егоизма, не може да бъде постигната без моралната стойност на душата да бъде издигната до определена степен на развитие. Напредък в духовното обучение е немислим, ако в същото време човек не усети необходимостта от морално извисяване. Без морална сила, победата над егоизма е невъзможна. Всяко твърдение, че духовното обучение не е в същото време и морално обучение, не отговаря на истината. Само ако подобни изживявания са напълно непознати за даден човек, той може да повдигне възражението: а как може човек да е сигурен, че когато вярва в своите духовни възприятия, той има работа с реални процеси, а не с внушения (видения, халюцинации и т. н.)?

Нещата обаче стоят така, че онзи, който е постигнал описаната степен в духовното обучение, може да различава своята *собствена* представа от духовната реалност, също както здравомислещият човек може да различи представата за едно нагорещено желязо от действително нагорещеното желязо, което докосва с ръката си. Разликата се установява не от нещо друго, а от нормалното изживяване. Също и в духовния свят, пробният камък идва от самия живот. Както всеки знае, че в сетивния свят представата за един железен предмет, колкото и нагорещен да си го представяме, не изгаря пръстите, така и обученият окултен ученик знае дали изживява духовен факт само в своето въображение, или пробудените му духовни възприемателни органи долавят *реални* факти или Същества. За да не стане окултният ученик жертва на една или друга измама в това отношение, предстои ни да разгледаме правилата, които трябва да се съблюдават в хода на духовното обучение.

От изключително важно значение е сега, когато в окултният ученик възниква съзнанието за новородения Аз, той да постигне едно точно определено състояние на душата. Защото чрез своя Аз човек се разпорежда със своите усещания, чувства, представи, със своите инстинкти, желаниа и

страсти. В душата възприятията и представите не могат да бъдат предоставени сами на себе си. Те трябва да бъдат насочвани от мисленето. Азът е този, който прилага законите на мисленето и чрез тях внася ред в света на представите и мислите. По същия начин стоят нещата и с желанията, инстинктите, влеченията, страстите. Етичните принципи стават господари на тези душевни сили. А чрез нравственото съждение, Азът става господар на душата в тази област. Когато от своя обикновен Аз човек извлича един по-висш Аз, първият става в известен смисъл самостоятелен. От него се отнема толкова жизнена сила, колкото се влага в израстването на по-висшия Аз.

Може да възникне и следният случай: даден човек все още не е изградил в себе си най-добрата разсъдъчна способност и най-точните закони на мисленето, и въпреки това иска да роди своя висш Аз. На своя обикновен Аз, той ще предостави толкова от разсъдъчната способност, колкото е развил до сега. И ако мисленето, общо взето е неподредено, тогава в обикновения Аз - който междуременно е станал самостоятелен - ще се появи неподредено, объркано и фантастно мислене. И понеже при такава личност новороденият Аз също може да се окаже твърде слаб, дезорганизираният низш Аз ще вземе надмощие в процесите на свръхсетивното виждане и съответният човек няма да може да прояви точната си способност за съждение спрямо свръхсетивния свят. Но ако би развил в достатъчна степен способността за логическо мислене, той би могъл спокойно да предостави своя обикновен Аз на неговата самостоятелност.

Така стоят нещата и в моралната област. Ако човек не е постигнал точност и сила в моралното съждение, ако не е станал в достатъчна степен господар над своите влечения, инстинкти и страсти, той ще тласне своя обикновен Аз в една област, където действуват тъкмо споменатите душевни сили. Може да се случи така, че в проверката на

сврѣхсетивното познание, човек да не прояви онзи висш усет за истината, какѣвто проявява спрямо физическия свят. И при такѣв „разхлабен“ усет за истината, той би могѣл да вземе за духовна реалност всичко, което всѣщност е само плод на неговата фантазия. В този специфичен усет за истината трябва да действуват здравината на моралното съждение, сигурността на характера и неподкупната съвест, които са изработени в обикновения Аз преди висшият Аз да се е ангажирал в сврѣхсетивното познание.

Това не трябва да се преврѣща в някакво застрашително предупреждение срещу обучението, но все пак на него трябва да се погледне напълно сериозно.

Който има силната воля да върши всичко, което довежда първият Аз до вътрешна сигурност в неговите действия, той няма защо да се плаши от освобождението на втория Аз в хода на духовното обучение. Само трябва да има предвид, че самоизмамата застрашава човек тъкмо тогава, когато сметне себе си за „узрял“ в дадена област. В духовното обучение, за което говорим тук, човек постига такова развитие на своя мисловен живот, че не може да изпадне в заблуждение, както често се предполага. Това равнище на мисленето позволява на всички вътрешни изживявания да се проявят свободно, но те протичат без да са съпроводени от вредните заблуждения на фантазията. Без съответното развитие на мисленето, изживяванията могат да предизвикат голяма душевна несигурност. Подчертаният тук метод помага на човека напълно да опознава своите изживявания, както прави това и с възприятията от физическия свят при едно здраво устройство на душата. Чрез развитието на мисловния живот, човек става по-скоро *наблюдател* на това, което изживява в себе си, докато иначе е така поставен в изживяването, че е лишен от възможността да разсъждава върху него.

Истинското обучение винаги посочва на окултния ученик определени качества, които той трябва да развие с

помощта на съответните упражнения. Но преди всичко: власт на душата върху нейните мисли, чувства и воля. Начинът, според който се постига тази власт, има двойна цел. От една страна в душата трябва да се вложат до такава степен здравина, сигурност и равновесие, че тя да съхрани тези качества дори тогава, когато от нея се ражда вторият Аз. От друга страна и вторият Аз трябва да получи крепост и вътрешна сигурност още в началото на своя път.

В духовното обучение, за човешкото мислене преди всичко са необходими яснота и обективност. В условията на физическия свят, животът е най-големият учител на човешкия Аз, що се отнася до неговото възпитание в дух на яснота и обективност. Душата би могла да остави мислите си да бродят произволно насам-натам, но ако не иска да влезе в конфликт с живота, тя трябва по възможно най-бърз начин да се съобрази с неговите корекции. Душата трябва да мисли в съответствие с динамичните процеси на живота. Ако човек отклони вниманието си от физическия сетивен свят, той се лишава и от принудителната му корекция. И ако в този случай неговото мислене не е в състояние да се превърне в свой собствен коректор, тогава човек е застрашен от грешки и заблуждения. Ето защо ученикът е длъжен така да упражнява мисленето си, че то само да определя своята посока и цел. Мисленето трябва да възпита в себе си вътрешна устойчивост и способността да се придържа строго към определен предмет. Ето защо съответните „мисловни упражнения“ трябва да се предприемат не с далечни и сложни предмети, а с прости и близкостоящи. Ако човек си наложи месеци наред да насочва мислите си поне пет минути дневно към един най-обикновен предмет (напр. игла, молив и т. н.) и през това време да изключва всички мисли, които не са свързани с този предмет, той вече е постигнал твърде много. (Всеки ден може да се размишлява върху нов предмет, или дни наред върху един и същ.) Дори този, който се изживява като „мисли-

тел“ в най-съвременния смисъл на думата, не трябва да пренебрегва подобен начин за „узряване“ чрез духовното обучение. Когато човек концентрира известно време мислите си върху нещо, което му е добре познато, той може да е сигурен, че мисли обективно, предметно. Който се запитва: От какви съставни части е направен молива? Как е станала предварителната подготовка на материалите? По какъв начин са сглобени те? Кога са били изнамерени моливите и т. н., т. н., такъв човек със сигурност нагажда своите представи към действителността много повече, отколкото онзи, който размишлява за произхода на човека, или за това какво представлява животът. За света на Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие можем да научим много повече с помощта на *прости мисловни упражнения*, отколкото чрез сложни идеи. Защото първоначално става дума не за това човек да мисли върху едно или друго, а да мисли *обективно чрез вътрешна сила*. След като човек е възпитал в себе си чувството на обективност спрямо един лесно обозрим сетивно-физически процес, неговото мислене запазва стремежа си към обективност дори тогава, когато то не е под властта на физическия сетивен свят и неговите закони. И човек отвиква от всякакви блуждаещи и необективни мисли.

Душата трябва да стане господар в областта на волята, така както тя е господар в света на мислите. И тук, в сетивно-физическия свят, решаващо значение има самият живот. В него възникват едни или други човешки стремежи, и волята започва да се бори за тяхното осъществяване. За целите на висшето обучение, човек трябва да изгради навика да се подчинява на своите собствени заповеди. Веднъж свикнал с това, все по-рядко ще му хрумва да се впуска в преследване на несъществените цели. Незадоволеният порив и колебанията в света на волята идват от стремежа към такива цели, за чието осъществяване човек няма ясни и точни понятия. И когато наближи раждането на по-вис-

шият Аз, подобна незадоволеност може да внесе безпорядък в целия душевен живот. В този случай, едно елементарно, но добро упражнение, изисква следното: месеци наред, в точно определено време, човек сам да си заповяда - „Днес в „тази минута“ ти ще извършиш „това“. Така постепенно стигаме до там, че да определяме съвсем точно времето и начина на изпълнение. А това означава, че човек се издига над вредния навик да си казва: „искам това, искам онова“, при което изобщо не се замисля за начина, по който желанията му могат да бъдат осъществени. Един велик автор накарал своята героиня да каже „Обичам онзи, който е устремен към невъзможното“ (Гьоте, Фауст, II). А сам той изрича: „Да живееш в идеята, означава да третираш невъзможното така, сякаш то е възможно“ (Гьоте, Сентенции в проза.) Но подобни изказвания не трябва да служат като възражения срещу нашата теза. Защото изискването, което Гьоте и неговата ясновидка (Манто) поставят, може да бъде изпълнено, само ако към осъществимото, чрез своята силна воля, човек прибави и третирането на „невъзможното“ като нещо възможно.

Спрямо света на чувствата - в хода на духовното обучение - душата трябва да постигне определено спокойствие. За целта е необходимо тя да контролира външния израз на удоволствието и страданието, на радостта и болката. Но тъкмо в постигането на това качество могат да се появят известни прелудеждения. Някой би могъл да помисли, че ако изгуби способността „да ликува над радостното и да скърби над тъжното“, ще потъне в безучастност и деградация. Но не за това става дума. Радостното събитие трябва да радва душата, тъжното - да я наскърбява. Тя обаче *трябва* да овладее външния *израз* на радостта и болката, на удоволствието и неудоволствието. В стремежа си към *това* качество, човек скоро ще забележи, че усещанията му не само не се пригъпват, а напротив, че става все по-чувствителен към всяко радостно или тъжно събитие от окол-

ния свят. Ако човек иска да постигне въпросното качество, необходимо е прецизно внимание върху собствения душевен свят в продължение на доста време. Той трябва да съизживява в пълен размер удоволствието и страданието, без да допуска неволен израз на своите чувства. Трябва да се подтиска не оправданата скръб, а неволения плач; не отвращението пред едно злодеяние, а слепия изблик на гняв; не предпазливостта пред една опасност, а безплодното „страх ме е“ и т. н.

Само с помощта на подобни упражнения, ученикът постига онова душевно спокойствие, което е необходимо, за да не се случи така, че при раждането, и особено при първите действия на висшия Аз, душата да започне успоредно с него един втори, нездрав живот; да не се появи един вид двойник. Някому може да се струва, че вече е постигнал определено спокойствие в обикновения живот и следователно не се нуждае от това упражнение. Но точно на такъв човек то е необходимо по две причини. Човек може да бъде много добре и хармонично поставен сред обикновения живот, но с навлизането в един по-висш свят да се появи неувереност, която досега е била подтискана. Трябва да се знае, че за целите на духовното обучение е важно не това, което човек *изглежда*, че притежава като качества и способности, а това, от което се нуждае и постига в резултат на редовни *упражнения*. Колкото и противоречиво да изглежда това изречение, то отговаря на истината. Животът може да е възпитал в нас едни или други качества; за духовното обучение са решаващи способностите, които *човек сам е възпитал в себе си*. Ако животът изправи даден човек пред напрежения и конфликти, той трябва да се освободи от тях; ако обаче животът е отредил някому спокойствие, той трябва така да се самовъзпита и така да разтърси душата си, че да се проникне от необходимите нови впечатления. Който не може да се смее над нищо, е господар на живота си толкова малко, колкото и

онзи, който е склонен към непрекъснат и немотивиран смях.

Едно по-нататъшно средство за развитие на мисленето и чувствата се състои в постигането на друго качество, което ще наречем позитивност, положителност. Съществува една хубава легенда, която разказва как Христос Исус минал заедно с други лица покрай едно мъртво куче. Всички обърнали глави, за да не виждат грозната гледка. Обаче Христос Исус заговорил с удивление за красивите зъби на животното. Човек трябва да се стреми към такова състояние на душата, каквото ни загатва тази легенда. Погрешното, лошото, грозното не трябва да пречат на душата в стремежа ѝ към истинното, доброто и красивото. Тази положителност не бива да се смесва с липсата на критичност, с произволното затваряне на очите пред злото, фалша и непълноценното. След като човек се удивлява пред „красивите зъби“ на едно мъртво животно, той вижда *също* и разложения труп. Но този труп не му пречи да спре вниманието си върху красивите зъби. Човек не може да смята лошото за добро, погрешното за вярно; но той трябва да стигне до там, че лошото да не му пречи да вижда доброто, а грешките - истината.

След като човек се стреми да поддържа непосредствена и жива възприемчивост към нови изживявания, мисленето, във връзка с волята, достига определена зрялост. За ученик изречението: „Това аз още не съм чувал, в това не вярвам“ губи всякакъв смисъл. През определени периоди от време, той е длъжен да се възползва от всяка възможност да открие нещо ново в света около себе си. Стига да е готов за прилагането на нова гледна точка, той може да открие във всеки полъх на вятъра, във всеки лист на дървото, във всеки неразбираем звук на бърборещото дете. В развитието на това качество може да се стигне твърде далеч. Опитностите, които в дадена възраст сме добили върху нещата, не трябва да се пренебрегват. Това, което изживяваме днес, трябва да преценяваме според опитнос-

тите от миналото. То стои върху едното блюдо на везните, на другото следва да поставим постоянния стремеж към изследване на новото. И преди всичко очакването, че е напълно възможно новите изживявания да противоречат на старите.

С това изброихме пет качества, които ученикът може да възпита в себе си при правилно духовно обучение: контрол над мислите, контрол над волевите импулси, спокойствие спрямо удоволствието и страданието, положителност в оценката за света, непредубеденост в цялостното обхващане на живота. Ако в определен период от време човек се упражнява в постигането на тези качества, у него ще възникне и стремежът да ги приведе в пълна хармония. Той трябва да ги упражнява, така да се каже, успоредно по две и две, по три и едно и т. н., за да постигне съзвучие между тях.

Описаните упражнения са извлечени от методите на духовното обучение; в хода на *правилното* изпълнение те предизвикват в окултния ученик не само посочените вече непосредствени резултати, но и много други косвени последици, необходими по пътя към духовните светове. Ако човек практикува тези упражнения в достатъчен размер, той ще се натъкне в същото време на някои грешки и недостатъци в своя душевен живот; и все пак тъкмо в упражнението той ще открие необходимите средства за укрепването на своя интелектуален, чувствен и волев живот. Разбира се, той ще има нужда и от други упражнения, според своите способности, според своя темперамент и характер; те обаче идват само след като достатъчно се е занимавал с посочените основни упражнения. И така, ще забележим, че тези упражнения по *косвен път* постепенно предизвикват дори това, което първоначално изглежда, че липсва в тях. Ако напр. на даден човек липсва самоувереност, след известно време ще установим, че с помощта на упражненията това качество е налице. (В моята книга „Как се постигат позна-

ния за висшите светове“ са описани и други специални упражнения.)

Многозначителното тук е, че окултният ученик е в състояние да издигне посочените способности до все по-високи степени на съвършенство. Той може да засили контрола над мислите и усещанията до там, че душата да постигне със свои сили периоди на съвършено вътрешно спокойствие. По време на тези периоди човек отстранява от Духа и душата си всичко онова, което намира от ежедневието като щастие и страдание, като грижи, задачи и изисквания. През такива моменти в душата трябва да се допусне единствено това, което самата тя иска да приеме в своите медитативни състояния. Впрочем тук лесно могат да се появят известни предразсъдъци. Някой може да възрази, че след като през определени мигове човек се откъсва духом и тялом от света, той се отчуждава от живота и неговите задачи. В действителност обаче това съвсем не е така. Ако в съответните медитативни периоди човек се отдава на вътрешно спокойствие, на мир и тишина, от тези състояния бликват толкова могъщи сили и за задачите на външния свят, че благодарение на тях той изпълнява житейските си задачи не по-зле, а определено по-добре.

От голямо значение е, че когато в такива периоди човек се освобождава напълно от мислите за своите лични дела, той може да се извиси не само до това, което го засяга *лично*, а и до това, което засяга всички хора. И ако се окаже в състояние да изпълни душата си с посланията от висшия духовен свят, ако те ангажират неговия интерес до такава степен, сякаш са негова лична грижа, това се оказва едно особено богатство за душата. Който влага в душата си спокойствие и ред, той стига до възможността за един вид самонаблюдение, при което гледа на своите грижи с такова спокойствие, сякаш те са чужди. Да гледаш на собствените си изживявания, радости и страдания като на чужди, е добра подготовка за духовното обучение. Така

човек постепенно стига до онази степен, когато всекидневно, след обичайните грижи и задължения, той започва да прекарва пред Духа си образите на своите изживявания, които е имал през деня. Всред тези изживявания той трябва да вижда и самия себе си, следователно да гледа на себе си отвън. За да напредне в самонаблюдението, първоначално той трябва да започне като си представя само отделни и малки части от дневния живот. Постепенно той става все по-опитен в ретроспективното съзерцаване, така че след по-продължителна практика е в състояние за кратко време да изгражда подвижна и жива верига от образи на събития, станали през изтеклия ден. Ретроспективното съзерцаване на изживяванията има особена стойност за духовното обучение, понеже освобождава душата от обичайния мисловен навик в изграждането на представите, следващ досега *единствено* хода на сетивните събития. При ретроспективното мислене човек изгражда съвсем точно своите представи, без при това да се придържа към закономерностите на сетивния свят. А за да пристъпи в свръхсетивните светове, той се нуждае тъкмо от това. Препоръчва се още, освен ежедневните събития, ретроспективното проследяване на дадена драма, на определен разказ, мелодия и т. н.

За окултния ученик *идеалът* се състои в следното: да посреща житейските събития с вътрешна увереност и душевно спокойствие, да съди за тях не според своята душевна нагласа, а според тяхното вътрешно значение, според тяхната вътрешна стойност. Обръщайки поглед към този идеал, той ще създаде и душевните предпоставки, за да може чрез символни и други мисли и чувства да се отдава на описаните медитации.

Посочените тук условия трябва да бъдат изпълнени, защото свръхсетивната опитност се изгражда върху основата, на която човек стои в обикновения душевен живот преди да навлезе в свръхсетивния свят. Всяка свръхсетивна опитност е зависима - и то по две причини - от изходната

душевна точка преди навлизането в свръхсетивния свят. Ако човек не се погрижи и не излее предварително фундамента на своето духовно обучение, ще развие в себе си такива свръхсетивни способности, чрез които ще възприеме духовния свят неточно и неправилно. Този фундамент се състои от здравата разсъдъчна способност на човека. В противен случай неговите духовни възприемателни органи ще се развият в погрешна посока. И както с едно дефектно или болно око не можем да виждаме правилно в сетивния свят, така и с духовни органи, които не са изградени върху фундамента на здравата разсъдъчна способност, ние ще имаме погрешни свръхсетивни възприятия.

Ако човек поеме своя път от изходната точка на една неморална душевност, той се издига в духовните светове, но по такъв начин, че неговият духовен взор е като затъмнен, като помрачен. Спрямо свръхсетивните светове, той се намира в същото състояние, в което изпада един упоен човек спрямо сетивния свят. Само че последният не стига до никакви изводи, докато духовният наблюдател, дори в своето помрачение е по-буден от всеки човек с обикновено съзнание. И все пак неговите изводи за духовния свят ще се окажат погрешни.

* * *

Вътрешната устойчивост на имагинативното познание се постига благодарение на това, че описаните медитации се подкрепят от т. н. „освободено от сетивни впечатления мислене“. Когато изграждаме една мисъл въз основа на физическо-сетивното наблюдение, тя, естествено, е свързана със сетивните впечатления. Обаче нещата стоят така, че човек може да изгражда *не само* такива мисли. Дори и лишено от сетивни наблюдения, човешкото мислене не остава празно и без съдържание. За ученикът най-близкия и сигурен път към такова мислене е този: да превърне изв-

лечените от Духовната Наука факти в съдържание на своето мислене. Тези факти не могат да бъдат наблюдавани от физическите сетива. И все пак човек забелязва, че ако разполага с достатъчно търпение и постоянство, той може да ги *разбере*. Без обучение човек не може да се впуска в изследване на висшите светове, там той не е в състояние сам да прави своите наблюдения; обаче той може да разбере всички изводи от свръхсетивното изследване, без каквото и да е обучение. Така че възражението: „Как мога да приема на доверие тези неща, след като не съм ги виждал сам?“ е съвсем неоснователно. Защото е напълно възможно, служейки си с обикновен размисъл, да стигнем до убеждението: тези изводи са верни. И ако някой не може да стигне до това убеждение по този начин, причината не се свежда до обстоятелството, че той не може да „вирва“ в нещо, което не вижда; бедата е там, че той все още не е постигнал техниката на всеобхватното и непредубедено мислене. За да сме ясни по този въпрос, трябва да посочим, че когато човешкото мислене енергично напрегне вътрешните сили, то може да разбере много повече, отколкото обикновено ни се струва. В самата мисъл вече е стаена една вътрешна същност, която е свързана със свръхсетивния свят. Обикновено душата не съзнава тази връзка, защото е *свикнала* да насочва мисленето само в посока към сетивния свят. Ето защо тя смята за непонятни всякакви послания от свръхсетивния свят. Те обаче са понятни *не само* за духовно обученото мислене, но за *всяко* мислене, което е наясно със своите сили и е решено да си служи с тях.

Благодарение на това, че човек непрекъснато усвоява данните идващи от Духовната Наука, той възпитава в себе си мислене, което не черпи от сетивните наблюдения. Той узнава как в дълбоките сфери на душата една мисъл се вплита в друга, как една мисъл търси друга, дори и когато връзката между тях не се дължи на сетивните наблюдения. Същественото тук е, че човек сега забелязва, как мисловни-

ят свят има свой вътрешен живот, как, ако мисли в истинския смисъл на думата, човек вече попада в един жив свръхсетивен свят. И тогава той си казва: В мен има нещо, което изгражда някакъв мисловен организъм и аз съм едно цяло с това „нещо“. Така, отдавайки се на свободно от сетивни впечатления мислене, човек усеща, че в нашия вътрешен живот действително се влива нещо субстанциално, както и свойствата на физическите предмети се вливат в нас в акта на сетивното възприятие. Там навън в пространството - така разсъждава наблюдателят на сетивния свят - цъфти една роза; тя ми е близка, защото ми се открива чрез своите цветове и аромати. По същият начин, ако човек е напълно непредубеден и в него работи свободното от сетивни впечатления мислене, той може да заяви: сега в мен се влива нещо субстанциално, нещо, което свързва в мен една мисъл с друга, нещо което образува един мисловен организъм. Съществува обаче разлика в усещанията на този, който застава като наблюдател в сетивния свят, и усещанията на окултния ученик, практикуващ свободното от сетивни впечатления мислене. Първият чувства, че стои вън от розата, онзи обаче, който е отдаден на освободеното от сетивни впечатления мислене, чувствава нахлуващия субстанциален свят именно *вътре в себе си*, той се чувства едно цяло с него. Ако човек повече или по-малко съзнателно признава за действително само това, което застава срещу него като външен предмет, той, без съмнение, няма да стигне до усещането: това което е действително за себе си, може да се прояви също и за мен така, сякаш съм съединен с него в едно цяло. За да вижда човек правилно в това отношение, той трябва да стигне до следното вътрешно изживяване. Трябва да се научи да прави разлика между мисловните асоциации, които възникват чрез неговата собствена воля, и онези, които изживява в себе си, след като наложи мълчание на своята воля. В последния случай той може да заяви: Аз оставам напълно споко-

ен; не ръководя моите мисловни асоциации; отдавам се на това, което „мисли в мен“. Сега вече напълно оправдано е той да каже: в мен действа нещо субстанциално, нещо само по себе си действително, както е оправдано, от друга страна, да чуем: върху мен действа розата, защото виждам определен червен цвят и усещам определен аромат. - При това няма никакво противоречие във факта, че човек черпи своите мисли от данните на духовния изследовател. В този случай мислите са вече налице, преди още човек да се обърне към тях; и той не може да стигне до тях, ако при всеки подобен повод не ги пресъздава отново в своята душа. Същественото тук е, че духовният изследовател пробужда в своите слушатели и читатели такива мисли, каквито те трябва да извлекат *от себе си*, докато онзи, който описва физически събития и факти, посочва нещо, което слушатели и читатели могат да наблюдават в сетивния свят.

(Пътят, който данните на Духовната Наука прокарват към свободното от сетивни впечатления мислене, е напълно сигурен. Но има и друг път, който е още по-сигурен и преди всичко по-точен, за сметка на това обаче, твърде труден за повечето хора. Той е описан в моите книги „Теория на познанието и Гьотевия светоглед“ и „Философия на свободата“. По същество тези книги третират това, което човешката мисъл може да постигне, след като мисленето се обръща не към физическия сетивен свят, а към *самото себе си*. Пробужда се чистото мислене, и то е като една жива същност, която изобщо не черпи сили от спомените за сетивния свят. Специално подчертавам, че тези книги нямат нищо общо с данните на самата Духовна Наука. И въпреки това там е показано, че чистото и работещо само в себе си мислене, може да се издигне до поразяващи открития върху света, живота и човека. Тези съчинения заемат много важна междинна степен, свързваща познанието за сетивния свят с това на духовния свят. Те пред-

лагат онова, което мисленето може да извоюва след като се извиси над сетивното наблюдение, но все още не се осмелява да пристъпи към духовното изследване. Ако човек поеме тези съчинения с цялата си душа, вече стои в духовния свят, само че той му се открива единствено под формата на мисловен свят. Ако човек им позволи да проникнат в душата му, той тръгва по сигурен път; а спрямо по-висшия свят носи в себе едно чувство, което рано или късно ще го възнагради с най-прекрасни плодове.)

* * *

Точно казано, целта на медитациите чрез описаните символни представи и усещания се състои в изграждането на по-висшите възприемателни органи в астралното тяло на човека. Първоначално те се изграждат от субстанцията на астралното тяло. Тези нови познавателни органи ни разкриват един нов свят и в него човек се научава да познава себе си като нов Аз. Те се различават от обикновените сетивни органи по това, че са *действени* органи. Докато окото и ухото се отнасят пасивно към светлината и звука, за духовно-душевните възприемателни органи може да се каже, че в акта на възприятието те са в непрекъсната деятелност, и че *обхващат* своите обекти в пълно съзнание. Така се поражда чувството, че духовно-душевното познание представлява едно съединяване със съответните факти, един „живот в тях самите“.

В съответствие с формата на отделните духовно-душевени органи, до която свръхсетивното съзнание имагинативно се приближава; можем да ги сравним с „лотосовите цветове“. (Естествено трябва да сме наясно, че подобно наименование се отнася към действителния обект, както например израза „крило“, когато говорим за „белодробните крила“.) По точно определен начин на медитиране, върху астралното тяло се въздейства така, че се образува един

или друг духовно-душевен орган, един или друг „лотосов цвят“. След всичко казано в тази книга, излишно е да се подчертава, че не трябва да си представяме тези „наблюдателни органи“ като нещо, което е сетивен отпечатък на действителен обект. Тези органи са именно свръхсетивни и се състоят в точно определена душевна дейност. Те съществуват само дотолкова и до тогава, докато продължава тази душевна дейност. Въпросните органи не съществуват в човека като нещо, което може да се види по сетивен път, също както около човека няма никаква „мъгла“, когато той например мисли. Който на всяка цена държи да си представи свръхсетивното по сетивен път, той неизбежно попада в недоразумения. Макар че тази забележка беше излишна, тя трябваше да бъде направена, защото винаги се намират устремени към свръхсетивния свят хора, които не желаят да си го представят по друг, освен по сетивен начин; а и винаги се намират противници на свръхсетивното познание, които вярват, че духовния изследовател говори за „лотосови цветове“ като за фини и достъпни за сетивата форми. Всяка правилна медитация, която се практикува с оглед на имажинативното познание, оказва своето въздействие върху даден орган. (В моята книга „Как се постигат познания за висшите светове?“ са описани начини на медитиране и упражнения, които действуват върху един или друг орган.) Истинското обучение насочва отделните упражнения на ученика по такъв начин, че органите могат да се образуват един след друг или заедно. За тяхното развитие се изисква много търпение и постоянство. Ако човек притежава само онова търпение, което се изисква от обикновените условия на живота, той няма да постигне много. Защото трябва да измине дълго, много дълго време, докато органите бъдат така развити, че ученикът да получи с тях възприятия от духовния свят. В този момент за него настъпва това, което наричаме *озарение*, за разлика от *подготовката* или *пречистването*, които се свеждат до

редовни упражнения с цел изграждане на органите. (Говорим за „пречистване“, защото чрез съответните упражнения ученикът пречиства определена област на вътрешния живот от всичко онова, чиито източници са в сетивния свят.) Възможно е да се случи и така, че още преди истинското озарение, човек да има отделни „проблясъци“ от повисшия свят. Тях той трябва да приеме с благодарност. Те могат вече да го направят свидетел на духовния свят. Но той съвсем не бива да се разколебава, ако по време на неговата подготовка, колкото и продължителна да му се струва тя, това не се случи. Ако някой изобщо изпадне в нетърпение, че „не вижда още нищо“, той не е изградил правилно отношение към висшите светове. Такова отношение постига само онзи, за когото упражненията са нещо като самоцел. Тези упражнения са в действителност един вид работа над духовно-душевната същност на човека, а именно над неговото астрално тяло. И дори когато „не вижда нищо“, човек усеща: „Сега аз работя в духовно-душевен смисъл“. Подобно усещане няма да е налице, ако човек предварително си състави мнението, според което иска да „види“ едно или друго. Тогава той просто ще подминава това, което всъщност има неизмеримо значение. Впрочем необходимо е внимателно да наблюдаваме всичко, което изпитване по време на упражненията и което коренно се различава от всички изживявания в сетивния свят. И тогава ще забележим, че работим в нашето астрално тяло не като в неутрална субстанция, и че в него живее един свършено различен свят, до който изобщо не можем да се доберем по сетивен път. Върху астралното тяло действуват висши Същества, както върху физическото тяло действуват целият физически сетивен свят. И така, ако човек сам не се затваря пред тази възможност, той се „сблъсква“ с повисшия живот в своето собствено астрално тяло. Ако някой непрекъснато повтаря: „Аз не възприемам нищо“, тогава нещата стоят така, че той си е внушил да получи дадено

възприятие по някакъв начин, и след като това не се получи, той казва: „Аз не виждам нищо“.

Но който постигне истинско разбиране за упражнени-
ята и медитирането, там той открива нещо, което обиква
заради самите тях. И тогава той знае, че чрез самото ме-
дитиране е поставен в един духовно-душевен свят, за да
очаква с търпение и *смирение* какво ще се случи по ната-
тък. Това усещане на окултният ученик може да бъде осъз-
нато най-добре, ако си послужим със следните думи: „Аз
искам да правя всички упражнения, които са подходящи за
мен, и зная, че в определеното време ще получа това, което
е важно за мен. Аз не го изисквам с нетърпение, а винаги
съм готов да го приема.“ Срещу подобно настроение не
може да се отпрати възражението: „Да, но това означава,
че на окултният ученик се налага безкрайно дълго време да
върви, напишвайки в мрака, защото дали медитациите му
са на прав път, се разбира едва когато резултатът е нали-
це“. Обаче нещата не стоят така и не резултатът е мерода-
вен за правилния ход на упражненията. Когато окултният
ученик изгради верен подход към упражненията, тогава за-
доволството от самото медитиране, а не *постигнатия ре-
зултат* му показва, че е на прав път. Правилно провежда-
ните упражнения в областта на духовното обучение са свър-
зани именно със задоволство, което е не просто задоволст-
тво, а познание. И това е познанието: Аз върша нещо, за
което виждам, че то ме води напред в правилната посока.
Всеки окултен ученик може да стигне до това познание във
всеки момент, стига да е внимателен и прецизен към сво-
ите изживявания. Ако не прилага това внимателно наблю-
дение, той минава покрай изживяванията както потънали-
ят в мисли пешеходец не вижда дърветата от двете страни
на пътя, макар че би ги видял, в случай че обърне поглед
към тях.

Впрочем съвсем не е желателно ускореното настъпва-
не на друг резултат, различен от този, който винаги се

проявява в хода на правилното медитиране. Защото този резултат би могъл да бъде само незначителна част от това, което би трябвало да настъпи в действителност. В духовното развитие често пъти един частичен резултат става причина за голямо закъснение на пълния успех. Пребиваването всред такива разновидности на духовен живот, които отговарят на частичния резултат, лишава ученика от влиянието на силите, гарантиращи му много по-високи степени от развитието. И печалбата, която постигаме с такова „надзърване“ в духовния свят е привидна, защото *то* може да ни отведе не до истината, а само до неясни и измамни образи.

* * *

Духовно-душевните органи, лотосовите цветове, се образуват по такъв начин, че за свръхсетивното съзнание на ученика те се явяват като в близост до определени телесни органи на физическото тяло. От поредицата на тези душевни органи тук ще споменем: този, който израства в близост до точката между двете вежди (т. нар. двулистов лотосов цвят), този в областта на гръкляна (шестнадесетлистният лотосов цвят), третият в областта на сърцето (дванадесетлистния), и четвъртият в областта на коремната кухина. Други подобни органи възникват в близост до други части от физическото тяло. (Използваме названията „дву-“ или „шестнадесетлистен“ защото съответните органи могат да бъдат сравнени с цветове, имащи съответен брой листа.)

Постепенно астралното тяло стига до съзнанието за лотосовите цветове. В мига, когато човек е развил един или друг от тези органи, той знае че ги притежава. Той чувства, че може да си служи с тях и че употребявайки ги, прониква наистина в един по-висш свят. В известен смисъл, впечатленията му от този свят донякъде приличат на

сетивните впечатления. Който навлиза в имагинативното познание, започва да говори за новия свят, назовавайки впечатленията си като топлинни или студови усещания, като звукови или словесни възприятия, светлинни или цветни действия. Защото ги изживява като такива. Обаче той добре знае, че в имагинативния свят тези възприятия изразяват нещо различно от това в сетивния действителен свят. Той знае, че зад тях стоят не физическо-материални, а душевно-духовни причини. И когато има някакво топлинно впечатление, не го отдава например на парче горещо желязо, а го разглежда като отзвук от един душевен процес, на какъвто досега е бил свидетел само в своя вътрешен душевен живот. Той знае, че зад имагинативните възприятия стоят духовни факти и процеси, както зад физическите възприятия стоят материални факти.

Обаче към тази прилика между имагинативния и физическия свят, се прибавя и съществена разлика. В условията на физическия свят може да се прояви нещо, което в имагинативния свят да изглежда съвсем различно. В сред физическият свят може да се наблюдава едно непрекъснато възникване и умиране на нещата, смяна между живот и смърт. На мястото на тези явления, в имагинативния свят наблюдаваме непрекъснато *преобразяване* на едно нещо в друго. В областта на физическия свят, човек вижда например как едно растение увяхва и умира. В имагинативният свят наблюдаваме, как наред с увяхването на растението, възниква друга формация, в която то постепенно се преобразява. Тя не може да бъде възприета по физически път. И когато растението изчезне, на негово място идва тази напълно развита формация. Раждане и смърт са представи, които в имагинативния свят изгубват своето значение. Вместо тях на преден план идва понятието за превръщане, за *преобразяване* на едно нещо в друго.

Тъкмо поради тази причина имагинативното познание разкрива и онези истини за същността на човека, ко-

ито бяха описани в началото на книгата. За физическо-сетивното възприятие са достъпни само процесите на физическото тяло. Те се разиграват в интервала между „раждането и смъртта“. Другите съставни части на човека: етерно тяло, астрално тяло и Азът, са подчинени на закона на превръщането, на преобразяването; те могат да бъдат възприети само от имагинативното познание. Ако някой е стигнал до това познание, той вижда, как след смъртта от физическото тяло се отделя онази част, която преминава в друга форма на съществуване.

Обаче развитието не спира в имагинативния свят. Човек, който иска да остане в него, би могъл да възприема Съществата, обхванати от процесите на преобразяването; но не би могъл да тълкува тези процеси, не би могъл да се ориентира в новооткрития свят. Имагинативният свят е една неспокойна област. Там няма отдиш, всичко е погълнато от движение, превръщане, метаморфози. - До такъв отдиш човек стига, едва когато се издигне над имагинативното познание и овладее това, което ще наречем „познание чрез инспирация“.

За човекът, устремен към познанието за свръхсетивния свят, далеч не е необходимо да обхване най-напред цялата област на имагинативното познание и едва после да пристъпи към „Инспирацията“. Упражненията могат да бъдат така съставени, че едновременно да развият това, което води към Имагинация, и това, което води към Инспирация. След съответен период от време, човек ще навлезе в още по-висш свят, където не само ще възприема, но и ще се ориентира; свят, който той ще може да тълкува. По правило напредъкът е така замислен, че на ученикът първо се предлагат отделни явления от имагинативния свят, така че след време да стигне до усещането: Сега вече аз мога и да се ориентирам.

И все пак светът на Инспирацията е нещо съвършено ново в сравнение с този на Имагинацията. В последния

случай човек възприема превръщането на един процес в друг, докато в инспиративния свят опознава вътрешните качества на *Съществата*, които участвуват в процесите на превръщането. Чрез Имагинацията възприемаме душевния облик на Съществата; чрез Инспирацията проникваме в тяхната духовна същност. Преди всичко, ние се изправяме пред цяло войнство от духовни Същества и пред техните взаимоотношения. В условията на физическия свят ние също срещаме множество различни същества; в света на Инспирацията обаче това множество има друг характер. Там всяко Същество е в точно определени отношения с другите, и то не както във физическия свят чрез външни въздействия, а чрез своите вътрешни качества. Когато възприемаме едно Същество в инспиративния свят, това не се съпровожда от никакви външни въздействия, които са характерни за физическия свят, а възниква отношение, което се изгражда от дълбоката вътрешна природа на Съществата. Това отношение можем да сравним със следния случай, взет от физическия свят. Нека да разгледаме отношението на отделни звуци или букви спрямо цялата дума и спрямо тях самите. Думата „човек“ например е съставена от последователните звуци: ч-о-в-е-к. Тук няма никакъв натиск, никакво външно въздействие например от „ч“ върху „о“, а двата звука действуват съвместно и са част от едно цяло чрез своята вътрешна природа. Ето защо наблюдението в света на Инспирацията може да се сравни с *четене*; и Съществата в този свят действуват върху наблюдателя като писмени знаци, които той трябва да изучи, за да проникне в техните отношения като в една свръхсетивна писменост. Тъкмо поради тази причина Духовната Наука сравнява инспиративното познание с „разчитането на скритата писменост“.

Как става разчитането на тази „скрита писменост“ и как може да се съхрани и предаде прочетеното - това ще изясним с примери от предходните глави на тази книга.

Най-напред описахме съставните части, които изграждат човешкото същество. После показахме как Земята, върху която се развива днешният човек, е преминала през предишните еволюционни степени, означени като Сатурново, Слънчево и Лунно състояние. Възприятията, чрез които разпознаваме съставните части на човешкото същество, както и предходните планетарни възплъщения на Земята, са част от имагинативното познание. По-нататък обаче е необходимо да вникнем в съотношенията между Сатурновото състояние и човешкото физическо тяло, между Слънчевото състояние и етерното тяло и т. н. Трябваше да подчертаем, че зародишът на човешкото физическо тяло е възникнал още по времето на Стария Сатурн, и че за да стигне до своята днешна форма, физическото тяло е продължило да се развива, минавайки през Слънчевото, Лунното и Земното състояние. Трябваше да посочим още и промените в човешкото същество, настъпили поради отделянето на Слънцето от Земята, а по-късно и поради отделянето на Луната. По нататък трябваше да обобщим факторите, които се намесиха в развитието на цялото човечество през Атлантската епоха и по време на последователните периоди, описани като древноиндийска, древноперсийска, египетска и т. н. епохи. Описанието на тези отношения идва не от имагинативното възприятие, а от познанието чрез Инспирация, от разчитането на скритата писменност. За това „разчитане“ или „четене“, имагинативните възприятия са като букви или звуци. Но то е необходимо не само за горните уточнения. Ние не бихме могли да разберем цялостния човек, ако се обръщаме към него само с имагинативното познание. Наистина, тогава бихме възприели, как при умирането душевно-духовната му същност се освобождава от това, което остава във физическия свят; обаче без да се ориентираме в самите имагинативни възприятия, ние не бихме могли да разберем връзките между това, което става след смъртта на човека, и предходните и следващи състояния, в които

той навлиза. Без инспиративното познание, имагинативният свят остава като един текст, в който се възприема, но не можем да разчетем.

След като ученикът напредне от Имагинацията към Инспирацията, той скоро разбира, колко неправилно би било, ако се откаже от проучването на великите мирови явления и поиска да се ограничи само във фактите, свързани с неговите непосредствени интереси. Който е непосветен в тези неща, може да попита: „За мен е важно само да узная съдбата на човешката душа след смъртта; достатъчно е да чуя подробности по този въпрос. Защо Духовната Наука трябва да ме занимава с толкова далечни неща като Сатурновото и Слънчевото състояние, като отделянето на Слънцето, Луната и т. н.“ Но който е добре запознат с тези неща, той е наясно, че истинското познание в тази област е недостижимо без вникването в това, което на пръв поглед изглежда толкова ненужно. Едно описание на човешките състояния след смъртта остава напълно неразбираемо и без всякаква стойност, ако не го обхванем с понятия, извлечени тъкмо от тези далечни епохи. Дори най-простото наблюдение на даден човек в свръхсетивния свят, подсказва колко необходимо е да се познават тези неща. Когато например едно растение преминава от цъфтеж в плододаване, свръхсетивно наблюдаващият човек вижда, как пред него метаморфозира едно астрално Същество, което по време на цъфтежа обгръща растението отгоре като облак. Ако оплождането не би станало, астралното Същество би приело съвършено друга форма. След като сме вникнали в онзи величествен процес, разиграл се със Земята и всички нейни обитатели, а именно отделянето на Слънцето, вече разбираме по свръхсетивен начин и всички подробности от живота на растенията. Преди оплождането, растението се намира в такова състояние, в каквото се е намирала цялата Земя преди отделянето на Слънцето. След оплождането растителният цвят изглежда така, както е изг-

леждала Земята, съхраняваща и Лунните сили след отделянето на Слънцето от нея. Ако вникнем в представите, които можем да извлечем от отделянето на Слънцето, ще вникнем и в самите процеси на оплождането. И тогава ще сме сигурни: Преди оплождането, растението се намира в слънчево състояние, а след оплождането - в лунно състояние. Нещата са поставени така, че дори най-незначителният процес в света може да бъде разбран само тогава, когато в него разпознаваме отражението на величествените космически процеси. Иначе той остава по своята същност така неразбран, както и Мадоната на Рафаел за онзи, който вижда от цялата картина само едно малко синьо петно, докато всичко друго остава скрито.

Всичко, което се разиграва в човека е отражение на великите мирови процеси. Те са свързани с неговото съществуване. Ако искаме да вникнем в наблюденията на свръхсетивното съзнание относно явленията между раждането и смъртта, както и в тези между смъртта и едно ново раждане, ние трябва да постигнем способността да дешифрираме имажинативните изживявания чрез това, което сме усвоили като представи при разглеждането на великите мирови процеси. - Тъкмо това разглеждане дава *ключа* за разбирането на човешкия живот. Ето защо в смисъла на Духовната Наука, наблюденията върху Сатурновия, Слънчев и Лунен период са в същото време и наблюдение върху човека.

С помощта на Инспирацията започваме да разбираме отношенията между Съществата от по-висшия свят. А чрез следващата степен от познанието става възможно проникването в самата вътрешна природа на тези Същества. Тази степен означаваме като интуитивно познание. (С думата „Интуиция“ в обикновения живот често се злоупотребява. До нея се прибъгва в случаите, когато става дума за неясен и неопределен поглед в нещо, за един вид хрумване, което понякога съвпада в истината, но чиито аргументи по

начало са недоказуеми. Естествено, тук не говорим за този вид „Интуиция“. Според нас Интуицията е познание, притежаващо най-висша и пълна яснота; познание, чиито основи и аргументи са достъпни до човешкото съзнание.)

Да опознаем едно сетивно същество означава да стоим *вън* от него и да съдим за него според външни впечатления. Да познаем едно духовно Същество чрез Интуиция означава да станем едно цяло с него и да се съединим с неговата вътрешна природа. До това познание ученикът се издига стъпка по стъпка. Имагинацията го довежда до там, че той съди за Съществата не според външните им качества, а според душевно-духовните им въздействия. Инспирацията го води още по-навътре: той започва да разбира какво представляват тези Същества едно за друго. Чрез Интуицията той прониква в самите Същества. - Тук отново ще стане дума за значението на Интуицията. В предишните глави говорихме не само за еволюцията в планетарните възплъщения на Стария Сатурн, Старото Слънце, Старата Луна и т. н., но споменахме, че в тази еволюция участват и Същества от най-различен вид. Посочихме редица от тях - Престолите или Духовете на Волята, Духовете на Мъдростта, Духовете на Движението и т. н. Докато обсъждахме същинската Земна епоха, стана дума за Духовете на Луцифер, на Ариман. Стана ясно, че космогонията е дело на Съществата. А познанието за тези Същества може да ни даде само Интуицията. Тя е необходима дори и за да вникнем в хода на човешкия живот. Това, което след смъртта се отделя от физическото тяло на човека, минава по-нататък през различни състояния. Тези от тях, които настъпват непосредствено след смъртта, могат все пак да бъдат описани чрез имагинативното познание. Но това, което следва после, когато човек попада в областта между смъртта и едно ново раждане, би трябвало да остане напълно неразбираемо за Имагинацията, ако не се прибави Инспирацията. Само Инспирацията може да изследва и да се произ-

несе върху това, което става с човешкия живот след пречистването в „страната на Духовете“. Тогава обаче настъпва нещо, за което Инспирацията вече не е достатъчна; тук тя просто губи нишката на разбирането. Съществува период от човешкото развитие между смъртта и новото раждане, когато достъп до човека има само Интуицията.

Но тази част от човешкото същество *винаги* съществува в човека; и ако искаме да я разберем според нейната вътрешна същност, ние трябва да я проследим и през времето между раждането и смъртта с помощта на Интуицията. Ако някой би искал да разглежда човека само със средствата на Имагинацията и Инспирацията, той ще пропусне тъкмо онези процеси от неговата най-дълбока същност, които се разиграват от едно възплъщение в друго. Ето защо само Интуицията прави възможно обективното изследване на човешките прераждания и на Кармата. Всяка истина относно тези процеси, която може да бъде споделена с други хора, възниква от изследването чрез интуитивно познание. - И ако човек иска да познае себе си в своята дълбока вътрешна същност, той може да стори това само чрез Интуицията. С нейна помощ той възприема онази част от себе си, която крачи напред от един земен живот в друг.

* * *

Човек може да постигне инспиративното и интуитивното познание също само чрез душевно-духовни упражнения. Те са подобни на онези медитативни упражнения, които вече бяха описани като средство за постигане на имагинативно познание. Обаче докато при упражненията, водещи към Имагинация, има все пак връзка с впечатленията от сетивно-физическия свят, при упражненията за Инспирация тази връзка трябва да отпадне. За яснота, нека отново да припомним до символа на кръста с розите. Кога-

то медитираме върху него, пред себе си имаме образ, чиито части са взети от сетивния свят: черния цвят на кръста, розите и т. н. Обаче самото сглобяване на тези части в посочения символ не е взето от физическия свят. Ако сега ученикът се опита да премахне от своето съзнание черния кръст и червените рози като сетивни образи на материални предмети и да задържи в душата си само духовната дейност, която е „сглобила“ тези части, той вече разполага със средство за такава медитация, която постепенно ще го доведе до Инспирация. Той задава в душата си приблизително следния въпрос: Какво направих аз в себе си, за да създам този символ от кръста и розите? Но сега аз искам да задържа в себе си точно това, което съм извършил (моя собствен душевен процес), самия образ - него ще премахна. И тогава аз искам да *почувствувам* в себе си, какво е извършила душата ми, за да създаде образа, но самия образ не желая да си представям. Сега искам да се потопя дълбоко в моята собствена дейност, която е създала образа. Следователно, искам да се вгълбя не в образа, а в моята порождаща образи душевна дейност. Подобно вгълбяване може да се приложи спрямо много символи. Всичко това води до инспиративното познание.

Един друг пример: Нека се вгълбим в представата за едно израстващо и умиращо растение. Неца вложим в душата си образа на постепенно израстващо растение: как то покълва от семето, как пуска лист след лист, как цъфти и дава плод. И след това по-нататък - от увяхването до пълното разпадане. Медитирайки върху такъв образ, ние стигаме до чувството за раждане и умирање, на което растението е само образ. След съответна продължителност и постоянство в тези упражнения, от това чувство ще развием Имагинацията за онова преобразяване, което стои в основата на физическото раждане и умирање. Ако обаче искаме да стигнем до съответната Инспирация, трябва да променим упражнението. В този случай трябва да размислим

върху собствената си душевна дейност, която от образа на растението извлича представата за раждане и умирање. Необходимо е напълно да отстраним растението от нашето съзнание и да се вгълбим само в това, което сме постигнали вътрешно. Единствено чрез такива упражнения е възможно издигането до Инспирацията.

В началото за ученикът никак не е лесно да разбере докрай как трябва да постъпва при този род упражнения. Причината е там, че всеки човек, чиито вътрешен живот по навик се определя от външните впечатления, веднага изпада в колебание и пълна несигурност, когато трябва да разгърне в себе си и душевен живот, при който е отхвърлена всякаква връзка с външния свят. Относно упражненията, водещи към Инспирация, ученикът трябва да е наясно, и то в много по-голяма степен отколкото при постигането на Имагинациите: той е длъжен да ги предприема, само когато наред с тях вземе и всички предварителни мерки за укрепването на разсъдъчната способност, чувствата и характера. Ако изпълни тези предварителни мерки, той получава двоен резултат. Първо, чрез упражненията, той няма да изгуби равновесието на своята личност в акта на свръхсетивното виждане; второ, наред с това той ще постигне способността действително да изпълнява изискванията на тези упражнения. Те ще ни се струват трудни само дотогава, докато постигнем точно определено състояние на душата, точно определени чувства и емоции. Разбиране и способност за упражненията, и то в скоро време, ще постигне този, който с търпение и постоянство развива в душата си подходящи качества за покълване на свръхсетивни познания. Несъмнен напредък очаква този, който изгради здравия навик по-често да надниква в душата си и не толкова да се занимава със себе си, колкото в тишина и мир да се заеме с подреждането и преработването на получените в живота опитности. Той ще забележи, че когато свързва една житейска опитност с друга, обогатява своите предста-

ви и чувства. Ще установи до каква голяма степен може да напредва в новото не само с новите си впечатления и изживявания, но и като оставя старите да работят в него. Който оставя своите впечатления, дори своите мнения, да си взаимодействуват така, сякаш неговите симпатии и антипатии, неговите лични интереси и чувства изобщо не влияят върху тях, той подготвя особено добра почва за свръхсетивните познавателни сили. В действителност той изгражда това, което можем да наречем *богат вътрешен живот*. Но преди всичко, важен е балансът, равновесието на душевните качества. Човекът е твърде склонен, отдавайки се на определена душевна дейност, да изпадне в едностранчивост. След като например забелязва предимствата на дълбокия размисъл и вглъбяването в света на собствените представи, той така се привързва към тези състояния, че все повече започва да се затваря пред впечатленията от външния свят. Но това води до обедняване и нивелиране на вътрешния живот. Най-бързо напредва този, който наред със способността да се концентрира в себе си, запазва и пълна възприемчивост за всички впечатления от външния свят. Не трябва да предпочитаме т. н. „важни“ житейски впечатления; *всеки* човек при *всяко* положение - дори и затворен между четири голи стени - може да изживее достатъчно, стига да съхрани жив усет за тези неща. Не е нужно да търсим изживяванията; те са навсякъде.

От особена важност е също, *как* се преработват изживяванията в човешката душа. Някой например може да има следната опитност: в даден момент той открива, че една твърде уважавана от него или други хора личност, има едно или друго качество, което той е принуден да признае за характеров недостатък. Такава опитност може да накара човек да размишлява в две посоки. Той може просто да си каже: Сега, след като разбрах това, аз вече не мога да уважавам тази личност както по-рано. Но той може да си зададе и въпроса: Как е възможно тази уважавана лич-

ност да допуска такъв недостатък? И не мога ли да си представя, че този недостатък е *не само* недостатък, а нещо което е предизвикано от трудния живот на този човек и може би направо от неговите забележителни качества? След като човек си задава подобни въпроси, може би ще стигне до извода, че забелязаният недостатък изобщо не променя неговото уважение. С помощта на такива изводи винаги научаваме нещо, винаги прибавяме нещо към нашето разбиране за живота. Несъмнено зле би се отразило на окултния ученик обстоятелството, че добрите страни на подобен светоглед могат да го подведат и тласнат към всеопрощаване на хора с подобни склонности, или към навика да оставя без последствие всевъзможни нарушения около себе си, понеже това носи известни предимства за неговото вътрешно развитие. До последното не се стига само тогава, когато човек възпита в себе си усета не просто да укорява недостатъците, а да ги разбира; а подобно поведение заслужава всеки конкретен случай, независимо дали този, който съди, печели или губи нещо. Изводът е напълно верен: Човек може да *научи* нещо *не* като осъжда един недостатък, а *само* чрез опита си да го разбере. Обаче ако поради разбирането някой иска да изключи неодобрението, той също няма да стигне далеч. Тук става дума не за едностранчивост в една или друга степен, а за съразмерност и равновесие на душевните сили.

Това особено важи за едно душевно качество, което е от изключително значение за развитието на човека, а именно чувството на *преклонение*. Който възпитава това чувство в себе си или го има предварително като щастлив дар от природата, той разполага с добра основа за постигане на свръхсетивно познание. Това познание се отдава особено добре на хора, които в своите детски и юношески години са гледали към някои лица с онова удивление, с което се обръщаме към висшите идеали. Също и в по-късните години, когато човек със здрав разум и с безусловна всео-

тдайност поглежда към звездното небе и към откровението на висшите сили, той вече е узрял за познанието на свръх-сетивните светове. По същият начин стоят и нещата с този, който се удивлява на силите, ръководещи човешкия живот. От не по-малко значение е и случаят, когато един възрастен и зрял човек може да изпитва преклонение, и то до най-висша степен, пред други хора, чиято стойност той предусеща или се надява да познае. Само това преклонение може да разкрие достъпа към висшите светове. Който не стига до преклонението, не може да напредне далеч в своето познание. Който не иска да признае дадено явление в света, за него същността на нещата се затваря.

Ако обаче човек се подлъже от чувството на преданост и преклонение, и умъртви *здравото* себесъзнание и доверието в своя Аз, той върши престъпление пред закона на равновесието. Окултният ученик трябва непрекъснато да работи над себе си, за да става все по-зрял; но наред с това той *трябва* да има и доверие в своята личност и да вярва, че нейните сили израстват с всеки час и ден. Който стигне до верния усет за тези неща, знае: В мен дремят скрити сили и аз мога да ги изнеса навън. Ето защо там, където намирам нещо, което се извисява над мен и е достойно за преклонение, аз трябва не само да го уважавам, а да се доверя на мен самия и да изградя в себе си всичко онова, което може да ме направи равен на уважаваната личност.

Колкото по-голяма е способността на един човек да насочва *вниманието* си върху определени процеси и събития от живота - които не са му познати от преди - толкова по-голям шанс има да изгради в себе си предпоставки за издигане в духовния свят. Нека си послужим с друг пример. Даден човек стига до такава ситуация в живота, когато трябва да реши: да извърши или да не извърши определено действие. Разумът диктува: Направи го! Но нещо неупомерно в неговите чувства го спира. Възможно е човек да не

обърне внимание на този необясним нюанс в своите чувства и просто да извърши действието според основанията на разума. Но възможен е и другия вариант: човек да се вслуша в това неясно предупреждение и да не предприеме действието. Ако после проследи нещата, може да се окаже, че ако би следвал своя разум, щеше да предизвика нещастие, и че отказът от действие е истинска благословия. Такава опитност може да тласне човешкото мислене в една точно определена посока. Сега той разсъждава: В мен явно живее нещо, което ме ръководи по-правилно от моите разсъдъчни способности. И моят усет за това „нещо в мен“ трябва да е винаги буден. - Когато душата насочва своето внимание към такива случаи, това действа благотворно върху нея. Сега сякаш едно *здрaво* предчувствие казва: в човека съществува нещо много *повече* от това, което той може да обхване в даден момент с помощта на своите разсъдъчни способности. Внимание от този род несъмнено *разширява* душевния живот. Но и тук може да възникне някаква вредна едностранчивост. Ако някой просто свикне да изключва доводите на своя разум, понеже „предчувствията“ му шепнат едно или друго, той лесно би могъл да се превърне в играчка на всевъзможни неопределени импулси. Само крачка дели подобна неспособност за преценка от суеверието.

Впрочем всякакъв вид суеверие е фатален за окултния ученик. Верният път към областите на духовния живот изисква старателно предпазване от суеверие, мечтателство и фантастичност. Съвсем не онзи прониква в духовния свят, който е радостен, че изживява нещо, което „не може да се побере в човешките представи“. Предпочитания към „необяснимото“ не правят от никого окултен ученик. Той трябва напълно да се освободи от предразсъдъка, че: „мистик е този, който навсякъде в света вижда загадъчни и необясними явления“. Верният усет на окултния ученик му подсказва да търси навсякъде скрити сили и Същества, но и

да предпоставя също, че при наличието на необходимите сили, необяснимото може да бъде обяснено.

Съществува една душевна нагласа, която е особено важна за ученика във всеки миг от неговото развитие. Тя се състои в това, да предпази неговия познавателен порив от едностранчивия въпрос: Как мога да си отговоря на това или онова? Напротив, въпросът следва да гласи: Как да развия в себе си тази или онази способност? И когато след продължително вътрешно усърдие човек развие тази или онази способност, той намира и отговора на определените въпроси. Окултните ученици винаги поддържат в себе си такава душевна нагласа. Това ги довежда дотам, че те продължават да работят над себе си, ставайки все по-зрели; те вече не искат насилствени отговори на своите въпроси. Те се научават да чакат, докато отговорите им се открият сами. - Но и тук е възможна известна едностранчивост, която прегражда пътя напред. Окултният ученик може да сметне, че в даден момент сам може да разреши и най-трудните въпроси със своите собствени сили. Следователно, тук съразмерността и равновесието също играят важна роля в душевната нагласа.

Можем да посочим още много душевни качества, чието култивиране и развитие са благотворни за окултния ученик, който иска да постигне Инспирация чрез съответните упражнения. Преди всичко трябва да изтъкнем, че най-важните душевни качества са съразмерността и равновесието. Те подготвят осмислянето на упражненията и способността на ученика да ги практикува с оглед постигането на Инспирация.

Тези упражнения изискват от ученика да премахне от своето съзнание не само образите, които е създавал при постигане на Имагинацията, но и живота в своята собствена душевна дейност, в която се е вглъбявал по пътя към Инспирацията. Следователно, в този случай той не трябва да има в душата си буквално *нищо* от предварително из-

вестните му външни и вътрешни изживявания. И ако след отстраняването на външните и вътрешни изживявания съзнанието му продължава да е *празно*, т. е., ако то изобщо изчезне и той потъне в безсъзнание, по това би могъл да разбере, че все още не е достатъчно зрял, за да предприеме упражненията за Интуицията, и че трябва да продължи с упражненията за Имагинация и Инспирация. Но рано или късно идва време, когато след отстраняването на външните и вътрешни изживявания, съзнанието не остава празно, а в него откриваме нещо, спрямо което човек също може да медитира. Обаче това „нещо“ е от съвсем особено естество. В сравнение с всички предишни опитности, то е действително нещо ново. Сега човек знае: Това е нещо напълно непознато за мен. То е като действителния тон, който ухото чува; само че то може да проникне в моето съзнание единствено чрез Интуицията, както тонът може да проникне там само чрез ухото. С Интуицията се премахва и последния остатък от сетивните впечатления на човека. Духовният свят се отваря пред познанието по един начин, който няма нищо общо с физическите свойства на сетивния свят.

* * *

Имагинативното познание се постига чрез изграждането на лотосовите цветове в астралното тяло. Благодарение на упражненията за добиване на Инспирация и Интуиция, в човешкото етерно или жизнено тяло настъпват особени движения, потоци и конфигурации, които по-рано не са съществували там. Те са именно органите, чрез които човек овладява способността да „разчита скритата писменост“. Измененията в етерното тяло на човек, стигнал до Инспирация и Интуиция, изглеждат за свръхсетивното познание по следния начин.

Ученикът осъзнава, че приблизително в областта до

физическото сърце, той има нов център в своето етерно тяло, който постепенно се оформя като един етерен орган. От него поемат всевъзможни потоци и движения към различните части на човешкото тяло. Най-важните потоци се насочват към лотосовите цветове, проникват през отделните им листа и излизат навън като се разливат в околното пространство като лъчи. Колкото по-развит е даден човек, толкова по-голям е ореолът около него, в който тези потоци могат да бъдат възприемани. Дори при правилно обучение, центърът в областта на сърцето не се изгражда веднага. Той трябва да бъде подготвен. Най-напред се образува предварителен център в главата, той слиза в областта на гръкляна и накрая се разполага в близост до физическото сърце. При неправилно развитие въпросният орган би могъл да се образува от самото начало в областта на сърцето. В този случай съществува опасността вместо до спокоен и обективен поглед в свръхсетивния свят, човек да стигне до мечтателство и фантастичност. По-нататък ученикът трябва да постигне независимост на особените етерни потоци и формации от физическото тяло, както и способност да си служи с тях самостоятелно. Така лотосовите цветове се превръщат за него в инструменти, с чиято помощ той привежда етерното тяло в движение. Преди да стане това, необходимо е в цялата сфера на етерното тяло да се образуват специални потоци и лъчения, които го обгръщат като в една фина мрежа, превръщайки го в самостоятелно същество. След този етап, осъществяваните в етерното тяло потоци и движения могат безпрепятствено да влязат в досег с външния духовно-душевен свят и да се свържат с него така, че външните духовно-душевени процеси да се слоят с вътрешните, с тези на човешкото етерно тяло. Сега настъпва и моментът, когато човек, започва да възприема света на Инспирацията напълно съзнателно. Това познание идва по твърде различен път в сравнение с познанието за сетивно-физическия свят. В последния слу-

чай от сетивата човек получава възприятия и после върху тях изгражда представи и понятия. При инспиративното познание нещата не стоят така. Обектът на познанието тук идва непосредствено с възприятието, актът е един; *след* възприятието няма размисъл. Това, което за сетивно-физическото познание се постига едва по-късно в понятието, при Инспирацията идва едновременно с възприятието. Ето защо, ако не сме създали гореописаната мрежа в етерното тяло, бихме се сляли в едно цяло с душевно-духовния свят, без да сме в състояние да се разграничим от него.

Когато се практикуват упражненията за Интуиция, те действуват не само върху етерното тяло, но и върху свръхсетивните сили на физическото тяло. Впрочем не трябва да си представяме, че в случая става дума за действия във физическото тяло, които са достъпни за обикновеното сетивно наблюдение. Те могат да бъдат преценени само от свръхсетивното познание. С *външното* познание те нямат нищо общо. Те възникват като резултат от зрелостта на съзнанието, когато в Интуицията то се добира до опитности, дори и когато от него са отстранени всички познати от по-рано външни и вътрешни изживявания.

Интуитивните опитности са нежни, интимни и фини; в сегашната степен от развитието си, човешкото физическо тяло е твърде грубо за тях. Ето защо то представлява трудно преодолимо препятствие за упражненията, стремящи се към резултати в Интуицията. Но ако се практикуват с енергия, постоянство и с необходимото вътрешно спокойствие, накрая те сломяват силните препятствия на физическото тяло. Ученикът забеляза това от факта, че постепенно добива власт над определени прояви на физическото тяло, които до тогава са се изплъзвали от неговото съзнание. Той забелязва това и от обстоятелството, че за кратко време усеща стремежа да приведе напр. дишането (или други подобни функции) в един вид съзвучие или хармония с това, което душата постига по време на медитациите. Иде-

алът на развитието е чрез физическото тяло да не се правят никакви - дори и дихателни упражнения, а всичко, което става с него, да идва *само* като една последица от чистите интуитивни упражнения.

* * *

Когато ученикът се издига по пътя към висшите светове на познанието, на определена степен той забелязва, че взаимната връзка на силите, изграждащи неговата личност, приема по-друга форма от тази, която тя има в сетивно-физическия свят. В този свят Азът осигурява единно взаимодействие на душевните сили и преди всичко на мисли, чувства и воля. При обикновените ситуации от човешкия живот, тези душевни сили се намират в определени отношения. Виждаме напр. един предмет. Душата го харесва или не. Това означава, че по силата на известна необходимост, към представата за предмета, се прибавя и чувството на удоволствие или неудоволствие. Ние или пожелаваме предмета, или получаваме импулса да го изменим в една или друга посока. С други думи: към дадената представа и даденото чувство, се присъединяват желанието и волята. Този процес се осъществява благодарение на обстоятелството, че Азът обединява представите (мисленето), чувствата и волята в едно цяло и по този начин внася ред в силите на личността. Ако Азът прояви безсилие в обединяващата си функция и напр. желанието поеме в посока, различна от тази на чувството и представата, тогава посоченият необходим и здрав ред би бил нарушен. Един човек би изпаднал в абнормно душевно състояние, ако наистина намира, че това или онова е правилно, но се стреми към нещо, за което е убеден, че е погрешно. Същото би се получило, ако някой се стреми не към това, което му харесва, а към това, което не одобрява. Но ето че сега, по пътя към висшето познание, човек забелязва как в действителност

мислене, чувства и воля се разделят и всяко от тях получава известна самостоятелност, така че напр. дадена мисъл не поражда вече чрез самата себе си съответното чувство и волев акт. Нещата стоят така, че в мислите си човек може да възприема нещо съвсем правилно, но за да стигне въобще до определено чувство или до определено решение на волята, той се нуждае от самостоятелен подтик, произлизащ от самия него.

В хода на свръхсетивното съзерцание, мислене, чувства и воля престават да бъдат три *сили*, които се излъчват от общия Азов център на личността; те се превръщат в нещо като самостоятелни същества, превръщат се, така да се каже, в три личности. Ето защо човек трябва особено да укрепи своя собствен Аз, защото сега той внася не просто ред в три сили, а направлява и ръководи три отделни същества. Но това разделяне е добре да съществува *само по време* на свръхсетивното наблюдение. И тук отново става ясно, колко важно е наред с упражненията за висшето обучение, да се практикуват и тези, които придават сила и твърдост на разсъдъчната способност, чувствата и волята. Защото, ако внесем тези качества във висшия свят, скоро ще видим, че Азът се оказва слаб и не може да координира мисленето, чувствата и волята. Ако тази слабост остане непреодоляна, душата би се оказала като разкъсана в различни посоки от три определени личности и нейната вътрешна цялост би престанала да съществува. Ако обаче развитието на ученика протича правилно, описаната метаморфоза на душевните сили означава истински напредък; Азът остава господар над трите отделни същества, които изграждат неговата душа.

В по-нататъшния ход на развитието този процес напредва още повече. След като мисленето е извоювало определена самостоятелност, то активира появата на една четвърта душевно-духовна същност; можем да я определим като едно непосредствено вливане на определени течения в

човека, които са подобни на мислите. Сега целият свят прилича на мисловна сграда, която се изправя пред човека, както растенията и животните във физическия свят. По същия начин чувствата и волята - след като също са станали самостоятелни - активират две други душевни сили, които също се проявяват в нея като самостоятелни същества. Към всички тях се присъединява и една седма сила, която е подобна на собствения Аз.

Цялото това изживяване се свързва и с едно друго. Преди влизането в свръхсетивния свят, човек познаваше мислите, чувствата и волята само като вътрешни душевни изживявания. След попадането си в свръхсетивния свят, той възприема неща, които се проявяват не по сетивно-физически, а по душевно-духовен път. Зад възприеманите от него качества на новия свят, сега стоят душевно-духовни Същества. И те му се явяват под формата на един външен свят, както в сетивно-физическата област пред неговите сетива застават минералите, растенията и животните. Само че окултният ученик прави съществена разлика между физическия и откриващия се пред него душевно-духовен свят. Едно растение напр. в областта на сетивния свят, остава такова, каквото е, независимо какво чувства или мисли човешката душа за него. С образите от душевно-духовния свят, това съвсем не е така. Те непрекъснато се променят според това, което човек мисли или чувства. По този начин човек им придава известен отпечатък, който зависи от неговата собствена личност.

Да си представим, че в имагинативния свят пред човека застава някакъв образ. Ако човек се отнесе равнодушно към него, образът приема определена форма. Обаче в мига, когато той усети удоволствие или неудоволствие, образът променя своя облик. Първоначално образите изразяват не само нещо, което съществува независимо и вън от човека, а и това, което е самия човек. Те са изцяло проникнати от качествата на човешката личност. И тези качества

се спускат като едно було пред Съществата. Дори и човек да е изправен пред едно действително Същество, той вижда не него, а своето собствено създание. Така той може да има пред себе си нещо истинно, и все пак да вижда нещо измамно. И това е така не само по отношение на нещата, които човек забелязва в самия себе си; неговите собствени качества също оказват въздействие върху света. Например човек може да има някои скрити склонности, които макар и поради ред особености в характера и възпитанието да остават непроявени в живота, оказват определено въздействие върху духовно-душевния свят. Независимо дали човек е наясно или не със своята същност, тя налага едни или други нюанси върху духовно-душевния свят.

За да напредва още по-нататък в своето развитие, необходимо е човек да се научи да различава себе си от външния духовен свят. Налага се той да отстранява своите собствени въздействия върху обкръжаващия го духовно-духовен свят. А това не може се осъществи по друг начин, освен като вникне в това, което сам внася в новооткрития свят. Следователно, първо човек трябва да постигне истинско и всепроникващо себепознание и едва тогава ще може да възприема точно обкръжаващия го духовно-душевен свят. Определени факти от човешкото развитие допринасят за това, че подобно себепознание се явява при навлизането във висшите светове като нещо естествено и необходимо. Човекът развива своя Аз и своето себесъзнание в обикновения сетивно-физически свят. Азът действа като притегателен център за всичко, което принадлежи към човека. Всички негови наклонности, симпатии, антипатии, страсти, мнения и т. н. се групират около Аза. В същото време Азът е и притегателния център за това, което наричаме човешка Карма. Ако бихме погледнали директно в този Аз, бихме забелязали, че определен вид съдби трябва да се изпълнят още сега или в следващите прераждания, в зависимост от това как е живял съответния човек в миналите

прераждания и какви качества е изградил във всяко от тях. И сега, когато човешката душа се издига в душевно-духовния свят, първият образ, който *трябва* да застане пред нея, е именно образът на Аза и всичко свързано с него. Според един окултен закон, първото впечатление от духовния свят е тъкмо този двойник на човека. Лесно можем да разберем закона, стоящ в основата на споменатия факт, ако размислим върху следното. В сетивно-физическия живот човек възприема себе си само доколкото има съответните вътрешни опитности в своите мисли, чувства и воля. Тези възприятия обаче са вътрешни; те не застават пред човека, както застават минералите, растенията и животните. Благодарение на вътрешните изживявания, човек опознава само част от себе си. Той има в себе си нещо, което му пречи да стигне до едно дълбоко и проникващо познание. Това е импулс, който веднага щом човек поиска и трябва да утвърди едно свое качество - *без да се поддава на никаква илюзия спрямо себе си* - го кара да преработва това качество все отново и отново.

Ако не притежава този импулс, ако просто отклонява вниманието си от своята собствена личност и остава такъв, какъвто е, той естествено, се лишава и от възможностите за себепознание. Ако обаче човек е устремен към себе си и безопасно, и честно преценява едно или друго свое качество, той или ще го подобри в хода на своя живот, или няма. В последния случай в душата му ще се промъкне едно чувство, което трябва да определим като чувство на срам. Здравата човешка природа практически действа по този начин: чрез себепознанието тя изпитва различни видове срам. Дори в ежедневието, това чувство има точно определено въздействие. Здравомисленият човек ще се погрижи: аз не трябва да проявявам чрез видими действия това, което причинява у мен срам. Следователно срамът е една сила, която ни кара да капсулираме нещо в себе си и да не му позволяваме да се прояви навън. Ако размислим

върху това, ще се убедим, че духовното изследване обръща специално внимание, както на споменатото душевно изживяване, което е много сродно с чувството на срам, така и на неговите последици. То открива, че в скритите дълбини на душата съществува един вид скрит *срам*, за който човек няма съзнание в сетивния свят. Но това скрито чувство има същите последици, както явния срам в обикновения живот: то пречи и не позволява на съкровената човешка същност да се яви пред човека в един възприемаем образ. Ако това чувство не би съществувало човек би виждал пред себе си това, което е той в действителност; той би изживявал своите представи, чувства и воля не само вътрешно, но би ги възприемал и външно, както възприема минералите, растенията и животните. Така това чувство скрива човека от самия него, от неговия истински облик. Наред с това обаче, той скрива и целия духовно-душевен свят. Защото докато на човек му убягва неговата собствена вътрешна същност, той не може да възприема и това, спрямо което би искал да развие познавателните инструменти, гарантиращи му напредък в душевно-духовния свят; в случая той не може да преобрази своята вътрешна същност така, че тя да разполага с духовните възприемателни органи.

Но в хода на правилното обучение, човек полага усилия за изграждането на тези възприемателни органи, като първо впечатление пред него се явява това, което е самият той. Човек застава пред своя двойник. И това себевъзприятие не може да се отдели от възприятието на останалия духовно-душевен свят. При обикновеният живот в сетивно-физическия свят посоченото чувство непрекъснато затваря достъпа на човека към духовно-душевия свят. Поиска ли човек да направи дори само една крачка в този свят, веднага се надига - но без да стига до съзнанието - чувството на срам и закрива всяка пролука към духовно-душевия свят. Описаните упражнения обаче откриват достъпа към

духовния свят. Но нещата стоят така, че това скрито чувство на срам действуват като голям благодетел на човека. Защото с онези чувства, разум и воля, които развива без духовно-научното обучение, за човека е невъзможно да понесе без сътресения гледката на своето собствено съществуване в неговата истинска форма. Пред подобна гледна той би изгубил всяка следа от самочувствие, самоувереност и себе-съзнание. За да не стане това са предвидени и всички онези мерки, които следва да бъдат изпълнени наред с упражненията. Те се състоят в укрепване на разсъдъчната способност, чувствата и характера. Благодарение на редовното си обучение, човек се запознава по естествен начин с достатъчно много подробности от Духовната Наука, а освен това намира и достатъчно средства за себепознание и себенаблюдение, за да посрещне уверен и смел, своя двойник. Сега за ученикът положението е такова, че практически той вижда под друга форма и само като образ на имажинативния свят това, което вече е опознал във физическия свят. Ако човек още във физическия свят обхване със своя разум закона на Кармата, той няма да изтърпне от ужас, когато съзре очертанията на бъдещата си съдба в образа на своя двойник. Ако сериозно проучи развитието на света и на човечеството и знае как в определен момент от това развитие, силите на Луцифер са проникнали в човешката душа, човек ще понесе сравнително леко откритието, че тези луциферични Същества с техните всевъзможни действия се съдържат в образа на неговото собствени съществуване.

Сега става пределно ясно, колко важно е човек да не бърза с желанието да проникне в духовния свят, преди да е разбрал определени духовни истини чрез разсъдъчната си способност, изградена и култивирана в условията на физическия свят. Преди да пожелае самостоятелно проникване в свръхсетивните светове, окултният ученик - в хода на своето правилно развитие - трябва да осмисли с обикнове-

ния си здрав разум изложеното в първите четири глави на тази книга.

При обучение, в което не се обръща внимание на сигурната и здрава разсъдъчна способност, на хармонията в чувствата и волята, може да се случи така, че свръхсетивният свят да се открие на ученика преди той да е постигнал необходимите вътрешни качества. В такъв случай срещата с неговия двойник би го угнетила и довела до грешки. Ако обаче срещата с двойника бъде избегната - а това също е възможно - и все пак човек прекрачи в духовния свят, той не би бил в състояние да го познае в неговия истински вид. Защото за него би било просто невъзможно да разграничава това, което вижда в нещата, от това което са те в действителност. Разграничаването е възможно само тогава, когато човек възприеме собственото си същество като един образ сам по себе си и по този начин отнема от обкръжаващата го среда всичко, което е внесъл там чрез своите качества.

В обикновения живот двойникът действа по такъв начин в сетивно-физическия свят, че с приближаването на човека до душевно-духовния свят той изведнъж става невидим чрез описаното чувство на срам. Но с това се закрива и целия духовен свят. Той се изправя пред този свят като „Пазач“, за да го брани от влизането на онези, които още не са подготвени за това. Ето защо той може да бъде наречен „Пазачът, изправен пред прага на душевно-духовния свят“. - Освен при описаното влизане в свръхсетивния свят, човек среща този „Пазач на прага“ и при физическата смърт. В хода на душевно-духовното развитие между смъртта и едно ново раждане, „Пазачът“ се разкрива все повече и повече. И тогава срещата им не може да угнеди човека, защото той вече познава и други светове, а не само тези, които предлага живота между раждането и смъртта.

Ако човек би пристъпил в духовно-душевния свят, без да е срещнал „Пазачът на прага“, той би изпаднал в цяла

верига от заблуждения и грешки. Защото никога не би могъл да различи това, което сам внася в този свят, от това което действително принадлежи на свръхсетивния свят. Разбира се, правилното обучение въвежда ученика в областта на истината, а не в тази на илюзиите. Подобно обучение, рано или късно, по необходимост ще предизвика тази среща. Защото тя е една от неизбежните предпазни мерки срещу възможността от заблуди и фантастичност в акта на свръхсетивното наблюдение.

Крайно наложително е, всеки окултен ученик грижливо да работи над себе си, за да не се превърне в обикновен фантаст, в човек, който лесно изпада в грешки и заблуждения (внушения, самовнушения). Ако обаче упътванията за духовното обучение се изпълняват точно, това същевременно премахва и източниците на тези измами и заблуждения. Разбира се тук не бихме могли да се спрем на многобройните подробности, които имат значение за предотвратяването на тези неща. Можем само да загатнем за какво става дума. Измамите, за които говорим тук, произхождат от два източника. Те възникват отчасти поради това, че човек оцветява действителността чрез своята собствена същност. В обикновения живот на сетивно-физическия свят, този източник на измама представлява сравнително малка опасност; защото тук външният свят винаги рязко ще наложи своите собствени форми, независимо от стремежа на наблюдателя да го оцвети според своите желания и интереси. Обаче щом човек навлезе в имагинативния свят, образите на този свят се променят чрез такива желания и интереси, така че човек застава пред един вид *действителност*, която сам е създал или поне е съучаствувал в нейното създаване. Благодарение на това, че чрез срещата с „Пазачът на прага“ окултният ученик опознава всичко, което носи в себе си, следователно и всичко, което той внася в душевно-духовния свят, този източник на измама е премахнат. А подготовката, която си налага окултният ученик преди да прис-

тъпи в душевно-духовния свят, създава у него навика да заличава себе си още при наблюдението на сетивно-физическия свят и да оставя нещата и процесите да му говорят направо чрез тяхната вътрешна същност. Ако човек е достатъчно усърден в тази подготовка, той може спокойно да очаква срещата с „Пазачът на прага“. Чрез нея той окончателно ще провери, дали наистина е в състояние да заличава своето собствено съществуване и тогава, когато се изправя пред душевно-духовния свят.

Освен този източник на заблуждения и измами, съществува и друг. Той се проявява, когато тълкуваме неправилно полученото вече впечатление. Един прост пример за такова заблуждение в сетивно-физическия свят е този, когато се возим във влак и *ни се струва*, че дърветата се движат в обратна посока, докато всъщност се движи влакът. Въпреки че има много случаи, при които подобни измами в сетивно-физическия свят се коригират доста по-трудно от посочения случай, ясно е, че в този свят човек намира все пак достатъчно средства, за да ги отстранява, след като апелира към доводите на здравия разум. Но в свръхсетивните области нещата стоят по друг начин. В сетивния свят човешките заблуждения не променят фактите; ето защо всяко безпристрастно наблюдение може да разграничи заблуждението от обективния факт. В свръхсетивния свят това не е така. Ако наблюдаваме даден свръхсетивен процес и пристъпим към него с едно неправилно съждение, ние внасяме това съждение в свръхсетивния процес и то така се вплита в него, че е трудно да ги разграничим. В този случай грешката не е в човека; грешката е превърната в съставна част на самия външен факт. Ето защо тя не може да бъде коригирана чрез безпристрастна оценка на този външен факт. С това посочваме един богат източник на заблуждения и фантастика за онзи, който пристъпва в свръхсетивния свят без правилна подготовка.

След като ученикът се научи да премахва онези изма-

ми и заблуждения, които възникват чрез оцветяването на свръхсезивните явления от собственото същество на човека, той трябва да овладее и другата дарба: да неутрализира и втория източник на заблуждения. Той може да изключи това, което идва от самия него, едва след като познае образа на своя двойник; и той ще може да осъществи намерението си спрямо този втори източник на заблуждения, ако се научи да познава чрез самото естество на даден факт от свръхсезивния свят, дали той е действителен или не. Ако измамните образи изглеждали както действителните факти, разграничаването им би било невъзможно. Обаче не е така. Измамите в свръхсезивните светове *сами по себе си* имат признаци, които ги разграничават от действителните факти. И сега работата опира до това, ученикът да е наясно, по кои признаци може да познае действителните факти. Лесно понятно е, когато незапознатият с духовното обучение човек пита: Възможно ли е изобщо да се предпазим от заблуждения, след като източниците им са толкова многобройни? Сигурен ли е изобщо окултният ученик, че въображаемите му висши познания не почиват на измами и заблуждения (внушение, самовнушение)? Подобни въпроси явно не отчитат обстоятелството, че при всяко истинско духовно обучение, благодарение на самия начин, по който протича то, източниците на заблуждения са отстранени. Преди всичко, в хода на своята подготовка истинският окултен ученик ще постигне достатъчно много познания върху всичко, което води до измами и самозаблуждения, така че ще е в състояние да се предпазва от тях. В това отношение той наистина има, както никой друг, изключителната възможност за трезво преценяване на своя живот. Неговите опитности го отдалечават от всякакви неясни предчувствия, внушения и т. н. Обучението го прави възможно най-предпазлив. Към това се прибавя и обстоятелството, че всяко истинско духовно обучение води първоначално до такива понятия за великите мирови събития,

които изискват напрежение на разсъдъчната способност, така че тя се изостря и шлифова до непознати по-рано размери. Само този, който отхвърля възможността да напредва в такива далечни области и предпочита да се уповава на близкостоящите „откровения“, би могъл да се размигне с изострянето и шлифоването на здравата си разсъдъчна способност; а сигурност в разграничаването между измама и действителност, би могла да даде единствено тя. Но това не е най-важното.

Най-важното се крие в самите упражнения, които се прилагат при истинското духовно обучение. Те трябва да бъдат практикувани по такъв начин, че по време на вътрешното вглъбяване, съзнанието на ученика да обгръща с поглед всичко, което става в душата. При изграждането на Имагинацията първо се спираме на определен символ. Той все още е проникнат от представи, свързани с външните впечатления. Но човекът не е сам при формирането на символното съдържание; той не го формира сам. Следователно, може да се поддаде на измама относно това, как се ражда символът; той може да изтълкува неговия произход съвсем неправилно. Обаче когато се издига до упражненията за Инспирация, окултният ученик отдалечава това съдържание от своето съзнание. Там той се вглъбява все още само в собствената си душевна дейност, която е изградила символа.. Но грешки все пак са възможни. Човек формира своята душевна дейност чрез фактори като възпитание, образование и т. н. Той не може да знае всичко за нейния произход. Ето че ученикът отстранява от съзнанието и тази своя душевна дейност. Ако сега остава нещо, то не съдържа в себе си *нищо*, което да не може да бъде обхванато с поглед. В него не може да се прибави нещо, което - относно цялото си съдържание - може да избегне едно внимателно обсъждане. Следователно, в своята Интуиция ученикът притежава нещо, което му показва как е изградена цялата действителност на духовно-душевния свят. И ако

приложи познатите критерии от духовно-душевната действителност върху всичко, което застава пред неговото наблюдение, той ще може да различава илюзията от действителността. И може да е сигурен, че прилагайки този закон, ще бъде предпазен от измама в свръхсетивния свят, също както в сетивно-физическия свят не може да смеси едно *въображаемо* парче нагорещено желязо с истинско горещо желязо, което действително изгаря. Естествено, човек ще се отнася по този начин само към онези познания, на които гледа като на свои собствени изживявания в свръхсетивния свят, но не и към онези, които получава като сведения от други хора и в които вниква със своя физически мозък и със здравия си усет за истината. Ученикът ще се постарее да тегли точна разграничителна линия между това, което научава по единия и по другия начин. От една страна той с готовност ще се вслуша в едни или други сведения за висшите светове и ще се стреми да ги обяснява със своя разум. Но когато става дума за лична опитност, за лично наблюдение, той вече ще е проверил дали то притежава онези признаци, с които той е запознат при срещите си с непогрешимата Интуиция.

* * *

След като ученикът е оставил зад себе си срещата с „Пазачът на прага“, в неговото издигане към свръхсетивните светове му предстоят и други изживявания. Най-напред той ще забележи, че има вътрешно родство между „Пазачът на прага“ и онази душевна сила, която по-горе описахме като седма по ред и която оприличихме с едно самостоятелно същество. Да, в известно отношение тази седма същност е не друго, а самият двойник, самият „Пазач на прага“. Пред ученика тя поставя една особена задача. Той трябва да насочва и ръководи чрез новороденото „Себе“ това, което се намира в неговото „обикновено себе“ и което

му се явява като образ. Започва един вид борба срещу двойника. Той постоянно ще се стреми към надмощие. Обаче и силите на човека укрепват тъкмо в това, че се поставя в правилно отношение към двойника и че не му позволява действия извън контрола на новородения „Аз“.

Естествено себепознанието в по-виспия свят се различава от това в условията на сетивно-физическия свят. Докато в последния случай то идва само като вътрешно изживяване, новороденото Себе веднага израства като едно външно душевно изживяване. Новороденото Себе се изправя пред човека като друго Същество. Но той не може да го възприеме напълно. Защото на каквато и степен да се е изкачил човек по пътя към свръхсетивните светове, винаги съществуват по-висши степени. Овладейвайки ги, човек ще възприема все по-голяма част от своето „висше Себе“. Следователно, при една или друга степен, то се открива на ученика само отчасти. Обаче когато в самото начало човек съзре дори и част от своето „висше Себе“, той изпада в огромното изкушение да го разглежда в зависимост от критериите, които е изработил в сетивно-физическия свят. Впрочем това изкушение е нещо добро и дори *трябва* да се появи, ако се стремим към правилно развитие. Ние трябва да преценяваме това, което идва като наш двойник, като „Пазачът на прага“ и да го поставяме пред „висшето Себе“, за да сме наясно върху разстоянието между това, което сме и това, което сме длъжни да станем. Но в хода на тази преценка, „Пазачът на прага“ започва да приема една съвършено друга форма. Сега той приема облика на всички възможни *пречки*, които се надигат срещу развитието на „висшето Себе“. Ние разбираме какъв товар влачим с нашето обикновено Себе. И ако подготовката не е направила човек достатъчно силен, за да каже: „Аз няма да спра тук, а непременно ще доведе моето развитие до още по-съвършени степени от „висшето Себе“, той ще се парализира и ужаси от това, което му предстои. Ето как той е потопен

в душевно-духовния свят, но се отказва да работи по-нататък върху себе си. Той става пленник на формата, която чрез „Пазачът на прага“ е изправена пред душата му. Важното при това изживяване е, че човек няма усещането да е пленник. Напротив, той смята, че изживява нещо съвсем друго. Формата, която „Пазачът на прага“ предизвиква, може да породи в душата на наблюдателя впечатлението, че в образите - на тази степен от развитието - той обхваща всички възможни светове, че е стигнал върха на познанието и няма нужда от никакви други стремежи. Вместо пленник, той ще се чувства като безмерно богат притежател на всички мирови тайни. Обстоятелството, че може да се породи едно изживяване, диаметрално противоположно на истинското състояние на нещата, не ще учуди онзи, който се замисли, че в момента, когато то настъпва, човек стои вече в душевно-духовния свят, а особеност на този свят е, че събитията в него могат да изглеждат напълно обратно. Върху тези факти вече се спряхме при разглеждането на живота след смъртта.

Формата, която ученикът възприема при тази степен от своето развитие, му показва и нещо различно от първоначалната форма, в която се беше появил „Пазачът на прага“. В този двойник можеха да се доловят всички онези качества, които обикновеното човешко „Себе“ има вследствие влиянието на Луцифер. Обаче в хода на човешкото развитие, чрез влиянието на Луцифер, в човешката душа прониква и една друга сила. Това е силата, която в предишните глави на тази книга определихме като сила на Ариман. Това е силата, която в сетивно-физическото битие пречи на човека да възприема духовно-душевните Същества, намиращи се зад повърхността на сетивния свят. В какво се превръща човешката душа под влиянието на тази сила, това загатва по образен начин формата, която се явява при посоченото изживяване.

Ако човек пристъпи към това изживяване достатъчно

подготвен, той ще стигне и до неговото правилно тълкуване; и тогава веднага ще се появи един друг образ, а именно онзи, който за разлика от описания, „Малкият пазач“, можем да наречем „Големият пазач на прага“. Той дава на ученика да разбере, че не трябва да спира на тази степен, а енергично да работи по-нататък. Той поражда и съзнанието, че когато работата напредва както трябва, завладяният свят става една истина, а не се превръща в илюзия.

Ако обаче поради неправилно духовно обучение, някой би пристъпил неподготвен към това изживяване, когато стигне до „Големият Пазач на прага“, душата му би се изпълнила с нещо, което можем да сравним само с „чувството на неизмерима уплаха“, с „безграничен страх“.

Както срещата с „Малкият Пазач на прага“ дава на ученикът възможността да се изпита, дали е защитен от онези измами, които могат да се породят чрез намесата на собствената му същност в свръхсетивния свят, така и с помощта на изживяванията, които накрая го довеждат до „Големият Пазач на прага“, той може да провери дали е надраснал измамите, произтичащи от споменатия втори източник. Ако може да се противопостави на онази могъща илюзия, която му внушава, че постигнатият образен свят е едно богато притежание, докато всъщност той е само негов пленник, ученикът е в значителна степен предпазен от това да смесва илюзия и действителност в следващите етапи от своето развитие.

До определено равнище, за всеки отделен човек „Пазачът на прага“ ще приеме индивидуална форма. Срещата с него отговаря тъкмо на онова изживяване, чрез което личният характер на свръхсетивното наблюдение е вече превъзмогнат и на ученика се предоставя възможността да навлезе в сферата на такива опитности, които са напълно свободни от личния елемент и следователно, валидни за всяко човешко същество.

След като вече е минал през описаните изживявания, ученикът е способен да различава в душевно-духовния свят това, което е самият той от това, което е извън него. И тогава ще проумее колко необходимо е разбирането на описаните в тази книга мирови процеси, за да вникне истински в самия човек и неговия живот. Ние можем да разберем физическото тяло само тогава, когато знаем как е протекло неговото изграждане през Сатурновото, Слънчевото, Лунното и Земяното развитие. Разбираме етерното тяло само тогава, когато проследяваме формирането му през Слънчевото, Лунното и Земяното развитие и т. н. Разбираме и процесите, които се разиграват в днешната Земя едва когато ги проследим в хода на тяхното възникване и развитие. Благодарение на духовното обучение, ученикът добива познание за съотношенията между всичко, което е скрито в човека, и съответните факти и Същества, намиращи се вън от него. Защото несъмнено е: всяка съставна част на човека е в определена връзка с целия останал свят. Тук можахме да предложим само едно кратко въведение в тази тема. Нека да си припомним, че например по време на Сатурновото развитие съществуват само първите заложи на човешкото физическо тяло. Неговите органи: сърце, бели дробове, мозък се развиват от тези заложи едва по-късно в хода на Слънчевото, Лунно и Земяно развитие. Подобно е положението и със съставните части на етерното тяло, Сетивната Душа и т. н. Човекът е изграден от целия заобикалящ го свят; на всяка подробност, която се намира в него, отговаря определен процес, определено Същество от външния свят. В съответната степен от развитието си, ученикът стига до точното познание на връзките между своето същество и външния свят. Тази познавателна степен практически е едно проникване в съответствията между „малкия свят“, Микрокосмоса, т. е. самия човек от една

страна, и „големия свят“, Макрокосмоса, от друга. След като е израснал до това познание, ученикът може да има съвсем нова опитност. Той започва да се чувства като вpletен в цялото мироздание, при това без да губи своята пълна самостоятелност. Това усещане е като едно ликуващо нахлуване в целия свят, като пълно единение с него, но *без* засягане на самоличността. Можем да определим тази познавателна степен като „Единение с Макрокосмоса“. Не трябва да си представяме това единение като прекъсване на индивидуалното съзнание, като разливане във Всемира. Подобна преценка би била израз на мнение, произтичащо от недостатъчно обучена разсъдъчна способност.

Отделните степени на висшето познание, в смисъла на описания тук процес на Посвещение, могат да бъдат назовани в следния ред:

1. Изучаване на Духовната Наука, при което човек първоначално си служи с онази разсъдъчна способност, която е постигнал във физическия сeтивен свят.
2. Добиване на Имагинативно познание.
3. Разчитане на скритата писменост (отговаря на Инспирацията).
4. Вживяване в духовното обкръжение (отговаря на Интуицията).
5. Познание върху отношенията между Микрокосмоса и Макрокосмоса.
6. Единение с Макрокосмоса.
7. Цялостно изживяване на миналите опитности като основно настроение на душата.

Не трябва да си мислим, че тези степени настъпват строго последователно. В много случаи обучението може да протече така, че според индивидуалността на окултния ученик една предходна степен да бъде измината само отчасти и той да започне упражнения, отговарящи на следващата степен. И все пак за предпочитане с първо да се постигнат Имагинации, и то по сигурен начин, а в същото

време да се запознае с упражнения, водещи до Инспирация, Интуиция или до познанието върху отношенията между Микрокосмоса и Макрокосмоса.

* * *

След като ученикът си е създал едно изживяване за Интуицията, той не само различава образите на душевно-духовния свят, не само вижда техните връзки в „скритата писменост“: той стига до познанието за самите Същества, чрез чиито задружни действия е възникнал света, комуто принадлежи човекът. Така той се научава да познава себе си в онази форма, която приема като духовно същество в душевно-духовния свят. Той се добира до възприятието на своя по-висш Аз и вече знае как трябва да работи по-нататък, за да овладее своя двойник - „Пазачът на прага“. Но ученикът е преживял вече и срещата с „Големият Пазач на прага“, чието непрекъснато подканване го кара да работи по-нататък. И сега „Големият Пазач на прага“ се превръща в негов образец, към който ученикът трябва да се стреми. След като в ученика се пробуди това усещане, той вече може да се досети, *кой* всъщност стои пред него като „Големият Пазач на прага“. Точно сега във възприятието на ученика, този Пазач се превръща в образа на Христос, за чието Същество и намеса в Земното развитие вече говорихме в предходните глави. Ето как ученикът стига до посвещението в самата тайна, свързана с името на Христос. Сега Христос му се явява като „великия човешки образец на Земята“.

След като ученикът по този начин чрез Интуицията е познал Христос в духовния свят, му става ясно и това, което се разигра исторически на Земята през четвъртия следатлантски период на нашата планета, а именно в гръко-римската епоха. Ученикът се добира до лично изживяно познание относно това, как в хода на тази епоха висшето

Слънчево Същество, Христовото Същество се е намесило в Земяното развитие и как то продължава да действа там. Следователно чрез Интуицията ученикът стига до смисъла и значението на Земяното развитие.

Описаният тук път към познание на свръхсетивните светове е от такова естество, че по него може да тръгне всеки, независимо от мястото, което заема в съвременните условия на живота. Когато става дума за подобен път, трябва да се замислим, че през всички епохи на Земята, целта на познанието е една и съща, но изходните точки на човека през всяка от тях са различни. Ако днес човек иска да поеме по пътя към свръхсетивните области, той не може да стори това, например от изходната точка на древноегипетския Посветен. Ето защо упражненията на окултните ученици в древен Египет не могат да бъдат препоръчани на съвременния човек. От онова време насам човешките души са минали през различни прераждания и това напредване от едно прераждане в друго има дълбок смисъл и значение. Душевните способности и качества не са едни и същи в различните прераждания. Дори повърхностният поглед върху историята на човечеството установява, че от 12-ти, 13-ти век след Христос, условията на живот са коренно различни, че сравнени с миналото мненията, чувствата и способностите на хората са други. Описаният тук път към висшето познание е подходящ за душите, които са въплътени в съвременната епоха. Той поставя изходната точка на духовното развитие сред обичайните условия на живот, при които е поставен днешният човек.

Духовното развитие тласка цялото човечество от една епоха в друга, при което пътя към висшето познание непрекъснато приема различни форми, също както и външният живот постоянно променя своя видим облик. Но през всяка епоха трябва да цари все по-пълна хармония между външния живот и Посвещението.

НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ В РАЗВИТИЕТО НА СВЕТА И НА ЧОВЕЧЕСТВОТО

В смисъла на Духовната Наука, невъзможно е да вникнем в настоящето и бъдещето на човешкото и мирово развитие, без да сме разбрали миналите епохи на това развитие. Защото това, което се открива пред възприятията на духовния изследовател, когато наблюдава скритите факти на миналото, съдържа *в същото време* и всичко, което той може да узнае за настоящето и бъдещето. В тази книга обсъдихме Сатурновото, Слънчево, Лунно и Земно развитие. В духовнонаучен смисъл е изключено да разберем Земното развитие, без да наблюдаваме фактите, свързани с неговите предишни епохи. Защото, в известно отношение, това което земния свят предлага на днешния човек, съдържа и фактите, свързани с Лунното, Слънчево и Сатурново развитие. Но процесите и Съществата, участвували в Лунното развитие, са претърпяли едно по-нататъшно развитие. Те са се превърнали във всичко онова, което днес принадлежи на Земята. Обаче сетивно-физическото съзнание далеч не възприема всички подробности от тази еволюция. Част от процесите на Старата Луна се открива едва при определена степен от свръхсетивното съзнание. И когато е постигнат този вид познание, за него нашият земен свят се оказва свързан с един свръхсетивен свят. Той съдържа онази част от процесите на Старата Луна, които не са стъпени до предела на сетивно-физическото възприятие. То впрочем ги съдържа в този вид, в който те *съществуват днес*, а не каквито са били по времето на Старата Луна. Обаче свръхсетивното съзнание може да се добере до опре-

делени образи от тогавашното състояние на нещата. И когато това свръхсетивно съзнание се задълбочи във възприятия, каквито има днес, оказва се, че то постепенно се разпада от само себе си на *два* образа.

Единият образ се доближава до формата, която Земята е имала по време на своето Лунно развитие. Другият образ се проявява по такъв начин, че човек се досеща: той съдържа една форма, която е все още в зародишно състояние и която ще се развие едва в бъдеще; едва тогава тя ще постигне своята реалност, както реална е и днешната Земя. При по-нататъшно наблюдение се установява, че в тази бъдеща форма непрекъснато се влива това, което в известен смисъл е последствие от събитията, ставащи на Земята. Ето защо в тази бъдеща форма ние имаме пред себе си това, в което ще се превърне занапред нашата Земя. Последниците и действията на Земното съществуване ще се съединят с това, което се разиграва в описания свят и така ще възникне ново небесно тяло; в него именно ще се превърне Земята, както на времето Старата Луна се превърна в днешната Земя. Ще наречем това следващо планетарно възплъщение на Земята *Бъдещ Юпитер*.

Свръхсетивният поглед, отправен към това Юпитерово състояние, вижда *неизбежното* настъпване на определени събития, тъй като в свръхсетивната част на земния свят, произхождаща от Старата Луна, има определени процеси и Същества, които ще приемат съответни форми в зависимост от хода на нещата, ставащи на сетивно-физическата Земя. Ето защо в Юпитеровото състояние ще присъствува нещо, което вече е предопределено от Лунното развитие; но ще има и нещо съвсем ново, което се влива в цялата еволюция именно чрез събитията, разиграващи се на Земята. Тази е причината, поради която свръхсетивното съзнание може да открие още днес част от събитията, които ще настъпят на Бъдещият Юпитер. Съществата и явленията, които могат да се наблюдават в това поле на

съзнанието, нямат сетивно-образен характер; те не се проявяват дори и като най-фини, въздухообразни формации, чиито въздействия да напомнят с нещо на познатите ни сетивни впечатления. Те пораждат чисто духовни впечатления: звукови, светлини, топлинни. Тези впечатления нямат нищо общо с материалния свят. Те могат да бъдат обхванати само с помощта на свръхсетивното съзнание. И все пак може да се каже, че тези Същества имат „тяло“. В тяхната душевна същност то се проявява като един сбор от *сгъстени спомени*. При тях можем да различим *сегашните* изживявания от миналите. В последния случай у тях остава едно впечатление, близко до телесното; те изживяват спомените както земният човек изживява своето тяло. Но за една степен от свръхсетивното съзнание, която е по-висша от току що посочената необходима степен за Лунното и Юпитерово познание, стават достъпни и друг вид свръхсетивни процеси и Същества; те са еволюираните форми на това, което беше налице още по времето на Старото Слънце, но днес се намират на толкова високи степени от съществуването, които са недосегаеми за едно съзнание, стигащо само до възприемането на лунните форми. Но в хода на вътрешното вглъбяване, образът на този свят също се разпада на две части. Едната води към познанието на Слънчевото състояние от миналото; другата част представлява една бъдеща форма на Земята, а именно онази, в която Земята ще се превърне, след като там се вляят действията на земните и юпитерови процеси. Това, което се наблюдава по този начин от бъдещия свят, може да се нарече в смисъла на Духовната Наука, състояние на *Венера*. А едно още по-напреднало свръхсетивно съзнание достига до един още по-отдалечен в бъдещето период от развитието, който ще определим като този на Бъдещият Вулкан; спрямо Сатурновото състояние Вулкан се намира в същото отношение, както Венера спрямо Старото Слънце, и както Юпитер спрямо Старата Луна. Ето защо, когато

разглеждаме цялото минало, настояще и бъдеще на Земята, можем да говорим за Сатурново, Слънчево, Лунно, Земно, Венера и Вулканово развитие.

Наред с тези всеобхватни отношения, които засягат планетарните превъплъщения на Земята, свръхсетивното съзнание прониква и до едно по-близко бъдеще. На *всеки* образ от миналото отговаря образ от бъдещето. Но когато говорим за подобни неща, трябва да изтъкнем един факт, чието съблюдаване е абсолютно необходимо. Когато искаме да узнаем подобни неща, трябва напълно да се освободим от предположението, че философската мисъл, която е привлечена само от сетивната действителност, може да стигне до някакви разкрития в тази област. Подобни неща никога не могат и не трябва да бъдат изследвани от философията. Ако някой би повярвал, че след като е узнал от Духовната Наука как е изглеждала Старата Луна, ще може чрез философски размисъл да надникне и в Бъдещия Юпитер, като съпоставя земните и лунни отношения, той ще изпадне в огромна грешка. Тези отношения могат да бъдат изследвани само с помощта на свръхсетивното наблюдение. А след като резултатите от това изследване бъдат оповестени, те вече могат да бъдат разбрани и без намесата на свръхсетивното съзнание.

Относно данните, засягащи бъдещето, духовният изследовател се намира в по-друго положение, отколкото в случая, когато става дума за данни, засягащи миналото. *Засега* човек не може да се изправи пред бъдещите събития с онази безпристрастност, с която гледа миналото. Това, което ще се случи в бъдещето, пробужда човешките чувства и воля; миналото се изживява по съвсем друг начин. Ако внимателно наблюдаваме живота, ще установим, че това твърдение е валидно дори за ежедневието. Този факт се засилва до неимоверна степен при скритите явления на живота и външно приема най-неочаквани форми; но това са неща, върху които може да се произнесе само човек,

стигнал до свръхсетивното наблюдение. Поради тази причина познанието върху подобни неща е свързано и с точно определени граници.

Грандиозната космическа еволюция може да бъде последователно описана от Сатурн до Вулкан; по същия начин могат да бъдат представени и по-ограничени периоди, напр. този на Земяното развитие. След онази мощна катастрофа, която сложи край на древната Атлантида, в еволюцията на човечеството настъпиха описаните в тази книга древноиндийска, древно-персийска, египетско-халдейска, гръко-римска епохи. Петата епоха е тази, в която човечеството се намира днес. Тя започна постепенно от 12-тия, 13-тия, 14-тия век след Христос, но подготовката ѝ датира още от 4-ти, 5-ти век. От 15-ти век Петата епоха се проявява съвсем ясно на историческата сцена. Предишната гръко-римска епоха води началото си приблизително от 8-ми век пр. Хр. В края на нейната първа третина стана Христовото събитие. В прехода от египетско-халдейската към гръко-римската епоха всички човешки способности се променяха. По време на египетско-халдейската епоха още не съществуваше това, което днес познаваме като логическо мислене, като разсъдъчно обхващане на света. Това, което днешният човек извлича като познание чрез своя разум, на времето го получаваше в съответстващата на онази епоха форма: направо и непосредствено чрез едно вътрешно, в известен смисъл свръхсетивно знание. Човекът възприемаше нещата; и докато възприемаше, в душата му възникваше понятието, образа, от който тя се нуждаеше. Но когато познавателната способност е от такова естество, възникват образи не само от сетивно-физическия свят, но от дълбините на душата се надига известно познание, свързано с несетивни факти и Същества. И това беше остатъкът от древното, сумрачно свръхсетивно съзнание, каквото в миналото притежаваше цялото човечество. През гръко-римската епоха подобни способности все повече и повече липсваха на то-

гавашните хора. Вместо тези способности, у човека се засили разсъдъчното мислене. Хората все повече се отдалечаваха от непосредственото и съноподобно възприемане на духовно-душевния свят, и бяха все повече принуждавани да си изграждат представа за този свят чрез своите разум и чувства. Това състояние продължи през цялата Четвърта следатлантска епоха. Непосредствената връзка с духовния свят съхраниха само онези, които запазиха като особен вид наследство именно древното ясновидство. Те обаче се оказаха последните издънки от старата епоха. Начинът на тяхното познание вече не подходеше на новото време.

Защото според законите на еволюцията, когато се появяват нови душевни способности, старите постепенно губват своето значение. Човешкият живот се приспособява тъкмо към тези нови способности. Старите способности не могат повече да служат на човека. Но имаше и такива хора, които наред с постигнатите душевни качества, започнаха напълно съзнателно да развиват и други, по-висши способности, чрез които за тях отново стана възможно да проникват в духовния свят. Но те трябваше да правят това по начин, различен от този на древните Посветени. Техните последователи не се съобразяваха с душевните способности, развити през Четвъртата следатлантска епоха. А точно тогава започна и онази съвременна форма на духовно обучение, която е описана в тази книга. Разбира се, тогава тя правеше своите първи стъпки; нейният разцвет можа да настъпи едва през Петата културна епоха, започвайки от 12-тия, 13-тия и особено от 15-тия век. Хората, които се стремяха да се издигнат в свръхсетивните светове по този начин, можеха - чрез собствена Имагинация, Инспирация, Интуиция - да узнаят нещо от по-висшите области на съществуването. Тези, които се задоволяваха със съвременните умствени и чувствени способности, можеха да узнаят нещо от съкровищата на древното ясновидство, единствено от устните или писмени предания, минаващи от едно по-

коление в друго.

Дори и за истинската същност на Христовото събитие, по-късните поколения можеха да научат нещо само от такива предания, освен в случаите, когато отделни личности сами проникваха в свръхсетивните светове. Впрочем имаше и такива Посветени, които все още притежаваха естествените възприемателни способности за свръхсетивния свят и които в своето развитие се издигаха до него, без да пробягват до новите умствени и чувствени способности. Чрез тях беше създаден един преход от старата форма на Посвещение към новата. Подобни личности имаше и през следващите епохи. И тъкмо това е същественото за Четвъртата следатлантска епоха, че поради затварянето на душата за непосредствено общуване с душевно-духовния свят, човек укрепна в своите умствени и чувствени способности. Душите, които тогава се възплъщаваха по такъв начин, че напредваха с огромен скок в изграждането на умствените и чувствени способности, после внасяха резултатите от този напредък в следващите си прераждания през Петата епоха. Като един вид обезщетение за тази душевна изолираност, в света продължиха да действуват забележителните предания на прадревната мъдрост, включително и преданието за Христовото събитие, чиято сила, бликаща направо от тяхното съдържание, топлеше душите с едно макар и косвено - и крепящо се най-вече на вярата - знание за духовните светове. Но винаги съществуваха и хора, които наред с умствените и чувствени способности, се грижеха и за своите по-висши познавателни сили. Те имаха задачата да изследват по свръхсетивен начин явленията в духовния свят и преди всичко тайната на Христовото събитие. От тях в душите на другите хора се изливаше всичко, което те можеха да разберат за Христос.

Съобразно дълбокия смисъл на Земното развитие, първоначалното разпространение на християнството трябваше да стане точно в епохата, когато в преобладаваща част на

човечеството вече липсваха свръхсетивните познавателни способности. Затова през онези времена силата на преданието беше толкова голяма. Необходима беше наистина огромна сила, за да се пробуди в хората вяра в свръхсетивния свят, особено у такива, които сами не можеха да прогледнат в него. Почти винаги имаше хора (като изключим кратък период от време през 13-ти век), които чрез Имагинация, Инспирация, Интуиция можеха да се издигнат до висшите светове. Тези хора са следхристиянските последователи на древните Посветени. Те имаха задачата отново да познаят чрез своите собствени способности онова, което беше достояние на древните Мистерии; но към него те трябваше да прибавят и познанието за същността на Христовото събитие.

Така при тези нови Посветени възникна едно познание, което обхващаше всичко, което беше предмет на древното Посвещение; обаче в центъра на това познание светеше висшето знание за тайната на Христовото събитие. По време на Четвъртата следатлантска епоха, когато хората бяха длъжни да укрепват своите разум и чувства, подобно познание не можеше да проникне дълбоко в живота на човечеството. Ето защо тогава то съществуваше като „скрито знание“. После настъпи новата или Пета следатлантска епоха. Нейната главна особеност се свежда до бурното развитие на разсъдъчната способност, до нейния могъщ разцвет в съвременната епоха, който ще продължи и занапред. Тази епоха се разви постепенно, започвайки от 12-ти, 13-ти век, за да прогресира все по-бързо от 16-ти век до днес. Влиянията в Петата следатлантска епоха стимулираха главно разсъдъчната способност, докато митологиите, преданията и знанието основаващо се на вяра, престанаха да имат власт над човека. Но затова пък в тази епоха възникна нещо, което можем да определим като едно все по-мощно нахлуване на познанията, бликащи от съвременното свръхсетивно съзнание, в човешките души. Макар и в началото

съвсем незабележимо, „скритото знание“ се влива в представите и мисленето на хората от Петата следатлантска епоха. Напълно понятно е, че и до днес разсъдъчната способност се отнася отрицателно към този вид знание. Но това, което трябва да стане, ще стане независимо от каквото и да е временно отрицание.

„Скритото знание“, което обхваща и все повече ще обхваща човечеството, може да бъде наречено според един чуден символ, познание за „Граал“. Ако човек се потопи в по-дълбокото значение на този символ, така както е отражен в преданията и легендите, ще открие, че той онагледява по един неповторим начин това, което по-горе определихме като новото Посвещение, центрирано около Христовата тайна. Поради това съвременните Посветени могат да бъдат наречени също и „Посветените на Граала“. Пътят към свръхсетивните светове, чиито първи стъпала бяха описани в тази книга, води към „Науката за Граала“. А тя има тази особеност, че нейните факти могат да бъдат изследвани само тогава, когато са овладяни необходимите средства, описани в настоящата книга. Но след като са вече изследвани, те могат да бъдат разбрани именно чрез развитите в хода на Петата следатлантска епоха душевни сили. Да, днес живеем в една епоха, когато свръхсетивните познания трябва да бъдат приемани в обикновеното съзнание на хората много по-интензивно, отколкото преди. И съдържанието на тази книга би искало да помогне точно от тази гледна точка. Колкото по-дълбоко приеме човечеството познанията на Граала, толкова по-силен ще се окаже импулсът, вложен в нашата планета чрез Христовото събитие. Към външната страна на християнството, все повече ще се прибавя и *вътрешната*. Познанията за висшите светове, които са свързани с Христовата Тайна и до които човек ще достига чрез Имагинация, Инспирация и Интуиция, ще проникват все по-мощно в мисловния, чувствен и волев живот на човека. „Скритото знание за Граала“ ще стане явно и

ще се намесва все по-активно в човешките действия като една вътрешна сила.

И така, през Петата епоха познанията за свръхсетивните светове ще започнат да се вливат в човешкото съзнание. А с настъпването на Шестата епоха, човечеството отново ще постигне - но на една по-виспа степен - това, което притежаваше в миналото като смътно или сумрачно ясновидство. Обаче новото ясновидство ще бъде съвсем различно от старото. Това, което древната душа знаеше за висшите светове, не беше проникнато от силите на разума и чувствата. Тя се добираше до него чрез един вид вдъхновение. В бъдеще душата ще има не просто вдъхновения; тя ще ги усеща и ще вниква в тях като в нещо, което е част от нейната собствена същност. В познавателния акт, насочен към даден процес или дадено Същество, разумът ще открива достоверност и поради своята собствена същност; в познавателския акт спрямо един морален закон, спрямо едно или друго човешко поведение, душата ще си казва: Сега моето чувство е оправдано пред самото себе си само тогава, когато аз осъществявам действията, заложили в смисъла на това познание. Такава душевна нагласа ще преобладава всред достатъчно голям брой хора на Шестата следатлантска епоха.

В известен смисъл през Петата епоха се повтаря това, което Третата, египетско-халдейската епоха беше дала на човечеството. През тази епоха душата все още можеше да възприема определени явления от свръхсетивния свят. Но този вид възприятия навлезе тогава в процес на упадък. Това е така, защото идваше епохата на разума, на разсъдъчните способности; и на първо време те трябваше да прекъснат връзката между човека и духовния свят. През Петата епоха онези свръхсетивни явления, които през Третата бяха достъпни за сумрачното съзнание, ще се излявят отново, но вече проникнати от силите на разума и чувствата. Те ще бъдат проникнати и от познанието на душата

за Христовата Тайна. Ето защо, сравнени с миналото, те ще приемат съвършено друга форма. Докато през древността свръхсетивните впечатления бяха усещани като сили, които един вид поемат и „изнасят“ човека извън рамките на външния духовен свят, без неговото присъствие в този свят да е забележимо и ясно, през новите времена свръхсетивните впечатления ще бликат от един свят, който все повече и повече ще се изпълва от човешкото присъствие. Не трябва да мислим, че повторението на египетско-халдейската епоха ще настъпи механично и че просто душите ще приемат това, което е съществувало и тогава. Истински разбраният Христов Импулс действа така, че човешката душа, която го приема, започва да се усеща като част от духовния свят; съответно се променят нейната познавателна и действена активност, докато преди тя стоеше вън от този свят.

Както в Петата епоха оживява Третата, за да се обогати в човешките души със съвършено новите качества, развити в хода на Четвъртата, нещо подобно ще стане и в Шестата епоха по отношение на Втората и в Седмата - по отношение на Първата, древно-индийска епоха. Прекрасната мъдрост на древна Индия, възвестявана от тогавашните велики Учители, отново ще изгрее през Седмата епоха като непосредствена истина за човешките души.

Земните условия, независимо че са вън от човека, се променят в явна зависимост от цялостното развитие на човечеството. След края на Седмата епоха, Земята ще бъде сполетяна от катастрофа, подобна на тази, при която загина древна Атлантида. След тази катастрофа развитието на Земята отново ще продължи в други седем епохи. Тогава, на едно ново равнище, човешките души, които ще се възплъщават, ще общуват с един по-висш свят, познат и на атлантите, но в по-низша форма. Обаче за обновените условия на Земята ще се окажат зрели само онези човеци, привличащи и възплъщаващи в себе си такива души, които

са изпитали влиянията на гръко-римската и на следващите Пета, Шеста и Седма епохи от следатлантското развитие. Вътрешният свят на такива души ще съответствува на онова, което Земята ще представлява тогава. А другите души ще са принудени да изостанат, въпреки че по-рано зависеше от самите тях да си подготвят условия за общата еволюция. Подготвени и достойни за новите условия след предстоящата планетарна катастрофа ще бъдат онези души, които тъкмо в прехода от Петата в Шестата следатлантска епоха ще успеят да наситят свръхсетивните опитности с новите си умствени и чувствени сили. Петата и Шестата епоха са репавациите. В Седмата епоха душите, които са постигнали целта на Шестата, ще продължат своето развитие; другите души обаче ще имат твърде ограничени възможности да наваксат пропуснатото в коренно променените условия на околния свят. Едва в по-далечно бъдеще отново ще се появят условия, които да позволяват това.

Така развитието напредва от една епоха в друга. Свръхсетивното познание констатира не само измененията, свързани с бъдещето на Земята, но и такива, които се разиграват в близките до нея небесни тела. Идва време, когато развитието на Земята и човечеството ще е толкова напреднало, че онези сили и Същества, които през епохата на Лемурия трябваше да се отделят от Земята, за да направят възможна еволюцията на земните същества, ще могат отново да се съединят със Земята. Това събитие ще настъпи, защото дотогава достатъчно голям брой човешки души ще са развили такава вътрешна сила, която ще е в състояние да тласне Лунните сили още по-напред в тяхното развитие. Всичко това ще се случи в такъв период от време, когато наред с високо развитите човешки души, ще са възплътени и други, които ще са поели по пътя на злото. В своята Карма изостаналите души ще са натрупали толкова много грешки, зло и грозота, че ще изградят една особена общ-

ност на злите и заблудените, която ще е в рязък контраст с общността на добрите.

Благодарение на своето развитие, добрата част от човечеството ще постигне друг начин за усвояване на Лунните сили и така ще видоизмени злата част, че тя ще може да поеме като отделно земно царство един съвсем друг път на развитие. Благодарение на тази работа от страна на доброто човечество, след определен период на развитие, съединената с Луната Земя ще може отново да се съедини със Слънцето (а също и с другите планети). И след едно междинно състояние, което се представя като един вид пребиваване в по-висшите светове, Земята ще премине в състоянието Юпитер. Една от особеностите на Юпитер е, че там няма да съществува това, което днес наричаме минерално царство; силите на минералното царство ще бъдат превърнати в растителни. Растителното царство, което през епохата на Юпитер ще има съвършено нова форма, ще бъде тогава най-низшето природно царство. Над него ще се разполага преобразеното животинско царство; после идва онова човешкото царство, което се явява като един вид наследник на злото човечество. А най-горе са потомците на доброто земно човечество. Голяма част от неговата мисия е да облагородява злата общност на падналите души, така че те все пак да са в състояние да намерят достъпа до истинското човешко царство. На бъдещата Венера ще изчезне и растителното царство; там най-низшето царство ще бъде повторно преобразеното животинско царство; а нагоре ще се редуват три човешки царства с различни степени на съвършенство. По време на състоянието „Венера“, Земята ще остане свързана със Слънцето. Развитието по време на Бъдещия Юпитер ще напредва по такъв начин, че в определен момент Слънцето още веднъж ще се освободи от Юпитер, така че последният ще приема неговите въздействия отвън. После отново ще настъпи свързване на Слънцето с Юпитер и така постепенно ще стане превръща-

нето във Венера. От това планетарно въплъщение на Земята, наречено Венера, ще се отдели едно особено небесно тяло; то ще съдържа всички Същества, които се противопоставят на развитието, един вид „непоправима Луна“. Това тяло ще израсне като нещо, което не може да бъде описано, понеже е прекалено различно от всички възможни изживявания на днешния човек. Обаче истинското човечество ще се устреми към следващото, напълно одухотворено планетарно състояние на Земята, Бъдещия Вулкан, чието описание е извън замисъла на тази книга.

Нека повторим, че в „познанието за Граала“ е вложен възможно най-висшия идеал за развитие, който човек може да си представи: одухотворяване, което човек постига чрез своите собствени усилия. Защото това развитие се явява накрая като резултат от хармонията, която ще се установи през Петата и Шестата следатлантска епоха между умствените и чувствени способности от една страна, и познанията за свръхсетивните светове от друга. Това, което човек изработва във вътрешността на своята душа, накрая ще се превърне в един обективен, външен свят. Човешкият Дух се издига до могъщите впечатления от околния свят и първо предусеща, а после и разпознава духовните Същества зад тези впечатления; човешкото сърце се изпълва с трепет пред величието на необхватния духовен свят. Постепенно човек разбира, че неговите интелектуални, чувствени и волеви изживявания са просто зародишите на идващия духовен свят.

Ако някой смята, че човешката свобода е несъвместима с предварителното познание за нещата и техния бъдещ облик, нека да помисли и разбере, че занапред свободните действия на човек ще зависят толкова малко от предопределените факти, както и в случая, когато неговата свобода не зависи от обстоятелството, че е решил след една година да живее в една къща, чийто план той изработва днес. Той ще бъде свободен в своите вътрешни импулси тъкмо в къ-

щата, която си е построил; а на Юпитер и Венера той ще бъде дотолкова свободен, доколкото това отговаря на неговата вътрешна същност, именно в сред условията, които ще възникнат там. Свободата няма да зависи от предопределеността на предишните условия, а от това, което душата сама е направила от себе си.

* * *

Днешното планетарно въплъщение наречено „Земя“, съдържа всичко онова, което се е развило в хода на предишните планетарни състояния Сатурн, Слънце и Луна. Не случайно земният човек открива „мъдрост“ в процесите, които се разиграват около него. Тази мъдрост е стаена там като резултат от едно продължително развитие. Вече знаем, че Земята е потомък на „Старата Луна“. А тя осъществи своето развитие, заедно с това, което ѝ принадлежеше, постигайки „Космоса на Мъдростта“. Сега Земята е само началото на едно развитие, чрез което в тази Мъдрост ще бъде вложена една нова сила. Тя ще доведе човекът до там, да се чувства като самостоятелен участник в духовния свят. Това се обяснява с обстоятелството, че в хода на земния период неговият „Аз“ е така формиран от „Духовете на Формата“, както на Сатурн физическото му тяло беше формирано от „Духовете на Волята“, на Слънцето - етерното му тяло от „Духовете на Мъдростта“ и на Луната - астралното му тяло от „Духовете на Движението“. Едва чрез взаимодействието между „Духовете на Волята, на Мъдростта и на Движението“ възниква това, което днес наричаме „мъдрост“. Земните същества и процеси постигат хармония с останалите същества от техния свят благодарение на тези три вида Духове. Чрез „Духовете на Формата“ човек получава своя самостоятелен „Аз“. В бъдеще този „Аз“ ще взаимодейства със Съществата на Земята, Юпитер, Венера и Вулкан чрез онази сила, която в хода на Земната

епоха се включва към мъдростта. Това е силата на *Любовта*.

В земния човек тя има да направи своите първи стъпки. И тогава „Космоса на Мъдростта“ ще прерасне в „Космос на Любовта“. От всичко, което Азът прави в себе си, ще блика Любов. Всеобхватния „образец на Любовта“ имаме в лицето на висшето Слънчево Същество, за което говорихме при описанието на Христовото събитие. Чрез Христос в самата сърцевина на човешкото същество беше вложен зародиша на Любовта. От тук той трябва да нахлуе в цялата еволюция на световите. Както създадената вече Мъдрост се проявява в сетивния външен свят на Земята, в днешните „природни царства“, така и в бъдеще самата Любов ще се проявява във всички процеси като една нова природна сила. Тази е тайната на всеки вид развитие в бъдещето: познанието, че всичко, което човек осъществява, изхождайки от истинското разбиране на еволюцията, е зародиш, който трябва да разцъфне и узрее като плод на Любовта. Колкото повече е силата на Любовта, толкова повече творческа мощ ще се проявява в бъдещето. В това, което ще произлезе от Любовта, ще са вложени онези могъщи сили, които ще поведат Земята към нейното пълно одухотворяване. И колкото повече духовно познание се влива в развитието на човечеството и Земята, толкова пожизнеспособни ще са зародишите на бъдещия свят. Духовното познание, чрез своята собствена същност, се превръща в Любов. Целият процес, който беше описан, започвайки от гръко-римската до днешната Пета следатлантска епоха ясно показва как трябва да се извърши това велико превръщане и къде е поставено *началото* на бъдещата еволюция. Това, което беше подготвено като Мъдрост чрез Сатурн, Слънце и Луна, действува във физическото, етерното и астралното тяло на човека; то се явява като „Мъдростта на света“; в Азът обаче то се превръща във вътрешна същност. Започвайки от Земната епоха, „Мъдростта на

външния свят“ става вътрешна мъдрост в човека. И когато това е вече факт, вътрешната мъдрост се превръща в зародиш на *Любовта*. Мъдростта е предусловието на Любовта; Любовта идва като резултат от новородената в „Аза“ Мъдрост.

Ако изложеното до тук би пробудило у някого убеждението, че описаното развитие има фаталистичен характер, той не е разбрал напълно тази книга. Ако например някой сметне, че при такова развитие определен брой хора са осъдени да попаднат в царството на „злото човечество“, той просто не вижда взаимните отношения между сетивно-физическите и душевно-духовните факти в хода на това развитие. В определен период от време сетивно-физическите и душевно-духовните сили образуват отделни течения в развитието. Чрез сетивно-физическите сили възникват формите на „злото човечество“. Необходимостта дадена душа да се въплъти в подобна форма ще съществува само дотолкова, доколкото самата тя е създала съответните предпоставки. А би могло да се случи и така, че формите, възникнали от сетивно-физическите сили да не намерят никакви човешки души, произхождащи от миналите епохи, защото те биха се оказали прекалено добри и неподходящи за такива тела. Тогава тези форми би трябвало да се одушевяват от Космоса и по друг начин, а не от предишни човешки души. Описаните форми ще бъдат одушевявани от човешки души само тогава, когато душите сами са се подготвили за такова въплъщение. Свръхсетивното познание може да се произнесе и в тази област според това, което вижда. А то е, че в загатнатата от нас бъдеща епоха, ще съществуват две човешки царства: едно добро и едно зло. Но свръхсетивното познание, опирайки се на състоянието, в което се намират днешните човешки души, не може да направи логичното заключение, че подобен преход към бъдещи състояния е възможен по силата на една природна необходимост. Свръхсетивното познание трябва да изследва разви-

тието на човешките форми и развитието на душевните съдби по два свършено отделни пътя. Всяко смесване на двата пътя в един общ светоглед, би било остатък от материалистични убеждения; ако този остатък е налице, той би проникнал по опасен начин в Науката за свръхсетивните светове.

ПОДРОБНОСТИ ОТ ОБЛАСТТА НА ДУХОВНАТА НАУКА

Етерното тяло на човека

Когато свръхсетивното възприятие се насочва към по-висшите съставни части на човешкото същество, това възприятие никога не е напълно еднакво с това, което се осъществява чрез външните сетива. Ако човек докосва един предмет и има топлинно възприятие, необходимо е да различаваме всичко, което идва от предмета и един вид се излъчва от него, от това, което човек изпитва в душата си. Вътрешното душевно изживяване при топлинното усещане е нещо различно от топлината, която излъчва предмета. Нека да си представим това душевно изживяване като нещо съвсем отделно и независимо от външния предмет. Да си представим душевното изживяване, което съпровожда едно топлинно усещане, без да търсим причината в един или друг физически предмет. Ако би съществувало просто едно такова изживяване без външна причина, то би било едно въображение.

Окултният ученик има подобни вътрешни възприятия без физическа причина и най-вече без физическото участие на своето собствено тяло. Обаче на определена степен от развитието, причинните моменти се представят така, че той може да е сигурен: това вътрешно възприятие не е въображение, а е предизвикано от едно духовно-душевно Същество на свръхсетивния външен свят, също както например обикновеното топлинно усещане е предизвикано от един външен физически предмет. По същият начин стоят нещата и ако говорим за възприятието на даден цвят. В

този случай също трябва да различаваме външното, обективно явление, от вътрешното душевно изживяване, което го съпровожда. Да си представим вътрешното усещане на душата, когато тя възприема един *червен* предмет от сетивно-физическия свят. Да си представим още, че запазваме много силен и жив спомен за това впечатление; но в същото време да отвърнем поглед от самия предмет. И нека сега тази представа-спомен за цвета да разгледаме като чисто вътрешно изживяване. Тогава несъмнено ще правим разлика между външния цвят и свързаното с него вътрешно изживяване. По своето съдържание тези вътрешни изживявания напълно се различават от външните сетивни впечатления. Те носят в много по-голяма степен отпечатъка на това, което изпитваме като болка или радост, отколкото нормалното сетивно усещане. Нека сега да си представим, че в душата се надига едно такова вътрешно изживяване, без то да е предизвикано от някакъв физически предмет, нито пък от спомена за този предмет. При свръхсетивното познание имаме точно такива изживявания. В съответния случай човек ясно разбира, че е изправен не пред някакво внушение или въображение, а пред изразната форма на едно душевно-духовно Същество. Когато това душевно-духовно Същество предизвиква същото впечатление, което предизвиква и един червен предмет от физическия свят, то може да бъде наречено червено. При сетивно-физическия предмет обаче винаги имаме първо външното впечатление, а след това - вътрешното изживяване на цвета; докато при истинското свръхсетивно изживяване на човека от нашата епоха *трябва* да е обратно: най-напред вътрешното изживяване, което остава смътно и наподобява обикновения спомен за даден цвят, а после - все по-наситения и жив образ. И колкото по-малко внимание обръщаме на това, че процесът трябва да протича тъкмо по този начин, толкова по-слабо ще различаваме истинското духовно възприятие от измамното внушение, илюзията, ха-

люцинацията и т.н. А до каква степен образът при едно такова душевно-духовно възприятие израства подвижен и жив, с интензивното въздействие на един физически предмет или пък остава неясен и блед, като една смътна представа, това зависи изцяло от начина, по който напредва окултният ученик.

Цялостното впечатление, което ясновидецът има от човешкото етерно тяло, можем да обобщим по следния начин: той е развил такава сила на волята, че - дори и пред него да стои физически един човек - той може да отклони вниманието си от това, което вижда физическото око, и чрез свръхсетивното съзнание да отправи своя взор в пространството, заето от физическия човек. Разбира се, за да отклоним вниманието си не само от предмета на нашите *мисли*, но и от физическото му присъствие, е необходима изключително силна воля. Но това укрепване на волята е напълно възможно и то се постига благодарение на упражненията за свръхсетивно познание. Първоначално окултният ученик се добира до едно общо впечатление от етерното тяло. В душата му трепва същото вътрешно усещане, което той има пред цветната корона на една цъфнала праскова; после това усещане нараства и той вече е сигурен: етерното тяло има цвета на цъфналата праскова. Впоследствие той започва да възприема и отделните органи и течения на етерното тяло. Етерното тяло може да бъде описано и с поголеми подробности, като се спрем на онези душевни изживявания, които съответствуват на топлинните, звукови усещания и т. н. Защото то не е просто едно явление, изградено от цветове. В същия смисъл могат да бъдат описани астралното тяло и другите свръхсетивни съставни части на човека. Който вземе под внимание тези факти, ще знае как да се отнася и към описанията, направени в смисла на Духовната Наука. (сравни с глава II.)

Астралният свят

Доколкото наблюдаваме единствено физическия свят, Земята, като отделно небесно тяло, ни изглежда единственото обиталище на човека. В мига, когато се пробуди свръхсетивното познание за другите светове, това усещане веднага изчезва. Вече казахме, че с помощта на Имагинацията можем да възприемаме, наред със Земята, и развитата до днес Лунна епоха. По този начин човек навлиза в един свят, комуто принадлежат не само свръхсетивните сфери на Земята; в него присъствуват и други небесни тела, които физически са отделени от Земята. На първо време изследвателят на духовните светове наблюдава не само свръхсетивната сфера на Земята, но и свръхсетивните сфери на други небесни тела. (Обстоятелството, че на първо време става дума за *свръхсетивните* сфери на други небесни тела, следва да има предвид и онзи, у когото възниква въпросът: защо ясновидецът не описва как изглежда Марс и т. н. В този случай въпросът явно се свежда до чисто физическите отношения.) Ето защо в тази книга се говори само за определени подробности, свързани със Земното развитие и процесите протичащи по същото време в хода на Сатурновото, Юпитерово, Марсово развитие и т. н. Когато астралното тяло на човека е обхванато от съня, то принадлежи не само на земните условия, а и на други космически (звездни) светове. Разбира се, тези звездни светове действуват върху астралното тяло също и в будното състояние на човека. Затова и името „астрално тяло“ е напълно оправдано.

За живота на човека след смъртта

В тази книга вече споменахме за времето, когато - след настъпването на смъртта - астралното тяло е все още свързано с етерното тяло. В този период от време е налице един постепенно избледняващ спомен за току що приключилия живот. (Виж гл. III) За отделните хора този период

от време е различен. Той зависи от силата, с която при даден човек астралното тяло задържа към себе си етерното тяло, съответно каква власт има първото над второто. Свръхсетивното познание може да вникне в тази власт, ако наблюдава един човек, който според душевно-телесното си състояние би трябвало всъщност да спи, но който чрез една вътрешна сила стои буден. Оказва се, че различните хора могат да са будни за различен срок от време, без да са междувременно надмогнати от съня. Колкото дълго един човек може да остане буден, когато това се налага в краен случай, толкова дълго продължава след смъртта спомена за току що приключилия живот, т. е. толкова дълго трае връзката между астралното и етерното тяло след смъртта.

Когато след смъртта етерното тяло се отделя от човека, все пак от него остава нещо, което има отношение към цялото следващо развитие на човека; можем да го наречем екстракт или есенция на етерното тяло. Този екстракт съдържа плодовете на изтеклия живот. Той е носител на всичко онова, което по време на духовното развитие на човека между смъртта и новото раждане пониква като един зародишен кълн за следващия живот.

Продължителността на периода между смъртта и новото раждане се определя от това, че по правило „Азът“ се връща отново в сетивно-физическия свят едва тогава, когато междувременно този свят се е променил до такава степен, че „Азът“ има възможност да изживее нещо ново. Докато „Азът“ пребивава в духовните области, обликът на Земята се променя. От една страна тази промяна е свързана с кардиналните промени в Космоса, с промените в положението на Земята спрямо Слънцето и т. н. В този вид промени има известни повторения. Те намират своя външен израз например в това, че онази точка на небосвода, в която Слънцето изгрява в началото на всяка пролет, очертава пълна окръжност за около 26,000 години. Тази пролетна точка се придвижва от една небесна област в друга.

В хода на 1/12 от тази окръжност, т. е. приблизително за 2,100 години, условията на Земята се променят до такава степен, че в поредното си възплъщение човешката душа може да изживее нещо действително ново. Но понеже човешките опитности са различни в зависимост от това, дали човек се възплъщава като жена или мъж, то през посочения период *по правило* стават две прераждания, едното като мъж и другото като жена. Но тези неща зависят и от това, какви сили човек взема със себе си, какви сили пренася той от земния живот в живота след смъртта. Ето защо на изнесените тук данни трябва да се гледа по такъв начин, че макар и по принцип да са напълно верни, в отделните случаи те, естествено, ще показват всевъзможни отклонения. Времето, през което човешкият Аз пребивава в духовния свят между смъртта и новото раждане, зависи от споменатите космически условия само донякъде. От друга страна то зависи и от степените на развитие, през които човек минава между смъртта и новото раждане. След известно време тези състояния довеждат „Аза“ до такава духовна нагласа, че в своите вътрешни духовни изживявания той не намира вече никакво удовлетворение. Възниква копнежът за една промяна в съзнанието, чрез която Азът отново ще има своето отражение във физическите изживявания. Встъпването на човека в новия земен живот се определя от взаимодействието между тази жажда за възплъщение и космически подготвената възможност за намирането на подходящо физическо тяло. Понеже тук действуват два фактора, в единия случай възплъщаването може да стане преди „жаждата“ да е стигнала своята връхна точка, при което се постига едно приблизително подходящо тяло; в другия случай „жаждата“ е надхвърлила връхната си точка, тъй като в съответния момент няма никаква възможност за възплъщаване. Общият жизнен тонус на човека, наред с особеностите на неговото физическо тяло, зависи и от тези неща.

Фазите на човешкия живот

Човешкият живот, в последователната смяна на отделните му фази между раждането и смъртта, може да бъде разбран единствено благодарение на това, че вземаме под внимание не само сетивно-физическото тяло, но и промените, които стават със свръхсетивните съставки на човешката природа. Тези промени могат да се разгледат накратко по следния начин. Физическото раждане идва като един вид освобождаване на човека от физическата майчина обвивка. Преди раждането, определени сили са общи за човешкия зародиш и за майчиното тяло; след раждането те остават да съществуват в човешкия организъм под една самостоятелна форма. Обаче в по-късния живот на човека, свръхсетивното възприятие долавя определени свръхсетивни процеси, които са твърде подобни на сетивните процеси при физическото раждане. По отношение на своето етерно тяло, до смяната на зъбите (т. е. до шестата, седмата година) човекът е обгърнат от една етерна обвивка. В посочения период тази обвивка се разкъсва. Настъпва „раждането“ на етерното тяло. Човекът продължава да е обгърнат от своята астрална обвивка, която отпада между дванадесетата и шестнадесетата година (по времето на половото съзряване). Настъпва „раждането“ на астралното тяло. По-късно се ражда и истинският „Аз“. (Най-важните педагогически принципи, които могат да се извлекат от тези свръхсетивни факти са изложени в моята книга „Възпитанието на детето от гледна точка на Духовната Наука“). След раждането на „Аза“, човек се включва в специфичните условия на света и на живота, развивайки там своята дейност според контролираните от „Аза“: Сетивна Душа, Разсъдъчна Душа и Съзнаваща Душа. После настъпва период, през който етерното тяло се развива по обратен път и осъществява обратно развитие на това, което е представлявало до седмата година. Докато по-рано астралното тяло се разви-

ва така, че най-напред проявява това, което носи в себе си като заложба при раждането, то след раждането на „Аза“, същото се обогатява чрез изживяванията във външния свят и от определен момент нататък започва да се изхранва духовно от своето собствено етерно тяло. То буквално консумира етерното тяло. А в по-нататъшния ход на живота етерното тяло започва да се изхранва от физическото тяло. С това е свързан и упадъкът на физическото тяло в старческата възраст.

Така човешкия живот се разделя на три части: през първата част имаме бурно развитие на физическото и етерното тяло; следва периодът, през който се развиват астралното тяло и „Азът“; и накрая етерното и физическото тяло претърпяват период на обратно развитие. Обаче астралното тяло участва във всички процеси между раждането и смъртта. Понеже в духовен смисъл то се ражда фактически едва между дванадесетата и шестнадесетата година, а през последния период на живота трябва да се изхранва от силите на етерното и физическото тяло, онова което то може да осъществи чрез своите собствени сили, ще се развие побавно, отколкото, ако не би било свързано с физическо и етерно тяло. След смъртта, когато физическото и етерно тяло отпаднат, периодът на пречистването (виж гл. III.) протича приблизително така, че обхваща една трета от времето, през което човек е живял на Земята между раждането и смъртта.

Висшите области на духовния свят

Постепенно Имагинацията, Инспирацията и Интуицията издигат свръхсетивното познание до онези области на духовния свят, където за него стават достъпни Съществата, участващи в развитието на света и човечеството. Благодарение на това то има възможност да проследи по един разбираем начин развитието на човека между смърт-

та и новото раждане. Има и още по-висши области на съществуването, за които тук ще споменем накратко. След като свръхсетивното познание се издигне до Интуицията, то попада в един свят на духовни Същества. Те също подлежат на развитие. Задачата на съвременното човечество се простира, така да се каже, до света на Интуицията. Впрочем между смъртта и новото раждане човек поема влиянията на още по-висши светове, но не директно, а по-скоро духовните Същества са тези, които ги приближават до него. И ако спрем погледа си върху тях, ще разберем всичко, което става с човека. Мисията на тези Същества, онова от което се нуждаят, за да ръководят човешкото развитие, всичко това може да обхване само едно познание, което надхвърля Интуицията. Тези светове - за тях само загатваме - можем да си представим така, че духовните дела, които на Земята са от най-висш порядък, там попадат на по-заден план. При нашите земни условия например, разумните решения са най-висши; процесите в минералното царство - най-низши. В онези висши светове разумните решения изглеждат приблизително така, както минералните процеси на Земята. Над Интуицията е онази област, където от духовните причини се подготвя плана на Битието.

Съставните части на човека

Вече показахме как „Азът“ работи върху физическото, етерното и астралното тяло, и как в обратен ред ги преобразява в Духовно Себе, Дух-Живот и Човек-Дух. Това впрочем се отнася до работата на Аза чрез онези най-висши способности, чието развитие започва едва в хода на Земната епоха. Обаче тази метаморфоза се предхожда от една друга, на по-ниска степен, чрез която възникват Сетивната, Разсъдъчната и Съзнаващата Душа. Формирането на Сетивната Душа е свързано с промени в астралното тяло,

формирането на Разсъдъчната Душа - с промени в етерното тяло, формирането на Разсъдъчната Душа - с промени в етерното тяло и формирането на Съзнаващата Душа - с промени във физическото тяло. Подробности по този въпрос вече бяха казани при описанието на Земното развитие. В известен смисъл ще допълним: Сетивната Душа вече се опира на едно преобразувано астрално тяло; Разсъдъчната Душа - на преобразувано етерно тяло; Съзнаващата Душа - на преобразувано физическо тяло. И още: тези три душевни съставки са и части на астралното тяло, защото например Съзнаващата Душа е възможна само като една астрална същност в съответното пригодно за нея физическо тяло. Тя води астрален живот върху арената на подготвеното за целта физическо тяло.

Сънуването

Сънуването или сънищното състояние, вече беше разгледано в главата „Сънят и смъртта“. От една страна то трябва да се разбира като остатък от древното образно съзнание, което е характерно за човека по време на Лунното развитие, а и за голяма част от Земното развитие. Но еволюцията напредва по такъв начин, че древните състояния се преплитат в по-новите. Така че по време на сънуването, у човек се проявява сега като остатък нещо, което по-рано е представлявало нормално състояние. От друга страна обаче, в това древно състояние са внесени съвършено нови елементи. Защото след раждането на Аза, той действува и в процесите на астралното тяло, които се разиграват след заспиване именно в сънуването. Така в сънуването имаме едно образно съзнание, изменено чрез присъствието на Аза. Но понеже по време на сънуването Азът не упражнява съзнателни действия върху астралното тяло, нищо от това, което принадлежи към сънищния живот, не трябва да се прибавя към истините, които - в сми-

съла на Духовната Наука - могат да издигнат човека до познанието за свръхсетивните светове. Същото се отнася и за това, което наричаме визионерство, „второ виждане“ (деутероскопия) и т. н. Тези състояния възникват - поради това, че Азът е изключен - като остатъци от древното образно съзнание. В Духовната Наука те нямат никакво непосредствено приложение; произхождащите от тях данни не могат да бъдат смятани за резултат на Духовната Наука.

За постигането на свръхсетивни познания

Подробно описаният в тази книга път за постигане на свръхсетивно познание може да бъде наречен също и „пряк път на познанието“. Наред с него има и такъв, който може да бъде означен като „път на чувството“. Но би било съвсем погрешно да смятаме, че първият път няма нищо общо с усъвършенствуването на чувствата. Напротив, той води към възможно най-голямото задълбочаване на чувствения живот. Но „пътят на чувството“ се обръща непосредствено към чувствата и сред тях търси начини за издигане до познанието. Той се основава на това, че едно чувство - ако човешката душа му се отдаде напълно за определено време - може да се превърне в познание, в образно виждане. Ако например душата се изпълни седмици наред, месеци или по-дълго време с чувството на смирение, съдържанието на това чувство се превръща в един вид възприятие. Задълбоченото и постоянно укрепване на определени чувства, също може да се окаже един от пътищата към свръхсетивните светове. Разбира се, този път не е лесно осъществим при съвременните условия на живота. Той изисква на всяка цена усамотяване, оттегляне от задачите на деня. Защото впечатлението от всекидневния живот неизбежно смуцват всичко онова, което душата постига при

вглъбяването си в определени чувства. Напротив, описаният в тази книга път на познание, може да се приложи независимо от условията и трудностите, които предлага съвременният живот.

Наблюдения върху особени събития и Същества в духовния свят

Основателно може да бъде поставен въпросът, дали вътрешното вглъбяване и другите описани средства за постигане на свръхсетивни познания, позволяват *само* наблюдението на човека между смъртта и новото раждане както и на други духовни процеси *въобще* или е възможно и диференцираното наблюдение на точно определени процеси и Същества, например на даден мъртвец. На това трябва да отговорим: Ако чрез посочените средства човек постигне способността да вижда в духовния свят, той може да наблюдава също и отделни подробности, които са част от този свят. Сега той е в състояние да установи връзка с хора, които живеят в духовния свят между смъртта и новото раждане. Следва да се има обаче предвид, че в смисъла на Духовната Наука, това може да стане само тогава, когато човек е преминал през правилното духовно обучение. Защото само тогава той може да прави разлика между измама и действителност, що се отнася до свръхсетивните събития и Същества. Ако някой иска да наблюдава отделни подробности без да е минал през правилното обучение, може да стане жертва на много заблуждения. Дори първата крачка: вникването в начина, по който трябва да се тълкуват впечатленията от *особените* свръхсетивни явления, е невъзможна без напреднало духовно обучение. Обучението, което в свръхсетивните светове води до наблюдението на това, което е описано в настоящата книга, дава възможност да се проследи и живота на отделен човек след смъртта; а не на последно място - възможността да се наблюдават и

разбират всички духовно-душевно Същества, които действуват както в скритите, така и във видимите светове. Обаче сигурното наблюдение на отделните процеси и Същество е възможно само въз основа на познанието върху всеобщите духовни явления, които засягат всеки човек. Който се устремява към едното, а пропуска другото, се заблуждава. Една от опитностите, до която човек ще стигне при наблюдението в духовния свят е тази, че проникването в свръхсетивните области, които са желани най-силно, идва като награда едва тогава, когато той е предпочел сериозните и тежки пътища, насочени единствено към всеобщите въпроси на познанието, търсейки отговор за смисъла и целта на живота. Ако човек следва тези пътища в един чист, неогоистичен стремеж към познание, той е вече узрял да наблюдава и подробности, чието съзercание по-рано би представлявало само задоволяване на егоистични нужди, дори и съответния човек да ни убеждава, че се стреми да проникне в духовния свят само от любов, например към свой близък, който вече не е между живите. Проникването в особените процеси и Същества на свръхсетивния свят може да постигне само този, чийто сериозен интерес към общовалидните духовно-научни познания го издига до възможността да приема и частните случаи като една обективна научна истина.

Рудолф Щайнер
Въведение в Тайната Наука
немска
Второ издание

Цена 55 лв

Редактор: *д-р Димитър Димчев*
Технически редактор: *Георги Акабалиев*
Предпечатна подготовка: *Георги Акабалиев*
Печат: ДФ „Полиграфия“, Пловдив

ISBN 954-495-012-9